

HRVATSKA ČITANKA

ZA

I. RAZRED GIMNAZIJSKI.

IZDANJE DEVETO.

PRIREDIO

MIRKO DIVKOVIĆ

KR. GIMN. RAVNATELJ U MIRU.

UKORIČENA STOJI 1 K 80 FILIRA.

U ZAGREBU.

TROŠAK I NAKLADA KR. HRV.-SLAV.-DALM. ZEM. VLADE.

1913.

Ova se knjiga ne smije skuplje prodavati nego za cijenu naznačenu na prednjoj strani.

KR. ZEMALJSKA TISKARA.

KAZALO.

A. Proza.

I. Pripòvijetke.

Strana

1. Tko manje ište, više mu se daje (narodna) 1
2. Ђаво и његов шегрт (народна) 11
3. Pravedni sudac 15
4. Правда и кривда (народна) 18
5. Otkad se vuk boji čovjeka 25
6. Tri zlatne ribice (narodna) 32
7. Не ваља бити себичан, пр. Ст. Новаковић 45
8. Vuk i seljak (Grof L. Tolstoj. Preveo M. D.) 52
9. Sinovlja ljubav 54
10. Zahvalnost slavujeva 57
11. Starac Josip (narodna) 63
12. Priča o božićnom drvu (Preveo Stj. Bosanac) 67
13. Pripravljali ražanj za zeca (narodna) 68
14. Чудновата птица (народна) 76
15. Све, све, али занат (народна) 89
16. Права се мука не да сакрити (народна) 94
17. Све, све, али здравље (Мил. Поповић) 120
18. Srebrna zdjelica i rumena jabučica (ruska nar. pripov., prev. M. D.) . 121
19. Nagrada laskavcima 141
20. Pepeljuga (narodna) 145

II. Basne.

1. Komarac 4
2. Guske i ždralovi 4
3. Dva pijetla 7
4. Klasje 11
5. Pijetao 14
6. Pčela i golub 17
7. Gavran i pćela 20

*

Strana.
13. Čovjek pod snijegom 42
14. Biser 44
15. Bijeli jorgovan, (po francuskom priredila Jagoda Truhelka) 110
16. Da Bog da! ali kako ja znam . . . . , ... 113
17. Slijepac i mlijeko 141
18. Uvježbani kanarinac 148

B. Pjesme.

a) narodne.

1. Сиротна мајка 203
2. Смрт мајке Југовића 204
3. Pošla koka na pazar 207
4. Vila zida grad . . . . , ... 209
5. Sloboda 210
6. Dobra djevojka 210
7. Дјела човјека праведника 211

b) Umjetničke.

8. Život bez poštenja, Čika Zmajovan 212
9. Свијет, од Чике Змајована 213
10. Чворак, од Чике Змајована 213
11. Četiri prsta, Čika Zmajovan 215
12. Mlada Hrvatica, od Đ. Klarića 217
13. Majka, od Jov. Hranilovića 218
14. Budi svoj sudac, po francuskom preveo H. Badalić 219
15. Lisica i gavran, od Ivana Trnskoga 220
16. Molitva, od Br. Radičevića 221
17. Krpo i novčar, preveo Hugo Badalić 221
18. Ribar, od Petra Preradovića 223
19. Košaračeva pjesma, (preveo H. Badalić) 224
20. Božja plahtica, od A. Šenoe 226
21. Ptica, od Franje Cirakija 227
22. Dvije ptice, od Petra Preradovića 228
23. Vô i komarac 228
24. Nepozvani gost, od Ognjoslava Utješenovića 229
25. Voda, od Sk. Fabkovića 230
26. Siromah i njegovo pseto, po francuskom preveo Hugo Badalić . . . 230
27. Златна риба, по Пушкину Адолф Ткалчевић 231
28. Dva seljaka i oblačina, preveo H. Badalić 237
29. Ptica robinjica, od S. Buzolića 238
30. Sunce i zvijezde, od A. Šenoe 240
31. Циц! од Б. Радичевића . . . . . . , ... 241

Strana
6. Pšenica 154
7. Raž 155
8. Kukuruz 156
9. Vinova loza 158
10. Voće 160
11. Čaj 163
12. Kava 168
13. Kakao i čokolada 173
14. Krumpir 175
15. Maslina 178
16. Ulje 182
17. Duhan 183

V. Zemljopis.

1. Sunce 96
2. Kiša, od prof. dra. Kišpatića 104
3. Snježnici i ledenjaci ili plazuri, po O. Schmidtu M. D. 106
4. Godina 135
5. Vladimir i Jelica, priredio J. Modestin 186

VI. Opisi.

1. Eskimska koliba 43
2. Morska voda, od M. Senoe 70
3. Gibanje mora, od M. Šenoe 72
4. Lav i nomadi 79
5. Cvijeće, preveo Stj. Bosanac 81
6. Vulkani, preveo Stj. Bosanac 83
7. Život u moru i na moru. od M. Šenoe 88
8. Život na sjeveru, od prof. dra. M. Kišpatića 138

VII. Različno.

1. Alkoholizam 4
2. Što pitaš, kad znaš? 7
3. Dobro mjesto 10
4. Tečna voda 14
5. Tvrdoglavac 17
6. Klinčorba 24
7. Domaći lijek 26
8. Poklonik 30
9. Ženska njega (priredila Jagoda Truhelka) 37
10. Kukavica 38
11. Vrač 39
12. Os i lunjak 39

Strana.

8. Bolesno pseto 24
9. Sjekira i sjekirište 28
10. Slonova osveta 31
11. Jegulja i zmija 34
12. Čvorak i golub 37
13. Dvije koze 41
14. Kalmička priča 42
15. Kukavica i čvorak 48
16. Crv i lav 59
17. Sreća i siromah 69
18. Kornjača i zec (od J. Jurkovića) 78
19. Dvije lisice (od J. Jurkovića) 83
20. Majmunče i majmun (od J. Jurkovića) 104
21. Vuk i janje 125

III. Iz životinjstva.

1. Sveta-indijska opica ili hulman, od prof. dra. M. Kišpatića 7
2. Konj, od prof. M. Kišpatića 20
3. Krtica, po K. Starom M. D. 26
4. Bernardski pas, od prof. dra. M. Kišpatića 28
5. Mrav, po Büchneru M. D. 34
6. Magarac, od prof. dra. M. Kišpatića 49
7. Ratovanje mrava, po Büchneru M. D. 55
8. Muha, po K Starom M. D. 60
9. Stado slonova, po Brehmu M. D. 61
10. Pčela, po Büchneru M. D. 75
11. Grobar, po Büchneru M. D. 86
12. Pas, od prof. dra. M. Kišpatića 91
13. Buha, po K. Starom M. D. 98
14. Lov na krokodile. po Pückler-Moskau-u 101
15. Kako koriste kukci bilju, od J. Jande 102
16. Jazavac, od M. Stojanovića 109
17. Skakavac, po Brehmu M. D. 111
18. Božja ovčica, od Iv. Trnskoga 114
19. Eskimski pas, od prof. dra M. Kišpatića 117
20. Hrčak 137
21. Lov na konje u Mexiku 143

IV. Iz biljnoga svijeta.

1. Seoba bilja 125
2. Borba među biljem 130
3. Borba drvéta 133
4. Ruža 150
5. Kruh 153

C. Poslovice.

Poslovice 1—5. str. 7. — 5—10. str. 24. — 10—15. str. 31. — 15—20 str. 52. — 20—25. str. 66. — 25—30. str. 82. — 30—35. str. 98. — 35—40 str. 111. — 40—45. str. 116. — 45—50. str. 134. — 50—55. str. 138. — 56—60. str. 183. — 60—65. str. 186.

D. Odgonetke.

1. Bič. — 2. Muha. — 3. Vatra. — 4. Vino. — 5. Godina. — 6. Dan i noć. — 7. Drvo. — 8. Zima. — 9. Igla. — 10. Jezik. — 11. Knjiga. — 12. Hljeb.

E. Pravila pristojnosti.

Strana: 4., 11., 18., 20., 28., 33., 37.

1.

Tko manje ište, više mu se dâjê.

Narodna pripòvijetka.

Bíla trî brata pa nà bijelôme svijètu ništa više nijèsu imali do jednu krüšku te bi tu krušku rêdom čuvali; jedan bi ostao kòd kruškê, a druga dvojica išla bi nà nadnicu.

Jèdnôć Bog pòšaljê ânđela, da vidi, kako ova braća žívê, pa ako zlo žive, da im dâ bolju hranu. Kad ânđeo Božji sîđê nä zemlju, prètvorî se ù prosjâka, pa dòšâvši k onome, što čuva krušku, zàmolî ga, da mu dâ jednu krušku. On ùzberê od svojih krüšâkâ pa mu dâ i reče: „Ȅvo ti od mojih krüšâkâ, òd bratinskîh ne mògu ti dati".

Ânđeo mu zàhvâlî i òtîdê. Kad sjütradân òstanê drugi brat, da čuva krušku, dôđê opet ânđeo pa ga zàmolî, da mu dâ jednu krušku. Ì ôn mu ùzberê od svojih krüšâkâ pa mu dâ i reče: „Ȅvo ti od mojih krüšâkâ, òd bratinskîh ne mògu ti dati". Ânđeo i njemu zàhvâlî i òtîdê. Kad bude rêd nà trećêga brata, da čuva krušku, opet dôđê anđeo i zàmolî i njèga, da mu dâ jednu krušku. Ì ôn ùzberê od svojih krüšâkâ, da mu dâ, i reče: „Ȅvo ti od mojih krušaka, òd bratinskîh ne mògu ti dati".

Kad bude čètvr̂tî dân, ânđeo se nàčinî kàluđer pa dôđê rano ùjutru i zatèčê ih svu trojicu kòd kućê pa im reče: „Hàjdete zä mnôm, da vam dâm bolju hranu". Oni pôđû zà njîm bèz riječi. Kad dođu na jedan veliki potok, voda teče, sve újî, onda zàpîtâ ânđeo nâjstarijêga brata: „Šta bi tî, da ti je?"

A on odgòvorî: „Da je sve vino od ove vòdê pa da je moje." Ânđeo prèkrstî štapom, a to mjesto vode potèčê vino: tu se bürâd òpravljajû, tu se vino sïpâ, ljûdi râdê, selo čitavo. Onda ga ânđeo ondje òstavî i reče mu: „Ȅvo ti, što si želio, sad živi."

Pa uzme onu dvojicu i pođe s njima dalje.

Kad dođu na jedno polje, a tu gölûb prekrílio polje. Onda zàpîtâ ânđeo srednjega brata: „Šta bi tî sad želio?“

A on mu odgòvorî:

„Da su to sve ôvce pa da su moje.“

Božji ânđeo prèkrstî polje štápom, a to sve mjesto golubóvâ ôvce: tu su stánovi[1]), jedne žene stöku múzû, jedne mlijèko razlijèvajû, jedne skörûp skídajû, jedne sȉr sȉrê, jedne maslo tope; tu se nàčinî i kòzara[2]), jedni sijèkû, jedni mjere, jedni nôvce prímajû, ljûdi rádê, selo čitavo.

Onda mu reče ânđeo: „Ȅvo ti, što si želio.“

Pa uzme nâjmlađêga brata i pođe s njim prèko polja pa ga zàpîtâ: „A šta bi ti htio?“

On mu odgòvorî: „Ja ne bih ništa drugo, već da mi Bog dâ ženu òd prâvê krvi hrìšćânskê.“

Onda mu ânđeo reče: „O! to je téško dobiti, ù svem svijètu sämo trî imaju: dvȉje su žene, a jedna je djèvôjka, ì njû prose dvoji pròsioci.“

Ȉdûći tako zàdugo dôđû u jedan grad, gdje je bio car i u njèga kći òd prâvê krvi hrìšćânskê.

Kako dođu ù grâd, ödmâh òtîđû k carú, da prose u njega djèvôjku.

Kad oni tämo, a dvâ cara došla, da je prose, i metnuli jabuke nâ stô.

Onda i oni svoju jabuku metnu pored onih. Kad ih car sàgledâ, reče svima, koji su se ondje dèsili: „Šta ćemo sad: ono su carevi, a ovo su kao pròsjâci premà njima?“

Onda će ânđeo reći: „Znáte li šta? Ovàkô da ùrêdîmo: neka uzme djèvôjka tri loze pa neka ih pòsâdî ù vrtu namjènjujûći koju komu hoće, pa na čijoj lozi sjutra bude grôžđe, za onoga neka pôđê djevôjka.“

Oni svi nà tô prìstanû: djèvôjka pòsâdî trî lòze ù vrtu i svakomu nàmijenî po jednu.

Kad ùjutru, a to na lozi onoga siròmaha grôžđe. Onda car nemàdnê kud, nego dâ kćer onome bratu nâjmlađêmu pa odmah ù crkvu te se vjenčaju.

[1]) Mjesto i kuća, gdje se ljeti ovce muzu, zove se stan. [2]) Mjesto, gdje se koze kolju.

Pošto se vjenčaju, ânđeo ih odvèdê ù šumu pa ih òstavî ondje i oni stanu živjeti ù šumi zà godinu dánâ.

A kad se nàvr̂šî godina, reče Bog opet ânđelu:

„Idi, vidi, kako one sȉrote žive. Ako teško žive, pòdâj im bolju hranu.“

Kad ânđeo sîđê nä zemlju, opet se prètvorî ù prosjâka pa òtîđê k onome, što mu potok teče vinom i zàmolî u njèga čašu vina, a on ga ödbijê gòvorêći: „Da ja dâjêm svakome pò čašu vina, ne bi toga bílo.“

Kad to čuje anđeo, prèkrstî štäkôm, a potok potèčê vodom, kao i prije, pa onda reče onomu bratu: „Nije to za tèbe, idi ti pòd krušku pa čuvaj krušku.“

Pòtom òtîđê anđeo òdândê i dođe k onome drugome, što su mu ôvce polje prekrílile i zàmolî, da mu ùdijelî krȋšku[1]) sira, a on ga ödbijê gòvorêći: „Da ja dȉjelîm svakome pò krȋšku sira, ne bi toga bilo.“

Kad to čuje ânđeo, prèkrstî štäkôm, a to od ovácâ pr̂hnû gölubovi, pa onda reče onome bratu: „Nije to za tèbe, idi ti pòd krušku pa čuvaj krušku.“

Nâjposlije òtîđê ânđeo i nâjmlađemu, da vidi, kako ì ôn živi; kad tamo, a on sa svojom ženom ù šumi živi siròmaškî u jednoj kòlibi.

On se zàmolî, da ga primi, da prènoćî, a oni ga sà svîm srcem prime i stanu se moliti, da im òprostî, što ga nè mogû dòčekati, kako bi željeli, „mi smo“ veli „siròmasi ljûdi.“

Ânđeo im odgòvorî: „Ništa zato, ja sam zädovôljan onim, što ima.“

Oni onda, šta će da rade? žita nijèsu imali, da mȉjesê prâvî hljeb, nego su tukli köru od kojekàkôga dȑvêća i òd toga hljeb mijèsili. Takovi hljeb ùmijesî žena i sad zä gosta i metne ga pod crijèpnju[2]), da se peče.

Pa stanu razgovarati[3]) gosta.

Kad poslije oni ògledajû, je li im taj hljeb pečen, a to pod crijèpnjôm prâvî hljeb nàrâstao, ništa ti ljepše, i digao crijèpnju nàd sobôm. Kad oni to vide, dignu rûke Bogu: „Hvála ti, Bože,

[1]) Kriška (jabuke, lubenice, hljeba), odrezak, komad. [2]) Velik zemljani pokròvac, što se ugrijan meće na kruh. [3]) Zabavljati.

*

te možemo gosta ugòstiti!" Pošto iznèsû hljebac prëd gosta, donèsû tikvu s vodom, pa kad stanu piti, a to ù tikvi vino.

Onda ânđeo prèkrstî štàkôm kolibu i na onome mjestu stvore se carski dvori i ù njima svega dosta.

Tada ih blagòslovî ânđeo i òstavî ondje, te su srećno živjeli dò svôga vïjeka.

2.

Komárac.

Komárac sjedio vòlu na rògu. „Ako sam ti odviše téžak," reče volu, „odlètjet ću ćà!" — „Rádi, što ti volja," odgòvorî vô; „tà ja za tèbe i nè znâm."

3.

Guske i ždralovi.

Jednom sjedile su tüste guske i mršavi ždralovi zäjedno blizù šumê na sjenòkoši. Najèdnôm se pòjâvê izà šumê lóvci. Laki ždralovi ù tâj čas ùdarê krílima i polètê; a têškê guske ugòjîvši se prëko ljeta ne mògoše odmah da se dignu i — pòstadoše plïjen lòvcima.

Pravila pristojnosti.

Nà ulici. — 1. Pòzdravljâj òdlične ljûde, što ih sretneš nà ulici, skídâjući šèšîr. 2. Ùklanjâj se s púta stàrijîma od sèbe. 3. Srètnêš li se sa stàrijîm od sèbe na stàzi ili blizu bȓvi, stûpâj nä strânu i pòčekâj, dok prođe.

4.

Alkoholizam.

Sastavio M. D.

Svi stvorovi u prírodi piju sämo, kad su žedni, i to vodu; jèdînî čovjek, najplemenitiji i najsavršeniji stvor Božji, pije (nè-

samo kad je žedan, nego i kad nije žedan) osim vode vino, pîvo, rakiju i kojekake likere. Živòtinja pije, koliko joj treba, čovjek vrlo često više nego mu treba, pače više negoli pòdnijeti može. Da je zdrava voda najzdravije i najbolje píće, prìznâjû svi pametni ljûdi, ako se i ne drže u živòtu sämo vode.

A zašto je voda najzdravije píće? Zato, što nêmâ u sèbi jedne tvâri, koja se u vinu, pîvu, a òsobito u rakiji u manjoj ili u većoj mjeri nàlazî, a ta se tvar zove alkohol[1]) ili žesta.

Alkohol je kàpljevina bez bòjê, žestoka ukusa, lako upaljiva, lakša od vòdê, mnogo prije uzàvrî od vode, a vrlo se tèško smȓzâvâ.

Te se kàpljevinê nàlazî u vinu, pîvu, a òsobito mnogo u rakiji; u jákîm píćima više nego ù slabîm. To je otrov, koji čovjeka òpîjâ, pijana čovjeka požìvinčujê, jer ga obezùmljujê. Najviše alkohola ima špira i rum, koji se obično od špire pravi. Čovjek, koji špiru ili rum pije, propao je za obítelj svoju i za sebe.

Tèško kući, u kojoj ima taka pijanica!

Alkohol djeluje na čòvječjê tïjelo različito prema tome, pije li se ràzrijeđen ili zgusnut, malo ili mnogo, katkad ili svaki dan.

Malèna količina uzrùjâvâ ugodno čovjeka kao i druga okrepa (duhan, čaj, kava), a potom ga òmlitavî. Ponajprije proìzvodî čuvstvo toplòtê u žèlucu i ù koži, bïlo jače i bȓžê bije, krv prìtječê jače u jetra i ù glâvu te pòtičê duševnu snâgu zä râd.

Veća količina alkohola djeluje jače i dònosî sä sobôm štetne posljedice. Umànjujê prije i jače râdnû snâgu. Oštròumlje òslabî, pâmćênje biva nèpouzdâno, oko, uho né ćê da sluša, razum nema moći näd tijelom, krétnje bivaju nèsigûrne, näpokôn ùzrokujê mrtav san i potpun gubítak svïjesti, a dògâđâ se nèrijetko i prïjekâ smrt öd kâpi.

Kad se ovàkî čovjek pròspâvâ, òsjećâ poslije pijánstva, da se nešto porèmetilo ù zdrâvlju njegovu, u žèlucu, u crijèvima. Ako se često pònovî tàkovo otròvânje alkoholom, nàstajû u čitavome tïjelu nezdrave promjene i smétnje, koje näpokôn pòsve porèmetê čitavo ustrójstvo tïjela.

U pìjanicê od návadê obòlî najprije probavna sprava, žè-

[1]) Akohol arapska je riječ i znači: plemenita, divna stvar, jer je plinovita.

ludac; ne òsjećâ glada, nê će mu se jesti. Tko se nè hrânî, kako treba, i ne pròbâvljâ hrane, kako treba, ù toga se ne hrânî nì krv; u njega se kupi prekòmjernô salo pòd kožôm a i u tijelu. Jêtra budu veća, teža, salom ìspunjena, a òd toga nàstajû teške bolesti, koje dugo traju a smrću se svřšujû.

U pìjanicê se gotovo ùvijek nâđê veliko usàlovljeno srce, a sälo nè dâ srcu da râdî, òd toga nàstajê téško disanje, trajna promúklôst.

Òd mnogôga pića òslabê bubrezi, žîvci; krv ùdarâ ù mozak, od čega može i žilica pùći pa se izliti ù mozak i čovjek je mrtav, a veòma često i polúdî od pijanstva.

Kad zàrazne bolesti vladaju, pijanice najlakše obòlê a rȉjetko ih prebòlê, kao na pr. za kolere, kuge, tifusa i t. d.

Godine 1832. za kolere dokázalo se u škotskom gradu Glasgowu, da je òd stotinu od kolere obòljelîh 91 bio alkoholik a samo 19 od ùmjerenîh.

A što kaže kesa o tome? Kesa kaže, da pijanica tečajem gödînâ čitav imútak zäpijê. Što manje alkohola koje piće ima, to ga više treba, da se čovjek öpijê. Najmanje alkohola ima pîvo, pa ako čaša stoji sämo 12 filira, zapit će kod 15 do 20 čäšâ 1 K 80 do 2 K 40 filira; pijući vino trebat će manje, da kažemo 2 litre po 72 filira t. j. 1 K 44 filira, 3 litre po 72 f, t. j. 2 K 16 filira. Najjevtinije pròlazî rakìjâš pȉjûći najotrovnije piće, koje ga vodi ù sigûrnû propast i srämotu, dok mu kuća glàdujê i strada.

Koliko je otácâ pijanica otišlo prije vremena pod lèdinu òstavîvši obítelj svoju u krajnjoj bijedi i nevolji; koliko je đarovitih mladih ljudi otišlo pod lèdinu, od kojih je dòmovina s pravom očekívala, da će joj poslužiti znánjem i râdom!

Vino nije Bog dao, da se òpîjâmo i nàtpîjâmo, to je barbarski običaj, koga treba da se čuvamo, kako lȉjepo rîmskî pjesnik Horac kaže:

Natis in usum laetitiae scyphis
Pugnare, Thracum est. Tollite barbarum
Morem.

(Natpijati se vrčevima stvorenim za veselje trački je običaj. Näpolje s barbarskim običajem.)

Još je sramotnije siliti koga da pije, što ù nas nà sramotu jošte kadšto biva.

5.

Što pitâš, kad znâš?

Sèljâk vozi vôz sȉjena, a drugi mu ide usúsret. „Zdravo!“ — „Zdravo! Što voziš?“ — „Dȑva.“ — „Kaka te drva spopala, tä to je sȉjeno?“ — „Kad vidiš, da je sȉjeno, zašt' pîtâš?“

6.

Dva pijètla.

Dvâ se mlada pijètla pòbila i jedan òsta pobjèditelj. Pòbijeđenî se pijètao säkrijê pòd žitnicu, a pobjèditelj uzlètî nä krôv te zäpjevâ ȉza glása: kuku-ri-ku! Najedàmpût pòkâžê se jästrijeb, zgrabi vikáča i ponèsê ga sebi za vèčeru.

Poslovice 1—5.

Ako je tko lûd, nè budi mu drûg.
Ako prâvda ne pòmožê, krîvda nê će pomòći.
Bèz zdrâvlja nêmâ bògatstva.
Bog nè plâćâ svake sùbotê.
Bolja je únča[1]) pameti nego stô lȉtârâ snágê.

7.

Svètâ ìndijskâ opica ili hulman.

(Semnopithécus entellus.)

Od prof. dra. Mija Kišpatića.

Prirodopisac jedan tvrdi, da nije nikada ljepše opice vidio, nego što je hulman. Pa nèsamo da ga je prìroda obdárila vanjskom ljepòtôm, nego ga obàsipâ sà svîh stránâ još i srećom. Hulman ili hum-man živi šírôm čitave Indije; nêmâ šume, nema

---

[1]) Malen utez.

sela, gdje ga čovjek ne bi našao. Torbes (čitaj Torb) pripòvijedâ, da je našao ù nekîm mjestima toliko ôpîcâ, koliko i ljúdî. Hulman čini nà sve strâne veliku štetu, a ljûdi, mjesto da ga prògonê, štítê ga i ukàzujû mu božànskô pòštovânje. Pripòvijedâ stara ìndîjskâ bâjka, da je dìv Ravan ukrao Situ ženu Šri-Ramu, pa je odnio i sakrio ù svôm stánu nà otoku Ceylonu (čit. Silonu), a smjeli hulman da se ònamo někâko ušúljao, oteo ženu i odnio je natrag mûžu. Òdonda, vele Indijánci, da su pòčêli hulmana pòštovati i obožávati.

Ìndîjskî svèćenîci pripovijèdajû još, da im vàljâ hulmanu zahváliti, što su došli dò nâjboljêga voća, što ga indija ima. To se voće zove mango, veliko je kao gláva, a rađâ na jednoj vŕsti palme. Goròstas je Ravan čuvao to voće u svome vrtu, nije ga htio ljúdma dati, no hulman ga ukrádê i dádê Indijáncima. Kad to Ravan òpazî, òdsûdî hulmana nà smrt i htjede da ga spâlî nà vatri. Hulman ȍkrêtan i vješt ùtrnê vatru, ali veòma òpâlî lice i rûke tako, da su mu i danas crne ostale. Òstâlô je tìjelo u hulmana bijelo žuto, a gola su mjesta na licu i na rukama ljubičasta. Tìjela je vȉtka i krátka, rêp mu je dulji ȍd tijela te ima dȍ trî stope.

Pȍštovânje je, što ga hulman kod Indìjânâcâ ùžîvâ, neòbično. Oni ga pȍštujû kao i òstâlê bogove. Pače jedna se kraljevska obítelj hvâlî, da su joj prȁdjedovi plemena hùlmânskôga. Čovjek se zbilja nè može dosta nàčuditi, kako može Indijánac pȍštovati i štítiti taku životinju, koja mu toliko štete čini. Vrtovi, polja i kuće Indìjânâcâ òtvorene su hulmanima, da mogu pò njima plijèniti pò volji, a nitko ih se i nè taknê. Tȅško onome došljáku, koji bi se usúdio ovu svètû opicu ìčîm uvrijèditi; čitava bi se sȅla nâ nj digla, pa ako bi iznio živu glâvu ìz tê pȍbunê, bio bi srećan. Mlâdî jedan Holàndêz dòšâvši tȅk u Indiju ȕbijê s prozora hulmana. Ta vȉjest prolètî selom kao múnja; sav se narod pòbûnî i digne nȁ noge, da se Holandézu òsvêtî, i bíli bi ga ubili, da se nije sàkrio. Sve njegove slûge, što ih je ù kući držao, pòbjegoše od njèga bojeći se, da ih ne bi bògovi s Holandézima zȁjedno poubíjali.

Duvancel (čit. Dűvansel) pripòvijedâ, da mu se pròhtjelo bílo ubiti jednoga hulmana, ali mu nijèsu Cŕnci dáli. Kadgȍd je izìšao ìz kućê s puškom nà ramenu, sàkupili bi se ljûdi pa mu sve opice iz blizìnê pròtjerali. Pače jedan je pòbožan ìndîjskî

svéćenîk sjedio čitav mjesec dánâ nà strâži u Duvancelovu selu. Kadgod bi se Duvancel na pròzoru s puškom pokazao, sve je opice ȍdmâh ràstjerao. Drugi jedan Evròpljanin sazvao je prèd svȏj stân te indijske svéce, da se malo s njima pòšalî, ali malo nije tu šalu skûpo platio. Opice dolètješe sà svȉh stránâ, a s njima i ljûdi, da vide, što će se dogòditi. Opice se nádale, da će od Evròpljanina dòbiti jesti, ali on im ne dade ništa. Nàtô one pobjèsniše, stadoše vikati, ȉ trî nâjstarijâ hulmana naváliše na došljáka s takovom žestìnôm, da se jedva nekako batinom obránio. Ljûdi su dodúšê vidjeli, u kakvoj je opásnosti, ali ga nè htjedoše braniti, nego ga vrlo ispsòvaše, što se usúdio opice varati, pa ih još i tući.

Pûtnik jedan našao u jèdnȏj pòkrajini bólnicu, u kojoj se stari bolesni hulmani služe i njeguju, kao ù nâs ljûdi. U jednim kućama òstavljajû pȓvî sprât prázan, da u njèmu opice stanuju, a ùkućáni se brinu zà njȉh, da imadu ȕvijek dosta hrane. Oni im dònosê sladorovu tȓstiku, rȉžu, dȁtule i drugo voće. Nije dosta, što opice sve pò vrtovima i poljànama òplijenê, nego kradu sve pò kućama. Za òbjeda uvúkû se hulmani kroz prozore ù sobu, i òtimajû ljúdma iz rùkû jelo, a Indijánci sve to pòdnosê mirno, nì zlê rȉječi né ćê reći. — Kàtolìčkî jedan svèćenîk pripòvijedâ, da je čitav dân morao svoje stvâri i odijèlo čuvati, da ih hulmani ìz sobê ne pokradu.

Ako Indíjanac hoće da se òsvêtî drugome, sâmo mu pȍspê prije kiše rižu ili kakvo drugo zrno po kròvu. Opice nàvâlê ȍdmâh nȁ krôv i stanu zȓnjkati. Mnogo zrno prodre i dublje među tȓsku, ali ga hulmani né ćê da òstavê, nego stanu kȉdati i lomiti strehu, sȁmo da ni jedno zrno ne pròpadnê.

Zà nekoliko je čȁsâkâ sav krôv ràskidân i rȁzbacân i kuća je, prije nego bi se gospòdâr ògledao, bȅz krova. Sad nàstanê kiša, svi su pokriváči u pòslu, a gospòdâr nè može nigdje nà bȓzû rûku náći pokriváča, da mu kuću ȍd propâsti spásê. Kiša pròvâlî kroz tavànice ù sobu, a onda mu vàljâ kuću snova gráditi.

Uza svòju ljèpotu hulmani su i dosta ȍkrêtne i mudre opice. Milina je gledati, kako se hulmani mȅđu sobôm prijatèljskî sùsretajû i slâžû.

Njihovo skakùtânje i vèrânje mogao bi čovjek čitave dâne motriti. S nevjerojatnom brzìnôm skaču sa zèmljê nà dȓvlje

zàčas su na vrhúncu, zàčas opet na zèmlji. Cìtave pòvôrke öpîcâ lete sad òvamo, sad ònamo, jedva ih možeš okom pratiti. Zàčas ih ispred òčijû nèstajê, začas se opet pòkâžû, i to sve takom brzìnôm, da nè znâš, ni òdaklê su došle, nì kud su otišle.

Dok je hulman mlâd, dötlê je lïjep i ràzborit. Lako ćeš ga svakoj umjetnosti naùčiti, sàmo mu krầđê iz glávê nè možêš ìzbiti. U mladòsti je lukav i prèvîjân; prèvarit će te stötinu pútâ, a ti to ni zàpaziti nê ćeš. — No s godinama se mïjenjâ i hulman. Njegova lïjepâ òkrûglâ gláva stane dùljati, čelo ùpadati, a mjesto oštròûmlja òdsijevâ glúpost. Čovjeku pòstajû onda râdi svoje zlobe ödûrne i čine mu se, kao da to nijèsu više one opice, što ih je prije râdi njihove ùmiljatosti l'ubio.

Pripòvijedâ se, da hulmani često u dalèke krajeve sëlê. Kad dođu ù nov krâj, onda su pòbožnîm svèćenîcima rûke pune posla; sà svîh se stránâ nosi hrana, sàmo da sveti gosti zadovòljnijî budu.

Hulmani kao i òstâlê opice ljube òsobito svoje mlâdê.

Duvancel (čit. Düvansel) je strijèljao opicu, koja je nosila ûzâ se svoje mläde, te je pogodio ù srce. Räna je bíla smrtna, no pored sve svoje bôli pòbrinê se opica nâjprije za sigúrnôst svôga mïljênka. Ùzêvši mläde smjêstî ga nà pȑvû čvrstu granu, pòtom pädnê nä zemlju. Ta materinska briga i ljubav dirnu Duvancela tako, te se zàrekao, da nê će nikad više ni na jednu opicu pucati.

8.

Dobro mjesto.

Čovjek jedan iz pòkrajinê pisao je rõđaku svôme ù glâvnî grad: „Hoću da stupim u službu. Budi dobar pa mi náđi mjesto s velikom pláćôm, ali takvo, gdje ne bih trebao ništa raditi."

Rõđak mu odgòvorî: „Postarat ću se, da nađem mjesto, kakvo želiš, i kako ga nađem, odmah ću ga zamòliti za — sèbe."

9.

Klâsje.

Zà tiha vremena sàgoše[1]) zreli klásovi glâve svoje k zëmlji. Sämo je jedan visòko digao glâvu i oholo gledao nà drugove svoje. I nije čudo! Gláva je njegova bíla pústa, dok su glâve drugóvâ njegovih bíle pune zȓnja! Prazne tikve drže se nad vòdôm!

Pravila pristojnosti.

Za stòlom. — 1. Kad se sküpîte oko stòla, nè sjedâjte, dok nè sjednû stariji òd vâs. 2. Kad jedàmpût sjedneš, čekaj, dok te otac ili mâjka pònudî. 3. Kad si pòdvoren, ne zàčinji jesti, dok nijèsu stariji zàčêli. 4. Nikad ne prigòvârâj jelu, kojim su te pònudili.

10.

Ђаво и његов шегрт.

Био један човјек па имао једи́нца си̏на. Овај си̏н рече једа̀мпу̑т оцу: „Ба́бо, шта ћемо радити? Ја ова̀ко̑ не мо̀гу живјети, него идем у̏ свијет, да у̏чим какав за̀на̑т. Видиш, како је данас: који зна̑ на̑јмање̑ зана́та, тај сваки боље живи о̀д свако̄га тежа́ка[2])." Отац га дуго о̀дврађао го̀воре̑ћи му, да̑ и у зана́ту има бриге и труда, и како би о̀ставио оца са́ма? Али кад се си̏н ни̏ка̑ко нѐ дадне̑ одвра́тити, на̑јпослије му до̀пусти̑ отац да иде, да у̏чи̑ за̀на̑т.

Онда се он дигне у̏ свијет, да тра̑жи̑ зана́та. Пу̏тују̑ћи тако у̏дари̑ на једну во̀ду, и и̏ду̑ћи покрај те во̀де̑ сретне се с једним човјеком у зеле̏ни̑м ха̀љинама па га човјек за̀пи̑та̑, куда иде, а он му одго̀вори̑: „Идем у̏ свијет да тра̑жи̑м ма̑јстора каквог, да учим за̀на̑т." Онда му рече онај човјек у зѐлени̑м ха̀љинама: „Ја сам ма̑јстор, ходи к мени па учи за̀на̑т, кад ти тако срце иште." Дијѐте једва до̀чека̑ и пође с њим. И̏ду̑ћи они тако покрај оне во̀де̑ наједа̀мпу̑т ма̑јстор скочи у̏

---

[1]) Od sagnuti. [2]) Ратар.

воду и стане пливати го̀воре̑ћи дјетету: „Ха̀јде за̏ мно̑м, скочи у̏ воду и учи пливати.“ Дијѐте се стане одгова́рати[1]), да нѐ смије̑, јер га је страх, да се не у̀топи̑: а ма̑јсгор му одго̀вори̑: „Нѐ бо̑ј се ништа, него ска́чи.“ Дијѐте скочи у̏ воду и стане пливати с ма̑јстором у̏поредо. Кад су би́ли насред вȍде̑, узме ма̑јстор дијѐте за̏ вра̑т па с њим у̏ воду нȁ дно. То је био ђа̏во̑. Он одвѐде̑ дијѐте у своје дво́ре и преда га једној старој баби, да га учи, па се опет врати на овај сви̏јет. Пошто се он врати и баба о̀стане̑ са́ма с дјететом, онда му стане говорити: „Мо̑ј си̑нко, ти мислиш, да је овај човјек какав ма̑јстор, као што су ма̑јстори на оном свијѐту. Није он она̀ки̑ ма̑јстор, него је ђа̏во̑. И мене је тако прѐварио и до̀ву̑као а̑мо с онога сви̏јета, а и ја сам крштена душа. Него по̀слуша̑ј ме, што ћу ти казати. Ја ћу тебе учити свему његову зана́ту, ѝ о̑н кад-год дође, питат ће те, јеси ли што научио, а ти му свагда кажи, да нијѐси ништа, ако си ра̏д да га се курта̀лише̑ш[2]) и да се опет вратиш на онај сви̏јет.“ Послије некога времена дође ђа̏во̑ и за̀пи̑та̑ дијѐте: „Шта си научио?“ А оно одго̀вори̑: „Нијѐсам још ништа.“ — И тако прођу три̑ године да́на̑, и кад би год ма̑јстор запитао дијѐте, шта је научило, оно би му свагда одгово̀рило, да није ништа. На̑јпослије га за̀пи̑та̑ ђа̏во̑ још једном: „Јеси ли штогод научио?“ А дијѐте му од-го̀вори̑: „Нијѐсам ништа, него сам забо̀равио и оно, што сам прије знао.“ Онда се ђа̏во̑ ра̀ср̑ди̑ па му рече: „Кад ти досад нијѐси ништа научио, не̑ ћеш никад ништа ни научити, него иди бе̏з тра̑га, куд те очи воде и ноге носе.“ Дијѐте, које је већ до̀бро ђаво̀лски̑ за̀на̑т научило би́ло, одмах скочи нȁ воду и стане пливати ка крају и ѝсплива̑вши ѝзи̑ђе̑ нȁ свијет и о̀ти̑де̑ к оцу своме. Отац, како га у̀гледа̑, далѐко истр̀чи̑ прѐда̑ њ го̀воре̑ћи: „Гдје си, си̑не, за̏ Бога!“ А си̑н одго̀вори̑: „Учио сам за̀на̑т.“ Иза̀тога про̑ђе̑ неко вријѐме и до̑ђе̑ вашар у о̀бли̑жње̑м једноме селу. Тада рече си̑н оцу: „Ба̑бо! хајдѐмо на вашар.“ Отац му одго̀вори̑: „А с чим ћемо, си̑нко, кад не̑ма̑мо нигдје ништа?“ — „Ти за̀ то̑ не̑ма̑ш бриге,“ одго̀вори̑ му си̑н, и по̑ђу̑ на вашар. Ѝду̑ћи тако путем си̑н рече оцу: „Кад будемо бли́зу вашара, ја ћу се створити ли̏јеп ко̀њ, што га не̑ ће бити у̏ цијело̑м вашару. Сав вашар чудит ће му се. А мој ће

[1]) Испричавати се. [2]) Опростити се.

ма̑јстор доћи, да купи ко̀ња, и што̏год за̀цијени̑ш, он ће дати. Али се нѐмо̑ј шалити, да му да̑ш у̀ла̑р, него кад но̑вце примиш, одмах ми у̀ла̑р скини с главе, па удри о̏ земљу.“ Кад дођу близу вашара, дијѐте се прѐтвори̑ у ко̀ња, што га нигдје нема. Старац повѐде̑ ко̀ња по вашару, а сав се вашар сле̏же око ко̀ња, па се сви стадоше згле́дати, јер нитко нѐ смије̑ ни да за̀пи̑та̑, пошто је. Али кад ето ти ма̑јстора: створио се Турчин, па за̀вио ча̑лму[1]) око гла́ве̑, а спустио хаљине до земље. Како дође, а он рече: „Ја ћу тога коња ку́пити. Гово̀ри, ста̑рче, пошто је.“ Што је год старац заи̑скао, Турчин му одмах ѝзвади̑ готове но̑вце бе̏з ријечи. Сгарац, кад прими но̑вце, скине с коња у̀ла̑р, па њи́ме о̏ земљу. У̏ та̑ј ма̑х нѐстане̑ и ко̀ња и ку́пца. Старац до̀ша̑вши кући с но̑вцима затѐче̑ и си̑на ко̀д куће̑. Кад послије неког времена дође други вашар, онда си̑н опет рече оцу: „Хајде́мо, ба̑бо, на вашар.“ Отац му већ није хтио ништа говорити, него одмах пође с њим. Кад су би́ли бли́зу вашара, си̑н рече оцу: „Ја ћу се сад створити једна тр̀говина: ша̑тра пуна робе, што је на вашару не̑ ће бити љепше и бога̀тије̑. Ѝ ње̑ не̑ ће моћи нико ку́пити, а ма̑јстор ће мој доћи и платит ће, штогод за̀цијени̑ш. Али нѐ шали се, не да́ји му кљу́че̑ва̑ у̏ ру̑ке, него кад но̑вце при̑ми̑ш, у̀дри кљу́чевима о̏ земљу.“ Тако и буде: кад се он створи лијѐпа тр̀говина, сав се вашар стане дивити. Али ето ма̑јстора, опет се створио Турчин као и прије, па пита ста̑рца: „Пошто?“ Ко̏лико је год старац зацијѐнио, толи̑ко̑ је Турчин одмах платио, а старац кад прими но̑вце, у̀дари̑ кљу́чевима о̏ земљу. У̏ та̑ј час пѐстане̑ и тр̀говине̑ и ку́пца, него од тр̀говине̑ створи се го̏лу̑б а од Турчина створи се ко̀бац, па по̀тјера̑ј го̏лу̑ба! Док су се они тако ви́јали, о̀вамо, о̀намо, царева кћи̑ би́ла изи̑шла прѐд дво̑р, па их гледала, а го̏лу̑б уједа̀мпу̑т стрели̑мке̑ дјѐво̑јци нȁ ру̑ку па јој се прѐтвори̑ прстен на ру́ци. Онда ко̀бац падне нȁ земљу па се створи човјек те о̀ти̑ђе̑ к цару и по̀нуди̑ му се, да га прими у службу; служит ће га три̑ године да́на̑ а ништа на свијѐту нѐ иште̑, ни хране ни пи́ћа, ни одијѐла, са̏мо да му цар да̑ онај прстен с дјѐво̑јчина̑ ру́ке̑. Цар га прими и обѐћа̑ се, да ће му дати. Тако је овај служио а дјѐво̑јка прстен носила, и врло јој је био мио, па јој говорио: „Кад дође вријѐме, да ме узме од тѐбе, нѐ

[1]) Турбан, платно обавито око главе.

да̑ј ме никоме у̑ ру̑ке него удри мно́ме о̏ земљу.“ Кад се на̀вр̑шѐ тр̑и године да́на̂, дође цар ка кћери својој, па јѐ стане молити, да му да̂ прстен. Онда она као срдито баци прстен на̏ земљу; прстен прсне, а од њега се про̀спе̂ ситна про́ја, и једно зрно̑ откотр̀ља̂ се по̀д цареву чизму; а слуга се уједа̀мпу̑т створи вра́бац па на̏ вра̑т на̏ но̂с стане про́ју зобати, и кад сва зрна по̀зобље̂, пође да и оно по̀сљедње̂ испод цареве чизме кљу̑не̂, али о̏д зрна у̑једа̀мпу̑т по̀стане̂ ма́чак па вра́пца за̏ вра̑т.

11.

Téčna voda.

Dàrije, car pèrzȋjskȋ, spȁsao se bȉjegom od prògona nèprijatȇljȃ svojih. Bíla žȃrkȃ vrućina i strášna žȇđa mȕčila je cara. Vode nije nigdje bílo. Nȁokolo, nà veliku dȁljinu, prúžala se pjeskòvita, bèzvodna ravnica. Nȁpokȏn nȃđȇ vòjnȋk jedan nešto mútnȇ, smrdljive vode i dònesȇ je Dariju. Darije se lakomo nȁpijȇ te vode i reče: „Tako slásnȇ vode nijèsam nikad jošte pio!“

Zagònȇtka 1.

Kao žȉca tȁnko,
Kao zmȉja vȉtko;
Pȕcȃ kao puška,
Ȕjȇ[1]) kao vȁška[2]).

12.

Pijètao.

Marljiva gospodàrica budila je sluškinje svoje rȁno ȕjutru nà djelo, kako se pijètao oglásio. Sluškinje rasŕdȋvši se na pijètla pȍtȃjno ga zàkoljȗ. Pa što se dogòdilo? Pjevanje se pijètlovo ȕjutru više nije čulo, no marljiva gospodàrica bojéći se, da joj sluškinje ne bi zàspale, stane ih još ranije buditi, kadšto pače o pónoći.

---

[1]) Uje = ujede. [2]) Pseto.

13.

Pravedni sudac.

Ȃlžȋrskȋ car Bauakas htio se sȃm ùvjeriti, je l' ȉstinit glȃs, da ima u jednome od njegovih gradóvȃ pravedan sudac, koji najedàmpȗt sàznȃje istinu i pred kojim se nijedan lupež nè može zatájiti. Bauakas se preòdjenȇ u tr̀gȏvca i òdjašȇ na kònju ù tȃj grȃd, gdje je živio sudac. Na ulazu gradskom prìstȗpȋ Bauakasu bȍgȃlj i stane moliti mȉlostinju. Udijèlȋvši mu htjede Bauakas da jaše dalje, ali mu se bȍgȃlj ùhvatȋ za odijèlo. „Što bi ti rȁd?“ ùpȋtȃ ga Bauakas, „nijèsam li ti udijèlio mȉlostinju?“ „„Mȉlostinju si udijèlio,““ reče bȍgȃlj, „„no smiluj se jošte, povedi me na svojem konju dȍ tȓga, da me konji i dève nè zgnjȇčȇ.““

Bauakas sjeo bȍgȃljȃ iza sèbe i dovèdȇ ga dȍ tȓga. Na tŕgu stane Bauakas s konjem, no siròmah nȇ će da sìlazȋ s konja. Bauakas mu reče: „Što sjediš? sìlazi, evo nas nà mjestu.“ A siròmah mu reče: „Zašto da sìlazȋm? konj je mȏj; ako nȇ ćeš drágȇ volje predati konja, a mi ćemo súcu.“ Narod se skȕpȋ okò njȉh i sluša, kako se oni prȃvdajȗ; svi vȋknȗ: „Hàjdete k sucu, on će vam suditi.“

Bauakas pođe s bȍgȃljem k sucu. Na súdu bílo naroda, a súdac je rȇdom zazivao pàrce. Prije nego što je bio rȇd na Bauakasa, pozòvȇ sudac seljáka i učenjáka. Ovi su dòlazili nȁ sȗd pȍrȃdi žene. Sèljȃk je tvrdio, da je to njegova žena, a učènjȃk opet, da je njegova. Sàslušȃvši ih sudac zašútȋ malo pa reče: „Ženu òstavite u mène, a sámi dóđite sjutra.“

Kad su ovi otišli, ȗđȗ mèsȃr i màslȃr. Mèsȃr je bio sav u krvi, màslȃr ù maslu. Mèsȃr je držao nȏvce u rúci, màslȃr mesára zȁ rȗku. Mèsȃr reče: „Ja sam òd toga čovjeka kúpio mȁsla i kako sam ìzvadio kesu, da plȃtȋm, pògrabȋ me zȁ rȗku i htjede nȏvce da mi otme. I tako dóđosmo do tèbe, ja s kesom u rúci, on držéći mene zȁ rȗku. Ali nȏvci su moji, a on je tȃt.“

Màslȃr opet reče: „Nije istina, mèsȃr je došao k meni, da kȗpȋ mȁsla; kako mu ćȕp nàpunȋm, zàmolȋ me, da mu rȁzbijȇm dukat; ìzvadȋvši nȏvce pòložȋm ih nȁ stȏ, a on ih zgrabi te htjede da òtpȋrȋ, ja ga zgrabim zȁ rȗku pa s njim evo òvamo.“

Sudac zašútȋ malo, potom reče: „Nȏvce òstavite ovdje i dóđite sjutra.“

Kad je bio rêd na Bauakasa i bȍgâlja, ìskâžê Bauakas sve, kako se zbȉlo. Sàslušâvši ga sudac zàpîtâ siròmaha. Siròmah reče: „Sve to nije istina: ja sam krȍz grâd jahao, on je sjedio na zèmlji, te me zamolio, da ga povèdêm sȁ sobôm; ja ga pòsàdîm na kònja i dovèdêm ga, kud je želio, ali on nè htjede sìlaziti, nego reče, da je konj njegov, a to nije istina."

Sudac se zàmislî pa reče: „Kònja òstavite ovdje, a sjutra dóđite." Sjȕtradân skȕpî se sila naroda, da čuje, kako će sudac suditi. Pȓvî dođu učènjâk i sèljâk.

„Uzmi ženu svoju," reče sudac učenjáku, a seljáku dade ùdariti 50 bȁtînâ. Učènjâk uzme ženu svoju, a seljáku ùdarili 50 batina. Pòtom pozòvê sudac mesára te mu reče: „Nôvci su tvoji," a pokázâvši na maslára zapòvjedî, da mu ùdarê 50 bȁtînâ. Nȁpokôn pozòvê Bauakasa i bȍgâlja.

„Bi li ti poznao kònja svôga između 20 drugih"? ùpîtâ sudac Bauakasa. „Bih, vjere mi!" „„A ti?"" „Ì jâ ću ga poznati," reče bȍgâlj. „Idi sȁ mnôm," reče sudac Bauakasu.

Ùnîđû oni u kònjûšnicu. Bauakas pòkâžê odmah između 20 drugih kònjâ svôga. Zatim pozòvê sudac bȍgâlja u kònjûšnicu i njemu zapòvjedî, da pòkâžê konja. Bȍgâlj pozna konja i pòkâžê ga. Pòtom sjedne sudac na svoje mjesto i reče Bauakasu: „Kȍnj je tvôj, uzmi ga, a bȍgâlju ùdarite 50 bȁtînâ."

Poslije suda ode sudac kući, a Bauakas zà njîm.

„Nijèsi li ti možda zȁdovôljan mojom prȅsudôm?" ùpîtâ ga sudac.

„Zȁdovôljan sam," reče Bauakas, „sȁmo bih htio znati, po čemu su ti poznao, da je žena učenjákova a ne seljákova, da su nôvci bíli mesárovi a ne maslárovi, a konj da je môj a ne bȍgâljev."

„Za ženu saznao sam ȅvo ovàkô: ùjutru pozòvêm je k sebi i rečem joj: nàlîj tîntê u moju tìntaricu. Ona ùzêvši tintaricu brzo je òperê i lȉjepo uspe tinte. Ona je dakle tomu poslu vȉkla. Da je ona sèljâčka žena, ne bi toga posla razùmjela bila. Pò tome imao je učènjâk prȁvo.

Zȁ nôvce sàznao sam opet ovàkô: nôvce sam ȕ vodu stavio, a jȕtrôs pògledâm, je li se mȁslo diglo nȁd vodu. Da su nôvci maslárovi, bíli bi másni od njegovih rùkû. Na vòdi mȁsla bílo nije, dakle je mèsâr govorio istinu. No za kònja bílo je teže presúditi. Bȍgâlj je kao ì tî između dvádeset kónjâ smjesta po-

kazao konja. Ali nijèsam ja vas obòjicu odveo u kònjûšnicu zato, da vidim, kоćete li poznati kònja, nego zato, da vidim, kôga òd vas dvojice konj pòznâje. Kad si ti pristúpio k njemu, okrénuo je glâvu i pròtêgao se k tebi, a kako ga se bȍgâlj dòtakao, stane ùšima strȉći i digne nȍgu. Pò tome sam poznao, da si ti prâvî gospòdâr konju.

— Na to će Bauakas:

„Nijèsam ja tȓgovac, ja sam car Bauakas. Dóđoh òvamo, da bih se glávôm ùvjerio, je l' istina, što se o tebi gòvorî. Sada vidim, da si mudar sudac. Zamòli od mène, što želiš, nagradit ću te."

Sudac reče: „Ja nagrade nè trebâm; ja sam srećan, što me je car môj pohvalio."

14.

Pčèla i golub.

Pčela pȁla ȕ vodu. Gȍlûb sjedéći nȁ drvetu spazi pčelinu nevolju te joj dòbâcî lîst s drveta. Pčela ȕspêvši se nȁ lîst òsûšî se na njèmu i odlètî. Drugi pût sjedio je isti gȍlûb i opet nȁ drvetu. K njemu se prikrádê lovac s puškom, nàmjerî nâ nj i tàmân[1]) da òdapnê, kad dolètî pčela, ta ga ubòdê ȕ rûku. Lovac se trgne ȍd bôla, puška pukne i náboj prolètî — mimò golûba. Tako je pčela vratila gȍlûbu ljubav — za ljubav.

15.

Tvrdòglavac.

Ivica je bio tvrdòglav djèčâk. Jedàmpût se nàhlâdî i obòlî. Mȁjka njegova pozòvê lȉječnîka, koji je propísao bolesníku lȉjek.

„Ja lijèka né ću, pa né ću!" vikao je tvrdògl'avac. „On je górak i netéčan!"

Drugi je dân Ivici bílo gȍre. Majka ga nagovarala, da uzme lȉjek. „Né ću, pa nè ću!" vikao je i opet tvrdòglavac. I opet ga nȅ uzê. Nȁpokôn se skloni treći dan, kad mu je već veòma zlo

[1]) Upravo.

bílo, da će ùzêti pròpîsanî lȉjek. Bílo je već prȅkasno. Lȉjek nije više djȅlovao — a tvrdòglavî je dječak morao ùmrijeti.

Pravila pristojnosti.

Za stolom. — 5. Soli ili pàpra nikad ne ùzimâj prstima.
6. Jèdûći pazi, da ne zàpr̂ljâš usta ili prste.
7. Ne òstavljâj nà čaši svojoj trâg ústâ ili pr̂stâ svojih.
8. Kad tko zàištê soli, hljeba ili vòdê, dobro će se òdgojeno dijète požuriti, da mu prȕžî slànicu, hljebac ili bȍcu.

16.

Прȃвда и кри̑вда.

У једнога краља би́ла два си̑на, један бјеше лукав и нѐправедан, а други добар и праведан. Пошто им отац умре, рече нѐправеднӣ прȁведнôме: „Хȁјде од мѐне, нé ћемо више зȁједно живјети и ȅво ти три̑ста цеки́нâ и један кȍњ, то ти је дио од свега, што нам је од оца остало, више ти нêмâ ништа.“ Он узме три̑ста цеки́нâ и кòња па пође гòворећи: „Хвáла Богу! кȍлико ме дòпаде òд цијелȍга краљевства!“ Послије неколико времена срѐтоше се ова два брата у пу́ту, оба на кȍњма. Прȁведнӣ нȁзвâ нѐправеднôме: „Помòзи ти Бог, брате!“ А онај му одгòворӣ: „Јаох ти Бог дао! Што вазда Бога спòмињêш? Сад је боља кри̑вда неголи прȁвда.“ Тада му рече добри: „Хȁјде да се òкладӣмо, да није боља кри̑вда òд прȁвдê.“ И тако се òкладише у̑ стотину златнијех цеки́нâ и рекоше, кога нȁјприје срȅту̑, да им ò томе суди. Йду̑ћи мало нàприједа сретоше на кòњу ђȁвола, који се бјеше претвòрио у кȁлуђера, па га запи́таше, да им каже, али је боља прȁвда али кри̑вда. Ђȁвô рече: „Кри̑вда“, и тако добри и̏згуби̑ стотину цеки́нâ. Али се опет òкладê у̑ другу̑ стотину па и у̑ трећу̑ и по ȍсуди ђȁвола, који се рáзлично претвáрао и прêд њи̑х и̏злазио, и̏згуби̑ добри све три стотине цеки́нâ па пòтом и кòња. Онда рече: „Хвала Богу! већ нêмâм цеки́нâ, али имам своје очи, òкладит ћу се још једном и у̑ њи̑х.“ Тако се òклади̑ у своје очи, да је боља правда неголи кривда. Тада његов брат и

не трáжêћи другога су́ца и̏звади̑ нôж па му и̏звади̑ оба ока и рече му: „Сад нека ти пòможê прȁвда, кад си без ȍчију̑.“ Он жȁлостан зȁхвȁли̑ Бога и рече: „Ја нêмâм очи зȁ прȁвду Бога, него те молим, брате мôј, да ми дáдêш вòдê у какав су̑д, да квасим уста и да у̑ми̑вâм рȁне и да ме извȅдêш и òстави̑ш под јéлôм више извора.“ Брат га пòслушâ и даде му у су́ду воде и извȅдê га и ȍстави̑ под јéлôм више врȅла. Ондје он јȁдан стојéћи чу у̑ неко дȍба ноћи, гдје дођоше ви̑ле на извор и кýпају̑ћи се пȍчê једна другима говорити: „Знáте ли, дру̑ге, да се ȍгубала у краља дјȅвôјка; краљ је сȁзвао све љекáре, али је нитко нѐ можê излијȅчити. Али да зна па да сад узме ове воде изȁ нâс и да је њóме ȍку̑пâ, у̑ дâн и̏ нôћ остала би здрава, а тако и да је тко глу̑х, сли̑јеп, хром, исцијȅлио би се од ове воде.“ У̑ том зȁпјеваше кокоти и ви̑ле пóђоше. Онда нȅвољни̑к испод јéлê добȁтâ на ногама и ру̑кама до вòдê па нȁјприје у̑мијê очи и одмах прòгледâ; потом зȁхвати̑ у̑ су̑д воде и пође журно у онога краља, што му бјеше кћи губава, па рече: „Дошао сам, да и̏злијечи̑м краљеву кћер, ако ме пусти, у̑ дâн и̏ нôћ бит ће здрава.“ Кад краљ разу̑мије, пусти га у кȁмару к дјȅвôјци, а он нȁрȅди̑, те је оку̑пају̑ овом водом. Кад прође дâн и̏ нôћ, дјȅвôјка ȍстаде чиста и здрава òд губê. Краљ се веòма ȍбрадујê и дáдê му пȍла краљевства и кћер за жену, и тако он пòстаде краљев зȅт и пр̂ви̑ до краља. То се одмах рȁзглȃси̑ по свему ономе краљевству те дође у̑ уши и брату његову, који гòвораше, да је боља кри̑вда него прȁвда. Он пòмисли̑, да је онај нашао под јéлôм срећу, па пође и̏ сâм, да је тражи: нȁјприје узе у̑ су̑д воде и ȍти̑дê под јéлу па и̏звади̑ ножем своје очи. Кад би у̑ некô дȍба ноћи, дођоше ви̑ле, да се купају, и стадоше говорити, како се и̏злијечи̑ краљева кћи, „Вȁљȃда нас је,“ рекоше, „неко слушао, кад смо говориле, да би се овом водом изȁ нâс излијȅчила. Може бити да нас и̏ сад тко слуша, пóђимо видјети.“ Кад оне пођоше и под јéлу дођоше, нађоше онога, који бјеше дошао тражити срећу и гòвораше, да је боља кривда òд прȁвдê, те га шчȅпаше зȁ четвр̂ти па га рȁстргоше. И тако му проклетни́ку пȍможе кри̑вда.

*

17.

Gavran i pčela.

„Ja mogu stô gödînâ poživjeti!“ reče gävrân podsmijèvajûći se pčeli, „a ti živiš sämo kratko vrijème; kakvo si ti jädno stvorénje!“

„Rècide mi, čemu je taj tvôj tako dùgî život?“ odgòvorî ràdljiva pčelica; „èvo medenoga sâća, što ga ja grâdîm, a što ti râdîš? Môj je život, istina, kratak ali koristan, ì jâ ga u trúdu pròvodîm. Kad pak dođe smrtni čas, onda je jedno — umreš li prije ili kasnije. Bolje je proživjeti jedan dân pa korisno, nego stô gödînâ u bèsposlici.“

Pravila pristojnosti.

Za stolom. — 9. Kad jedeš, nè mlješti ustima. 10. Nikad nè pîj s punim ustima. 11. Nôž se drugomu za stolom prûžâ tako, da mu prüžîš dŕžak, prì tom drži nož u sredini između dŕška i oštríca. 12. Zúbâ nè čačkâj ni šíljkom od vìljušâkâ ni nožem. 13. Nikad se ne ùpiri lâktom nä stô. 14. Osim bolesníkâ i stârâcâ nije nitko pokrivènê glávê za stolom.

18.

Kȍnj.

(Equus caballus.)

Od prof. dra. Mija Kišpatića.

Krasan je stvôr kȍnj! Tìjelo kao da je ȍd kamena ȉstesâno, kao salivèno, noge su mu visòke i tanke, k tomu i čvŕste. U hòdu vidiš mu nešto plèmenito ì pònosito. Duga mu je grȉva na vrátu i répu krasan ükrâs. Pò cijelôm se òstâlôm tìjelu sjâ kratka dlàka. Nà dugôm čvŕstôm vrátu diže pònosno gösposkû glâvu. Svȉjetlê oči i nàćûljene uši òdâjû, da je ökrêtan i bistar. Sve je na njèmu plèmenito.

Jedni prirodopisci kažu, da je kȍnj mnogo pametnija živòtinja òd psa, ali sämo nè možê da to pòkâžê gíbânjem svôga tìjela kao pas, ni licem, nì glâsom, ni očima nè možê ono izreći, što òsjećâ. Pas je više nálik na lukava ròba, konj na mudra i özbîljna velika gospodina.

Konj dobro pâmtî put, kojim je već jedàmpût išao, i nê će ga skoro zabòraviti. Ako kočìjâš zabòravî put, neka samo pusti konju uzde, on će ga već dobrim pútem provèsti. Kad ide selom, svrnut će prèd svakû kuću, gdje je jedàmpût s gospodárom bio i gdje su ga dobro počàstili. Pò nâjvećêm mraku i kiši, ako nè znâš puta, pusti konju uzde, on će te sìgûrno kući dovèsti.

Na putu razùmijê gospodára, kad mu kaže, da ide brže ili laganije ili da stane. Svaki zàpâmtî svoje ime; kako ga ȉz čopora imenom zovneš, već ti trči usúsret. Kad hoće Kòzâk iz sèoskôga čopora da dovèdê konja, da na njèmu kamo pođe, ìzâđê pred svoju kuću i zapíštî na sviralicu, a njegov vjerni konj pozna glas gospodareve sviralice i dolètî prèd kuću. Ako prodaš òraćêga konja ù drugû zemlju, gdje se drugim rijèčima konj u òrânju tjera, bŕzo će naučiti nove rȉječi.

Konj pòznâjê dobro svôga gospodara i nê će ga dugo zabòraviti. Kad se s njime poslije nekoliko gödînâ sàstanê, leti mu usúsret, ȑžê od veselja, skače oko njèga i lîžê ga. Ako gospòdâr s njime lȉjepo pòstûpâ, pòstajê mu odan, ide zà njîm kao pas. On je svômu gospodaru tako isto vjèran kao i pas, nê će ga nikad na putu ù pogîbli òstaviti. Frâncûskî car Napoleon I. pripòvijedâ vrlo lȉjep primjer vjérnosti konja. Na jednom bòjištu vidje konja, gdje snuždeno stoji i gleda u mrtva gospodara. Ničim ga ne mogoše òtjerati od gospodara, dok se gospòdâr nije usmŕdio. Konj grozno zavríštî, pòbjegnê dò bližnjê rijèkê, skoči ù njû i u válovima ga nèstanê.

Nema gòtovo živòtinjê, koja bi tako pònosita bíla, kao što konj. Već cȉjelô njegovo dȑžânje pokàzujê, kako mnogo do sebe drži. Ako sjedi na njèmu dobar jàhâč, kako pònosno leti, glâvu drži visòko u zráku, cȉjelî mu je svȉjet ništa! Ùprêgnut u lijèpe kòčije pòdižê veličanstveno noge, ùkôčî vrât i glâvu, kao da bi rȁd svakomu pokazati, kako je plèmenit i krasan. A konj siròmašnîh i òdŕpânîh täljîgâ hoda nèveselo, glâvu òbârâ nä zemlju, nȉkudâ i nè gledâ, kao da se stidi, što je u tako siròmašna gospodara. Kad ga mȉlujêš, milo mu je i od vesélja ȑžê. Ako pò-

gladîš drugoga konja, odmah će se snuždìti pa i razljútiti. Prije malo gödînâ dògodî se u Mòrâvskôj ovaj slučaj: došao gospòdâr ù staju i odmah je pristupio svojoj nâjmilijôj kòbili, mȉlovao je i dao joj piti. To je kòbilu veòma vesèlilo; a kad je gospòdâr došao drugome konju i njèga mȉlovao, krênê kòbila sva ràzljûćena prema gospodaru, spòpadnê ga zubima i bíla bi mu ȉščûpâla kȍmâd mêsa, da nije imao na sèbi debelo odijèlo. Konja nè smijêš varati i mamiti kao pseto ili drugu živòtinju, jer ćeš ga tim lako razljutiti; njegov ponos to ne pòdnosî. Jedan je konj ubio svoga gospodara, što ga je prèvario, te ga je praznom kòšarôm namámio. Pripovijèdajû pûtnîci, da pödivljâli konji u Aziji razlúpajû glâvu o kakvo drvo ili da se zàgûšê u rijèci, kad ih drugi konji pròtjerajû ȉz čopora.

Konj je jako poúčljiv, s dobra i s mȉlovânjem možeš ga naúčiti takvim stvárma, da se moraš čuditi. Ima ljúdî, koji se svega živòta bave izučavanjem kónjâ pa s njima hódajû òd mjesta dò mjesta i svȉjetu pokàzujû zä nôvce majstòriju svojih kónjâ.

Konj se dobro slâžê s drugim konjma, rȉjetko će se kada mëđu sobôm potúći. Òsobito se slâžû konji, koji su zäjedno jedna köla vukli. Ako se sàstanû poslije mnogo gödînâ dvâ konja, koji su öd mladosti zäjedno odrásli, odmah se pòznâjû, jedan drugomu poleti usúsret veselo ȑžûći, te se bratski ìzmilujû i ìzljûbê. A kad se moraju opet ràstati, pògledâ jedan drugoga tùrôbnîm okom, kao da bi mu räd reći: s Bogom! sjeti se kädgod i mène! Kako mogu konji milòsrdni biti prema svômu drûgu, dokàzujê ovaj primjer: ù staji bio među dvâ zdrava mláda konja jedan stârî, koji nije imao zúbâ i nije mogao gristi hrane, te bi tako öd glâdi morao bio ùginuti, da mu nijèsu njegova dvâ drûga čitava dvâ mjeseca žvákali zôb i sȉjeno i pred njèga metali. Zà drugê živòtinje, konj malo mari, osim zà psa. S njim se više pútâ vrlo sprijatèljujê. Ènglêskî ili àrapskî konj nè možê bèz svôga hȑta žívjeti, uz njega je nâjveselijî.

Čovjek, koji je vidio konja kako hrábro srće u ràtu među nèprijatelje, kako se ne boji puške ni tòpa, mora se čuditi, kad vidi, kako drugi konj zàzirê òd svakê stvâri, kako ga sve lako ùplašî. Zvûk trúbê i pùcnjava iz počétka će svakoga konja ùplašiti, ali poslije se nà tô nàučî. U rédu s drugima ide sàsvîm pravilno, brže ili polagànije, kako već bûbanj bûbâ. Kad stoji u rédu, jedva dòčekâ, da trúba zatrúbî ili bûbanj zabùbnjâ, ȑžê neprèstano, maše glavom, kòpitom strûžê, svačim bi räd pokazati, kako mu je nësnosno čèkânje. U Osijèku kupio starac carskoga konja, pa jedno jutro na njèmu ìzjahao na lèdine da gleda, gdje se drugi konji vježbaju. Nä dân znak pòjûrê svi konji u rédu nàprijed, a starčev konj poleti među njȋh, stavi se ù rêd i stane s njima zäjedno koračati. Gospòdâr ga nije mogao ȉz rêda ìstjerati.

U ràtu je konj prava junàčina. Nà pȓvî glâs trúbê i topa ùzdršćê mu se cȉjelô tȉjelo, kao da zna, kakov će strašan pokolj gledati. Ali čim poleti u rédu, već ga je strah òstavio. Sad tek da ga vidiš, kako je srčan i hrabar. Ȑžûći leti u neprijatèljskê rëdove, nè mârî, što mu oko ušiju zvízdê ta tanèta. Grize i kȉdâ nèprijatelja i njegova konja, lûpâ ga kòpitima. Pògodî li ga táne lako, sämo se strese i odmah nàpadâ dalje, kao da mu se nije ništa dogòdilo. Ali ako ga pògodî u nèzgodno mjesto, stropòštâ se nà tle, pògînê mirno, nȉti pȋsnê nȉti makne, kao prâvî junàčina. Ako mu gospòdâr padne ranjen ili mrtav nä zemlju, stane nàd njîm i tûžan ga gleda, dogod ga òdanlê silom ne odvèdû ili nè ubijû.

Da nije u konja dobra pâmćênja, bio bi bógac pokraj svih svojih drugih sjëtîlâ. On nè vidi dobro, a i slûh mu nije oštar. Jèdînî àlpînskî konji čuju prije nego gospòdâr, kad se s vrhunca planìnê ruši làgâno ȕsôv[1]) te se usplàhîrê, nè ćê nàprijed, nego se odmah òkrênû i natrag bjegaju. Njûh je u konja pònešto razvit. Svatko je sȉgûrno zàpazio, kako konj svaku stvar njûšî, jelo, píće, nova kola, nova gospodára, da ga tako pozna, jer mu je oko i onàkô slabo. Po njùhu će on nâjlakšê svôga slugu poznati i u mráku. Ako nä daljêm pútu sluga obòlî, a konji né ćê da slušaju novoga slugu, obuku novomu slúzi haljine òd stârôga pa konji misle, da je to stârî sluga i lȉjepo mu se pokorávajû.

Nê ću da spòminjêm, od koje je kȍrîsti konj čovjeku; vidi se to već ȉz toga, koliko ga ljûdi rasplòđujû i oplemènjujû po svijètu.

[1]) Ȕsôv, ȕsova lavina.

19.

Klinčórba.

Pripòvijedâ se, da je došao söldât babi ù kuću i iskao, da mu dâ što da jede, a ona mu kazala, da nema ù kući ništa zà jelo. Onda soldat reče: „A ti dâj mi barem tìgânj [1]) i malo vode, da nàčinîm klinčorbu“. Baba mu to dâ, a on mètnûvši u tìgânj gvozden klin, nälijê vode i metne nàd vatru. Kad se voda ùgrîjê, a on zàištê òd babê malo soli (i baba mu dâ) te je pòsolî. Kad voda uzàvrî, a on zàištê malo bräšna (baba mu dâ ì tô, sämo da vidi òd čuda, kakva će to biti klinčorba), te saspe u onu vodu i zamétê. Potom zàištê jedno jaje te i njega räzbijê u onaj skrȍb; zatim zàištê još malo mâsti te ono zàmâstî pa onda skînûvši tiganj s vatre ìzvadî klin näpolje a klinčorbu ìzjedê.

Пословице 1—10.

Боље је пòклизнути нòгôм него језиком.
Боље је поштèно ỳмријети него срäмотно живјети.
Боље је с мудрим плäкати него с лудим пјевати.
Чиста се злäта р̏ђа нè хватâ.
Чисту образу мало воде треба.

20.

Bȍlesno psëto.

Ljèkâr jedan uzme lijèčiti prïjateljeva psa, koji je prebio nogu. To mu lijèčênje sàsvîm ùspijê: päs òzdravî. Malo izàtoga čuje ljèkâr, gdje netko na vrátima njegovim grebe. Kad on vráta òtvorî, nèmalo se začudî òpazîvši ìzlijеčenôga psa. Pas nije bio sâm, već ga je prätio drugi pas, koji je tàkôđer prebio nogu. — „Zasàda neka bude tako,“ reče ljèkâr, „ali u budúće, da mi više ne dòvodîš takih bolesníkâ!“

---

[1]) Posuda, tàva, prosulja.

21

Otkad se vuk boji čovjeka.

Narodna pripòvijetka.

Negda su sve živòtinje mogle govoriti, a to zato, da ih Bog može ìskušati.

Poslije kako je čovjek òtpao öd milosti Božje i narod se umnòžio, srete Bog vûka i reče: „Glë strahòvitê zvjërkê!“ Vuk se k njemu pòvrâtî, jer ga nije odmah razumio, te ga zàpîtâ: „Što to rèče, Gȍspode?“ On mu odgòvorî: „Da se bojiš čovjeka.“ Da je ono čuo, što mu je prije rekao ili da mu je ono isto opet rekao, ostao bi bio strašan za čovjeka, kao i za òstâlû zvjërâd. Ali kad se pòvrâtî kao s nekom silom, Bog mu nàrêdî, da se čovjeka boji i od tada ga se boji.

Kad se vuk ràstade s Bogom i otìde svojim putem, sretne medvjeda i zapita ga: „Koga se ti bojiš?“ — Medvjed: „Ja se nikoga ne bojim, a koga ti?“ Vuk: „Čovjeka!“ — „A što je i koji je to čovjek, ja ga ne pòznâjêm, pokaži mi ga.“ — „Hajdémo nä pût, kuda ljûdi pròlazê, pa ću ti ga pokazati.“ — Kad tamo dođoše, vidješe dijète. Zapita medvjed: „Je li to čovjek?“ — „Nije, no može postati, toga se ni ja ne bojim.“ — Poslije sretoše stära čovjeka. Medvjed opet zapita: „Je li ono?“ — Vuk: „Nije, ali je bio, nì toga se ja ne bojim.“ — Pòtom sretoše òružâna mòmka, a vuk će: „Ono je čovjek, onoga se bojim!“ — Medvjed: „Pa što je ono? Ja ću onoga sad zadaviti: idem k njemu, da ga vidim!“ — Pođe k njemu, a on òdapnê nâjprije iz jedne, onda ìz drugê puške, te medvjeda lako rani. Medvjed pòbjegnê i vrati se vûku gòvorêći mu: „Zašto mi nijèsi kazao, da on gròmove ùzâ se nosi, pa bih ga se ì jâ bio bojao.“ A vuk će na to: „Ja sam ti kazao, da je ono čovjek i da ga se ja bojim; a on gròmôvâ nema, nego s onim biva nam istom čovjek pògibeljan.“ — Od tog se dȍba i medvjed pobòjâvâ čovjeka.

Zagònêtka 2.

Manje od màka,
A digne junáka.

buha

22.

Dòmâćî lijek.

Petrovi su ròditelji bíli bogati; ispúnjali mu i najmanju želju njegovu, ali — nijèsu dugo žívjeli. Osiròtjêvši prëselî se Petar u sèlo stríca svôga. Sëoskî mu se život iz početka nije sviđao. U ròditeljskôj kući provòdio je često vrijème u nërâdu i u svëtkovânju, a ovdje mu je valjalo — raditi i mučiti se. U ròditêljâ je òbikao raskošnome stolu, a sada se morao zadovoljavati prostom hranom. U grádu se kadšto veselio sa svojim prȉjateljima do pónoći; na selu, poslije dnëvnôga râda, valjalo mu lijègati u òdrđenô vrijème.

Tëško se bílo Petru privići takvu živòtu, ali näskoro je òsjetio korist njegovu. Prije je gotovo neprèstano bio bolestan, blȉjed, i čèsto ùzimao lijèkove. Sad je uživao lijèpo zdrâvlje, bio krëpak i svjëž — kao proljetna rosa.

23.

Krtica.

(Talpa europaea)

(Po K. Starom M. D.)

„Oj ti kȑtice, zlòglâsnâ škòdljȋvko, veliko se zlo sprêmâ na tvoju glâvu! Ti pustòšiteljice naših lȉvâdâ, kûgo naših vȑtôvâ, ti tvrdòglavâ nezàsitnâ glòdavice, ti kȑvnice svega bȋlja, ti . . . . ti moraš pòginuti. Za takvu nevàljalicu nema milosti, ni zä lijek milòsȓđa, ništa . . . . nego smrt.“

Tako, a možda i gore blagòsȋljâ gdjekoji gospòdâr krticu, kad pògledâ livadu svoju pokrivènu mnogim nänovo ȉzrovânîm kȑtičnjâcima, kad òpazî kako trava nà mnogo mjêstâ gine i vene, kako se zemlja pod nogama rûnî, kako je krtica pòdgrizla kòrijenje, kako . . . . . . i da bȉjes uzme takvo gospodarstvo; zato smrt i pakao svim krticama!

Ali glè, evo dòlazî krtičin branič, i tô, čini se, ù zgodno vrijème. Taj veli: Krivo čini krtici, tko je neràzborito osuđuje. Tko vas vidje, gdje kòrijenje glòđê? Ljûdi drže to zà istinu, ali

s nèpravom: gdje je odgrizèno kòrijenje, bȋljka ùništena, a trava usàhla, ondje se može doista naći i krtica; gdje nema krtice, ondje nema nȉti usàhlê biljke, to dakle čini krtica.“

Dȉvnê li glave ljùdskê! S istim se prävom može reći: Kad s proljeća žabe rano krèkećû, cvate dȓvêće räno, a kad žabe käsno krèkećû, cvate i dȓvêće mnogo kasnije; odatle slijèdî, da krekètânje žâbâ odrèđujê cvȉjet drveću. Nije li tako?

No mánimo se šálê u tako zbȉljskôj stvari. Što je krtica pòjela, mora biti i u žèlucu, a što u žèlucu ima, to je zàista morala i pòjesti. Što se pak nàlazî ondje? Kože cŕvî, lìčînâkâ, kukùljice hrúštêvâ i drugih kûkâcâ, što u zèmlji žive; često i mêsa mȉšjêga, güšterskôga, žâbljêga; pače zmìjinjêga. Kòrijenju biljnome nema tude nȉ trâga. Krtica dakle nije pòjela kòrijenja, nego netko drugi. A tko? Lìčînke òsobito hrúštêvâ i svàkojâkîh kûkâcâ. No zašto ima nâjvišê kȑtîcâ nà mjestima, gdje je usàhla tráva? Zato, što ima ondje nâjvišê lìčînâkâ, koje pòdjedajû kòrijenje. Krtica seli sàmo onamo, gdje se nâdâ òbilnôj žetvi; gdje nema lìčînâkâ, nema ni krtice, jer ne bi imala od čega živjeti. Zato dakle valja krticama pògibati, što gutaju milijune cŕvî u zèmlji, kamo nè možê nijedna druga živòtinja, što unìštâvâ lìčînke kûkâca i rázličnîh kornjášâ, što tako čúvajû nèsamo naša polja i livade, nego i drvèta i vòćnjâke od tih strašnih nèprijatêljâ?

Osim toga potvȑđujê i tijelo krtičino, da je priroda nije stvorila za glòdânje nego za unìštâvanje kûkâcâ. Ona prògonî sve životinjice s veséljem i s prìrođenîm darom. Jùnâčkî navàljujê ìz svôga légla nà žabu u travi, zagrízê se ù njû te je više ne ìspûštâ. Na slàbijû zmiju nàpadâ ìz rupê, rânî je i odmah je opet nèstanê pöd zemlju; zàmalo evo je i opet, ugrízê je te pòstajê sve odvažnija, dok je najposlije svojim oštrim zubima ne ùdâvî.

Dobro, reći će gdjekoji čìtâč, neka krtica i ne pòdgrîzâ kòrijenja, opet čini štetu i livadi, jer ih svojim krtičnjacima pùstošî. Što krtica to čini, valja je jošte više paziti negoli zato, što livade òd kûkâcâ čisti. Zašto preòrâvâ râtâr svake gödinê polje svoje? Da ga òprâšî, slòjeve prèvraćâ, što je òzdô, da bude òzgô, da uzduh ùzmožê i dò dônjîh slòjêvâ pristupiti.

Krtice pò mûdrôj odredbi stvórčevôj, koja se zà bȋljke i živòtinje stärâ, riju danas ovdje, sjutra drugdje, i tako râdê öd

dân dò dân, òd godinê dò godinê pòdižûći neprèstano kr̀tičnjâke mrtve zemlje, a tko može poreći, da zä 10—24 gödînâ ne prèvr̂nû cȉjelû zemlju malo pòmalo, t. j. da baš ono čini, što rätâr na svòjem polju i što bi želio i s lìvadôm svojom učìniti. Zato nè smijê čovjek prèkrštenîh rùkû gledati, nego, kako mu se na lìvadi pòjâvê kr̀tičnjâci, treba ih ràzgrtati, a onda može biti sȉgûran, da će òd njîh imati korist. Da je zemlja kr̀tičnjâka s uzduhom spojena za rástênje bîlja dobra, to znadu vr̀târi jako dobro, zato je rädo zgr̈ćû u cvjetnjáke, da im, štono kažu, kòrijenje ljübîcâ ne sàgnjijê.

24.

Sjèkira i sjèkirîšte.

Sjèkira i sjèkirîšte živjeli su u prijatéljstvu, zäjedno su radili i za posao bíli príkladni. Ali glè, jedàmpût se zàvadê i ràzîđû; sjèkira je lèžâla u jednome, sjèkirîšte ù drugôme kutu. Tako prođe dosta mnogo vremena, a o izmirénju nȉ čuti ne šćahu. Sjekira je u tom zà'rđâla, a sjèkirîšte ìstruhnulo. Kad ih u takvom stánju gospòdâr nađe, reče kuharici: „Ovu zà'rđâlu sjekiru baci u ropotàriju među òstâlô žèljezo, a ovo truhlo sjèkirîšte spali ù kuhinji. Sjutra ćeš nä tr̂g pa ćeš kupiti novu sjekiru i novo sjèkirîšte."

Pravila pristojnosti.

Na vrátima. — 1. Ù kuću nikad ne ùlazi, da prije ne pòkucâš ili ne pozvònîš. Ne òtvorâj vrátâ, dok te nè zovnû rȉječju: nàprijed ili drugom kojom. 2. Prije nego uđeš ù kuću, otàri dobro noge; galòše òstavi pred vratima. 3. Sretneš li na vratima odlična čovjeka, pusti da uđe prije tebe.

25.

Bernardski pas.

(Canis Sancti Bernhardi.)

Od prof. dra Mija Kišpatića.

Dugo će se spòminjati u ljúdî bèrnârdskî päs. Njegova je ljúbav i ödânôst prema čovjeku velika. Tko nije pùtovao pò zlu vremenu kroz bernardske pogibeljne kláncе, taj će tèško pojmiti vrijèdnôst toga psa. Nàpûljskî grof Mazini donio ga sä sjevera, otkle, nè znâ se, pa ga poklònio braći bèrnârdskôga sàmostana, gdje su ga naùčili tražiti ljûdê zàsûtê snȉjegom. Prije nekoliko dèsetâkâ gödînâ pöginû posljednji čisti potómak tih vàljânîh pásâ. Baš kad je svoju têškû dúžnôst vršio zäsû ga ùsôv[1]) snȉjega. No imádê ih još pòmiješânê krvi. Šväjcarac Tschudi, koji pòznâjê dobro bèrnârdskôga psa i òkolinu, pripòvijedâ o njèmu ovo:

Bernardski je pas visòka i čvrsta tȉjela, duge dlake i rêpa, gubice kratke i širòkê. Dànašnjî se njegovi röđaci pròdâjû pö 200 kruna. Dòmovina tih plèmenitîh pásâ je švajcarski sàmostân Sv. Bernárda, 2470 m nad morskom räzinôm, gdje je vjèčiti snȉjeg. Ù tom türôbnôm kláncu traje zima pö 9 mjesécî, a za nâjvrućîh ljetnih dánâ smrzne se voda svako jutro i veče, i jedva će biti ù čitavôj godini 20 dánâ bèz vjetra i snȉjega ili magle. Tamo pada snȉjeg sämo ljeti, kao ù nâs zîmi, u zími padaju sûhê lèdenê iglice, koje su tako sitne, da ih vjetar kròz svakî nâjmanjî otvor pokraj vrátâ ili prozora sàtjerati može. Vjetar ih nagomìlâ u blizìni sâmostána 6 do 10 metárâ visòko, zatr̂pâ sve pute i kláncе, a nâjslabijî vjetrić ruši ih kao ùsôv i zatr̂pâ u dòlini.

Sämo ljeti, kad je čisto i lijèpo vrijème, može čovjek bèz pogîbli nä pût preko tih br̂dînâ, a zîmi tako je öpâsno, da će svaki čas lako kröz snijeg pròpasti u dubòku jàrugu, otkle se sâm višê nikada nè izvûče. Svake gödinê pògine nekoliko pûtnîkâ ù tîm kláncima. Jedan pròpadnê u jàrugu, drugoga zäspê ùsôv, trèćêga ùhvatî magla, da nè vidî dalje puta, i tu ga u samòći ùmorî glâd i ùmor ili ga pòpadnê san, iz kojega se više nikad ne pròbûdî. Svaki gotovo pûtnîk pòstanê na onoj zími i ùmoru sànan, sve mu òslabî, nâjprije mu se krv stȉnê ù sitnîm žilicama íspòd kožê, zatim počne laganije kolati pò cijelôm tȉjelu, dok se napòsljetku sàsvîm nè stinê i svaki takav nèsrećnîk umre svlâdân dubòkîm slatkim snom. Treba vrlo jaka i zdrava čovjeka, koji bi mogao snu odòljeti. Tako su našla bernardska braća 1829. gödinê nä pô puta čovjeka sa štápom u rúci, gdje je baš digao nogu, da kòraknê, pa se tako zàmrzao i umr'o.

Da nije te milòsr̂dnê kr̀šćânskê braće, ne bi se moglo preko tih br̂dînâ dò samo nekoliko nëdjêljâ ù godini. Već od 8. stoljeća

[1]) Lavina.

vršê braća ovu svoju kršćânskû dužnost. Svaki pûtnîk ima slobodan pristup ù samostân, gdje ga lijepo podvòrê. U njihovoj zgradi gori dân ì nôć vatra, ù nuždi mogu nekolike stotine došljákâ ondje smjestiti. Ali je glâvno: ùvijek hodaju po òkolini i trâžê, nije li gdje pûtnîk koji zaglávio. Ù tom poslu čine im nâjboljû uslugu njihovi psi. Svaki dan prođu dvije samòstanskê slûge sve nâjopasnijê pute i prolaze. Kad je zlo vrijème, ide ih pö šêst, a zà njima braća s lòpatama, mòtikama, jelom i pićem, a njima se prìdrûžê psi. Psi su jako dobra njùha i odmah se prekòpâvâ, dok se ne ùvjerê, da li je tko ondje. Psi hodaju cìjelî dan okolo, pa kako nađu gdjegod smřzla čovjeka, odlètê nâjkraćîm pútem ù samostân, da dovedu pomoć nèsrećnîku. Ako nànjušê čovjeka zäsûta pöd snijegom, kopaju dotle, dok ga ne iskopaju. No ako im kòpânje nè pôđe za rúkôm, odu ù samostân pö pomôć. Često nose na vratu kõšaru s õkrepôm ili staklenicu vina, a na leđima imadu prìvêzâne pokriváče. Ù samostânu su savjesno pòpîsâna imèna svih onih, kojima su psi späsli život.

Nâjglasovìtijî među bernardskim psima bio je Barry. On je bio nèumôrno râdin i vjeran. Za živòta svôga späsao je život četrdesetòrici ljúdî. Veòma je rädo vršio dúžnôst svoju. Čim je naslutio, da će biti snìjega ili magle, ništa ga nije moglo zadřžati ù samostânu. Nèumôrno trážeći i läjûći obìšao bi nekoliko pútâ sva nâjopâsnijâ mjesta. Nâjvrednijê djelo za njegove 12-godišnje službe ù samostânu bílo je ovo: našao je ù ledenôj jami näpola smřzlo zalútalo dijète, koje je već bílo zàspalo. On ga poče jezikom lizati i grijati, dok se nije dijète probúdilo. Sad je dotle tětošio oko njèga, dok mu se nije jädnô dijète nâjzad pòpêlo na leđa.

Dijète mu se ùhvatilo zä vrât, a on ga pun vesélja donèsê ù samostân. Još je dan danas ìzložen u grádu Bernu ù zbîrci, da ga svaki pûtnîk može vidjeti.

26.

Poklònîk. [1])

U prèkrâsnôm jednom grádu živio je jednom bogat vìtêz. Trošio je velike nôvce na ukrašivanje svôga stâna, a siròmašnîm je ljúdma malo dobra činio.

[1]) Pobožni putnik, hodočasnik.

Jèdnôm dođe u njegov grâd siròmašan poklònîk, te ga zämolî za nòćîšte. Vitez mu ödbijê molbu gòvorêći, da grad njegov nije gòstionica. — „Dopùsti mi bârem,“ — zämolî vìtêza poklònîk, — „da ti trî pitanja stavim, a potom ću otíći, da pòtrâžîm nòćîšte nà drugôm mjestu.“ — „Pod tom pogodbom možeš pitati,“ reče vitez, „pripravan sam, da odgòvârâm na tvoja pitanja.“

Poklònîk ga upíta: „Kaži mi, tko je prije tebe živio u ovome grádu?“ — „Moj otac,“ ödgovorî vitez. — „Tko je živio prije tvôga oca?“ — „Moj djed.“ — „A tko će poslije tebe živjeti u njemu?“ zapita näpokôn poklònîk. — „Ako bude s voljom Božjom, moj sin,“ ödgovorî vitez.

Na to će poklònîk: „Ako svaki od vas u tome grádu tako kratko vrijème živi i neprèstano jedan drugome mjesto ùstûpâ, što ste vi ovdje, ako ne gosti? I ovàkô je grad ovaj zaista gòstionica! Zato ne tròši tolikê nôvce na ukrašivanje toga stâna, u kome tako kratko vrijème živite; čini radije siròmasima dobro, pa ćeš sebi sagraditi vječan stân nà nebu.“

Ove su rìječi silno djèlovâle nä vitêza; zädržao je u sèbe pokloníka prèko noći, i òd toga je vremena postao dobrotvor siromasima.

Poslovice 10.—15.

Dobar glâs dalèko se čuje, zao još dalje.
Dobro je svašto znati, ma nije sve tvoriti.
Gdje velika zvona zvone, tu se mala nè čujû.
Gdje nema strâha, nema nì stîda.
Gdje se tko nè sijê, neka nè ničê.

27.

Slônova ösveta.

Slôna nè prêžû u kola, nego sjednu òbično ú čador pòdìgnût nà slônovu hrptu. Slônom ùpravljâ vođa sjedéći pokraj glave njegove. U rukama drži čèkić, kojim bije slôna ù glâvu i tako ùpravljâ živòtinjôm.

Sjedeći jednom vođa na slonu nàmislî na njegovoj glavi da ràzbîjâ tvrde kokosove orahe.

Živòtinja podnese stȑpljivo strahòvitî bôl; no pròlazêći istoga dana prȅko tȓga stane slon pred gòmilôm kokosovih ȍrâhâ, zàhvatî rȉlom jedan orah te njîm ùdarî svôga vođu po glavi tako, da se ovaj mrtav složio nȁ zemlju.

Zagònêtka 3.

Od ovùdâ klȁda,
Od onùdâ klȁda;
U srijèdi zmâj leži,
Gdje trava nè ničê.

28.

Tri zlátne ribice.

Imao jednom čovjek trî zlátne ribice i držao ih ù čistôj, maloj barici te im se vrlo rȁdovao. Mnogo bi púta na brijègu sjedio, hljebac mrvio i ù vodu bacao. Lȉjepê ove ribice dòlazile bi k njemu i slatko jele. Tom bi im prílikôm govorio svagda: „Zlȃtnê moje ribice! Ako hoćete da budete srećne, morate paziti na ovo dvȍje: pȓvô, ne idite nigda kròz gvozdenû rèšêtku ù velikû bȁru; drugo, nè plivâjte nikada povrh vode, kad mene kȍd vâs nema.“ No ribice toga ne razùmješe, a on ih je želio ovàkô da pòučî: òtîdê gvȍzdenôj rèšêci, i kako bi se koja ribica priblížila, ùdario bi palicom po vodi, a ona se ùplašila i pòbjegla. Tako isto bi radio, kad bi se povrh vode pokazale. Sad su bez sumnje razumjele, mȉšljâše on u sèbi i ode. Ove trî zlȃtne ribice sàstanû se poslije toga i počnu ò tom razmišljati, zašto im je taj dobri čovjek zabranio kroz rèšêtku ù velikû bȁru, i zašto im nè dâ ìsplivati povrh vode. „Ta on sam po zemlji hoda,“ rekne jedna, „a zašto nè bismo ì mî povrh vode plivale?“ „Pa zašto bismo mi ùvijek u zátvoru morale živjeti? rekne druga, „i što bi nam škodilo, kad bi katkad ì ù velikû bȁru ùplivale?“ „Nȁ svakî način,“ rekne opet prva, „on je zao čovjek i nè milujê nas valjda, kad nam nè dâ da se naùžijêmo kakve rȁdosti.“ „Ja ga nè ću slušati,“ nàstavî druga, „Ja idem odmah ù velikû bȁru, da se razvèselîm.“ „A ja ću se opet,“ vȋknê prva, „dignuti povrh vode i naslađivat ću se sunčànôm svjetlošću.“ Sȁmo treća ribica bíla je pȍslûšna i ovàkô je sudila: „Dobri taj čovjek mora da nam je to s kakvih pȁmetnîh rázlôgâ zabranio. Da nas on nè milujê i da ne želi, da budemo radosne i vesele, to nije istina, jer nas onda ne bi tako često nadglédao, ne bi nam hljebac mrvio, nȉti bi se rȁdovao, kad se ò mrvice òtimâmo. Nije on dòista pakostan i zloban čovjek: ja ću sve uráditi, štogod on požèlî, pa mȁ što bílo.“ Dobra ova i pȍslûšnâ ribica òstanê nȁ dnu bȁricê, a one dvȉje onàkô ùrâdê, kao što se malo prije dogovòriše. Jèdna ùplivâ kròz gvozdenû rèšêtku ù velikû bȁru, a druga se digne navrh vode i stane se igrati na sunčànôj svjetlosti. Obje ove užívajûći te radosti rugale se trećoj, što ona ne ùžîvâ nikakve radosti. No jȁo žȁlosti! što se dȍgodî? Tȅk što prva ùplivâ ù velikû baru, zalètî se nȁ njû grdna štȕka i progùtâ je; a druga bude ìgrajûći se nad vòdôm plȉjen proždȑljivôj jednoj ptici. Sáma sȁmcâta treća, ona pȍslûšna i pȁmetnâ ribica, òstanê u živòtu. Dobri ovaj čovjek ȍbradujê se veòma njezinoj pȍslušnosti. Svaki bi dân k njoj dòlazio, hljeba joj donosio i drobio i lȉjepo je hranio. Toj pȍkôrnôj ribici bílo je vrlo dobro i dugo je još poslije svojih drugàrîcâ živjela.

Pravila pristojnosti.

Ù kući. — 1. Ùlazêći ù sobu pòzdravi skȉnûvši šèšîr ili kapu.

2. Kad si ùšao ù kuću, odgòvârâj pristôjno nȁ sva pítânja, što ti stȁvljajû.

3. Nè budi ùljudan sȁmo prema domàćinu, nego i prema ùkućánima i drugima.

4. Ako nijèsi razumio pítânje, ne reci: Ha? ili Što? nego: Zapòvijedâte? Što rèkoste? To će reći: Izvòlite ponòviti pítânje.

5. Ako ti nàstanê pȍtreba da zȉjevnêš, metni rûku na usta.

6. Ne prèkîdâj nikad rȉječi onome, koji gòvorî. Čekaj, dok svȑšî i dok na tèbe dođe rêd. — Ìzlazêći iz kućê dobro pazi, da bèz lupê zȁtvorîš vráta zȁ sobôm.

29.

Jègulja i zmija.

„Pògledâj me,“ reče zmija jègulji, „kako sam krasna. Vidje li kada tako krâsno ìšârânu kožu i tako glatku? Istina, i tvoja je koža glatka; sàsvîm tîm moja je i glatka i krásna.“

„Prävo veliš,“ odgòvorî jègulja, „ja nijèsam tako krásna kao ti što si, nego sämo glatka. No òdaklê tô, da se tvoja krasòta svakomu gädî i zašto se ljûdi òpazîvši u travi tvoju šärenû kožu plaše i bježe?“

„Zašto bježe?“ ùpîtâ krasna zmija, „ja nè znâm.“

— „A ja znâm,“ reče jègulja, „i ljûdi znaju. Izvana se sjâš, a iznútra puna si otrova i žuči.“

30.

M r â v.

(Formīca.)

(*Po Büchneru M. D.*)

Mravima prìpadâ bez sumnje prvénstvo među kukcima po njihovim, ako smïjêmo tako reći, düševnîm darovima, ma se i bolje pòznâte pčele òtimale s njima o prvénstvo. Oni imádû svôj jezik, grâdê stánove sà sobama, dvòranama, predsobljima, ràstavljajû ih zìdovima, podúpirû stúpovima i grédama i t. d. Oni bïju bitke, pòdsjedajû nèprijatelja, čine süžnjeve i robove, drže živòtinjice, koje múzû, te se òsobito stärajû o potómstvo svoje. Zato su i vrijèdni, da se bolje s njima upoznámo. Stánovi su njihovi dòista manje ùmjetni, ali se zato mijènjajû prema mjestu i grâđi, udešávajû ih prema prílikama, znadu sve upotrijèbiti, dok pčela svôj stan ûvijek jèdnâko gradi. Pčelama nè trebâ velike brige za ličînke, a dosta im je, ako im donèsû hrane u stanice. Mrâvi näprotîv moraju svoje mlâdê iz ústâ u usta braniti, neprèstano nástojati okò njîh, prema promjeni vremena nositi ih s jednoga mjesta nä drugô, čemu treba i više nëdjêljâ, dok ličînke pčélâ sämo pêt dánâ žive i t. d. Vrlo je zanimljivo promátrati, kako se mrâvi neprèstano stärajû za svòje ličînke. Oni ih čiste, jutrom ih nose ù gôrnjê sprätove gnijèzda, da dođu u ugodnu töplinu, a kad sunce pripèčê, zàklanjajû ih od sunčànîh zrâkâ ù dônjîm spratovima. Čuditi se moramo, kad vidimo nježnu brigu, kojom oni meka i lako uvrèdljiva tjelèsa ličinâkâ tvrdim svojim čèljûstima hvataju; pa se opet ne dògodî nikad nèsreća, nikad ih nè zgnjêčê, nè ranê, niti ih na dúgôm pútu kroza stân prìtisnû ò tvŕdî zid.

Kad se ličînke räzvijû, što se dògodî òbično istoga ljeta, a često tëk u pròljeću, onda se zaprédû u kukùljice ili, kako se òbično veli, u „mràvinjâ jája“. Tako ih nèpravo zovu ljûdi pöràdî njihova öblîka i svïjetlê glatke vánjštinê.

Kukùljici nè trebâ dodúšê hrane, ali ih râdnîci tako isto kao i ličînke tämo âmo prènosê, lîžû, čiste, a zà lijepîh dánâ ìznosê nä zrâk i nä svjetlôst hŕpimicê pred gnijèzdo. Kad sunce do gnijèzda dopre, jâvê mrâvi ili stražári, koji su näpolju, onima, što su unútra, a ovi onda žurno nose kukùljice na pòvršinu kuće, i poslije opet natrag, pònâjprije ù gôrnjî sprät, gdje je jošte toplo. Oni vuku velika bïjelâ gŕdnâ tjelèsa ùhvatîvši ih jakim čeljustima kao mäčke mäčiće te ih brânê od napadáča svojim živòtom, dok ih bïjegom spásû. Ako nàčinîmo rupu u mràvinjâku, òpazit ćemo nâjprije, kako se kukùljice smještene ù gôrnjîm spratovima nà sve strâne kotŕljajû. Râdnîci, koji su u blizìni, prìskočê odmah ù pomôć, svaki pògrabî po jednu ličînku ili kukùljicu te je odnèsê. Malo zatim dođe nä znâk stotina râdnîkâ iz dubljìnê gnijèzda te nàvâlê na òstâlê ličînke i kukùljice, dok ih nèstanê s njima ù dônjîm prostòrijamā stâna. Kako òbavê prvu i najveću dužnost, odmah se laćaju posla, da ìspravê ùčinjenû štetu, što biva tako bŕzo i s tolikôm vještînôm, da òbično za jednu uru poslije toga rázoru nï trâga više nêmâ.

Da vidimo sad, kakav im je stân!

Nërijetko ima stan mràvinjî, koje u zèmlji, koje nad zèmljôm, dvádesêt do četrdèsêt paće i više sprätôvâ, jedan näd drugîm. Ovi se tako zvani mràvinjâci, kojima se po vánjštini ni izdalèka nè dâ naslućívati, kako su dîvno i zgodno unútra ùrêđeni, dižu nërijetko i jedan metar ù visinu nad zèmljôm i isto tolikô pod zèmljôm, te imaju dvâ dò trî metra prostora näokolo. Sàstavljeni su pak dîvno od svakòvrsnê grâđê, do koje mogu doći, kao što su drvo, zemlja, kamènčići, lîšće, slâmke, čèkinje i t. d., sämo ako je premà potrebi. Kad se stân òsnîvâ, izdúbê se nâj-

prije zemlja u nekom obújmu; potom se ìzbâčenôm zemljom i donesènôm grâđôm grádnja sáma diže, koja se u òstâlôm poslije premà potrebi i položáju prílîkâ nàstavljâ i širi. Pojèdînî se sprătovi podùpirû stúpovima i grédama ȍd drveta ili od zèmljê. Čvrstoća se grádnjê ù svakôm slučáju brižljivo ispìtujê. Grêde su kadšto znatne dužìnê i jakosti. Našlo se i takvih, koje su bíle 1·3 centimetra duge s promjerom od 1 i ½ milimetra, pače i ȍd pêt centimetárâ dužìnê, a 3 i ½ milimetra promjera. Ima ih i većih, pa opet ih jedan jèdînî mrav može vući. Ovàkô dugim grédama mogu mravi u nutrìnji stana urediti velike dvòrane. Ovo valja nàročito za srèdîšte tako zvanoga labirinta, koji se sastòjî od velike dvòranê, strŏp (tavànice) joj je na grédama, koje su kao mreža ìsprijеčâne. Nàokolo dvòranê ima sila pojèdînîh kòmorîcâ i hodníkâ zìdovima òdijeljênîh i nà spratove pòdijeljênîh. Dônjî su dijèlovi gnijèzda nâjčvršćî i nâjpravilnijî. Òsobito je zanimljivo gledati, kako mravi grêde vuku i kako umiju sve zápreke svladati. Òbično se zato ùdrûžê dvâ râdnîka ili više njih, pošto se prije malo porazgòvorê o načinu, kako će dò njîh. U početku vuče jedan òvamo, drugi ònamo ili obòjica istim pràvcem, ali najedàmpût zapnu ò slâmci kakoj, te nè mogû dalje. Međùtîm òpazê nàskoro, da su pogrijèšili, te složnim silama izvèdû posao.

Kad ùgledâmô pòbȑkânu silu komàdîćâ dȑvâ pònâjvišê iste veličìnê, što ih mravi nàniješe, mislio bi čovjek, da se to slučajno dogòdilo. Ali ràzgledâvši tačnije ùvjerit ćemo se, da su ti komàdići dîvnôm vještìnôm tako pòrêđâni, da nàstajû kòmorice, galèrije, hodníci i t. d., kojima se lako opći među pojèdînîm dijèlovima gnijèzda. Prostor među zidovima ispùnjujê se zemljom, zȓnjem, súhîm lîšćem i t. d., pùkotine se zaljèpljujû; što nije ravno, izglàđujê se, jednom rȉječju: ove živòtinjice râdê kao vješti gràditelji. No kao što pògrijèšê kadšto gràditelji ljûdi, tako se i njima kadšto dògodî te pògrijèšê, ali oni znadu pògrješke svoje ìspraviti. Krivo nàmještene zidove ruše i pregràđujû; râdnîci, koji su svoj posao zlo izvèli, ìspravljajû se i ukorávajû te moraju uz vodstvo drûga pamètnijêga drukčije raditi.

31

Čvórak i golub.

Čvórak i gȍlûb pohodili pàuna. „Kako ti se pričìnio pàun?“ ùpîtâ čvorak gȍlûba, kad su se vraćali u svoje gnijèzdo. „Ne čini l' ti se veòma neprìjatan? Pa kako òholo ide! Răd bih znati, čim se tako pònosî? Ta vàljâda ne svojim nogama! Jesi l' òpazio, kako su nágrdne? Nȉ glâsom se svojim nè môže pònijeti. Ja nijèsam ù svôm vijèku ništa gadnije čuo! Nije l' tako?“

No gȍlûb odgòvorî prostòdušno: „Priznati moram, da nijèsam nà tô nì malo gledao, sȁmo sam se naslađívao prèkrâsnôm njegovom glavom, šarenim pêrjem i dîvnîm rêpom.“

Tako plèmenit čovjek nȁ bližnjêmu svôme vidi sȁmo dobro, a zabòrâvljâ ȕzâ to nedostátke, kojih svaki čovjek ima više ili manje.

Pravila pristojnosti.

Ů š k o l i. — 1. Prema ùčiteljima budi prìstòjan; pače ljubi ih. S vremenom ćeš sàznati, što im dùgujêš. 2. Zàdaćnice i knjige svoje nè pȑljâj nȉ tîntôm, nȉ mâšću, nȉ olôvkôm, ni perom. 3. Zádaćnicama svojim i knjigama nè pravi uši. Strànice bìlježi papirom. 4. Ne žàmori, dok ùčitelj gòvorî.

32.

Ženska njȅga.

Priredila Jagoda Truhelka.

Je li vâs koji već bio bolestan? ili drugi tko ù kući? Sjećaš li se, kako je bolèsnîk nèmîran bio, a kako je ljubav, stȓpljivôst i bdjénje mâjčino ili sestrino uvijek jèdnâko pòstojâno? Jȁmačno nê ćeš zabòraviti, kòliko duguješ pored jakoga štita očeva — vjèrnôj njèzi, nèumôrnôj brizi mâjčinôj.

Često se kaže, da nijedna ruka kod bolèsnîčkê postelje nè može zamijèniti rûku žensku, nijedno žensko srce. Muške se grûdi mogu kìdati od nèiskazânîh bólî, srce može pucati od túgê i

brige; no posádi ga bolèsnîčkômu krevetu, dâj da ù sjeni noćne lûči broji duge, spòrê noćne ure, da čeka sâm i bèz sna čas, kad će svanuti rumena zora, — a bolèsnîk da je dragi otac ili brätac, njegova će dobra volja — pa bíla i kako budna — malàksati, oko će se njegovo zaklòpiti; narav će se njegova òpirati tomu naporu. On će se koriti s te slabòćê, stidjet će se, što joj nè možê odòljeti, ali je ona jača od dòbrê volje njegove.

A pòmislimo na njegovu mjestu mâjku, sestru, ženu, kćerku. Žena nê će òsjetiti umora, pa i nè mislî na sèbe. Ȕ tihôj samotnoj noći ostat će nà mjestu svôme nèsamo strpljivo, već ȕprâvo radosno. Uho joj je osjètljivo kao u slijèpca i hvata nâjtišê micanje, nâjtišî šäpât mila bolesníka. Njeno stúpânje, kao da njime mȋg ȕpravljâ, ne bi nì miša ȕplašilo; kad gòvorî, kao da cvȉjeće sȉpâ i godi bolesníkovu uhu, jer mu kaže sve, što sàmilôst, utjeha i ljubav kazati mogu. Nôć nä nôć bdéći dvori bolesníka, baš kao da je bíće pöslâno ȉz višega svȉjeta, da vîdâ, da tješi. Njeno oko nê će ni trènuti, njena volja malàksati, a narav njena ȉnâče tako slaba öjačâla je nàdčovječjôm snágôm, srce se nàpunilo bèskrâjnîm velikòdûšjem i smȉlovânjêm: ona zabòrâvljâ sáma sebe i sämo je ljubav za mukòtȓpna bolesníka svu ȉspûnjâ.

33.

Kukavica.

Jedno prèkrâsno jutro išla dvâ seljáka, Jânko i Mârko, zäjedno te čuju pròlazêći kròz šumu prvi put kȕkati kukavicu.

— „Kukavica dobra je glàsnica,“ reče praznòvjernî Jânko. „Njezino kȕkânje oglašuje mi nekaku sreću, bârem punu kesu nòvâcâ.“

— „A zašto tebi?“ ödvrâtî Mârko, koji nije bio pametniji òd Jânka. „Nè znâm, zašto bi kukavica oglašivala sreću jèdînôme tebi? Ja sam stariji i ugledniji od tèbe i ȕvjeren sam, da je meni oglasila sreću.“

Ȕmjesto da se naslađuju prèkrasnîm jutrom, pòsvadê se i ìspsujû; zä psôvkama se stanu tući i näpokôn se ràstanû obòjica izbijèni i jedan nä drugôga kîvni.

Pròtîvnîci se sretoše kòd liječnîka, i dok im je on rane povezivao, pripovijèdali su mu, kako je zäčêla među njima svađa, te su ga pitali, kome je òd njîh kukavica pjevala?

Lȉječnîk se nasmȉjê i reče: „Meni je ona, tikvani, pjevala i sâmo meni — zato, što ste vi evo došli k meni, da se lȉječîtê, te ćete morati meni platiti zä trûd i za lijekove; meni je dakle kukavica jèdînôme prìbavila korist.“

34.

Vrâč.

Bio, kažu, jedan vrač, koji je odlučio da nađe kràdljîvca u drúštvu. Skȕpîvši svu drùžinu ù sobu ȕgâsî svijèću, pökrijê cȓna pijètla rešètom i zapòvjedî svima rêdom da pristúpajû i pijètla da pògladê pö hrptu ȕzdižûći pölako rešèto. „Ja već znam“ — reče vrač, „da će pijètao, kako ga se samo kràdljivac dòtaknê, ȉza glâsa kukuríknuti.“

Svi su rêdom pristúpali i svi su gladili pijètla — a pijètlu nije ni nakraj pameti bílo da kukùrȉknê.

„Tu,“ reče vrač, „nešto nije u rédu; âmo svijèću i pokažite rûke — svi rêdom!“

Gleda on i doista: u svih je jedna ruka bíla čađava (jer je vrač cȓnôga pijètla nàmazao čäđôm), — samo u jednoga bíle su obje rûke čiste.

„Evo vam — evo kràdljîvca!“ vikne vrač zgrabivši bjelòrukôga zä vrât.

U koga je savjest čista — ù toga su rûke čađave.

35.

Os i lúnjak.[1])

Od V. Dälja. Preveo M. D.

Kirìjâš Mârko vozio kiriju pustim drumom u golu, ravnu, stepnu kràju. Najednom se u njèga zàdimî ôs, a do sela je da-

[1]) Lúnjak, klinac u osi, koji ne dâ da ispane točak. Turski se zove čivija (klin).

lèko. Kòliko se trudio, kòliko radio — badàva, nema čime da to ùstavî. Tovar je téžak, a kad se već jednom ôs ùpâlî, možeš je odmah baciti. Zàlijevâ je, zàsîpâ je zemljom, trudi se ìz svê snágê; näpokôn je nekako òpravî, — jednu se vŕstu otprilike povèzê, stane opet, i opet ista neprilika.

Ùtô se òstrâg kòrâkom vozi kirìjâš Jânko drumom. Marko se òbazrê, a u njega vidi po strani prìvêzânu ôs zálišnu. Čovjek se naš, poznato je, kasno opamèćujê — tako i Marko, da je i njemu valjalo povèsti sä sobôm zališnu ôs. Òbradovâvši se tome slûčâju skida kapu, klanja se drûgu i moli ga: „Ustúpi, brate, zališnu os, smiluj se, evo odmah i nôvci; uzmi, što tražiš, sàmo ustúpi.“ Ovaj prìstûpî, pògledâ: „Jest,“ reče, „baš rđav pòsô; pa dobro, uzmi, ako hoćeš, zä dvâ srebrna rûblja.“ [1])

Kûkâvnôme se Mârku kosa nàjêžî i obje mu rûke zađu za zàtiljak. On je, kako mu se činilo, kazao: „Traži kòliko hoćeš, sàmo prodaj,“ — a on je, viš, mislio, da se sreo s čovjekom hrišćaninom, koga mu Gospod poslao nä pomôć, a ne na nèvolju; mislio je, da će mu dati os, kako treba u takom slučaju, zä nôvce, hrišćanski: — da se nê će obogaćivati tûđôm nèvoljôm; a kad tamo, sve, samo to ne! „Molim te,“ reče on, „uzmi je gdje hoćeš, ne stoji više öd pô rublja!“ — „Prèko mora telénce za — filir,“ reče on, — „ali rub za prijèvoz. Idi pa kupi, ako si našao zä pô rublja.“ I već krene sam dalje. Marko zä njîm moli ga i zàklinjê — badàva: dva cìjelâ, pa mir i Bog. Čovjek naš tresne kapom ö zemlju, — tako mu je žao bílo nòvâcâ, — nema drûgê, da ne nòćî ondje, ìzvadî rublje i dade mu ih. „Evo ti,“ reče, „zèmljâče, Gospod s tobom, dao ti Bog, da se obògatîš nä lak način tim rubljima.“

„Šta je meni stalo do tvojih rûbâljâ,“ reče ovaj, „jesam li te ja silio, što?“ „Na, evo ti ih, a os podaj âmo; meni moje, tebi tvoje“.

„Nemoj, zèmljâče! ne siliš me, nevolja me sili; neka bude, idi s Bogom; hvala ti, što si mi pòmogao, ìnâče bih ja ovdje dâne pròležao bio. Pomòzi mi, molim te, prìdići prednju osòvinu, da pòdmetnêm os.“ Ovaj mu pòmognê, sprêmê i krênû zajedno dalje.

Istom oni krénuli, kad al' — nà zadnjôj Jankovoj osi nema lúnjka; tòčak iskočio, kola leže na bòku. „Stani!“ — vikne on Mârku, — „stani, brate! šta ćemo sad? Zališna lunjka u mène nije, a ovdje ùnaokolo nema ni prútka; nu, zèmljâče, pòčekaj, mi ćemo to òpraviti! U mene evo sjèkirê, daj mi molim te, komadić osi tvoje, ona tebi nì od kakve koristi već nije; kako ìstêšêm lúnjak, krenut ćemo zäjedno.“

— Izvoli, — kaže Marko, uzmi, samo pòdâj za nj trî srebrna rublja.

Jesi l' ti, brate, prì zdravôj paméti? Tri srebrna za komadić osi? A ona ne stoji nì groš.

— Volja ti dati, volja nè dati, — reče Marko, — u tèbe nôvci, u mene roba. Idi, može biti ga dòbijêš gdje i zà groš.

— Propao, da Bog dâ! reče Jânko ùdarîvši se rûkama po kožuhu.

— Nije velik komad lúnjak, ali bez njega ne ćeš s mjesta; volja ti sjesti pa čekati, volja dati tri srebrna.

Ìzvadîvši ìz kesê nôvce malo nije zàplakao, i dade ih Marku.

36.

Dvije koze.

Dvìje se koze srèle na usku mòstu, koji je bio sàgrâđen preko dubòka, bŕza pòtoka. Jedna je htjela ònamo, druga òvamo.

„Mìči mi se s puta!“ reče jedna od kózâ. „Prèkrâsno!“ vìknê druga, „nätrâg, pùštâj mene nàprijed, ja sam prije tebe došla nä môst!“

„Bog s tobom, jesi li ti pri paméti?“ reče pŕvâ, „ja sam mnogo starija od tèbe, pa ja prèd tobom da ùstûpâm! Nikada!“

Obje òstanû pri tom, da jedna drugoj ne pòpustî: svaka je òd njîh htjela pŕvâ da prijèđê prèko mosta i tako se one òd svađê potúkû.

Sàgnûvši glâvu nàvâlê rògovima jedna nä drugû, no kako su silno nasŕnule, obje se pòmjestiše i padoše u potok te pòtonû u njèmu.

Tako se ùvijek dògâđâ sämovôljnîma i tvrdòglavîma.

[1]) Rubalj, srebrni ruski novac vrijedi K 2·55 f.

37.

Čovjek pȍd snijegom.

Od Aksakova. Preveo M. D.

Jedàmpût se dogòdilo, da je sèljâk Arefije Nikitin otišao u dȑva, u općinsku šumu, po prilici jedno četiri vŕste od sela, ali se i zàkasnio; pòdigla se mèćava, kljúse bílo slabo, a ì ôn je sam bio slab. Ȕčinî mu se, da nije nà pravôme pútu i pođe da nađe put.

Snȉjeg bio dubok, on se trudio iz pétnîh žîlâ, zapeo u dócu — gdje ga snȉjeg zàmeo. Kljuse malo pòstajâlo, odahnulo, očevȉdnô prozéblo i pošlo kȍrâkôm i došlo kući s kolima. Kòd kućê čekali su Arefija, vidjeli, da je kljuse došlo sámo, obznánili starjèšini, digli viku i jedno desétak seljákâ odvèzû se, da pòtrâžê Arefija.

Mèćava bíla strašna, nì prsta pred nosom nije se vidjelo. Pošli su, potrážili i vratili se bȅz ičega ... Treći već dan vozio se posve drugim putem seljak iz Kudrina, vozio se s lovnim psom; pas òsjetî nešto nedalèko od púta i stane šapama snȉjeg grepsti. Seljak bio lovac, zaùstavî konja i ide da vidi, što to može biti, i vidi, gdje je pseto ȉskopâlo rȕpu, iz koje se dâh pȕšî. Sad on stane raskopavati snȉjeg i vidi šuplje mjesto kao mèdvjeđî bȓlog i ù njôj čovjeka, gdje leži, spava, a sve se oko njèga snȉjeg topio. On je čuo za Arefija i dòsjetî se, da bi mogao on to biti. Seljak pȍkrijê žûrno rupu snȉjegom, sjedne na konja i dolètî k nama u selo. Narod se lȉstom[1]) skupi. Potèkû s lopatama, otkòpajû Arefija, ùvâlê ga u saònice, pȍkrijû kòžuhom i dovèzû kući. Kòd kućê ga ne unèsoše odmah ù kuću, nego ga stanu trti dugo snȉjegom, a kad se sav otopio, Arefije se ràzbûdî od zime i od snijega, nato ga unèsû ù kuće, ali još sve bȅz svijesti. Drugi je dan došak k sebi i zàištê jesti i potom òzdravî, ali osta slaba zdrâvlja.

38.

Kalmička priča.

Jednom zapíta òraô gȁvrâna: „Kaži, gavran-ptico, zašto ti živiš nà bijelôme svijètu trȉsta gȍdînâ, a ja ù svem sȁmo trídesêt ȉ trî godine?“ — „Zato, brate môj,“ odgòvorî mu gȁvrân, „što ti piješ živu krv, a ja se hranim mrcinom.“ — Orao pòmislî: „Hàjde da ȉ mî pòkušâmo, pa da se tako isto hranimo.“ Dobro. Polètješe orao i gȁvrân. I oni, glȅ, spaze cȓkla konja te se spuste dolje i sjednu. Gavran stane kljùvati i hvaliti. Orao kljùcnê jedàmpût, kljucne drugi, mahne krílom i reče gavranu: „Né ćemo, brate gȁvrâne, bolje se jednom nàpiti žívê krvi nego se hraniti trista gȍdînâ mrcinom; a onda što Bog dâ.“

[1]) Brzo.

39.

Ѐskimska koliba.

Ѐskim urèđujê sebi stân prema prílikama i vremenu. Za ono malo ljetnih mjesécî nàpravî šàtor te ga pòkrijê živòtinjskîm kȍžama; ali zîmu treba boljim stânom dòčekati. Da tko Ѐskimu kuću sàgrâdî, što se nama čini nâjljepšâ, on je ne bi ni primio, niti bi se ù njôj mogao nastániti. Ta i kako bi jȁdan, kad nema dȓvâ ni zȁ lȉjek, da je ùgrijê. Njegova kuća smije biti sȁmo tako velika, da ù njû stȁnû svi njeni stànôvnîci. Ona je priličnija bȓlogu mèdvjeđêmu negoli stânu čòvječjêmu, kako ga mi imámo.

Zîmskî je stân Eskimov pola pod zèmljôm a pola nad zemljom. Jȁma je to u zèmlji ȉskopâna a onda prȉkrîta svodom na način kùpulê tako, da nùtarnjî prostor bude 2 do 3 metra dug. Grâđu zà tû nàdzemnû zgrádu dâjê mu nâjbližâ blizìna. Nâjobičnijê uzme za to tvrd smȑzao snȉjeg. Ѐskim ga sijèčê na četvòrine, meće kȍmâd nȁ komâd i pòlijevâ ih vodom, koja se tamo na stùdenôm sjeveru upotrèbljâvâ mjesto mâza, izvrsna zà tâj posao. Ove snjȅžne stȉjene čine se kao da su salivène. Iznútra òbložî stȉjene kožama. Kraj stijènê ùčinî više mjesto pòpût naše klúpê. I tô je kožom oblòžio, pa tu sjedi i spâvâ. Prekò rupê u stijèni jedva pêdalj velike rȁzapeo je mjȅhûr, to mu je prozor. U srèdini toga prostora visi òvelika svjȅtîljka, nàpunio je mâšću rȉbljôm i mâšću morskoga psa, te mu dâjê svjetlost i tȍplinu. Nàd svjetiljkôm visi kotao ȍd kamena, u kójem se kuha. To je sve tako tijèsno, da se često na prostoru od 6 čètvȏrnîh metárâ po četiri obítelji zgúrajû. Ali se više pútâ vide i veòma duge kolibe, kad se mnogo obíteljî u jedan stân zdrûžê.

Èskim ù svem se pòstarao, da ga zíma nè bijê. Vrata je nàmjestio nà južnôj strani. Ulaz je zästr'o zástorom, a noću ga zàklopî i ledenom pločom. Pòtôm se ne dòlazî odmah u njegovu kolibu nego ima još pòdužî pròkop na závojicu, koji je jedva metar visok. Tko dakle požèlî i pohoditi Èskima u njegovu stánu, valja mu dòpuzati, kao da ide pred kakva azìjatskôga kralja. Dugo ne bi ondje mogao nïpošto bòraviti òd gadnôga smrâda.

Svi pûtnîci, što su dòsad u te stánove zàlazili, pripovijèdajû o sparìni i gȓdnôm smrádu u ovim rupama. Eskim će dakàko reći: Ja trebam toplìnê pònâjprije, a svježi bi zrâk ljûtê zime, da ga pustim u kolibu, odnèsao ù čas svu töplinu pa bih morao pòginuti.

U kolibi Èskima vlada ùistinu tolìka vrućìna, da stánovnîci näpola goli oko svjetiljke pòsjedajû.

40.

B ì s e r.

Stránac jedan zašao u pješčanu, bèzvodnu pustoš. Bio je veòma gladan i strašna ga žeđa mûčila. Näpokôn dođe do sjenòvita palmova drveta i do studena izvora. Pokraj izvora vidi malènu torbicu. „Hvála Bogu,“ reče stránac pòdižûći je, „to mora da su datule, koje će me spästi, da nè umrêm ȍd glâdi!“ Otvòrîvši željno torbicu krîknê préstrašen: „Bože, ȅvo bisera!“

Siròmah čovjek bio bi ȍd glâdi umr'o pokraj bisera, koji je stajao nekoliko tïsûćâ krûnâ, ali se ȍd srca pòmolî Bogu i najedàmpût dođe k izvoru na dèvi cŕnac, komu se sàžalî na nèsrećnôga stránca, te mu dâ hljeba i voća i sjedne ga pokraj sèbe na dèvu.

„Eto glȅ, kako Bog sve prèmûdro urèđujê,“ reče cŕnac: „ja sam držao gubítak bisera za veliku nèsreću, a kad tamo, to je bila sämo — sreća. Bog je zato odredio taj gubítak, da bih ja òvamo dòjahao i život tebi späsao.“

40.

Не вàља̑ бити себичан.

Превео Стојан Новаковић.

Бѝла два дјечáка, Мѝлѐнко и Стӓноје. Кад су један дан пошли ȳ школу, отац им да̑ обòјици пȏ цвàнцике[1]), да купе, што им је воља. Дјечáке то òбрадујȇ веòма и òтидȳ пуни радости и клѝкћӯћи путем.

„Шта си рӓд кýпити, Мѝлȇнко?“ ȳпита̑ Стӓноје, пошто су мало одмàкли ȍд кућȇ.

„Нѐ зна̑м нѝ са̑м,“ одгòворӣ Мѝлȇнко, „нијѐсам још ништа смислио. А шта си ти нàумио?“

„Казат ћу ти, што сам нàумио. Ти знаш, да нам је ма̑јка болесна. Ја сам рӓд да јој купим коју лијѐпу нàра̑нчу. Знам зацијѐло, да ће јој мило бити.“

„Можеш, Стӓноје, како ти је воља,“ одгòворӣ Мѝлȇнко, „ја хоћу да купим слаткѝша̑. Отац ми је дао нȏвце, да зà њӣх себи штогод купим. Ако се ма́ми прòхтијȇ нàра̑нчȇ, лако ће нàбавити; ȳ њȇ има нȍва̑ца̑, а има кога и послати.“

„Знам ја то,“ одгòворӣ Станоје, „али кȍлико ћу се ја рӓдовати, кад видим ма́му, гдје једе нàра̑нчу̑, коју сам јој ја купио за своје нȏвце. Ȳвијек она мени ȳга̑ђа̑, увијек има што лијѐпо да ми да̑, па бих рӓд да и она позна, како ја то њој па̑мтӣм, и ако сам ма̑лӣ.“

„Можеш, како ти воља,“ одгòворӣ нà тȏ Мѝлȇнко. „Ја опет знам, да често не дȍбӣва̑м нà трошак нȍва̑ца̑. Ȍ том ми се опет чини, да би бѝло толѝко, кȍлико да нам отац да̑ нȍва̑ца̑, а ми да њѐму вратимо. И мислим, да би ȍ том ѝ ȏн тако мислио; јер вра́тили ми нȏвце или да́ли ма́ми оно, што смо зà њӣх купили — свеје̏дно је.“

„Није тако, Мѝлȇнко!“ рећи ће Стӓноје њему. „Мени се чини, да би то оцу веòма пȍ вољи бѝло. Сјећаш ли се, како нам он често гòворӣ, како не ва̀ља̑ бити себичан. За̑р се не спòмињȇш, како му је бѝло, кад је оно од мѐне сирòмашнӣ димња̀ча̑р зàискао комàдић колáча, а ја му дао сав кȍла̑ч? Кад се он тада рӓдовао, што ја нијѐсам био себичан, кад се тѝцало димњачáра, још ће се много више рӓдовати, кад се тӣчȇ наше болне ма̑јкȇ.“

[1]) Цвàнцика, некадашњи аустријски сребрни новац од 20 (zwanzig) крајцара старих. Три цванцике чиниле су форинту или 60 старих крајцара. Кад је уведена аустријска вреднота, имала је форинта 100 новчића, а стара цванцика од 20 крајцара вриједила је 33 новчића или 66 данашњих филира.

На̀ то̂ Мѝле̂нко није имао шта одговорити. Али је тако тв̑рдо на̀умио био, да добивѐне но̂вце по̀трошӣ за своје задово̀љство, да није нѝмало марио, што му брат друкчије хо̀ћаше. Мало по̀том оба дјеча́ка уђу у сластичарницу, да по̀троше̂ своје но̂вце.

„Хе ма̏лӣ, које добро?“ у̏пӣта̂ сла̀стича̂р погле́дају̑ћи Мѝле̂нка, који је к њему приступао.

— „Дај ми за̀ грош[1]) ових скупљих слатки́ша̂, а за̀ грош на̀ра̂нчине̂ ко̏ре̂.“

Сла̀стича̂р одмах ѝзмјерӣ и преда па у̏пӣта̂ Ста̏ноја, шта он хоће.

— „Ја бих три на̀ра̂нче, макар те ма̑ле̂, и ево два̂ гро̀ша,“ одго̀ворӣ он.

„Не мо̀гу по̀днијети ниже о̏д трӣ гро̀ша,“ одго̀ворӣ сла̀стича̂р.

— „Трӣ гро̀ша! Али кад ја не̂ма̂м више него два̂, а требају ми за̀ болесну̂ ма̑јку.“

„А ку̏пује̂ш ли ти то за своје но̂вце?“ у̏пӣта̂ сла̀стича̂р.

— „Јест,“ одго̀ворӣ Станоје пола̀гано.

„Онда узми, шта му драго, па ћу ти и нешто слатки́ша̂ поклонити. Мило ми је видјети дијете, које се брине за своју мајку.“ И сла̀стича̂р по̀тапка̂ Ста̏ноја по гла́ви и вѝђаше се, ка́ко му је то по̀ вољи би́ло.

Мѝле̂нку не би драго, кад чу, шта рече сла̀стича̂р, и поче мислити о̀ том, како ће се мати тек о̀брадовати, кад јој Ста̏ноје послије шко̏ле̂ преда на̀ра̂нче.

„Ба̏ш бих волио, да сам ѝ ја̂ купио на̀рана̂ча̂,“ го̀вора̂ше он даље у̏спу̑т је̏ду̑ћи своје слатки́ше, који му ни у̏пола нѐ бјеше она̀ко̂ слатки, као што се надао.

А знате ли, зашто му није ни у̏пола она̀ко̂ слатко би́ло? Ја ћу вам казати. Није му душа би́ла спо̀ко̂јна. Ако су што мѝсли наше узнѐмирене̂, слабо ће нам што по̀ вољи и слатко бити. Да се ово још боље види, спомѐнут ћу вам још једно дијете, које је мислило, да ће Бог зна како ужи́вати, ако мјесто у̏ школу о̀тӣђе̂ на ѝгралӣште. Толѝко му се много то по па́мети бӣло, да једно јутро тврдо на̏умӣ, да не о̀тӣде̂ у̏ школу, као што су га по̀слали, него да иде у̏ поље, па да се тамо цӣо дан игра и да се тако задо̀вољӣ.

[1]) Грош, сребрн новац од 5 старих крајцара (10 филира).

Пође дакле у̏ школу и понѐсе̂ у то̀рбици ру̑чак, али на̀мјесто у̏ школу, у̏пу̑тӣ се управо у̏ поље.

„О̏х, ала̀ је то дивота,“ рече, кад прѝспије̂ тамо. „Нити књӣга̂, ни за̀да̂та̂ка̂, а камо ли у̏читеља̂ и сје̏де̂ња, цио дан на ми́ру! Ала̀ ћу се провесѐлити!“

Кад то изго̀ворӣ, мѝсао на ро̀дитеље и на њихов је̏д и незадово̀љство, кад чују, да није био у̏ школи, падне му на̏ у̑м и о̀бузме̂ га са̀свӣм не̏повољно о̀сјећање. Али се он ста̏рао, да то забо̀равӣ, стане поскакѝвати и играти се тру́де̂ћи се, да провѐде̂, што може бити боље, у̏ новȏј слобо̀ди. Ама све залуд. Мѝсли му се у̏вијек вра̀ћа̂ху његовим ро̀дитељима; у̏вијек му предба̀цӣва̂ху његову не̏послу̑шно̂ст и стога му про̀паде сва ве̏село̂ст и све задово̀љство, што је мислио, да ће га имати, кад утече о̀д школе̂. На̂јпослије се задо̀вољӣ свега и пожѐлӣ школе. Али онда није смио отићи, јер је би́ло вр̏ло касно; и тако је морао цио дан о̀стати у̏ пољу. Тај му се дан чинио ду̏жӣ од свѝју̑, јер је̏днако мѝшља̂ше о својој не̏послу̑шности и је̏дна̂ко се побо̀јава̂ше ро̀дите̂ља̂ и њихове љутѝне̂, кад чују, да није био у̏ школи, и то му није да́ло за̀бавити се и веселити се. Једва до̀чека̂, да се су̑нце нагне на̀ запа̂д. Али му се у̏чинӣ, да никад не̂ ће до́ћи пет са́тӣ. Кога је год човјека са̏ са̂том о̀пазио, свакога је питао, ко̏лико је са́тӣ, али му ниједан није по̀ вољи одгово̀рио, сваки је казао, да још није до̀ба, које је он желио.

На̂јпослије и то дође. Кад се блѝзу кући прѝмакао, у̏здрхта̂; па̏де му на̏ у̑м, да су његови ро̀дитељи може бити већ чули, да он није био у̏ школи. То доду̑ше није би́ло, али он нѐ мога̂ше умирити своје савјести, док им није признао своју по̀грјешку.

Е̏то, како се тај дјѐча̂к није могао весѐлити у̏ пољу, што му савјест није би́ла спо̀ко̂јна. Није био са̂м собом за̏довољан. Нӣ са̂м није могао одговорити[1]) оно, што је радио; знао је, да ра̑дӣ оно, што ће је́дити његове ро̀дитеље.

Тако је би́ло и с Мѝле̂нком. О̀сјећао је, да је био себичан и да ће његова се̏бичност изаћи на вѝдӣк, кад његов брат донѐсе̂ кући на̀ра̂нче за̀ болну̂ ма̑јку. Стога му сла̀ткӣш није био

[1]) Оправдати.

сладак, као што је мислио да хоће. А Стӑноју његово, што је нӑ поклôн добио, прѝста, да нѐ можê бити боље.

„Бӑш бих волио, да сам ѝ jâ штогод купио мáми,“ рече Мѝлêнко, кад су се ѝз школê врáтили.

„Ѝ jâ бих волио,“ одгòворѝ му нѐсебичнѝ брат. „Онда би се мáма због обòјицê нâс рӑдовáла.“

Дошавши они тако кући рече Станоје мајци:

„Пòгле, мâмо, како сам ти лѝјепê нàрâнче купио!“

„Дòиста су вр̏ло лијѐпе, сѝне, и баш су ми добро дошле. Цѝјелô ми се јутро хтјело нàранâчâ. Од кога си их добио?“

„Отац ми је јутрос дао пô цванцике, па сам их зà тô купио. Мислио сам, да ће ти то пò вољи бити.“

„Ти си, Стӑноје, дòиста добар, кад си се споменуо своје бôлнê мâјкê. И нијѐси хтио да кӯпѝш колáчâ или слаткѝшâ себи, него си мени нàрâнче кӯповао? Блӑго матери, кад се ти тако себе ȍдрѝчêш, да њôјзи ӯгодѝш!“

Мѝлêнко све је то слушао и веòма му је нá се крѝво бѝло. Хêј како се кајао, што није ѝ ôн што матери купио за оно пô цванцике, што му је отац дао. Али је тада бѝло вр̏ло касно.

42.

Kukavica i čvorak.

Doletio čvórak ù šumu ȉz grâda, gdje je u kȑlêci žívio. Ȕ šumi sretne kukavicu.

„Reci mi,“ zàpîtâ ga kukavica, „što gòvorê ljûdi u grádu ò pjevânju češljugárevu?“

„Jedni hvale pjevanje njegovo,“ odgòvorî čvórak, „te ga pȍrâdi toga drže u kȑlêci.“

„A što kažu o šévi?“

„Pjevanje šévino òsobito se ljúdma mȉlî zato, jer oglàšujê, da je pròljeće blízu,“

„A što misle o slavúju?“ pitala dalje kukavica. „O, od slavújeva se pjevanja,“ reče čvórak, „gòtovo sve zănijelo, sămo žale, što vrlo krátko vrijème pjeva.“

„No, nijèsi čuo, što ljûdi o mèni drže?“ zapítala još jedàmpût kukavica. „O tèbi?“ prèkinê je čvórak, „o tèbi nitko živ niti gòvorî niti misli!“

„Glȅ ti njȉh!“ doda sȑdito kukavica, „ali čekaj, ja ću se znati osvétiti ljúdma, što zá me nè mârê, te ću odsàda ȕvijek sáma o sèbi govoriti!“

Òd toga vremena kùkavica kŭkâ bez prèstânka ime svoje.

34.

Magarac.

(Equus asinus.)

Od prof. dra. Mija Kišpatića.

Magarac ima više pameti, nego što se obično misli. U mladòsti je ȍkrêtan i bistar i nè slûtî kakva ga sudbina čeka. Kad odrástê, nàvâlê na njèga sà svîh stránâ teretom; zato uvúčê bȑzo glâvu i mírno, snuždeno hôdâ. Batina i zločesta hrana, to mu je năgrada zà silan trûd. Pa kako i nê će pòstati onàkô zlòćudan!

Magarac je jako tvrdòglav i ȍsôran. Ako ga mnogo zadirkujêš, ùdarit će te kòpitom ili će te ȕgristi. Gospodara svoga pòznâjê, ali mnogo zâ nj nè mârî, niti se zâ nj brine. On svoje poslove mírno vrši, dok može ili hoće. Kad mu što pûhnê ȕ glâvu, a on ni makac s mjesta. Možeš ga tući koliko ti drágo po njegovoj dèbelôj koži, on će se sămo strésti, ali se nê će s mjesta krénuti.

Magarac nije velik glùpâk, više je nèzadovôljan tvrdòglavac, njemu se nê će sve čovjeku pò volji činiti, zato ga je i razglásio u svijètu kao ludáka. On pòznâjê svôga gospodara isto tako kao i konj, ùpâmtî jako dobro pût, kojim je već jedàmpût išao. Na pútu se ȕvijek obàzirê i zàpâmtî svaku kuću i mjesto, gdje je kădgod s gospodarem svȑnuo, pa uvijek ònamo svȑćê. Ȕ velikim gradòvima, gdje je i čovjeku téško razàznati pojèdînê kuće. zàpâmtî magarac dobro svaku kuću, gdje treba da stane, da mu gospodàrica ondje mlijèko preda. S nâjdaljêga puta zna se bèz pratioca kući povrátiti. Na Gibraltaru uvèli su ù lâđu màgârca, pa ga să sobôm povèli. Na pútu prema otoku Malti nàsjela lâđa, pa su morali sve tĕžê stvari ù more pobàcati. Među òstâlîma

stjerali su i màgârca ù vodu mìslêći, da će valjda moći plȉvânjem život spȁsti. Magarac zbilja ìsplivâ i krênê kroz bȑdine i dòline k svomu staromu stânu. Tako je hodao nȅkolikô dánâ, dok nije napòsljetku našao svoju kuću. Mornári jako se zàčudê, kad su na pòvratku našli màgârca kòd kućê.

Da magarac nije velik glùpâk, vidi se po tome, što ga čovjek može lijèpîm postúpânjem mnogo koječèmu naùčiti kao i konja. Njemu to dodúšê nè idê tako lako ù glâvu kao konju, ali čemu se jedàmpût nàučî, to nê će tako lako zabòraviti. Nàučî se hodati pò taktu muzike, skakati kròz obrûče, potpaljívati topove, gubicom òtvorati vráta. Kao što konja, tako možeš i màgârca naùčiti da pògodî, koliko je sátî, koliko ljúdî u drúštvu, i da nàučî četiri vŕste računa: zbrájati, odbíjati, množiti i dijèliti.

Kako može magarac više pútâ biti lukav, svjedòčî ova pripòvijetka. U Fràncûskôj imala je mljekàrica màgaricu, na kojoj je svaki dan nosila mlijèko ù grâd. Gospodàrica joj bíla jako nèsmiljena pa ju je nèmilicê batinom tukla. Màgarici, koja je sve tèrete snosljivo vúkla, dosádilo pa je gledala, da se jednom toga zla oslobodi. Kad jedàmpût zàpazî, da je gospodàrica otišla òd kućê, spòpadnê batinu ù gubicu, odnese je na gnòjîšte i ondje je zàkopâ. Drugiput, kad vidi u gospodàricê novu batinu, pòmislî, da nije stârû dobro sàkrila, pa da ju je gospodàrica odmah našla, zato je sada ȕzêla batinu i ȍdnijela je dalèko ù polje, gdje je bâcî tjȅšêći se siròta, da je tamo nitko nê će naći.

Ne treba se čuditi, što je magarac ostao tako nȅmâran i svojèglav, kad ga ljûdi zà silan njegov trûd i napor onàkô kȕkâvno nagrađuju. Hrana, što je dòbîvâ, već nè možê gȍrâ da bude, a on je ì njôm zȁdovôljan. Bácimo sȁmo pred konja kórov i tȓnje, pa ćemo vidjeti, kako će ga nogom od sèbe rinuti; a siròmašnî ga magarac s nȁjvećôm slâšću pòjedê. Suho lȉšće, mȁhovina, kórov, sve je to zâ nj dobra hrana. Zôb mu je i sȉjeno jelo za bláge dâne; kad jedàmpût dò toga dođe, onda mu se ȍsvêtî, da dugo pâmtî, kako je jednom svȅtkovao. Ako nije u hrani izbìrâč, ali u vòdi jest. Voda za pîće mora da bude čista i hladna, gȁdnê vode nê će da pije. U mìsîrskîm pjȅščanîm pùstarama, gdje je nadalèko téško naći čèstitê vode, radije će žeđu tȓpjeti, nego da se nàpijê gdjȅgod u kakvoj kàljuži ili iz gadnih mjȅšînâ, što ondje nȁ pût nose. Više pútâ pòdnosî dan dva glad i žeđu

pa ipak vuče teško breme. Kad mu skinu teret s léđâ, odmah je kao prepòrođen, stane od vesélja glasom svojim rèvati i po zèmlji se váljati.

Sjetila su màgârcu dobro razvijèna. Uz dobro pâmćènje ima i dobar sluh. Zato ima velike uši. On ih neprèstano nà sve strâne miče, ne bi li gdje šta čuo. Čim zàčujê gdjȅgod kakov šûšanj, koji na dobro nè slûtî, nê će nȉ s mjesta dalje. Možeš ga isprebíjati nȁ mȓtvo, on će grȉsti i tući, izválit će se nȁ zemlju, srušit će sa sèbe breme, sȁmo da dalje nè môrâ. Neka mu čovjek sȁmo zàpûšê ù uho, pa će vidjeti, kako to njegovu fȉnômu sluhu ne gòdî, odmah će se rítati i gristi. I njuh mu je ìzvrstan. Dalèko i dalèko nàprijed nànjušî lava ili koju drugu divlju zvȉjer, pa ako mu se ȍpâsno vidi, nê će kod sve prijètnjê nàprijed. Na pútu je jako ȍprêzan. Neprèstano se nà sve strâne ȍsvrćê, ušima strížê. Ničemu nè vjerujê, ò svem se mora sâm ùvjeriti, kao da misli, da se cȉjelî svȉjet protiv njega uròtio, da ga sȁmo mȕčî. Kako zàčujê gdjȅgod kakov šûšanj, već ònamo pògl̂edâ, da vidi, je li ondje za njéga što ȍpâsno. Ako mu se gdje ȍpâsno vidi, nȉpošto nê će nàprijed, dok gospòdâr nè pođê sâm prèd njîm, da ga svojom smjelošću òhrabrî i pòkâžê, da mu je strâh bez razloga. Kako je ȍprêzan, ȅvo prímjera: ako mu na pútu svežeš oči, da nè vidî vratòlomne prȍpâsti, ili ako mu zàčepîš uši, da nè čujê strašna vodopada, nê će nȉ s mjesta; nè dâ se lako òd drugôga zàvarati, sve on mora sâm da vidi i čuje, gospodaru mnogo nè vjerujê. Nȁ čistoću pazi magarac vȑlo. Nê će se nikad izváliti u kàljužu, da se ùmȓljâ, nego ȕvijek pògledâ prije mjesto, gdje će se provàljati. Ni u pràšinu nè idê rado kao kȍnj. Voda mu nȅkako ne prijâ, jer se i nè kûpâ rado, òsobito nè idê u hládnu vȍdu, ako i jest dobar plìvâč.

Dobri gònčini znádû ȕvijek súdêći pò svôm màgârcu pogòditi, kakvo će vrijème biti. Fràncûskî kralj Ljudevit XI. pošao je po lijèpu danu ù lôv, njegov mu je zvjèzdâr rekao, da će biti lijèpo vrijème. Ù šumi sùsretnê kralj ugljára, gdje tjera màgârca. Ugljâr opòmênê kralja, da ide kući, jer će biti olújê. Kralj pòslušâ ugljára i vrati se natrag. I zbilja zà nekoliko sátî nàstanê olúja. Sjútradân pozòvê krâlj ugljára k sebi i stane ga pítati, gdje se gátânju naùčio? Ùgljâr u strahu odgòvorî, da ništa nè znâ, nego da ima ù kući dobra zvjezdára, to je magarac, koji

ȕvijek, prije nego će zlo vrijème biti, spušta glâvu, uši, ide lje-nije i ȕz plôt se čèšê, pa to da je i jȕčê činio, te je tako mogao pogòditi kralju, kakvo će vrijème biti. Kralj se nărûgâ svome zvjezdáru, a krȁljevskî nàdârî ugljára.

Pored zla postúpânja nagŕdilo je màgârca i naše nebo, koje mu ni nâjmanjê ne prìjâ. Njemu mnogo više gòdî kȑšnâ Dàlmâcija, Špànjôlskâ ili Grčka. Tamo su màgârci mnogo ljepši i okrètnijî, a nešto i veći òd naših màgarâcâ. Dlaka im nije tako kudrava nego glȁđâ i svjetlija, grȉva su i rêp mnogo ljepši i obràslijî. U Špànjôlskôj nàkitê màgârca kitama i šarènîm vȓvcama. a pòkrijû ga i lijèpîm sȁgovima, da bude ponòsniji i da ljepše ide. Ali ga zato ipak bolje ne tìmâre nego ù nâs; batina i mr-šava hrana, to mu je i ondje plaća.

Пословице 15—20.

Ѝ коњ ȍд стô дȳкâтâ пòср̂нê.
Ѝ пâњ је лӣјеп обу̑чен и нàкиђен.
Ѝ су̑нце прòлазӣ крòз кањава мјеста, али се не òкâљâ.
Јаче је дјело него бесједа.
Језик гȍрê може пòсјећи него мȁч.

44.

Vuk i seljak.

Grof Lav Tolstoj. Preveo M. D.

Lóvci gonili vûka. I vuk nàgazio na seljáka. Sèljâk se vraćao s gumna nȍsêći cȉjep i vreću. Vuk mu reče: „Sȅljâče, sàkrîj mê, lóvci me gone.“ Seljáku sàžalî se nȁ vûka, sȁkrijê ga ù vreću i zàmetnê nà rame. Nàdôđû i lóvci te pítajû seljáka, nije li vidio vûka.

— Nijèsam.

Odu lóvci, a vuk skoči ȉz vrećê, nàvâlî na seljáka i hoće da ga prȍždrê. Séljâk mu reče: „Vûče, ima li u tèbe duša, ja tebe spȁsoh, a ti hoćeš da me prȍždrêš.“ A vuk mu reče:

„Stârô se dobročínstvo ne pòminjê.“ „„Nije istina, stârô se dobročinstvo pòmînjê. Pítâj koga ti drágo, svak će ti reći, da se pòminjê.““ A vuk reče: „Hajdémo zȁjednô nȁ pût, pa koga pȑ-vôga sretnemo, pitat ćemo ga, zabòrâvljâ li se stârô dobročín-stvo ili se pòminjê? Reknu li, da se pòminjê — pustit ću te; a reknu li, da se zabòrâvljâ — pròždrijet ću te.“

Pođu oni putem i sretnu se sà starôm slijèpôm kòbilôm. Sèljâk je zàpîtâ: „Recide nam, kòbilo, pòminjê li se stârô do-bročínstvo ili se zabòrâvljâ?“ Kòbila reče:

„Ȅvo, kako je: 12 sam gȍdînâ živjela u gospodara, dvá-naestoro sam mu ždrȅbâdi oždrijèbila i sve sam to vrijème ȍrâla i vozila, a oslijèpîvši prošle gȍdinê radila sam svèudîlj na sùvači[1]); i gle onomádne nijèsam se više mogla ȍkretati, već padnem nȁ kolo. Sad me stanu biti i biti, vúći zȁ rêp nȉzbrdo i bace me. Ja se prènêm, silom se ìskopâm i sáma nȅ znâm, kuda idem.“ Vuk reče: „Vidiš li, kûme, da se stârô dobročinstvo ne pòminjê.“

Sèljâk reče: „Pòčekâj; još ćemo pitati.“

Pođu dalje. Sretnu stȁru kȕju, pȕžê i vuče se. Sèljâk reče: „Nuder kaži, kȕjo, zabòrâvljâ li se stârô dobročínstvo ili se pò-minjê?“

„Evo, kako je: 15 sam gȍdînâ živjela u gospodara, čuvala mu kuću, lajala i nàsrtala, a òtkako sam òstarjela, zûbi su po-ìspadali — bacili me ȉz kućê i nèmilo me izmlátili. I evo se vu-čem, sáma nè znâm kuda, dalje òd stârôga gospodara.“

„Čuješ li, što veli?“ A sèljâk reče: „Pòčekâj jošte i dò trećêg púta.“ I sretnu lisicu, a sèljâk reče:

„Kaži, lȉjo, pòminjê li se stârô dobročínstvo ili se zabò-râvljâ?“ Lisica reče: „Čemu tebi to treba znati?“ a sèljâk joj reče: „Evo čûj! Vuk bježéći od lovácâ stane me moliti; ja ga sȁkrijêm ù vreću, a sad on mene hoće da prȍždrê.“

Lìsica reče: „Pa je l' moguće, da se tolìkî vuk smjesti u takoj vreći? Kad bih ja to vidjela, sudila bih vam.“

„Jest, sav je ù njû ušao, ako ti volja, pitaj ga sáma.“

I vuk reče: „Žíva je istina.“

Pòtom reče lisica:

„Né ću vjêrovati, dok sáma nè vidîm. Dȅd pokáži, kako si ušao.“

---

[1]) Mlin, što ga konj okreće.

Nato türî vuk glâvu ù vreću i reče: „Èvo ovàkô.“
Lìsica reče:
„Uđi sav, jer ja tako nè vidîm.“
I vuk uđe, a lisica vikne seljáku: „Sad véži.“ Svèzâvši vreću reče mu lisica: „Sad pokaži, sëljâče, kako ti na gúmnu žito mlâtîš.“
Òbradujê se sèljâk i stane cïjepom ùdarati po vuku.

45.

Sinòvljâ ljubav.

U Japánu žívjela udòvica, mâjka tríjû sinóvâ, ù krâjnjôj nèvolji. Râd djece njénê nije dòstajao, da hrani pòrodicu. Ù tô je vrijème vláda japanska ìzdâla odluku, kojom se određívala bogata nägrada svakomu, koji preda kakvagod kràdljîvca ù rûke prâvdê. Udòvičini sinovi dogòvorê se bez znánja njezina mëđu sobôm, da će ždrïjebôm izdati jednoga iz svoje srèdinê kao zločínca. Tàkô su oni mislili prìbaviti pomoć materi svojoj. Ždrïjeb padne na nâjmlađêga brata. Òd braćê svoje dovèden prëd sûd priznao se krivcem zločina, što ga učinio nije, te ga zàtvorê u tamnicu, a tužiteljima njegovim ìsplâtê òdrêđenû nägradu. Näskoro prögovorî ù srcima braće glâs prirode: s molbama i s nôvcima pošlo im za rúkôm, da su prödrli u tamnicu brata svôga, koga su oni okrivili, i tu se oni gôrko ìsplačû. No oni nijèsu znali, da su pri tome imali sakrivèna svjedòka; tàmničâr je sve slušao, i pošto ìzîđû, pođe krâdom zà njima dö stâna njihova. Kako se silno zàčudio, kad je stara majka čuvši òd njîh žalosno ïzvješće s tužnim srcem odbila nôvce i s plačem kazala: „Dajte da umrem òd glâda, ali né ću, da sebi òtkupîm život kṙvlju sina svôga.“
Sve se to javilo sucu, a braća morala su mu otkriti istinu. Kad je o tome dobio car izvješće, odredio je svakomu òd braćê znatnu novčànu potporu.

46.

Ràtovânje mrávi.

(Od Büchnera. Preveo M. D.)

Mrâvi vode ràtove i biju bôj kao i ljûdi, i to se zàratê mrâvi ili iste vŕstê, ali rázličitîh gnijèzdâ ili različne vŕstê. Ràtovi su njihovi tako kr̈vâvi kao i u ljúdî. Ima tu mr̀tvîh, ränjenîh i kljäkavîh nè manjê, ako ne i više nego u nâjkrvavijîm ràtovima, što ih ljûdi ratuju. Pa i uzrújanost u bòju nije manja nego u ljúdî. Čini se, da ù srcu tih živòtinjîcâ takvom prílikôm bjèsnê sve strâsti čòvječjêga srca: krvòloštvo, òkrutnôst i t. d. Bòrci se kadšto gòtovo pòmâmê u žestini bòja te pobjèsnê näpokôn tako, da nijèsu nìmalo na oprézu, a često se bèz potrebê žr̈tvujû ili se ùbiti dádû. Ovàkô ràzjârenî bòrac može se òbično sämo onda umíriti, kad ga nëkoliko drugóvâ zä noge dr̀ži te pïpalima dotle tîčê, dok ga uzrújanost mînê. Hauhart opisujê takav pravilan bôj između cŕna i crnòsiva mrâva, što ga je opážao ù vrtu u Bazelu, i to ovàkô: Crnòsivâ vŕsta ìmađâše dvâ gnijèzda, a cŕnâ pêt malènîh, jedno dö drugôga, 12 körâkâ ùdâljeno òd njîh. O Duhòvima oko deset sátî ùjutru òpazîm kod crnòsivîh neòbično živo krétânje. Oni ìzlažâhu protiv cŕnîh na mèjdân jùnâčkî te se pòstaviše prèd njîh ù dug kös bôjnî rêd ìmajûći sprïjeda nà lijevôm krílu dvâ, na dèsnôm malo dalje trî òsobita küpa. Cŕnî, kojih je mnogo više bílo, pòstaviše se näprotiv ù nešto dubljem bôjnôm rédu ìmajûći tàkôđer dva òsobita krila. Vojske se pògrabiše bòrêći se spočétka u zàtvorenîm redovima, potom se ràzriješê u dvoboje, ali krila òstadoše mírna. Bôj je veòma žestok bio, pïpâlâ i nógâ òtkinûtîh bílo je nà svîm stranama, pròtîvnîci se ubíjahû mëdu sobôm bez milòsŕđa; cŕnî pòmâgâhu jedni drügê i brânjâhu svoje rânjenîke ili ih ùklanjâhu s böjîšta, dok su crnòsivî svoje prepùstili sudbìni. Poslije dva sâta nèstade crnòsivîh s böjîšta, sämo gdjëgdje se koji vidi u bijègu. Cŕnî zaprémiše gnijèzda svojih pròtîvnîka te tr̈čâhu ònamo i òvamo između svojih i njihovih gnijèzdâ.
Bôj dviju náseobîna lìvadskîh mrávî zäpočê se s pojedíncima, dok se oko 9 sátî ùjutru nè razvî opća pravilna bitka, koja se cijélu uru s mjesta ne màče. Bòrilo se ù velikîm zbitim

hřpama, koje su ùvijek nànovo bíle bâčene na jèdnu tàčku među obje vôjske. Sa stránê nije se nàpadalo kao kòd drugîh. Gdješto navàljivâhu 4 dò 10 njîh ùhvatîvši se u lánac jedni nà drugê pòsipajûći se mëđu sobôm otrovom. Kadšto se bïjesno nàpadoše bòrci iste stranke, ali se odmah pòznaše i ràstaviše. Zarobljeníke odvúkoše na neprijatèljskô gnijèzdo, gdje ih ubiše. Dok se vani bôj bio, rádilo se u gnijèzdu bez prekídânja te su se pòslovi míra usrëd rata mírno nàstavljali. Oko deset ûrâ prödrê jedna vójska frontu druge, potúčenî se utvŕdiše na malènu násipu, koji im je bio prírodna öbrana nàčinjena od suhih grànčîcâ, lîšća i bîlja. Ùjedno se òpazî živo gíbânje na vȑhu gnijèzda potúčenîh, koje je dosàda mírno bilo, i među njima zàčê se živo öpćênje. Odmah poslije toga nàdôđû nove hȑpe borácâ ù velikôm broju ìz svîh ötvôrâ gnijèzda, da pritèkû ù pomôć braći pòbijeđenôj. Ù isto vrijème nàprêzâhu sve sile i pròtîvnîcî povèdâvši stötine sȕžnjêvâ sà sobôm, a bitka dòspijê na vŕšak. Bôjnô je polje bílo puno borácâ, koji su stajali jedan dö drugôga; pa se opet mogao svèudîlj raspoznati prvòbitnî bôjnî red. Oko jedànaest sati budu prijašnji pobjèditelji suzbijèni te ih progòniše nâjprije dò pȑvôga böjîšta, pòtom do njihova gnijèzda. Ondje mòradoše pobjèditelji stäti, jer je nadòšla treća náseobina lìvadskîh mrávî. I s tim se novim nèprijateljem börâhu pobjèditelji srećno, ali se najposlije tako umòriše, da su se okò trećêg sata poslije pódne povúkli natrag te mïrovâli. Stötine i stotine mȑtvîh pòkrîvâhu böjîšte; nâjčešćê se moglo vidjeti, kako se dva ï dvâ mrtva nèprijatelja čvȑsto drže svojim čèljȗstima. Drugoga dâna bílo je sàmo između pojèdînâcâ tȑvênja; trèćêga plânê opet bôj, koji se svršio tako, da su napadáči ùništeni bíli, ali su i pobjeditelji vrlo strádali.

Kad se bôj svȓšî, njègujû rȁnjenîke. Vide li, da kojemu nema pömoći, odnèsû ga malo dalje òd bojîšta, gdje ga òstavê, da život svȓšî. Tako isto iznèsû poslije svȓšena bòja mȓtvê ili njihove ostátke iz gnijèzda, jer drže mnogo do čistòćê gnijèzda i svôga tïjela.

47.

Zahválnôst slavújeva.

Preveo dr. St. B,

Räno pròljećem, sàmo što se pojáviše ïza mora ptice pjèvice i stadoše vïti sebi gnijèzda, lovac neki ùhvatî slavújka, kad se ràspjevao sjedéći nad gnjezdàšcem na visòkôj grànatôj lipi, zàtvorî pjèvicu u kȓlêtku i odnèsê je ù grâd nà prodaju. Bïjê se ptičica u tijèsnôj kȓlêci, teško joj se ràstati s milom drúgôm i zà svagda se opròstiti sà slobodnôm voljom i prostorom zelènîh dübrâvâ.

Usúsret lóvcu dođe mlad séljanin s harmònikôm u rúkama.

„Što to imaš u kȓlêci?“

„„Slavújka.““

Slàvîć ù tâj čas žalosno pïsnê.

Mladi je mòmak sâm rädo pjevao pjesme i svaka pjevica, što više svaka ptičica bïjâše blízu njegovu dobru srcu. Sà žalošću motrio je mòmak zàtvorenû ptičicu, mâlôga slavúja.

„Pusti, zëmljâče, ptičicu, nà slobodu. Vidiš, kako nam je Bog poslao — krasno, toplo proljeće; svako se stvorénje rädujê Gòspodu i slavi ga . . . Pusti, neka i slàvîć lïjećê, vije gnjezdàšce i léžê mladu djèčicu . . . Pusti ga . . . On će se zá te pomòliti Bogu.“

„„Kúpi, pa rádi, što ti volja sa slavújem; jer ja òd toga živim, što lovim i pròdâjêm ptice.““

Slávîć ïznova još žalovìtijê pïsnê.

„Pròdâj. Što tražiš?“

„„Srebrn rub.““ [1])

„Nemam növâcâ. Potŕpi se dò sjutra; uzájmit ću u dobrih ljúdî, pa ću ti dònijeti.“

„„Bèz novâcâ nè dâm.““

„Ah, brate môj, srce gori, tako mi se hoće iskúpiti ptičicu. Evo uzmi harmòniku u zálog . . .“

„„Što će mi tvoja pištaljka . , . Za mene ona ništa ne vrijèdî.““

„Ako nè vjerujêš, da ću dònijeti — evo ti zálog.“

---

[1]) Rȗb, ruski srebrn novac, vrijedi 2·55 K.

Prì tome sèljanin uzme s vrâta krst òd mjedi i dade ga ptïčâru. Time zàčuđen ptïčâr bez záloga ùstûpî slavúja. Mòmak se pòbožno prèkrstî, òtvorî kȑlêtkû i pusti slavúja. Oćútjêvši slȍbodu zlâtnû vînê se i polètî radosna ptičica.

Drugi dan odnèsê sèljanin nôvce ptïčâru.

Prošlo nekoliko vremena. U sèlu, gdje je živio momak, nëkakvi zli ljûdi ùbiše noću bogata starčića, a mrtvo mu tïjelo podváliše ù slamu na dvoru toga mòmka. Ìstragôm nijèsu se našle ùbojice. Súmnja pade nà našega momka i zatvòriše ga . . . Ȕzalûd se on kleo i bògmao; nijèsu vjërovâli, da nije kriv.

Bilo ljeto. Noću prije suda sjedio je momak sâm u ćeliji i mislio crne mîsli o svòjôj jädnôj sudbìni; ȍprâvdati se nè možê, sûd će ga osúditi i pòslati na ròbiju . . . Ràžalî se bïjednîku i grozne mu süze potèkoše iz òčijû.

Ȕ tâj čas na žèljeznôj rèšêtki jèdinôga prozora njegove ćelije zabìglišê slàvûj, jedva ga bílo čuti . . . Ȍbradovao se sužanj svojemu përnatômu gostu, kao da je sletio ânđeo-tjèšitelj s neba, da jâvî strádaocu, kako Bog vidi njegove süze i zna, da nije kriv . . .

Momku òdlâhnê u duši i zaspi krepkim snom. Svane dan súda, koji je trajao dȍ večera. Kuća, u kojoj je bio ökrûžnî sud, gledala je nä mâlî vrt s nëkoliko starih brêzâ.

Bilo ljetno, toplo vèčê. Na koncu stavi predsjednik na optuženíka pòsljednjê pitanje: „Ȍptuženîče, što kažeš na svoju ȍbranu?“

„„Gospòdine sûčê, nijèsam sagrijèšio, nijèsam krȋv . . . . Mene su nekriva sudili,““ odgòvorî mòmče i gôrko zàplačê.

Ȕ tâj čas nà brezi zàpjevâ slàvûj. Na òtvorene prozore sûdskê dvòranê ùljegoše divni zvûci përnatôga pjeváča.

Kao na čarobni znak sve u dvòrani zàmuknê i onijèmî . . . Opojeni ïznenâdnôm čudnom pjesmom slavújevôm, suci, prisežnici i sam državni òdvjetnîk sjetiše se svojih mlâdîh dánâ, zlâtnîh snôvâ ȍ sreći, prošlih čàsôvâ slobòdê i ljubavi; svíma bude u dúši tako lïjepo, svïjetlo, lako . . . Svíma se srce razgòrjelo i räzmekšâlo, nàpunilo jednim čuvstvom mïlosti i sažaljávânja.

A slàvûj bìglišê i píštî sve jače ȉ jače.

„„Slušajte slavića, gȍspodo suci! Ja se na njèga pòzîvâm. Njega mi je eto Bog poslao, da mi bude zàstupnîk i zäštitnîk,““ odgòvorî osuđènîk.

I sèljanin ispripòvjedî, kako je iskupio slavúja, kako je k njemu dolijètao u tàmnicu, prëdvečê sûdnôga dâna . . .

Prisežnici se událjiše, da u òsobitôj sobi vijèćajû, i skoro se vratiše i odrijèšiše optuženíka; oni ocijèniše njegovo dobro srce.

Slàvûj još se jednom, posljednji pût, ȍglâsî punim glâsom i zàmuknê.

To je bíla njegova pjesma zahvalnica sucima.

48.

Crv i lav.

Narodna basna.

Pred jednom pèćinôm, u kojoj je živio lav, bilo je veliko drvo, koje je raslo, dèbljalo i zakŕčilo ulaz u pèćinu, da je lav mogao jedva ùlaziti i ìzlaziti. Lav se jedàmpût nàljûtî nä drvo i htjedne da ga òborî, ali ga nè mogâše ni krénuti, kamoli obòriti. Vidje ga cȓv ìz drugôga gnjíla drveta pa reče lavu: „Što se müčîš bȍlan! Misliš li ti, da ćeš snágôm svojom na jedan mâh obòriti ovo drvo? Nego, ako ti smêtâ, nađi ti sebi drugu kuću, dok ja drvo òborîm.“ Lav se nasmìjê i počne se crvu rugati: „Múči, lȕdo! ti da ovolikô drvo òborîš, kad ja, koji sam car nàd svôm zvjèrâdi, ne mògu.“ Crv uđe u ono drvo i počne posao, pa prije nego što je godina mínula, sámo drvo padne. Onda zovne lava i reče: „Sad mi reci, tko je òd nâs dvòjicê jači?“ — „Ja,“ odgòvôrî lav, „ali ne mògoh ùbȓzo.“

A cȓv njemu: „E, môj läve; Rádnja s vremenom teče i pridòbîjâ, a snaga se u hítnji troši i šteti.“

Zagònêtka 4.

Hràstov trûp, ljèskov prût,
I u njèmu ògnjen jùnâk leži.

49.

Mùha.

(Musca domestica.)

(Po K Starom M. D.)

Među svojstvima muhe nà pȑvôm je mjestu njena bèsprimjernâ drzost. Ona nè znâ nìkakvê pristojnosti; o pȍštovânju ili ukusu kakvu i nè snîvâ. Kîp od kàrârskôga mramora ili kamen mèđâš òd prosta pjèskôvca njoj je sve jedno; na òboje prìlijepî ona svoje bèsrâmne ùpljûvke i odleti.

Nâjizvrsnije slike, sagovi, závjese, oglèdala, zidovi, a prije svega okna u grádu i na sèlu imaju na sèbi tragóvâ, da ih marljivo pòlazê ovi kućni bezòbraznîci òstavljajûći zä sobôm pò svîm mjestima pròstâčkî znak svoga pohoda. Zato što je ljûdi mrze, osvèćujê se sà svôm drzošću i s lukavom bèsramnosti zà sve, što je god čovjeku sveto i drago. Ipak bismo joj krivo učinili pòrîčûći joj čȉstoću ùopće; ona sáma zase drži dò rêda i ùglađenosti, a budne li nèsrećna, da se ùmočî ili zàmažê u mlàćenici,[1]) pȑvâ joj je briga, da se dòneklê ùrêdî; deset pútâ prȉjeđê nòžicama preko glávê i krilácâ, lîžê i gladi se dotle, dok se opet vidi ùglađena. Òsobito se brine i pazi na svoja prozirna krìoca, jer ih nè možê dosta nàgladiti svaki prašak pozorno s njih snímajûći i zadnje nòžice pòtom o sèbe òtirûći. Ȉz svakôga njezina krêta lako se vidi, da ima ù njê nèmalo taštînê. Muha je veòma dopàdljiva, a bez sumnje sáma je ú se zàljûbljena. Kako se rädo šêtâ nà toplôj sunčànôj zràci, kako se rado ù njôj sjâ! S kojom dopàdljivošću gladi prednjim nòžicama glavicu, kako ih mírno o sèbe òtirê, kao da misli: kako si krásna, od tèbe ljepše nema. Sad sjedne òvamo, sad opet ònamo, neprèstano urèđujê na sèbi nešto, puna nadutosti uzleti, a kako sjedne, zàčinjê i opet novo glâđênje. Život je njen ugodan a lijen, za hranu se nè starâ nìmalo; zà njû je svagdje pròstȑto, svagdje se vlâdâ kao kòd kućê te zàmočî svoju gubicu u juhu prije nego što gospòdâr sjedne zä stô. Kòd toga, istina, nè bîrâ, ùvijek pokàzujê sämo pròstâčkû pȍhôtu te ùbâdâ nôs i tamo, gdje ga često i òpâlî. Bez znanja, neràdljiva, bez pošténja, bèz brigê i duševnih vrsnóća, prèzrena i prògonjena žívê òd dâna dò dâna kao prâvâ skitnica. Ona je prâvâ slika našega ùličnjâka, koji ne pòznâjê brige ni zä stân, ni za ùdobnôst. Ona se ne drži nìkakvîh zákônâ, ne pòznâjê zäjednicê, ne obàzirê se nȉ na što, već živе kao prâvî dìvljâk, koji osim svoje ne pòznâjê druge volje. Od jednoga kraja svȉjeta dö drugôga ima nèbrojeno múhâ, a nà dlaku su nálik u lukavoj drzòvitôsti jedna nä drugû.

Muha se drži rečènicê: „Ede, bibe, post mortem nulla volùptas," t. j. „Jèdi, pîj, pòslije smrti nema nìkakvê nàsladê": ovo je pȑvô i pòsljednjê načélo njena živòta. Brige zà mlâdê ne pòznâjê. Ona ne pòznâjê ljubavi pčélâ, ósâ, mrávî, grobárâ k svojim potómcima. Srce je njeno ù tom kämeno. Zato i s pòtpunîm pravom mŕzîmo nà njû i prèzirêmo je. Za pčelu i osu ima čovjek neko pȍštovânje, a za muhu? Muhu prèzirêmo, mrzimo je, jer nije nȉ za što, nekòrisna, budàlasta i slaba, i što s nèoprêznê radòznalosti nà svakôm plämenu krila òpâlî. Sàsvîm je drugi momak dòmâćî päûk prëma njôj, jer ga staro i mládo pòštujê, i divi se njegovoj ùmjetnîčkôj prëđi, u koju hvata lúde mùhe.

Kad bismo muhu pȍzvâli pred pȍrotu, trebalo bi joj zàista lukava i rječita brànîča, da je òbrânî òd svih túžbî i da je òprâvdâ. Pöràdi nèznatna živòta i tijela svemu je zlu ù kući ona kriva. Gospodàrica je drži za uzrok mnogim cȑvîma, što se pojàvljujû u siru, koje je ondje druga i to sírnâ muha zalégla; psùjûći je sàkrîvâ òd njê mêso, u koje nè mećê nȉpošto ona, nego tetka njezina zlátnica (modra mesàrica), cȑve. Ràtâr je krivo drži za drzòvitû muhu, koja mârvu njegovu uznemìrujê, jednom rȉječju sve mùhe, koje kȑv pȉjû i pecaju, grȉješê na ràčûn nèvinê dòmâćê muhe. Cȉjelî joj je život neprèstan prógon i pravo joj je, zašto sjeda nà naš nos ne pítajûći nas!

50.

Stado slònôvâ.

(Po Brehmu M. D.)

Svako je städo slònôvâ velika pòrodica, koja živi mëđu sobôm ù uskôj svëzi. Nȉjednômu drugomu slònu ne dadu mëđu se, a onaj, koji je bio tako nèsrećan, da je kojim mu drago slùčâjem òd stada zastránio, mora samotòvati. Pàsao on blízu stada,

[1]) Voda, što ostane, kad se prepira skorup; stepka.

dòlazio on nä ista pòjila i kùpala, pristajao za pòrodicôm svakud, ùvijek mora nà nekû däljinu zaòstajati. Ùsûdî li se silom mëđû njih, eto ti onda ùdarâcâ i gúrânja sà svîh stránâ; pa i sama slònica lûpâ svojim rîlom po njèmu.

Nâjmudrijî je slôn òbično na čelu stadu, a može biti mûžjâk ili žênka prema prílikama. Njegov je posao paziti nà sve pögîbli, pretrážiti òkolinu, voditi stado, rìječju pöstojâno starati se o sigúrnôst njegovu. Svi su dìvljî slònovi veòma plašljivi i öprêzni; a u slòna prèhodnîka ima tih svöjstâvâ rekao bih deset pútâ više. Njegova je služba veòma téška; on je neprèstano, da re čemo, u poslu. Ali ga zato i njegovi pödânici slîjepo slušaju. Njegovim se òdredbama nitko nìkada ne òpirê; a svi òstâlî idu zà njîm bèz brigê, ma bílo i ù propâst.

„Zà velikê ljetne sûšê,“ pripòvijedâ mâjôr Skinner, „prèsahnû, kako je pöznâto, u Indiji sve rijèke, tako isto rîbnjâci i i kàljuže. Ìndîjske živòtinje strádajû onda jako s nèstašicê vòdê te se skúpljajû gòmilama oko onih rîbnjâkâ i möčvârâ, u kojima ima nâjdužê vode, koja im je òd velikê potrebe. U blizìni takova rîbnjâka imao sam jednom príliku opážati divnu opréznôst slònôvâ.“

„Na jednoj stráni kàljužê i baš na krâju zàčinjala se gusta prâšuma, s druge je òpasalo òtvoreno polje. Bîjâše prèkrâsna vedra noć, kad odlúčih opážati slònove, mjesečina gòtovo isto tako jasna kao bîo dân nä sjeveru. Mjesto bîjâše za moju namjeru zgodno. Golèmo drvo, kojega su se grâne spúštale nàd ribnjâk, zàklonî me u svojoj visìni. Ja se zà vremena nàmjestîm na svojem mjestu te òpâžâh pòzôrno sve, što se zbivalo. Slònovi nè bijâhu od mène pêt stòtînâ körâkâ ùdâljeni; pa sam opet morao dva puna sâta čekati, dok òpazîm jednoga òd njîh. Näpokôn se ìzmîlâ, otprílikê 3000 körâkâ òd ribnjâka ùdâljen, velik slôn ìz mrkê šume, pođe vrlo öprêzno, otprílikê 200 körâkâ nàprijed te se zaùstavî, da prislûškujê. Dođe tako tiho, da se nije nî nâjslabijî štropot čuti mogao, te stàjâše nekoliko čâsâkâ nepòmično kao stijèna. Onda se istom prèkinûvši tri púta hôd pòmicâše sve više nàprijed, postòjî svaki pût nekoliko čâsâkâ te ráskloplî gòlemê uši prëdâ se, da i nâjmanjî štropot ùhvatî. Ovàkô se polàgâno mìcâše do vòdê. Da žeđu svoju ùgâsî, nè bijâše mu na paméti, premda je bio tako blizu vode, da se njegovo gòlêmô òblîčje odsijèvalo ìz njê. Nèkoliko čâsâkâ prislùškivâše ne màkâvši nijednim ûdom. Pòtom se polàgâno i ìstiha òkrênê te se vràtî nà istô mjesto ù šumi, òdaklê je došao. Poslije nekoliko čâsâ eto ga i opet s petoricom drugóvâ, s kojima je opet tako isto öprêzno, ali nešto glasnije nego prije išao nä vodu. Ovu petòricu pòstavî zà strâžu. On se vrati ù šumu, òglasî se još jedàmpût prâćen òd cijelôga stada, otprilike 80 do 100 glávâ, te ih povèdê čistìnôm tako tiho, da sam kòd sve blizìnê vidio, kako se živòtinje mîčû, ali ih nè čuh. Usrèd čistìnê stane stado. On pođe i opet nàprijed, razgòvârâ se sà strâžôm, ràzgledâ sve, ùvjerîvši se, da je sve pòtpuno sîgûrno, vrati se te zapòvjedî, da krênû nàprijed. Ù istî čas nàvâlî stado te se baci bèz strâha i nè mislêći nà pogîbao sà slâšću u válove. Njihovoj prëđâšnjôj plâšljivosti i plahosti ne bi nîgdje nî trâga. Svi se ùzdâli ù svôga vođu, te se činilo, da se nî za što više nè starajû.“

„Pošto siròmašnê žedne živòtinje rîbnjâk zàprêmê a nâjposlije i prèhodnîk uđe, pîjâhu gòtovo pocìkujûći od vesélja, da ùgâsê žeđu te se ùgodno kûpâhu. Nikada nè vidjeh toliku mnöžinu živòtînjskôga živòta na tako ùsku prostoru. Gòtovo mi se ùčinî, da će slonovi ispiti cîjelî ribnjak. Ja sam ih promátrao i òsjećao sam s njima zàjedno òsobitu slast, dok se nàpiše i okúpaše; potom htjedoh vidjeti, što će učiniti, kad čuju neznatan štropot. Sämo mi je trebalo grànčicu prelòmiti i cîjelâ se čvrsta gomila smûtî i ràzbježe hítêći pòmamicê kao stado ùplašenê zvjèrâdi.“

51.

Starac Josip.

Narodna pripòvijetka.

Bio jedan otac i imao tri sìna. Bio pûst siròmah te im nije ništo drugo mogao òstaviti nego mâlû staru kućicu, a za život trebalo sámî da se skrbe. Kad nijèsu mogli žívjeti, dogòvorê se, da jedan ide služiti, pa što zàslûžî, bit će svôj trojici za život.

Nâjprije òtîdê nâjstarijî. Išao je dalèko dalèko, dok nè dôđe do jedne šume. Kad je šumu prèšao, prispijê dò velikê gore

Cijelîm pútem nije vidio ni jedne kuće, da se malo òkrijepî, a bio jako ogladnio. Dòšâvši do gòrê nađe jednoga stârca, gdje volove pásê i veòma se razvèselî, što je kakva takva čovjeka našao, ù kôga će se malo nahraniti. Prìstûpî k stârcu i pòzdravì ga: „Dobàr dân, stârče!“ A òvâj mu odgòvorî: „Bog daj, sînko! Što ovdje trâžîš? — „Idem po svijètu, da službu nađem.“ — „Da službu nađeš? hoćeš li òstati kod mène?“ — „Hoću, zašto ne bih? Nego dâj mi štogod pòjesti, ja sam jako ogladnio.“ — „Dobit ćeš, sînko, jesti! idemo odmah kući.“ Sunce je zàlazilo, volovi se starčevi òkrênû i òtîđû kući, a njih dvojica za vòlovima. Dođu näpokôn do jedne pèćinê, koja im se sáma òtvorî te uđu nâjprije volovi a zà njima oni, i to volovi odmah na svòje mjesto, a oni ù sobu. Starac mu dade odmah jesti i piti i pòkâžê mu postelju, gdje će spavati. „Ja znam, da si ùmôran,“ reče, „a sjutra ćeš poći s volovima nà pašu, ali ne idi prije, dok ja k tebi nè dôđêm, da ti kažem, gdje ćeš pästi.“ Sada starac òtîđê u svòju sobu, a on òstanê, te kad se najeo i napio, legne da spava. Ùjutru ùstanê, obúčê se i sjedne, da čeka starca, Starac je došao, donèsao mu čuturu vina, kömâd kruha, mêsa, jednu batinu, te mu reče: „Idi nà pašu, no hodi ùvijek za volovima, kamo oni pođu, idi i ti, a ne nàvraćâj, sämo idi zà njima; èvo ti batine, njom se pomòzi, ako ti dođe do nèvoljê.“ Onda mu starac pusti volove, a on òtîđê zà njima. Kad već kömâd puta prèvâlî, pođoše volovi kraj jedne krčme. Iznútra se čulo plésânje, pjèvânje, škrípânje zúbâ i glazba. Slùšajûći to požèlî, da ide unútra. Zàvŕnê odmah volove i òtîđê unútra, gdje se veselio i plesao dö večêra. Sunce je zàlazilo, volovi se òkrênû i ùpûtê prèma domu, a sada mòrade ì ôn s njima, ìnače ne bi bio pogòdio kući. Kad dođe kući, ùpîtâ ga starac: „No, sînko, kako si päsao volove?“ — „Dobro, stârče!“ — „O nijèsi dobro, nè!“ Dade mu vèčeru i postelju, gdje je prije spavao, i òtîđê. Ùjutru starac ùstanê i reče sluzi: „Dosta si bio kod mène, što ćeš za plaću: ili ove bisage növâcâ ili ovu koricu kruha s Bòžjim blagoslovom?“ Gleda on na jedno i drugo pa smisli: ako uzmem ovu koricu kruha, pòjest ću je, onda mi ništa ne će ostati, a râdi növâcâ išao sam da služim. „Neka bude,“ odgòvorî, „uzet ću ove nôvce.“ „Uzmi, što ti drágo,“ odgòvorî starac. On uzme nôvce i òtîđê. Došao kuči i reče: „Oj braćo, vesèlite se, evo dosta növâcâ.“ Onda su se svi skupa veselili, dok do-

skòra ne potròšiše sve nôvce. Sad se opet dogòvorê, tko da ide služiti, i ode srednji brat. Ì ôn je isto tako došao k onomu starcu i tako je služio i navŕnuo volove i uzeo nôvce, kao i pȓvî brat. A kad su ì tô potrošili, òtîđê treći brat da služi. Ì ôn òtîđê dalèko dalèko i pò istôm putu kao njegova braća i dođe k starcu u službu, da mu pásê volove. Ovaj mu dádê večeru i reče mu: neka ga ùjutru čeka, dok on dođe. Ùjutru donèsê mu starac čuturu vina, kruha, mêsa i jednu batinu, te mu reče: „Nâ, èvo ti jesti i piti i batine, ako ti što prijèčilo bude, da se njom pòmognêš, ali nèmôj nikada volove nàvraćati, neka idu, kuda im volja, a ti idi zà njima, oni će već naći, gdje da pásû.“ On òtîđê za volovima. Kad dođe do one krčme, gdje su njegova dva brata plesali i veselili se, stane i počne misliti, bi li, ne bi li unišao. Najèdnôm smisli pa òdbjegnê za volovima, što je više mogao, jer su već dalèko zamàkli bíli. Iz krčme ga stanu zvati, ali se on nije obàzirao, nego sämo bježi za volovima, dok ih näpokôn i dòstignê. Sad òpazî dva gävrâna, gdje se mèđu sobôm trgaju, da je pêrje òd njîh odlijètalo. Sàžalî mu se nà njîh pa ih ràstavî, ali se oni zàmalo opet sàstanû i stanu se trgati. Kad ih nije mogao više ràstaviti, òstavî ih i òtîđê za volovima. Ali sada òpazî, da su volovi onaj čas veliku vodu prešli, a on nije vidio kako. Htio je da prijèđe ì ôn, činilo mu se predubòko i nije se ufao. Stane sada plakati, ali najèdnôm čuje glas, gdje mu veli: „Ta imaš batinu u rúci, udri po vòdi, pa će ti se načiniti pût.“ On to odmah ùčinî i näčinî se pût. Sada stane brže bolje bježati za volovima. A kad im se prìmakao, idu oni na jednu veliku gòru. On brže zà njima, ali nè možê dòstići. Gora je bíla tako stȑma, da se mogao ìdûći za kòljena ùgristi. Kad dođe nä vȓh gore, vidi, gdje volovi pásû i trgaju šîblje. On trûdan sjedne sada uz jedan gȓm, ìzvadî kruha i mêsa, da jede, ali onaj čas maknu se volovi. Pòmislî: kuda sad? Òtîđê i òpazî nä većêm brijègu cȓkvicu, spravi kruh i mêso, i ode ù cȓkvu mìslêći: Ovdje tako milim glasom zvoni, tu će biti služba Božja, idem da slušam. Kad stupi unútra i počne moliti, čuje milo pjevati i što dalje to bolje, dok näpokôn nijèsu došli ù cȓkvu pjèvajûći: svêt, svêt, svêt. To je bíla procesija. Sada iz procesije stupi pȍp, òdslûžî misu, a kad svȓšî, òtîđê procesija natrag pjèvajûći: svêt, svêt, svêt. Sada òtîđê ì ôn ìz cȓkve i vidi, da su se volovi màkli. Pođe zà njima. Vräćajûći se kući nije više nàlazio niti vode niti

krčme, već se odmah nađe kòd kućê. Starac ga ùpîtâ: „No, môj sînko, kako si päsao volove?“ — „Dobro.“ — „No dâj mi reci, kako si päsao?“ — Sluga mu počne pripovijèdati, kako je došao do one krčme, gdje su plesali i njega zvali, ali on nije htio ući. Nato mu starac reče: „Dobro si učìnio!“ Zatim je pripovijèdao, kako je došao do ona dva gävrâna, koji su se trgali, htio ih ràstaviti, ali se nè dadoše; i kako je do one vode došao i kako nije mogao za volovima prijèći, ali kako ga je sávjetovao jedan glâs. Onda kako su volovi došli nä goru, na koju je tëško zà njima išao, i tamo pâsli. Čüdnovâto, da su volovi ondje päsli, a prešli su tako lìjepa polja i sjenòkoše pa se ničega nijèsu ni dotàkli, a na gòri pòčêli su šîblje trgati i jesti; zatim kako je čuo pjevati i išao na službu Božju. — Starac mu reče: „Bi li ti rädo znao, što je ona krčma? — To je pakao, gdje su tvoja braća plesala, a oni su ìskvâreni, — a ono, gdje si bio na gòri pri službi Božjoj, to je nebo, a ona procesija: to su ìzbavljene dûše; još ona dva gävrâna, što su se mëđu se trgali, to su tvoja dva brata. Oba su ümrla, a sada nà drugôme svijètu müku tŕpê; ja sam im htio dobro i rekao im, da me pòslušajû, neka za volovima idu, da dobiju oproštènje grijèha, ali nijèsu htjeli, pa si vidio, kakve müke müčê. Ovi su volovi njihovi ânđeli, oni bi ih bíli ù nebo odvèli, pa nijèsu htjeli. Ja sam starac Josip i ja ove volove üvijek pásêm. A sada što ćeš za plaću? Ove bìsage nòvâcâ ili koricu kruha i komàdić mêsa s Božjim blagoslovom?“ Sad pòmislî na ono, što mu je starac rekao, da su mu braća ümrla, da nema kuće ni kućìšta, da će mu bolje biti, ako uzme kruh i mêso s Božjim blagoslovom. Uzme kruh i mêso i òtîdê òd stârca. Koliko bi god pojeo, toliko bi mu opet priráslo; a živio je s tim srećno i zädovôljno sve do svoje smrti.

Poslovice 20—25.

Kad máčka kòd kućê nije, onda se mïši vesele.
Kad čovjek tònê, i zà vrelo se gvôžđe hvata.
Kako pòsijêš, onàkô ćeš i pòžnjeti.
Tko visòko leti, nisko pada.
Tko vûka gâđâ, bìstro vàljâ da gleda.

52.

Priča o bòžićnôm drvu.

(Preveo dr. Stj. Bosanac.)

Svèta se i svèčana nôć tïho pustila nä zemlju nòsêći sä sobôm veliku radost ljúdma. U Betlehemu, u ùbogôj pećini, rodio se svïjetu Späs. Slüšajûći pjesme anđèlskê slave pastíri ì hvâlê Boga, za zvijèzdôm prèhodnicôm hítê mudràci iz dàlekôga Istoka, da se pòklonê božànskômu djètetu. I nèsamo ljûdi, već i dr̀vêće, što zahlàđujê pećinu, i šumsko cvïjeće, što se näokolo šarènî, sve se nà svôj náčin rädujê velikoj slavi. Rädosno se njîšê kao da se klanja božànskôm djèteščetu, a veselim šúštânjem lîšća i šäpûtom trave kao da se òdâjê pòbožna pöšta[1]) čudu, koje se dogòdilo. Svi hoće da vide Spasitelja, što se rodio; dr̀vêće i gr̂mlje pròstirê svoje grančice, cvïjeće prìdižê glavice hotéći zàgledati u pèćinu, koja se sada pròmetnula pòsvêćenîm hrámom.

Srećnija su òd drugîh trî dr̀veta stojéći üprâvo pećini na ùlazu: lìjepo vide jäsle i djètešce ù njima òkrûženo zborom anđèlskîm. To je — lijèpa paòma, mirìšljiva màslina i skromna zelèna jéla. Sve radosnije i življe šúštî im grânje, a najèdnôm jasno se čuju rïječi:

„Póđimo ì mî nä poklôn božànskômu djèteščetu i prinèsimo mu svoje darove,“ — gòvorâše maslini paòma.

„Uzmite i mene sä sobôm,“ pònîzno progòvorî skromna jela.

„Gdje ćeš ti s nama?“ odgòvorî joj paòma i prèzîrno je òmjerî okom.

„Kakve darove možeš ti da prinèsêš božànskômu djèteščetu?“ doda maslina. „Što ti imádêš? Sämo bodljike i ògâvnu smolu, što se lìjepî.“

Zamúknu bïjednâ jéla i pònîzno se povúčê nè smijûći úći u pećinu, što je sjala nèbeskôm svjètlošću. No ânđeo je slušao razgovor dr̀vêća, vidio òholôst paòmê i màslinê i skromnost jélinu. Räžalî mu se na jélu i po svojoj anđelskôj dobròti htjede da joj pòmognê.

Prèkrâsnâ se paòma pòklonî djèteščetu i stavi prèdâ nj nâj-

---

[1]) Pošta = dužno poštovanje.

ljepšî lîst bògatê svoje krȍšnjê. „Nek ti zahlàđujê žărkô sunce ovaj lîst,“ reče, a maslina nàklonî svoje grančice. S tîh grănčîcâ zàkapljê mirìšljivo ûlje i sva se pećina nàpunî blagovònja [1]).

Să žalošću ali bez závisti motrila je to jéla.

„Imaju prăvo,“ mȉšljâše siròta, „gdje ću se ja s njima? Jesam li ja vrijèdna, da se prìblîžîm božànskômu djêtešcetu?“ No ânđeo joj progovorî:

„Ti se u svojoj pòniznosti ponìzujêš, drâgâ jêlko, ali ja ću te pòdići i ukrásiti ljepše od tvojih sestárâ.“ I ânđeo pȍgledâ nà nebo. A tamno nebo bȉjâše prȍtkâno sjájnîm zvjèzdama. Ânđeo ùčinî znâk i jedna se zvjèzdica ză drugôm krûnî nă zemlju, a na zèlenê grančice jêlci, i zàčas kròz svu se jélu prosjàujû blistavi plamíčci. I kad se božànskô djètešce pròbûdî, nè mâri za blagovònje u pećini, nè mârî za prèkrâsnî paòmin list, već pògledâ nà sjâjnu jêlku, nasmìjê se i pruži k njoj ručice.

Ùzradujê se jélka ali se ne ponèsê i svojom sjájnosti nástojâše rasvijètliti zàstîđenû paòmu i maslinu u mráku. I ânđeo to òpazî i reče:

„Ti si dobro dȓvce, drâgâ jêlko, i zato ćeš dobiti nágradu. Ȍdslije, kad se ljûdi budu sjećali rođénja Spàsiteljeva, ne će ni tebe zabòraviti. Svake godine ù tô vrijème krásit će te ljûdi sjájnîm plamičcima, a djèčica rădovat će se i veseliti glȅdajûćî te u sjájnosti. Rădovat će se i stariji ljûdi spòminjûći se zlâtnîh dánâ djètînjstva svôga, a ti, pȍnîznâ zèlenâ jêlko, postat ćeš sìmbôl [2]) vȅselôga bòžićnôg prâznîka.“

53.

Prìpravljali rážanj ză zêca.

Narodna pripòvijetka.

Vrăćali se sèljani kući iz dȓvâ, dok jedan òd njîh zàvîčê drùžini: „Glȅ, glȅ, braćo! onoga zêca, gdje bježi onom glàvicôm, u njèmu pètnaest ókâ [3]), a da je Bog dao međù nama brzòtrka mòmka, da ga dòstignê, ȅto vèčerê, da se ùgostîmo od želje.“ —

[1]) Mirisa. [2]) Znak. [3]) Ȯka, nešto preko kilograma.

„To je lasno,“ pòvičê nâjstarijî od drùžinê, „polòvica nâs neka ga ùhvatê, a polòvica neka ùberû dobar jăsenov rážanj, da bude sprâvan, kad donèsû zêca.“ — „Dobra ti je,“ pòvičê drugi, „u srebro ti se ȍkovâla, ali ì jâ da progòvorîm jednu: ja bih, da ga međù nama ovdje u gòri ispèčêmo i bratski ìzjedêmo, a da nitko dȍma kućnoj čȅljâdi ne kazuje, jer je grjehòta, da se mi zà drugê mučimo; je l' ovàkô, braćo?“ „Tvoja je nâjmudrijâ,“ pòvîčê treći, „nego tko što ò čem, mi o dobru, dok nije zêc gdje ù gȓm zàsjeo, a ză noge mu se ne bojim, dok su ove moje pȍdâ mnôm!“ Ùčinê onàkô, kako je pȓvî rekao, to jest polovica potȓčê ză zêcom, a polovica da beru i djelaju rážanj. Oni, koji su pošli ză zêcom ù potjeru, nè videći nigdje zêca, kămoli da su ga ùhvatili, vide u gòri, gdje je netko zatȓpao ùgljêvlje, da mu se pod zemljom urèđujê, te oni pođu k onome dimu; a kad dođu, nađu i one, koji su već bíli ȕbrâli rážanj, pa pòvîčû jedni nă drugê: „Kamo zêc, mòre [1]), dè?“ — „Ȅvo vatre, vi ste ga bèz nâs ìzjeli.“ Nè vjerujûći jedni drugima počnu se mȅđu sobôm tako tući, da su morali jedni druge kući nositi, a dȓva im òstadoše. A kad su ih doma upitali: „Tko vas pòbi?“ — odgovòriše svi: „Zêc!“

54.

Srȅća i siròmah.

Od Krilova, preveo dr. Stj. B.

S òtȓcânôm stârôm tórbôm vûkao se pod prozorima bȉjedan siròmah i žălêći se na svoju sȕdbinu često se čudio, kako ljûdi, što žive u bògatîm dvórima, dȍ grla ù zlâtu, zadovóljstvu i slastima, još nijèsu siti, makar kako im bíli năbîti džèpovi! I šta više, kako bèz mjerê glădujûći i novo blâgo stjȅčûći nèrijetko ìzgubê sve svoje, što imaju.

Ȅvo, na primjer, bîvši gospòdâr ove kuće pošao je srećno trgòvati — tȓgovac je vunom. Pa ȅvo, mjesto da prèstanê i òstâlî svoj vȉjek mirno doživî, a posao òstavî drugome: on se u pròljeće lâđama òtisnuo ù more; nadao se gorama zlâta, ali

[1]) More: usklik, kojim se pokazuje neko starješinstvo, t. j. njime se služi stariji prema mlađemu.

lȁđe se ràzbile, a sve mu blȃgo mȍre prȍgutȃlo; sad je ono na dnu mȍra, i vidio se bogatášem kao ù snu. Drugi je opet davao u zájam nôvce, pa je stekao milìjûn, ali to mu je bílo malo. Htio steći još jednom tolìko, zàgrezao je do ȕšijû i pòsve se ȕništio. Ukratko, nȁ tisuće je takih prímjêrâ!

Sad se siròmahu ȉznenâda prìkâžê sreća i progòvorî mu: „Pòslušâj me, ja sam ti dávno željela pomòći; dònijela sam kȕp dùkâtâ; pòdstavi svoju tórbu; ja ću je nàsûti, ali sȁmo uz pogodbu: sve će biti zlȃto, što padne u torbu; ali ako iz torbe što padne nȁ zemlju, pròmetnut će se smêćem. Pazi, ja sam te prije opoménula; meni je zapòvjeđeno, da se strogo držim nȁšega ȕgovôra. Tvoja je torba stȁra, nè grabi mnogo, ona to nè možê pòdnijeti.“ Mȏj siròmah ȍd radosti jedva dȉšê i pȍd sobôm kao da više nè osjeća zemlje. Ràstêgnê svoju prtènjaču i bògatôm rukom teče zlȃtnî dȃžd ù njû. Torba već otèžâ. „Jè li dosta?“ — „„Još nije.““ — „Nê će li pȕći?“ — „„Nè bôj se.““ „Pazi, ti si postao gȁvân[1].“ — „„Još malo, sȁmo malo; baci još makar šȁčicu.““ „Ȇj već je puno! Pazi, već se torba ràzdirê.“ „„Sȁmo još mrvíčak.““ Ali eto prtènjača se rȁzdrê, blȃgo se rȁspê i prètvorî ù prȃh. Sreće nèstanê; sȁmo je torba pred očima, a siròmah òstade siromáškom kao i prije što je bio.

Zagònêtka 5.

Pòslao car carici
Ù tisovôj[2] zdjelici
Dvánaest zlatnih jȁbûkâ:
Ù svakôj jabuci po čètiri krȋške,
Ù svakôj krȋšci pȍ sedâm sjèmenâkâ.

55.

Morska voda.

Od Milana Šenoe.

Ù nȃjveće dȕbine na pòvršini zemȁljskôj skȕpilo se mȍre. Sva sila vode, kojoj ti oči ne dòhvatajû krȁja, prȍstŕla se prȅd

[1]) Gavan, bogat čovjek. [2]) Od tisova drva.

tobȏm ravna i mírna. Da se pòdignêš na krílima ȍrlovîm u nedòhitnê vȉsine, pa da oštrim okom zaòkrûžîš nȁ sjevêr i nȁ jug — nȁ istok i nȁ zapȃd, — svuda ti se prikàzujê isto veličànstvenô i dȋvnô mȍre. Svojim modrim plaštom prèkrîvâ ono tȉsuću tȃjnâ, u sèbi krije tisuću pȍjâvâ; stvárî, kojih se dò smrti sit nàgledati nê ćeš.

Kȍliko je mȍra na zèmlji?

Da je mȍgûćê kôme goròstasu, kaki se sȁmo ù stȃrîm prȋčama spòminjû, sve mȍre svèsti ujedno — onda bi to veliko novo mȍre prìkrilo baš trȋ četvŕtine pòvršinê zemàljskê — a tek jedna četvŕtina òstala bi kopna. Mȍra dakle ima tríput tolìko, kȍliko kopna.

Kȁkogȍd na kòpnu nijèsu sva mjesta jȅdnâko visòka, tako nȉ more nije nȁ svȋm mjestima jȅdnâko dubòko. Na mjestima, gdje kopno sȁ trȋ strâne zàtvorâ more (u zálivima, zátonima i lúkama), more je mnogo plȉćê nego na srèdini velikih òtvorenîh môrâ.

Još pred 200 god. vjèrovâli su ljȗdi, da ima môrâ bèz dna. Tèk ù našem vijèku pòčêše tačnim ali tègotnîm mjèrênjem otkrívati mòrskô dno. Amèričani, Englezi, Francuzi i Nijèmci našli su nȃjvećê dȕbine mòrskê. Ȍd pêt glȁvnîh mȏrâ (Veliki, Àtlântskî i Ìndîjskî ocèan, pa Arktično i Antàrktičnô mȍre) nȃjdublјȋ je Veliki ocèan.

Amèričkî parobrod „Tuskarora“ našao je 1875. god. nȃjvećû dosáda pȍznâtû dȕbinu. Ta se dubìna prȍstirê nȁ istok od Azije 8000 m dubòko pod pòvršinôm morskom — baš kȍliko i nȃjviši vŕh zemàljskî (Gaurisankar na Himalaji) nad pòvršinôm morskom.

Prèvario bi se svatko, koji bi pòmislio, da nȁ dnu morskom ima dubòkîh dȍlînâ, strmih jȁrûgâ, šiljastih vȑhôvâ i dubòkîh pȍnôrâ. Dnȍ je morsko rávno pa se tèk ù dugȋm pòložitîm tàvanima (terasama) diže lli spȗštâ.

Upitat će tkogod, kako to, da na pòvršini zemàljskôj ima tolìko raznoličnosti — a dno silnoga mȍra da je tako slabo razvedèno?

Ȅvo kako je to: Treba izíći izȁ kiše, pa pògledati na òcjeditôj cesti, što se dogòdilo. Cesta bȉjâše prije kiše ravna, štono rȉječ kao stô, a poslije kiše, èto nȁ njôj i jȁrûgâ i mȃlîh dȍlînâ i nèznatnîh brèžûljâkâ. Sve je to učìnila ona mȃlâ bujìca, što

ùz krâj ceste teče, — pijèsak je i kamèčke sä sobôm pòni-jela, pa ih je nà drugôme mjestu òstavila. Pòmisli, da je ona bujica 100 ili 1000 pútâ veća i jača, — èto zàčas dubòkê dòlinê.

Toga svega nema nà dnu mòrskôm. Sitni pijèsak i mûlj, što rijèke sä sobôm dònosê, ràznosî mõre nà sve strâne pa ih mírno spušta dò dna svôga. Rijèke dònosê sä sobôm dö mora šljúnka, mûlja i sitnoga pijèska, pa to sve nàslâžû nà svôm ùšću (delti). Morski válovi ùdarajû ò obalu pa òdnosê sä sobôm mûlj i pijèsak. Òtâle morska voda dòbîvâ bòju. Zà vedra je dâna mõre posve modro. U blizìni ùšća koje rijèkê zna more òd mûlja posve požutjeti. Žûtô ili Kînêskô mõre dòbîvâ svoju boju od ve-like množìnê žûtôga pùstarskôga pijèska, što rijèka Hoang-ho (t. j. Žûtâ rijèka) û nj bàcâ. Bïjelô mõre dòbîvâ ime òd bijelîh snïjegom prïkrîtîh òbâlâ. Cȑvenô se more zna nà mjestima posve zacrvènjeti pòpût krvi od množìnê mâlîh gòtovo nevìdljivîh živò-tinjîcâ. Morska je voda slano górka. Û njôj ima ràstopljenê òbičnê kùhînjskê soli pa neke górkê soli. Zna se òdnekada, da sva mõra nijèsu jèdnâko slana. I tomu se zna prâvî razlog. Cȓnô more prima Dunav, Dnjestar, Dnjepar, Kisil Irmar (iz Mâlê Azije), pa Don i Donec (kroz Azovsko more). Kõliko slatke vode donèsû te rijèke ü more! Cȑvenô mõre nè prîmâ ni jednoga prítoka; žãrkô tropsko sûnce grije neprèstano pòvršinu, a voda ishlà-pljujê, dok sô òstajê ü moru. Zato je voda Cȑvenôga mõra mnogo slanija od vode Cȓnôga mõra.

56.

Gíbânje mora.

Od Milana Šenoe.

„Gledao sam ùzbûrkâno mõre s pòvišêga mjesta,“ pripòvi-jedâ jedan àfrički pûtnîk. „Po širokôj se pûčini pròstriješe silni válovi poput brázdâ na ïzorânu polju. Ti se válovi váljajû prema meni. Što mi se više približujû, to pòstajû veći i veći, dok se nàpokôn nè razbijû. — Èto sada se prìčînjâ dòlina morskoga vâla poput rõva ili ždrijèla, što vodi ü dubine morske, zàčas se nàd tîm vodènîm ždrijèlom stvori svòd — vâl ùdara ò vâl, sve grmi, sve se trésê, nàstajê silna lòmljava. Prìčînjâ ti se, da stojiš mèd stotinama tõpôvâ. Uzduh, što ga válovi sä sobôm ü dubine pòniješe, provàljujê naglo na pòvršini. Mõre se zàpjenî, milijûn se ùzdušnîh mjehùrîćâ pokazuje u tamnoj vodi — a isto toliko sitnih käpljîcâ nàpûnjâ uzduh. Nema ljepšega i tajnovitijega pri-zora nego kad se večerom zàgledâš ü silnê válove, a mjesec ih rasvjètljujê. Poput blïjeska javlja se òd časa dò časa vâl — a onda poput crne nemani blîžâ ti se, dok se ùz neko neòbično šúštânje i škrípânje ne zaùstavî na visokom žálu.“

Válovi morski nàstajû pònâjviše òd vjetrôvâ. Silni vjetrovi, što dúhajû ü tropskîm krajevima, znadu pòdignuti válove do 10—14 m visòko.

Ima još druga vȑsta gíbânja morskoga. Mjesec, taj dobri prätilac góspê Zemlje, sàkrîvâ u sèbi kao i Zemlja tajnu silu. Svatko pòznajê silu, koja čovjeka drži na Zemlji, koja mu prï-ječî, da se nè môžê òtisnuti u ùzdušnê vïsine, to je sila, koja je Bog bi ga znao kõliko čâšâ i tanjúrâ bacila sa stòla nä zemlju, — ukrátko to su verige, kojima smo svêzâni ùza Zemlju. Ele di-vòtê, da te sile nema, pòmislit će tkogod, uzlètio bih poput ptice ù čistê uzdušne vïsine, räzapeo bih jèdra, da me vjetar nosi u dalek dîvan krâj, — nàgledao bih se Božjega svïjeta i veličanstvenoga mõra. Istina je, — lïjepo bi to bílo. Ali — da nèstanê te sile, kako bi kiša nä Zemlju padala? — Pa i njû vuče ista sila nä Zemlju, koja i nâs. Pa da nema kiše — òtklê onom veličajnome mõru voda? More bi se pretvorilo ù blatnu slanu kàljužu — sve bi živòtinje u njèmu ùginule — sàgnjile bi — nàstale bi kužne bolesti. Sva voda što je ù moru i u rijèkama, povláčila bi se u spodobi tamnih oblàčînâ nàd nama, a da nikada nè prôđê. Nï Sûnca nï Mjesêca ni zvijèzdâ nè bismo više gledali.

Silom téžê prìvlâčî Mjesec more, ono se diže, kad je Mjesec nad njîm, a pada, kad Mjeseca nema. Tako se dògâđâ òd šêst dò šêst sátî — a zovémo to plîmôm i õsjekôm. Ako staneš ùz obalu morsku, òpazit ćeš, kako more veòma lagano raste. Nije ta pojava ù svîm mõrima jèdnâka. Ú zàtvorenu mõru plîma je kud i kamo niža òd plimê na ocèanskîm obalama. U hȑvâtskôm Prìmõrju òpâžâ se, da more krõz šêst sátî narástê tek zä trî četvȑtine metra, dok se more nà obali Sjev. Amerike u Fundskom zálivu zna za 21 metar visòko dignuti. Nà tijesnôm jednom ù

Srednjôj Americi upotrijèbiše válove plîmê i ȍsjekê na òsobit način Záliv, u koji vodi tȉjesnô nàpûnjâ se krȍz šêst sátî mȍrem, a onda zà osjekê šêst se sátî prazni. Nà tijesnôm pòstaviše mlȉn, koji mȍre tjera. More je na rázličnîm mjestima različne toplòtê. Ȕz sjevernî stȍžêr more je mnogo hladnije ȍd mora na ekvatoru. Na dalèkôm se sjeveru voda smȑzâvâ u velika ledèna bȑda. Ako čašu do polòvicê nàpunîm hladnom vodom, pa dodam vruće vode — vruća će se i hladna voda izmijèšati. Isto se tako dògâđâ u kúpalîštu, gdje se mȉješâ topla i hladna voda. Morska se voda tàkôđer mȉješâ, hladna voda ide òd sjevêrnôga i južnoga póla na ekvator, a topla voda strújî od ekvatora k pólovima. Time nàstajû morske strúje.

Slična se pojava òpâžâ i u uzduhu. Uzduh, što je na ekvatoru, brže se i jače ùgrijê od onoga uzduha na dalèkom lȅdenôm sjeveru. — Topli se i hladni uzduh mȉješâ kao i voda. Tíme nàstajû vjetrovi. Na kontinentima, koji su isprèkrîžâni gorama i dòlinama, nàlazê vjetrovi zápreke, dok na òtvorenôm mȍru gȍtovo ȕvijek jèdnâko ȍd sjevera k jugu ili òd juga k sjeveru dúhajû. To neprèstano gibanje uzduha tjera more u jednom smjeru. Ȅto i drugi povod strújâ.

Na sámom ekvátoru ima ù svîm ocèanima strúja morska, koja ide paralelno s ekvatorom, a zove se e k v a t o r s k a s t r u j a. Toj je struji razlog krétânje zemàljskê kúglê. Iz velikoga mèhičkôga zátona dòlazî jaka topla struja, koju zovu Amerîčani i Englezi G u l f s t r e a m (Gȍlf strîm) ili zátonskâ struja. Ova struja teče od jugozápada na sjeveroistok, pa svojim toplim válovima plâčê hladne obale sjeverne Èvrôpê. Kȍliko su struje blagòtvorne po Èvrôpu, svatko će razumjeti, ako pògledâ na zemljovid Atlantskoga ocèana. New York (Nju Jork), glâvnî grâd Ujèdinjenîh dȑžâvâ sjeverne Amerike, nà istôj je ȕsporednici, na kòjoj i Nàpûlj. Taj je talijânskî grâd u vječitôme proljeću i ljetu, dok New York mnogo strada òd hlâdnê Labradorske struje, što sà sjevera dòlazî. Zátonskâ struja ùlazî pače ù Bijelô more, — topi led svojom toplom vodom i ublàžujê nèsnosnû zȋmu tako, da u gradu Arhangelsku cvatu ruže, dok u susjednoj Aziji, nà istôj ȕsporednici leži nâjhladnijê mjesto na zemlji, sibirski grâd Vrhojansk. Zapadna bi obala južne Amerike gòtovo nèsnosna bíla sa svoje silne vrućìnê, da s Antarktičnoga mora ne dòlazî hladna

peruska struja, koja svojim hladnim zèlenîm válovima ohlàđujê svu òkolînu.

U dalèke krajeve u kojima se čovjek nikad ne bi bio nasèlio râdi ljútê zíme, dònosî more tȍplinu, a vruće ekvatorske krajeve ohlàđujê.

Ȅto kako blȁgotvôrno djeluje more nȁ Zemlju!

57.

P č e l a.

(Apis mellifica.)

(Po Büchneru M. D.)

Dȑžava je pčélâ monarhički ȍsnovâna, što se vidi iz živòta kȍšnicê ili ùlîšta, koji se sav manje ili više okò maticê krêćê, i što mora, gdje matice nema (bílo da umre ili da na njezinu mjestu nema jošte druge), ù košnici nàstati nȅrêd, koji je s vremenom upròpàstî. Pojèdînî njezini prípadnîci ràzîđû se i pròpadajû ili pòstajû beskòrisne lijènštine i škodljivi rázbojnîci. Još se bolje vidi monarhičko načélo ù tom, što imaju u svojoj dȑžavi sȁmo jednu vladàricu ili maticu i što se, gdje ih slučajno više ima, druge poubíjajû ili prìsilê, da sele i da novo násêlje òsnujû. Vidi se dakle, da pčèle ù svîm prílikama imaju sȁmo jednu vladàricu maticu i da se drže čvrsto monàrhijê. Dògâđâ se dòista kadšto, da tȑpê neko vrijème ù košnici od milòsȓđa staru maticu, koja je odstúpila s vládê. Zna se pače za jedan slučaj, da su dvȉje matice u míru jedna ȕz drugû vladale, ali to je veòma rijètko. Obično zàkoljû ràdilice staru maticu, koja nije više za posao, bez milòsȓđa ili je zàgûšê opkòlîvši je sà svîh stránâ. Kadšto je sȁmo ìz košnicê ìstjerajû pa pròpadnê.

Ali to više se stȁrajû pčèle zà prâvû maticu, koja vlada, s kojom postupaju ljùbazno i brȉžno, što se više može, i koju prati neprèstano pràtnja mladih pčélâ, koje joj svaku želju ispúnjajû, svaku pȍtrebu udovòljujû. Zà maticu ili bolje za lȉčînku njezinu sàgrâdê velik sjajan stân ili mȁtičnjâk, s kojim se nè mogû mâlî i uski stánovi trùtôvâ i rȁdilîcâ ni pòrediti. Mȁtičnjâk ùrêsê spolja trokutnom zvjèzdicôm; da ga ùrêdê, treba im stô pútâ više vȍska nego za obične stȁnice, premda je vȍsak veòma

skupòcjena tvâr, koja se tȅško stvara, zato ga sve pčȅle vrlo štedljivo upotrebljávajû. Mlâdê pčȅle puštaju vȍsak ù tankîm pròvidnîm plȍčicama na zátku između kolùtîćâ, za što im treba veoma mnogo hrane, ali i mnogo mira i toplìnê, čega ima sȁmo u nutrinji košnice, iz koje gòtovo zato i ne ìzlazê. Krȁljica živi obično čȅtiri godine, i dok je ona žíva, sve je u državi dobro i u rédu. Stigne li je kakova nèzgoda, narod odmah òpazî, uznèmîrî se, prèstanê raditi te ùdarî ù plačan glâs, koji se ràzgovijetno ìz košnicê čuti može. Ìzvanjê nàpadaje nà maticu osvèćujû pčele ljûto, tako da je ȍpasno òtêti je násêlju ili je ubiti, kad se ròjê. Kȍliko pčele ràdilice sa svòjôm maticom lȉjepo postúpajû, tolìko postupaju rûžno, pače ȍkrûtno s trútovima. One ih sȁmo dotle trpe i hrane, dok ih pȍrâdi matice trebaju. A ȕ jesên ili pȍd jesên, kad se ròjênje svršilo, a hrane pòmalo nèstalo, nȁstajê glasòvito klánje trútôvâ, u kojem se nè gledâ na rodbìnskê veze s ràdilicama, već se svi žȑtvujû općemu dobru. Tȉsuće rȁdilîcâ òpkolê lȉjene drugove, koji se nè mogû braniti, sàgnajû ih u gòmilu te ih ili probádajû ȍtrôvnîm žâlcima ili ih bace prèd košnicu umòrîvši ih glâđu, gdje pogíbajû ù pȓvôj hladnoj noći od zime i glâdi tako, da ima često prèd košnicama gomila mrtvih trútôvâ. Pače pròvâlê i ù stanice njihove, da bace nȁpolje jajȁšca ili lȉčînke njihove, ako bi ih se što našlo. Njihova je rȉječ: svemu smrt, što je lijèno i nȅrâdino! Koji su prvoga dana pòkolju umàkli u svojoj ili túđôj kȍšnici, i njih pòtrâžê, a nȁšâvši poubíjajû ih. Razlog tomu pòkolju lako je naći. Marljive ràdilice znadu, da će zà dugê zime trútovi kao beskòrisne pròždrlice živòtu i općemu dobru sȁmo smetati i nà štetu biti. Zato ih ubíjajû držéći se one zlatne poslovice: „Tko nè râdî, nèkâ i nè jedê.“

58.

Ч̏удновâта птица.

Био један човјек сиро̀мах. Једно јутро пође о̏д кућê, да до̀бавӣ откуд круха својој дјѐчици и жени. И̏дӯћи путем види једну птицу шарѐну, крилима лѐпеће̂ а њега гледа, те он њу у̏хватӣ и врати се с њом дома. По̏крије̂ је једном си̏тко̂м[1]),

[1]) Сито.

да не би по̀бјегла, па се опет по̀вра̑тӣ за̀ крухо̂м, али нѐ могу̂ћӣ га нигдје нӣ откле̂ до̀бавити, врати се ја̏дан и жалостан дома бе̏з залога̑ја круха. Тѐк што у̑љезе̂ у̑ кућу, дјечица скоче око њега она̀ко̂ гладна и кажу му, да је птица снијѐла̂ два ја̏ја, и једно од дјѐце̂ рече му, да пође у пазар, ова два јаја да прода, и што о̏д њи̑х у̏хватӣ, да им за оно круха купи. Насми̏је̂ се отац пу̑т[1]) њѐга, но и у̑здахне̂ го̀воре̂ћи: „Ја̏дно ди̏јете! што ћу за ова̀ка̂ мала два јаја у̏хватити?“ Но оно му одго̀ворӣ, да ће много и много у̏хватити. Он пође с ова два јаја у пазар и срете на вра̑тима о̏д гра̑да некаква човјека, који, тѐк што видје јаја, при̏трча̂ к њему и упи̏та га, шта иште за̀ њи̑х, а он му одго̀ворӣ: „Што да̑ш, тѐке да могу купити за се̏бе и за своју че̏ља̄д круха.“ Човјек му пружи златан цѐкӣн го̀воре̂ћи: „Е̏во ти за̀ њи̑х овај цѐкӣн, а ево ти овај други, да ми кажеш, отклен ти ова јаја.“ Он му све каже, и кад га овај човјек за̀пи̑та̂, би ли му птицу продао, одго̀ворӣ, да би за добру цијѐну; те они за̏једно натраг. Кад дођу у̑ кућу и овај човјек види птицу, рече: „Ево ти сто златнијех цеки́на̂ за̀ њу̑!“, и он му је да. Овај човјек за̀коље̂ птицу и о̀ткине̂ гла̑ву и и̏звадӣ и̏з ње̂ срце па рече: „Испеците ми ову гла̑ву и ово срце, да и̏зједе̂м.“ Они навр̑те̂ на ражањ срце и гла̑ву и даду једноме дјетету, да о̀бреће̂. Онај се човјек за̀бавӣ у разгово̀ру с о̀ста̑ло̂м кућном че̏ља̄ди, а дјечица около онога печѐња ску̑пе̂ се и прије него се добро и испѐкло два дјетића — она̀ко̂ гладни — и̏зједу̂ један гла̑ву а други срце, па по̀бјегну̂. Мало послије е̏во ти онога тр̏го̂вца, да види је ли печѐно, па кад види шта је, удри се шаком у чело и залѐлече̂, што је више могао, нѐ жале̂ћи онијех сто цеки́на̂, што је за̀ птицу избро̀јио, него што се прѐварио и изгубио срећу на овоме и на ономе свијѐту, и ку̏кају̂ћи о̀тӣде̂ дома. Сју̏трада̂н у̏јутру она два дјетића про̀бу̂де̂ се, кад ли ономе, што је изио срце, освѝнуло под гла́во̂м сто златнијех цеки́на̂, а онај, што је и̏зио гла̑ву, почне казивати оцу и матери, штогод тко чини у свијѐту па и што краљеви мисле. И тако свако јутро првоме о̀свитало по̏ сто̂ цеки́на̂ под главом, а онај други је знао, што тко мисли и чини. Тако они обо̀гате̂ и по̀тку̑пе̂ народ, да једнога о̏д њи̑х ставе за краља, и до̀паде онога, што је срце

[1]) Према

и̏зио. Брат његов, што је гла̂ву и̏зио, од за́висти и као на̂јпаметнијӣ човјек на свије̏ту почне мрзити на̀ сво̂га брата краља, те шта ће, како ли ће, да га смакне с овога сви̏јета, на̀умӣ да га у̏бије̂ и да он мјесто њега кра̀љује̂, па једну ве̏че, кад му брат за̀спӣ, у̏бије̂ га, па га ра̀спорӣ и нађе у ње̏му опо срце о̏д птице̂ па га и̏зједе̂, а утробу сво̂га брата опет за̏шије̂. Сју̏традан глас кроз народ: „У̏мрьо[1]) краљ! кога ћемо за краља?“ Па тамо те а̂мо, те више, те ниже, те ура те фура, богме брата му, њега те њега. Кад по̀стане̂ краљ и свако му јутро почне под главом о̏свитати по̏ сто̂ цеки́на̂. он за̀просӣ у̏ цара дје-во̂јку и цар му је да и вјѐнчају̂ се по закону. Нова краљица ви̏де̂ћи прво и друго јутро, да њезину мужу о̀свиће̂ испод главе по̏ сто̂ цеки́на̂, за̀чудӣ се и треће јутро кра̏димице̂ украде мужу педѐсе̂т а педесет о̀ставӣ му; али кад јој се муж про̀бу̂дӣ и нѐ на̂ђе̂ пу̏нано̂ сто, ки̏дише̂[2]) јој та̀ко, да је по̀губӣ, те она од страха баци на̂ њ оне цеки́не, а он падне у̏ несвијест и почне бљувати те и оно срце и̏зба̂цӣ: у̏ та̂ј ма̏х дође некаква рука бијѐла као на го̀ри сни̏јег те у̏грабӣ срце и зачу се глас, гдје зави́ка: „Ово је моје би́ло, а сад да ви[3]) је просто.“ Ово је би́ла душа његова брата, а рука је би́ла његов сје̏н. Мало потом по̀вр̂не̂ се дух у краља, и пошто видје, што је и како је, поче се кајати од својијех гријѐхова̂ и до̀ смрти своје кајао се и сиро̀масима дијѐлио.

59.

Kórnjača i zêc.

Od J. Jurkovića.

„Hàjde da se òkladîmo,“ reče kórnjača zecu, „tko će prije donle?“

„Tko će prije,“ reče joj zêc, „jesi l’ ti polúdjela?“

„Kako mu drâgo; no ja velim, da se òkladîmo.“

Òkladiše se; ȕ što, to se ne znádê; a okladu metnuše kod bìljegê[4]); tko dȍbijê, nek je nosi. Zêcu bi vàljalo trî čètiri púta

[1]) Чит. умр’о. [2]) Навалити, пограбити силовито. [3]) Вам. [4]) Određeno mjesto, do kojega će ići.

dobro skočiti, kao što skače, kad ìzmičê prèd psima; al’ ima vremena; malo pòpasti, malo pospávati, a malo opet naslušiki-vati, otkle vjetar dûvâ, a kornjača neka ide. A ona se ùbogâ ȕpêla pa se žûrî, što ikad može. No kad zec vidi, da je žaba skoro na bìljezi, onda tek potèčê zà njôm, al’ mu badàva: žaba dođe prije nego on.

„Tko ima prȁvo?“ ùpîtâ ga žaba pobírajûći ȍkladu, „čemu ti tvoja brzìna? Pa ja tebe dobiti! A što bi tèk bílo, da ti valja nositi kuću na léđima, kao meni ùbogôj?“ Pȍlako ȉdûći dalje se dòđe, a često gubi, tko se ȍdvišê poùzdâvâ ú se.

60.

Lav i nomádi[1]).

Stvorimo se duhom ù kôm stèpskôm selu ȉstočnôga Sudána ili ù ogradi nòmadskôga tâbora, da vidimo, kako se lav onud bânî i kako dozlogr̀đujê svȉjetu i blâgu. Čim Sûnce zâđê, ùženê nenàselac svoje blâgo ȕ tôr, oko kôga je tr̀nov plèter dva dȍ trî metra visok. Nôć se stisla iznad žâmorna tâbora. Ôvce bléjê za svòjôm jȁnjâdi, a pòmuzenê krave već polègoše. Samo rȕlja pásâ čuvárâ strâžî strâžu, pojedìncê obìlazê tòrove i čadòre svojih gospodárâ. Najèdnôm zàlajû, slètê se i potèkû nekud ȕ nôć. Čuješ, gdje nà nekôga naváliše, čuješ bijèsno neprèstano i za-grìžljivo žȅvkânje, ljúto i mûklo réžânje — a zatim pobjedò-nosno prèkinûto oglašívânje pásâ, kako se vraćaju; bȉjâše — hijena, dòkrala se tâboru, ali morade uzmàći òd silê i òd slogê pásâ čuvárâ, a i lavòris ne bi bolje prošao. Lávež utìšâ, žâmor ùtolî, nòćnî mîr razlàgodî se pò tâboru. Žena i dijète legnu sànak snȉti i usnu ù svôm čadòru. Muškárci još òbîđû i svrše ovo i ono, pa će nȁpokôn i oni leći. Kozòdôj ili légânj[2]) zacvr̀kućê svoju nòćnû pjesmu ili poleti poput duha ȉznad blâga u tòru. Nàsta tišìna ȉ mîr. I psići žȅvkajûći[3]) umíriše se, ali ne prèsta-doše bdjeti i ćúliti uši.

Iznèbuha, kao da je zajéčala Zèmlja, negdje blízu zàrȋknê lav. Ne zovu ga ȕzalûd „essedom“, to će reći bùndžijôm; jer je

[1]) Skítnice pastiri, kojima je dom gdje i paša. [2]) Caprimulgus europaeus, noćna lastavica, koja zatire škodljive kukce. [3]) Žȅvkati, slabim glasom lajati.

pobúnio i u nȃjvećī strah nàgnao svu stòku. Ȏvce pòsr̂nū ùdarīvši glávama u tȑnov plôt, gòveda zàrīčū plȁho i zbȉjū se u gòmilu, dèva skoči, da pòtrgā pȕta[1]), ne bi li utèkla; svi oni gònitelji hijénā i lavòrīsā uvúkū repove mȅđu noge, ùzmū cviljeti i zavíjati te poteku čadòrovima, ne bi li ih obránio gospòdâr. Ali se gospòdâr sâm zabezéknuo, nè znâ, nȉ što će, nȉ kako će: gròznica ga hvata pod čadòrom i s kòpljem u ruci nè smijê se oprijèčiti strašnomu nèprijatelju, nè smijê mu póći usúsret; već mora, da se pritájī, mora trpjeti, da lav dođe i još mu veći strâh zàdâjê zàžagrīv[2]) očima; mora trpjeti, da lav òprâvdâ i drugo svoje àrâpskô ime „Sabaa," to će reći „zátôrnīk stȍkê".

Silnim skokom prèskočī jákosnī onaj trnov plèter tȍra, ù kôm izàberê žȑtvu. Jednim ùdârcem strašne svoje šápê òborī dvògoče te mu jakim zubima pregrízê zàtiljak. Još jednom zàrīknê pustàija ljûto povrh svojega plȉjena, zàmahnê repom po zraku, ìspustī zàčas svoju žȑtvu, a pòtom je opet prìhvatī i drži, dok ne prèstanê tȑzati. Sad mu je do pòvratka. Skočiti mu valja opet preko visòka plètera, svoga plȉjena nê će da òstavī; svôm svojom gȓdnôm snagom sȉjevnê te dvògoče držéći ù zûbima klīsī[3]) i dòhvatī se pleteru do vrha, pa pretúrīv blȁšče i baciv ga nà drugī kraj skoči s pletera ì ôn, zatim pògrabī svoj plȉjen i odvúčê ga lako pô milje dalèko dò svôga lȍga. Kud je vucário, pa sve dò mjesta, gdje ga je ràzderao, može se lako tragom ȉdûći svatko ùvjeriti, kolika je ù lava snaga.

Istom kad lav sa svojim plȉjenom poòdmaknê, òdlahnê prèstrâvljenu svȉjetu i blâgu u takvu tâboru. Tako ònudâ lav cȁrujê.

---

[1]) Željezo na nogama. [2]) Zàžagriti, vatru sipati iz očiju. [3]) Klisiti, skočiti.

61.

Cvȉjeće.

(Preveo dr. Stj. Bosanac.)

Pògledājte na ljiljane ù polju kako rastu; nè trûdê se niti prédû. Ali ja vam kažem, da ni Solòmun ù svôj svojoj slavi nȅ obûče se kao jedan òd njih.
Matej 6, 28.

Što je, čini se, prostije od poljskoga cvijètka, pa ipak Bog zapòvijedâ, da mi kraj njèga ne pròlazīmo bez pažnje. Bog hoće, da ràzmâtrâmo skrômnī bòsiljak i stīdnû ljubičicu, srebrnu đurđicu, cvijètak srca — pòtočnicu i mnogo drugoga cvȉjeća, što ga bȅz milosti gazimo nogama.

Odjeća ovih prostih cvjetóvâ nadìlazī svojom krasòtôm i nâjraskošnijê tkanine, što ìz njȋh šȉjû skupa carska odijèla. U nâjbogatijêga cara Solomuna nije po rijèčimâ Gospòdinovīm bílo tako krasnoga grȉmīza kao na ljiljanima ù polju.

Kako je bèzbrojna množina cvjetóvâ! I pòd žârkīm sûncem i sred ledenih sjèvêrnīh górâ ima toga prírodnôg krâsâ. Na jednom se mjestu vide u pòtpunôj sjajnosti, a nȁ drugôm su mjestu skromnijī i blјȅđī.

Cvijètak se pòčinjê u púpu i najprije pòčīvâ u njèmu kao ptica u jàjetu. Tu se nèviđeno i tajànstveno gòtovī za njèga iz sunčànīh zrâkâ i vlage divna tkanina, u koju se òdijevâ, kad dođe vrijème, da se javi svȉjetu nȁ oči. Razmotrite pomljivo kroj te òdjećê! Kakvo je to bògatstvo vŕstâ, bójâ i òblīkâ! Ima cvjetóvâ okrúglīh, ȕglastīh, plȍsnatīh, râvnīh, pòniknûtīh i spuštenih. Jedni imaju līk zvijèzdê ili sûnca, drugi su stvoreni kao kolèšce. Ovi su sȁgnûti kao rogovi, a drugi više kao trúba, kúgla ili zvónce. Ima cvjetóvâ, koji su kao čȁše, lâđe, bàrjaci ili čȅljûsti živòtīnjskê. U bèzbrôjnôm raznòlīčju slīkâ, kojima je isprèšârâna odjeća cvȉjeća, oko ti sreta i grimiz jȕtarnjê zore i zrȁčnû mȍdrinu i rumen ògnjenû i zlatni sjȃj i — sve je to ò tisûćâ rázlīkâ (nijansa) u nâjslobodnijêm i lijepom spòju bójâ. Zàisto tako sjajno i krasno nije se nikad òdjenuo ni nâjbogatijī car među carevima!

Uz krasne bòje i slike mnogi cvjètovi mìrišû i svojim òsobitîm, prèkrâsnîm mirisom. S kakvom nasladom i korišću ùdîšêmo te válove raznòličnîh mìrîsâ, što se šire uzduhom nad šarènîm šumama i cvjetnícima! Pa nì tô nije sve. Öčinskâ blágôst nèbeskôga oca pödâla je osim prèkrâsnê bòjê i slatkoga mìrîsa mnogim cvjètovima i ljekòvitû snagu, koja osvježujê i ožìvljujê bolom ìzmoreno tìjelo čòvječjê.

Život je cvijètku krátak. Brzo ocvàtê i ùvenê kao i život čòvječjî. No očinska briga providnosti odredila je svakomu cvijètku svoje vrijème, te se tako možemo duže naslađívati cvìjećem: jedno vèhnê, a drugo cvàtê kao kakva strâža dvórcu na vratima.

Tako cvìjeće bez prèstânka cvàtê. I sve je to stvoreno nä korîst, vesélje i nasladu čovjeku! Pògledâjte, djèco, cvìjeće. Iz njèga nam gòvorî Gospòdin o svojoj velikoj mudrosti i blagosti. Kräsotu i čâr cvìjeća nije mögûćê izreći riječima. Ima li na svijètu sämo jedan čovjek, komu se ne bi mililo cvìjeće?

Cvìjećem jèdnâko se krase kolibe i gospodski dvori. Pîtâjte, zašto ova siròmašnâ nädničârka tako ùsrdno nástojî oko cvijètka, koji joj raste ù razbîtôm lončiću? Zašto je taj húmac sav pokrit vìjencima òd cvijeća? Zašto su ova djeca na godòvnô matere svoje ùbrâla cvìjeća te rädosno s njime hítê k miloj svečàrici?

Cvìjeće je ures mr̀tvîh i žîvîh. Vijènac ìz cvijeća pòčasna je nagrada vojskòvođama i národnîm prvácima. Na glávi névjestinôj znak je sreće i radosti; na gròbu milih — nâjnjèžnijî ìskaz našega priznánja i miloga spòminjânja.

Gdje je bio život prvoga čovjeka? U Edemu, t. j. u prèkrâsnôm vrtu; tamo je s Adámom govorio Gospòdin. Ù vrtu Gecemanskom molio se Spasitelj posljednje noći pred svoju smrt. Kad je umr'o, i onda ga sahrániše ù vrtu. Nâjzad i nebo, kamo Bog ùzimâ svoju dobru djècu, zove se râj, t. j. vrt, gdje vìjekom mìrišê divno cvìjeće.

Пословице 25—30.

Кога Бог чу̑ва̑, онога пушка нѐ бије̑.
Тко жа̑ли̑ кли̏нац, и̏згуби̑ поткову.

Тко љети хла̀дује̑, зи̑ми гла̀дује̑.
Тко му̑дро му̑чи̑, ли̏јепо гѐвори̑.
Тко не држи брата за̀ брата, он ће туђина за господа́ра.

62.

Dvije lisice.

Od J. Jurkovića.

Dvìje lìsice zavuku se nòću krâdom u kokòšinjâk i pòdâvê pijètla, kokoši i piliće — sve što su našle, te se site nàjedû. Jedno bio mlad lísac i htjede sve da ìzjedê, a drugo stära lìsičina, tvr̀dica, i htjede štögođ da òstavî.

„Dìjete moje! ja znam više od tèbe," reče starica, „više sam svìjeta prošla i više dožívjela! Nèmòjmo jesti svega najedàmpût. Sada nam je sreća poslužila, pa tko zna, kad će opet; to je blâgo nâđeno, pa ga valja čuvati."

„Brìga mene," reče mlâđî, „né ću ja da znam zä sjutra, već hoću da se nàjedêm zà punîh osam dánâ. Tko će sjutra opet dòlaziti âmo? — da nas gospòdâr zatúčê i ùmlâtî."

To rèkâvši ùčinî svaki pò svôm ćèfu[1]); mlâdî nàvâlî ždèrati dotle, dok nije pùkao; sämo što se žîv dò jamê dòvûkao i tad dûšu pustio; a starica se sjütradân vratila i ù stupicu se ùhvatila i ode joj koža na pàzâr. Tuđe dobro nìkâko nè možê biti blagoslovèno.

63.

Vulkani.

(Preveo dr. Stj. Bosanac.)

Da je ù utrobi zemàljskôj sve žitko i sve ù vatri — to nam potvr̀đujû obični pòdrumi i studénci, gdje je nà dnu po zím toplije nego na zraku; žärkî vrúci, što bìjû ìz utrobê zemàljskê, a òsobito dùbokî rûdnîci. Ù rûdnîke spuštaju se ljûdi úžetima.

[1]) Dobra volja.

U takim je rudnicima sve toplije, što dublje ùlazîmo, a nà dnu tako je vruće kao ljetni dân o pódne. Sà svakîm metrom ù dubinu toplìna je veća, a u dubìni òd neko dvȉje tisuće vȓstâ[1]) tako je silna vrućìna, da su željezo i druge kovine u takom stánju kao mjȅd u lívnici.

Tako u zemàljskôj ùtrobi vȉjekom kípî žarka žítka rúda. Na jednom je mjestu kȍra zemàljskâ tanja, nȁ drugôm deblja. Jeste li vidjeli nȁ žȃrkôj vatri kotao s vodom čvrsto pokrìven? Kad voda zakípî te se nàkupî pȃrê, pokròvac će se tresti. Sila pȃrê tako je velika, da se kotli na željezničkim lokomotivama i u tvornicama, gdjekad razlete nȁ komâde, makar kako jaki bíli, ako su čvrsto zàtvoreni. Pȍrâdi toga ima na kòtlovima cijèvî, na koje se, ako je potrebno, može puštati suvišna pȁra.

S tàkîm cijèvima možemo ispòrediti vulkáne. Kroz vulkáne Zemlja òd vremena dò vremena izbàcujê pȃre, što se skúpljajû u njenoj utrobi. Zato i òsjetîmo svagda potres, pred što će vùlkân izbaciti. To se trese zemàljskâ kora, pokròvac na golèmu kotlu.

Kad se gora dȉmî, nè trebâ se ničega bojati. No kako prèstane sùkljati pȁra iz gòrê, treba očekivati potres, koji može ùništiti čitave gradove. God. 1755. pòrušio je potres Lisbou (Lisabon), glavni grad portùgȃlskî. Ìznȃjprije čula se strašna tùtnjava kao grôm, a izàtoga nàstade tako silan potres, te je pòrušio sve zgrade u grádu. Zȁ šêst minútâ pòginulo je šezdèsêt hȉljâdâ ljúdî. Sila se ljúdî sȁbrâlo na múlju[2]), a najèdnôm prȍvâlî se mûlj sa svima ljúdma. Sada je nȁ tom mjestu dùbokô mȍre. U blizìni bílo je mnogo lâđâ, te su ljûdi mislili, da će se nȁ njima spȁsti, no najèdnôm se pòd njima zakrúžila voda i svi potònuše bȅz trâga ù pučini morskoj. Zȁ toga ȕžâsnôga potresa čuli su se podzemni ùdârci nȁ tisuću vȓstâ daljìnê.

Drugi se znatni potres dogòdio ù južnôj Ìtâliji, u Kalàbriji (god. 1783.). Zȁ dvije minute pòrušio je trideset vȓstâ dalèko sve kuće u gradòvima i sȅlima. Zemlja se najèdnôm spuštala ì dizala. Provàlile se provàlije i duboke pùkotine, kamo su padale kuće, ljudi i živòtinje. Nȁ mnogîm su se mjestima gȍre provàlile u dòline, otvòrila se nova jezèra, a stara su pròpala. Rijèke su prèsisale ili mijènjale svoje korito.

[1]) Jedna vrsta ima 1067 metárâ. [2]) Mûlj, zidan nasip kod mora.

Na Zèmlji ima mnogo vulkánâ, a svi su slični. Gòtovo svagda nàhodîmo ih blízu morske obale. Svi se jèdnâko vide kao glavice šećera s túpôm vȓšikôm, a kad izbàcujû, tvore se ždrijèla (krateri). Jèdnâke grȍzote javljaju se kod svíjû vulkánâ, pred što će izbaciti. Nȃjznatnijî je vùlkân u Èvrôpi Vèzûv ù južnôj Ìtaliji blízu Napúlja. Gora je visòka 1269 metárâ. Na vrhu je dubòka kotlina. Do 63. god. poslije Isusa svi su mislili, da je Vèzûv òbična gora, a nitko nije ni slutio, da je vùlkân. Po stráni bílo je nàsâđenih vìnogrâdâ, a pò šumama pȁsla su stada. Svuda su se víđala krasno obrȁđîvânâ polja, a na pòdnôžju Vezúva stajali su veliki gradovi Pòmpêj i Herkùlân. Godine 63. po Isusu dògodî se silan potres i ùčinî mnogo štete ovim dvama gradòvima. Òd togâ vremena pȍstojâno su se razbírali laki podzemni ùdârci sve do god. 79. Pȍd jesên te godine òsjetî se jači potres, a zatim se nad gorom ràzvijê crn oblak gústa dima. Nadalèko bio gûst mrâk, a u mráku blìstale se pȍstojâno mûnje. Veliki crni ȍblâci laka i žarka pepela pronòsili su se na dalèko i širòko i padali su zajedno s gustom kišom. Iz gore letjelo je kàmênje i tekla žȃrkâ lava. More se povúklo òd obâlâ, na kojima se slèglo sila rȋbâ. Nȁ brdu se pòrušili vìnogrâdi i vrtovi; polja su ìščezla, a gradovi Herkùlân i Pòmpêj zàliše se làvôm i zàsûše pepelom. Òd togâ vremena posve se promijènio Vèzûv. Mjesto prȉjašnjê gore načinio se visok stòžac[1]), a u krateru[2]) pòdigao se drugi vȓh kao glava šećera s provalom u sredìni, iz koje gòtovo neprèstano ìzlazî nešto dima ìli pȃrê.

Godine pródoše, zabòravilo se na rìgânje Vezúva i nȁ sav ȕžâs, a nȁ mjestu zȁsûtîh gradóvâ opet procvjètaše vrtovi i izgrádiše se stánovi, kao da nigda nije bílo Herkulána i Pompéja.

Prèd neko sto šezdèsêt i nekoliko gȍdînâ pȍčêli su oko Vezúva kopati dubok studénac, pa se dotàkli nekakih stijènâ. Zatim su nàstavili kopati te su otkrili zȁsûte gradove sa sàčûvânîm kućama. Nȁ kućama sačuvali su se nàtpisi, a pò ulicama kȍla, konji i t. d. U jednom dućánu našli su rázličnîh plòdôvâ: bádemâ, ȍrâhâ i slatkih rȍščîćâ. U jednom pòdrumu našli su kòstûre od sedàmnaest ljúdî i ženu s djetetom na rukama. O vrátu bio joj zlátan lánac, a nȁ prstima pȓstênje s dragim kàmênjêm. Našli su i plátna i riblje mreže. Sve je to lȅžâlo pod gustim slȍjem zemlje. Blȁto, što je zàlilo grad, svuda se uvúklo i nà-

[1]) Mali stȏg, glàvica. [2]) Ždrijelo.

punilo kuće i pòdrume, i zatim òtvrdnulo. Òd toga vremena iskopávajû se neprèstano ispod pepela ovi gradovi. Sad možemo pò tijem mrtvim gradòvima šetati i promátrati zàmr̂lî život starih Rímljânâ u onom oblíku, u kojem se prikazivao gòtovo prèd dvije tisuće gȍdînâ. Kȍliko zanìmljivo i poučno nàhodî čovjek ù tijem mrtvim gradòvima!

64.

Gròbâr.

(Necròphŏrus vespìllo.)

(Po Büchneru M. D.)

Marljivo proučávânje kornjášâ, njihovih djêlâ i òbičâjâ uči, da ima i međù njima daròvitîh vŕstâ, koje pokàzujû u živòtu lijèpîh spȍsobnostî. Istina, da zaòstajû za svojim rȍđâcima ù mnogôm pȍrâdi smétenosti, trȍmosti, náčina lijètânja i zànimânja i što ne žive u zádruzi tako, da bismo ih mogli među kúkcima nàzvati ono, što je među ljúdma čìstikuća. No kao što ima i među čìstikućama takvih, koji su umom nàd braćôm svojom, tako ima među kornjášima takih, koji su mnogo daròvitijî i spretniji òd braćê svoje.

Nâjvišê je međù njima poznat gròbâr, ù kôga ima i trâg drùštvenu živòtu, pošto ih se više ùdrûžî, da mrtvu živòtinju, na pr miša, žabu, kr̀ticu, pticu ili nálik nà tô sàhrânê pod zèmljôm sebi za hranu ili za sàhranîšte mlâdîma svojima. Mrtve zakopávajû, jer bi se trûp, da òstanê nad zèmljôm, ili osúšio ili sàgnjîvši ràspao ili bi ga druge živòtinje ìzjele. Kad bi se to dogòdilo, morao bi im skȍt pòginuti, a kad je trup u zèmlji, te nè možê zrâk do njèga, lako se može sačúvati.

Zakopávajûći grobári trup râdê veòma ràzborito òdgrćûći malo pòmalo zȅmlju, što je pod trupom tako, da se sve niže spûštâ. Kad se već dosta dubòko spustio, onda ga opet òzgôr zàgr̂nû. Ako je mjesto kameno, onda vuku kornjáši složno i s velikim náporom trûp nà drugô mjesto, koje je zgòdnijê za ukop. Kòd toga su posla tako marljivi, da zà trî sâta na pr. miša ùkopajû. Kadšto râdê i pȍ višê dánâ, dok trup što mogu dublje sàkrijû. Òd većîh trupova kao što su konjski, ovčji i t. d., zàgr̂nû sâmo pojèdînê kȍmâde, koji su prema silama njihovim.

Jedan je prirodopísac metnuo čètiri grobara s njihovim mlâdîma u staklo, te vidio, kako su za 15 dánâ ȕkopâli čètiri žabe, trî ptice, dva skàkâvca i jednu kr̀ticu pored ȕtrobê jedne ribe dvâ komàdića vòlûjskîh plûćâ. On je vidio i pojèdînê kornjáše òstavîvši ih bèz pomoći, kako s nečuvènîm naporom i s velikom spretnošću trûp pȍd zemlju zàgr̂ćû.

Drugi je prirodopísac opet privézao mrtva miša na štàpiće, koje je isprijèčao. Kornjáši vìdêći, da miš nê će ù jamu pasti, koju su pòdrili ispod njèga, bace se na štàpiće, oko kojih su dotle rádili, dok ih nijèsu pòdrili, te se trûp srušio.

Nà mnogo se kornjášâ òpazilo, da jedan drugoga ù pomôć zove, òsobito na glasòvitôm zujáku[1]), svètôm kornjášu Ègipćânâ. kojega je život starim tako čudan bio, da su ga Sûncu posvétili, pòstavîvši ga ògrômno ìsklesâna ȍd kamena ù svȏj hrâm. I razborìtijî Rímljani pȍštovâli su toga kornjáša nȍsêći ga kao zápis (hamájliju) ȍd kamena ȉzrezâna ili su osúšîvši ga čuvali u òsobitîm posudama. Taj kòrnjâš ima čȕdnovât običaj, da òd balegê prȁvî kùglice od jednoga dȍ dvâ pâlca velike, u koje sàkrîvâ svoja jajášca i koje tako dugo prèd sobôm kotȑljâ, dok se zaòkrûžê i òtvr̂dê i dok ih dokotȑljâ nà mjesto, gdje ih misli ukòpati. Ovo kotȑljânje kȕglîcâ držali su stari zȁ znâk krétânja svȉjeta, i zato su mu se klanjali! Gòveđû bȁlegu voli òd svakê druge, ali kad nje nema, dobra mu je i òvčjâ ili kȍzjâ. Oko posla se brižno stȁrâ te poslije nekoliko kȍrâkâ stane, da ìstrâžî, da li je kùglica dosta tvŕda. Trážêći zgodno mjesto za ukop mora često vrlo dalek put prováliti, na kojem òbično jedan vuče, a drugi tûrâ. Nàîđê li na kakvu zápreku, onda digne kúglu, koja je kadšto kao mala jabuka, svojom širokôm jakom glavom, kao pòlugôm. Kadšto zàpadnê kúgla ù jamu, gdje nê će da òstanê, pa ako i nije dosta jak, da je sâm ìzvadî, onda se digne ù zrâk, te se vrati sȁ dvâ dȍ pêt drugóvâ, koji svi prìonû za posao te kúglu ìzvadê. Dòšâvši nà mjesto ìskopajû svojim zùbatîm nogama jamu, spuste kúglu unútra te je zàgr̂nû opet zemljom.

---

[1]) Zȕjâk, grobar.

65.

Život ù moru i nà moru.

Od Milana Šenoe.

Morska je voda puna živòta. Milijúni i milijúni živòtinjîcâ svake ruke šîrê se po neizmjernim prostorima morskim. Èto mâlôga pùžića, kako se prímio zä rêp orìjaškôme kïtu, èto čùdnôga dupína, kako se po sivo zèlenîm válovima igra bäcajûći se nà hvatove visòko. — Ondje se pòdiglo nad pòvršinu čitavo jäto morskih lästavîcâ, a zà njima se òtisnuo grabèžljivî morski päs. Ùz obalu òpazit ćeš lako sivu räkovicu, kako čùdnovâto postrâncê plazi, a pò tome pòznâješ, da je ròđaka našem raku, koji natràškê ide. Veliki se morski räci od $^3/_4$ m dužinê kôčê među oblim päûcima i jéževima, morske se zvijèzde lâgâno vuku pò dnu, a nàd njima njîšê se prěkrâsnî prövîdni, ljûbičastîm rûbom òkrûženî morski klòbûk.

Nà vrûćêm ekvatorskom mòru zídajû svoje silne stánove koráli, ti nâjboljî gràditelji svega ocèana. Bògate bìsernice kriju ù tâmnîm dubìnama svoje blâgo ljudskim očima. Na dàlekôm sjeveru pòmâljâ se iz ledèné vode gláva ćùlnjeva[1]) s onim mirnim očima, dok se ùzâ nj posádio čitav nîz morskih ptîcâ.

Uzà svu silu živòtînjâ, naći ćeš u dubìnama morskim čitav vrt neòbična bîlja, koje je slîčno pònâjviše dugim tänahnîm vȓvcama. Jednim imenom zovémo sve morsko bîlje algama. Ima na vìsokôm mòru u srijèdi ocèana kojekakva bîlja, što pliva na površini morskoj. Te je morske lìvade pȓvî poznao glasòvitî Kristofor Kolombo, obretnik Amerike. — Mislili su jedni, da je ta silna trava òsobito bîlje, pa ga nàzvaše imenom „Sargaso“[2]). Tek se ù naše vrijème pokazalo, da su te morske lìvade näkrcâno bîlje, što su strúje odàsvud sä sobôm dònijele i u mirne krajeve ocèanske näkrcâle.

Ù nâjstarijê vrijème velika su mòra ràstavljala ljûde. Dok još ljûdi nijèsu znali upotrebljávati jèdra, — dok još nijèsu poznávali pärostroja, bïjâše i onaj čovjek òsobit bròdâr, koji bi preko ùzanôga Ègêjskôga möra prešao. Nije nego čètîri stotine gödînâ, što su èvrôpskî bròdovi došli dò obâlâ američkih, a prëd dvâ vïjeka ljûdi pòznaše nâjmlađî i nâjmanjî kontinent aùstrâlskî.

---

[1]) Ćùlanj, Phoca vitulina, ruski тюлень, morsko tele, Seehund. [2]) Sargasse (čit. Sargas) vrsta morske trave, koje je more između Asora i Zelenog rta puno puncato, pa se po njoj taj dio Atlantskog oceana zove Mer des Sargasses (More morske trave).

Na koncu prošloga stoljeća ùčinî Amerìčanin Robert Fulton (Föltn) pȓvî pärobrod. Od onoga vremena do danas ùsavȓšî se parobrod tako, da se može ù nâjdaljê krajeve veòma lako i bŕzo putòvati. — Kolumbo je pùtovao òd obalê špànjôlskê dò zapadnê Indije prèko dvâ mjeseca, dok danas možeš za nedjelju dánâ parobrodom doći od Liverpoola (Liverpūla) do New-Yorka, za 29 dánâ preplòvit ćeš Veliki ocèan, — a zä dvâ mjësêca obíći ćeš Zemlju.

Veliki parobrodi pròlazê danas pò svîm pròstranîm mörima pa nose kultúru na nâjzabitnijê obale novo òbretenîh krajévâ. Čitava mreža podmorskih telègrafskîh žîcâ prèplećê mora i ocèane — pa ćeš tako zà tren poslati pozdrav prïjatelju u dàlekôme svijètu.

Zagònêtka 6.

Naš bijèlonja i mȓkonja
Jutro vèčê bòdû sê:
Jutrom nadbòdê bijèlonja,
Ùvečê mȓkonja,
Te na jèdno mjesto lïježû,
A mjesto im se ne pòznâjê.

66.

Све, све, али занат.

(Нар. приповијетка.)

Пођe некакав цар са својом женом и сà кћери, да се шêтâ пò мору нà лâђи. Кад мало òдмакнŷ ȍд бријега, онда дŷнê вјетар, па га баци чäк ŷ некакову земљу, гдје се о његову цâрству ништа и нè чујê (као нӣ ôн о овоме што дòсад ништа није чуо нӣ знао). Кад ӣзӣђŷ нä сухô, он није смио ни кáзати, да је цар, а нòвâцâ нијèсу имали сä собôм ништа, а нè знајŷћи никака занáта, нијèсу се могли друкчије хранити, него се он најми, да чува сèоскâ говеда. Пошто ту прежйвê нѐколике године, ŷгледâ сӣн цара од оне земље његову кћêр, која је била врло лијèпа и већ дорáсла дò удајê, па кâже свôм оцу и мајци, да се другом никаком дјèвôјкôм нê ће ожèнити дò кћери говедáревôм ӣз тога и ӣз тога села! Отац и мати и други дворани стану га òдвраћати, да се прође те срамòтê: како би

он, царски син, узео говѐдāрску̑ кћѐр код толѝкијех другијех царскијех и краљевскијех кћѐрӣ! Али све залу́ду; он каже: „Jа̏[1]) њу̑, ја̏ нѝ једну! Кад већ виде, да друкчије нѐ може̂ бити, онда цар пошље једнога сво̑г везѝра[2]), да јави говеда́ру, да ће цар да узме кће̂р за̏ сѝна. Кад вѐзӣр о̀тӣде̂ и јави говеда́ру, а говѐда̑р га за̀пӣта̑: „Какав за̀на̑т зна царев син?" Вѐзӣр се у̏пропа̂стӣ: „Бог с тобом, човјече! како ће царев син знати за̀на̑т? Што ће занат цареву сину? Зана́те љу̑ди уче, да се хра̂не̂ њима, а царев син има и земљу и градове." Говѐда̑р каже опет: „Ѐ, ако нѐ зна̂ никаква зана́та, ја му нѐ да̂м своје кћери." Вѐзӣр се врати, те каже цару, шта го̀ворӣ говѐда̑р. Сад по̀стане̂ чудо још веће. Они су мислили, да ће то за говеда́ра бити на̂јвећа̂ срећа и дика, што му царски син у̏зима̂ кће̂р, а он пита, какав за̀на̑т зна царев син! Цар пошље другога везѝра, али говѐда̑р каже једно те једно: „Док царев син," вели, „не на̀учӣ ка̀кавго̏д за̀на̑т и не донесе своју рукотворину, дотле нема ништа од пријатѐљства!" Кад се и овај вѐзӣр врати те каже, да говѐда̑р нѐ да̂ дјѐво̑јке̂, док царев син не на̀учӣ какавгод за̀на̑т (са̏мо нек је за̀на̑т), онда царев син зађе по ча̀ршији[3]) да гледа, какав је занат на̂јлакше̂ научити. Хо́дају̑ћи од дућа́на до дућа́на и гле̏дају̑ћи, како ра́злични ма̂јстори раде, дође на ду̑ћа̑н, гдје се плету ро̀гожине, и то му се у̏чинӣ на̂јлакшӣ за̀на̑т, па га почне учити и на̀учӣ за̀ неколико да́на̂, па онда оплете са̂м једну ро̀гожину те је однесу говеда́ру и кажу му, да је царев син нау̑чио за̀на̑т, и да је то његова рукотворина. Говѐда̑р узме ро̀гожину у̏ ру̑ке те је за̏гледа̂ са сви̑ју̑ стра́на̂ па онда запи́та: „Ко̏лико то вријѐдӣ?" А они му кажу: „Чѐтири па̏ре[4])." „Ѐ!" вели, „добро! четири па̏ре данас, четири сјутра, то је осам, а четири преко̀сјутра, то је два́наест и т. д. Да сам ја тај за̀на̑т знао, нѐ бих данас чувао се̏оскијех го̏ве̂да̂." Па им онда каже, тко је он, и како је ту дошао: а ови се онда о̀брадују̑ још већма што у̏зимају̑ дјѐво̑јку о̀д цара а не од говеда́ра, и с на̂јвећијем весе́љем вјенчају мо̀мка и дјѐво̑јку и провѐду̑ свадбу; па онда да́ду овоме цару ла̂ђе и во̑јску те о̀тӣде̂ прѐко мора и нађе своју зе̏мљу.

[1]) Или — или. [2]) Везир, у турскоме царству први чиновник иза цара; а потом уопће високи чиновник, министар. [3]) Трг. [4]) Па̀ра, ситни новац вриједан 2 фил.

67.

P a s.

(Canis familiáris.)

Od prof. dra. Mija Kišpatića.

Päs je dobro pöznâta dòmâćâ živòtinja, pa bi se mislilo, da ga nije téško ni opísati, ali ćeš tȅško náći ù čitavôm svijètu dvâ sàsvîm jȅdnâka psa. Svak ima nešto òsobito, po čemu se òd drugîh rázlikujê. Kòd psa mnogo stoji do othranjívânja. Bez othranjívânja ne bi bio pas ono, što jest ù ljudskôme drúštvu. Pòstûpâ li čovjek s njime ràzborito i lȉjepo, bit će dobar i valjan; sürovîm postúpânjem pòstajê i pas dìvljî i surov. Kakav gospòdâr, takav gòtovo i pas. Sämo dobar čovjek može dobra psa othránìti, a zločest nikada. Psi fràncûskîh kriomčárâ pòstanû lópovi i kriomčári, pas ùredna i poštèna čovjeka ùredan je i valjan; òvčârskî je pas miran i blága bèsposlica kao njegov goso, lòvačkî je pas strastven lòvac, žîv i òkrêtan kao i gospòdâr njegov, a mèsârskî je pas krvòločan i nemilòsrdan. Sèljâk pòstûpâ blâgo sa svojim psom, ali ga ništa ne ùčî, zato mu je nȅsprêtan i nȅotesân, no ipak vjeran i dobar. U bèsposlicê je ȉ sâm pas nâjvećâ lijènčina, a u bogatáša tvrdòglav i ràzmâžen. Ù prosta i nȅotesâna čovjeka ujedljiv je i laje nà svakoga, nasùprot u poštènôj kući i među dobrim svȉjetom pòstanê kao jänje míran i zabòravî nà lajânje. Jednom rȉječju, pas baštini dobra i zla svojstva od čovjeka tako, da se po njèmu može od prílikê suditi, kakav mu je gospòdâr i kuća, u kojoj živi.

Nâjljepšâ su svojstva psu vjérnôst, ödânôst i zahválnôst prema gospodáru; on je dobar čùvâr, strpljiv, ljubi prijatelje svôga gospodára pâmtî, rädo uči, rädujê se, kad je što dobro učinio, a opet se kao stidi, kad što skrivi. Ali ima pas i zlih svójstâvâ. On je kadšto závidan, zlòban i škrt, svàdljivac i läkomac. Ùmijê se pretvárati i lako se svakomu zlu nàučî, a pogòtovu skítânju.

Vjérnôst je, čega râdi je čovjeku pas tako òmilio, da mu je postao nerazdrùžljiv drûg. Pas živi sämo za gospodára, za njèga će i život svôj žȓtvovati. Nikad ga nê će u neprílici òstaviti, svagdje će mu pomòći. S njime se u radòsti veseli a u

žalòsti žalòstî. U pòsljednjêm svojem trenútku još dògmižê do gospodára, liže i ljubi mu rûkê, ràd bi još pòsljednjî put pokázati, kako mu je vjèran i kako mu vòlî, a onda mirno ùginê. Nijedna živòtinja nema tòliko pòžrtvovânja, kòliko pas. Jedan je hotio ìzbaviti svôga gospodára, koji se utápao, pa se sâm u válovima utopio. Kad su tìjelo maćèdônskôga kralja Lizimaha, koji je u bòju bio ubìjen, metnuli na lomaču, da ga spale, skoči vjerni njegov päs ù vatru pa sa gospodárom izgòrî. U Londónu je živio pas deset gödînâ ù rupi blízu gospodarova groba. Svaki dân dòvûkao se tužno ù bližnjû kuću, gdje su mu malo hrane davali, a jednoga dâna náđoše ga mrtva na grobu gospodara njegova. Mogao bih vam pripovijedati još ò psu, koji je poslije mnogo gödînâ poznao ùbojicu svôga gospodára, pa na njèga skočio ù nâjvećôj ljutini, da ga nä komadê ràstrgâ.

Drugo je lijèpo svojstvo ù psa, što može kojèšta naùčiti. Ùčitelj treba lìjepo sà psom da pòstûpâ, jer onda sve ràdo uči, a òsobito kad vidi, da râdî ùčitelju pò volji; ali ako mu što dògr̂dî, nê će nìpošto htjeti da uči. Jedan je pìvâr ìzvježbao tako svoje pse, da je s njima po svijètu išao. Oni su znali tiskârskâ slova izbírati pa čitave rìječi i rečènice slagati, läjânjem znali su kázati, köliko je sátî, poznavali su kârte i mnogo drugo, ali su prì tom ùvijek pazili nä poglêd i mìcânje svôga gospodára. Pas pleše pò taktu, ùdarâ ù bûbanj, puca samòkresom, pòznâjê nóte, vuče köla. Jedan je služio svôga staroga gospodara kao sluga. Kad mu je gospòdâr dao kakvo písmo, pa mu ràzgovijetno pöznâto ime rekao, odnio ga ònamo. Kad bi góso kući došao, uzeo bi mu pas štap, odnio cìpele sluškinji, donio mu dùhân i lùlu.

Pas uči sve, sämo da gospodaru òmilî. Kako pòmnjivo prati svaki pogled svôga gospodara: napne uši òtvorî oči, pa prìprâvan stoji, da mu ìspunî svaku zapovijed, sve na njèmu, rekao bi, gòvorî. On pòznâjê dobro svoga gósu, sämo ga jedàmpût pògledâ, pa već zna, kakve je volje. Ako je dobre, a on skače oko njega, umìljâvâ mu se; ali kad ga vidi tùrôbna ili ljùtita, podvúčê se pöd stô ili pod postelju, pa ga òdânlê žalostan gleda. Pògledâ li ga čovjek sämo jedàmpût oštro, odmah legne ù kût, kao da se boji kazni, a oko mu tužno tìtrâ, kao da pita, je li to zaslužio. Sämo mu nàmigni, a on već zna, što hoćeš. Rìječi kao da razùmijê, jer ti zapovijed po želji ìspunî. Lòvačkî psi

razumiju rìječi, što se u lòvu upotrebljávajû, a tako i òvčârskî pas razumije rìječi pàstîrskê. Pas pòznajê gósu po glásu, po hodu, po zvònjênju, pa mu ùvijek usúsret trči, obìlazî oko njega, mâšê rêpom i ušima, rädujê se njegovu dolasku. Sâm zna otvòriti i zatvòriti vrata. Ako hoće da uđe ù sobu, lûpâ na vrátima ili vuče zà zvono. Jedan je vidio, kako mu je góso pròbio led, da može piti, pa je ì ôn to isto drugi pût učinio, kad je htio piti.

Kad pas ide ulicom, pazi dobro nà kuće i ljûde, pokraj kojih je prošao. Pòznâjê po odijèlu svôga gospodara i njegove prìjatelje. Òdr̂pânî i gadni ljûdi su mu sumnjivi, pa zato i laje gotovo svaki pas nä prosjáka i dròtâra. Lako će naći opet pût, kojim je već jednom prošao.

Što jedàmpût nàučî, to ne zabòrâvljâ lako. Njegovo je pâmćênje izvrsno. U Rímu vodio je pas slijèpca òd cr̂kvê dò cr̂kvê, òd kućê dò kućê, pa je sâm na onim vratima stao, gdje je òbično mìlostinju dobívao; svaki dárak lìjepo bi metnuo u tórbu, koju je sâm nosio. U jezuitskom sämostânu Feche-u (čit. Fēšu) naùčili su pse òkretati rážanj tako, da je svàkî dân rêdom drugi òkretao. Jedàmpût htjedê kùhâč da pridr̂žî jednoga, na kojega nije bio rêd, no on pòbjegnê i odmah dovédê onoga, na kôga bìjâše red, da onaj dan òkrećê.

Ako pas kakvo zlo pòčinî, podvúčê se pöd stô, a kad ga gospòdâr zove, on kao da i nè čujê. Pâs je kadšto i dosjètljiv, da mu se čuditi moraš. Dòlazio jedan gospòdin sa svojim psom svako vëčê u gòstionicu. Jednom se dògodî, da su na onom ugodnom mjestu, gdje je òbično on ležao, već drugi psi polijègali. Kako će se sad pomòći? Izlètî näpolje kroz vrata pa čvrsto zàlajê, da su svi psi ìz sobê izlètjeli, pòtom se sàsvîm mirno uvúčê natrag ù sobu i legne na svoje mjesto, kao da nije ništa ni zàpazio.

Gotovo svaki pas živi ràdo u društvu s drugim psom, ali se tu baš òsobito nè slážû. Kad se malo od šálê po'r̂vajû, dobro paze, da se ne pokr̂vâvê. Goròstasnômu bùldogu nâjvišê nè dâ míra malen psić; svaki ga čas vuče zä uši i zä rêp, a on to trpi, nê će da se s deranom pöbijê. Kad se sretnu dvâ jëdnâka stránca, pònjušê se i prèmjerê, pa onda réžê zúbma, dok jedan nè savijê rêp mëđu noge i bjegaj dalje. Iz túđê kuće bjègâ ì nâjvećî pas ispred malena psića, jer zna, što znači biti ùkućanin.

No dva psa mogu pòstati i nerazdrȕžljivi prijatelji tako, da jedan drȕgômu u tučnji ȕvijek pòmâžê. Kako se jedan gdjȅgod zàvadî, odmah ide pò svôga drûga i pozòvê ga ȕ pomôć. S dòmâćîm živòtinjama, osim mȁčkê, živi pas u dobru prijatéljstvu.

68.

Права се му̏ка нѐ да̂ сакрити.

Био jедан сиро̀мах човjек па се при̏биjе̂ у̏ некаква богата човjека, да служи без погодбе. Тако jе служио годину да́на̂, а кад се на̀вр̑ши̑ година, дође господару сво̂му и за̀иште̂, да му плати што мисли, да jе заслу́жио. Госпо̀да̂р и̏звади̑ jедан но́вчић па му рече: „На̂, то ти jе служба.“ Слуга узме онаj но́вчић и за̀хва̂ли̑ господару, па онда о̀ти̑де на jедан поток, гдjе jе вода би́ла врло бр́за. Кад дође на поток, рече са̂м у сѐби: „Боже ми̏лостиви̑! шта jе то, да сам заслужио са̏мо jедан но́вчић за̀ циjелу годину да́на̂! Али Бог зна, jесам ли и толи̏ко заслужио. Ѐво ћу сад да о̀гледа̂м: бацит ћу оваj но́вчић у̏ воду, па ако не по̀тоне̂, онда сам га заслужио, ако ли по̀тоне̂, ниjѐсам га заслужио.“ Па се онда прѐкрсти̑ го̀воре̂ћи: „Боже ми̏лостиви̑! Боже ми̏лостиви̑! ако сам заслужио оваj но́вчић, нека плива поврх воде, ако ли ниjѐсам, нека по̀тоне̂ на̀ дно.“ То рѐка̂вши баци но́вчић у поток, а но́вчић одмах по̀тоне̂ на̀ дно. Онда се он са̏гне̂ те и̏звади̑ но́вчић из во̀де̂, па га однѐсе̂ господару натраг го̀воре̂ћи: „Го̏спода̂ру! ѐво ти новчић натраг, jа га jош ниjѐсам заслужио.“ И тако стане па̏ново служити, и кад опет на̀вр̑ши̑ годину да́на̂, дође господару и за̀иште̂, да му плати, што мисли, да jе заслужио. Госпо̀да̂р опет и̏звади̑ но́вчић па му рече! „На̂, то ти jе служба.“ Он узме но́вчић и за̀хва̂ли̑ господару, па опет о̀ти̑де̂ на онаj поток, прѐкрсти̑ се и баци но́вчић у поток го̀воре̂ћи: „Боже ми̏лостиви̑! ако сам га пра̏во заслужио, нека плива поврх воде, ако ли ниjѐсам, нека по̀тоне̂ на̀ дно.“ Како га баци у̏ воду но́вчић одмах падне на̀ дно, а он се са̏гне̂ те га и̏звади̑, па опет однѐсе̂ господару го̀воре̂ћи: „Ѐво ти, го̏спода̂ру, но́вчић натраг, jош га ниjѐсам заслужио, него ћу jош jедну годину да те служим.“ Тако опет почне служити, па кад и̏зи̑ђе̂ и трећа го-

дина, он о̀ти̑де̂ господару и за̀иште̂, да му плати, што мисли да jе заслужио. Госпо̀да̂р му опет да но́вчић, а он о̀ти̑де̂ на поток, да види, jе ли га сад заслужио. Кад дође на поток, прѐкрсти̑ се па баци но́вчић у̏ воду го̀воре̂ћи: „Боже ми̏лостиви̑! ако сам заслужио оваj но́вчић, нека плива поврх воде, ако ли ниjѐсам, нека по̀тоне̂ на̀ дно.“ Кад но́вчић падне у̏ воду, почне пливати поврх воде. Онда он весео узме из воде но́вчић и метне у̏ џеп, па о̀тиде̂ у̏ шуму и на̀чини̑ малу ко̀либицу и ондjе стане живjети.

Послиjе̂ неког времена чуjе̂ он, да се стари његов госпо̀да̂р спрема с га̀лиjо̂м [1]) прѐко мора ћа̏ у̏ друго̂ ца̂рство, па о̏ти̑де̂ са своjим но́вчићем к њему и стане га молити, да би му купио што у̏ друго̂м ца̂рству за његов но́вчић. Госпо̀да̂р се обѐћа̂ и узме његов но́вчић, па пође на̏ пу̑т. Пу̏туjу̑ћи тако нађе краj мора некакову дjѐцу, коjа су би́ла и̏знијела ма́чка, да га у̏биjу̑ и у̏ море баце. Кад он то види, притр̀чи̑ к њима па их за̀пи̑та̂: „Шта jе то, дjецо?“ А они му одго̀воре̂: „Чини штету па хоћемо да га у̏биjе̂мо.“ Онда он и̏звади̑ онаj но́вчић, своjега нѐгдашње̂га слу́ге па им пружи, да му даду ма́чка.

Дjеца то jедва до̀чекаjу̑ па узму но́вчић, а тр̀го̂вцу даду ма́чка. Он однѐсе̂ мачка на га̀лиjу па пође даље путо̀вати; тако пу̏туjу̑ћи jеда̀мпу̑т ду̑не̂ jа̂к вjетар те однѐсе̂ галиjу Бог зна куда, да за̏ три̑ мjесеца ниjе могла иза́ћи на̀ сво̂j пра̂ви̑ пут. Кад вjетар стане, госпо̀да̂р галиjе ниjе знао, гдjе jе, и по̀ша̂вши jош мало даље дође под jедан град. Кад се чуjе у гра́ду, да jе до̀шла галиjа из нѐпозна̂те̂ земље, на̀ва̂ле̂ многи, да jе гледаjу, и jедан од оних љу́ди̑, коjи jе био врло богат, позо̀ве̂ господара од га̀лиjе̂ на вѐчеру. Кад тамо, али госпо̀да̂р од галиjе има шта и видjети: миши и па́рцови трче на̀ све стра̂не и слуге с батинама стоjе те бране, да не натр̀че̂ на̏ сто̂. Онда он рече дома̀ћину: „За̏ Бога, брате, шта jе то?“ А дома̀ћин му одго̀вори̑: „Тако jе, брате, у̏виjек ко̀д на̂с, да нѐ може̂мо о̀д тога звjѐри̑ња на миру ни ручати ни вѐчерати. Jош кад спавамо, сваки има́мо своj сандук, да се у сандук за̀твори̑мо, да нам не би уши поизгризало.“ Онда се госпо̀да̂р од галиjе сjети сво̂га за но́вчић ку̑пљено̂га ма́чка па рече дома̀ћину: „Jа имам у галиjи звjѐрку, коjа би то све за̏тр̑ла за̏ два̂ три̑ да́на.“ Дома̀ћин на̀ то̂ одго̀вори̑: „Брате, ако имаш такву звjѐрку, даj

[1]) Велика лађа.

је о̀вамо, ја ћу ти на̀пунити галију са́ма сребра и злата, само ако је истина, што кажеш."

Послије вѐчере̂ о̀тӣде̂ госпо̀да̂р од галије те донѐсе̂ свѐга мачка и рече домаћину, да легну без сандука, али они опет нѐ смједну̂ нӣпошто, него он са̂м о̀стане̂ тако да спава. Онда он спусти ма́чка, а ма́чак, кад о̀пазӣ толѝке̂ мише и па́рцове, почне их хватати. По̀зна̂вши миши, тко је ту, стану бјежати куд који. Кад у̂јутру дан о̀сване̂ и они поу̀стају̂, али насред собе велика гомила мртвих мӣша̂ и па́рцо̂ва̂, а по̀ соби слабо је који још трчао, него су извиривали ӣз ја̂ма̂. А послије три дана није се могао нијед̂ан ни видјети. Онда домаћин за ма́чка на̀пунӣ пу̂тнӣку галију пуну сребра и злата. По̀то̂м наш пу̂тнӣк пође с галијом кући. Кад дође кући својој, дође му стари слуга његов, да га пита, што му је донио за онај новчић. Госпо̀да̂р му изнѐсе̂ један мра̏мо̂р-ка̏ме̂н, лијепо о̏теса̂н на четири угла, па му да: „На̂, то сам ти купио за̀ тво̂ј но́вчић." Слуга се тому врло о̀брадује̂, па узме камен и однѐсе̂ у своју колибу, те на̀чинӣ од њега сто̂. Сју̂трада̂н о̀тӣде̂ слуга у др̀ва, па кад се врати кући, а то се онај камен претворио у̂ зла̂то те сја као сунце, сва се колиба од њега свијѐтлӣ. Кад он то види, у̂плашӣ се, па отр̀чӣ своме старому господару и каже му: „Го̏сподару, шта си оно ти мени дао? Оно није моје, ходи да видиш." Госпо̀да̂р дође, и кад види, како је Бог чудо учинио, онда му рече: „Није фајде,[1]) мо̂ј сӣнко! кому Бог, тому и сви свеци; ходи о̀вамо, ѐво тво̂га бла̂га." Па му да све, што је год донио на галији, и да му кћер те га о̀женӣ њом.

69.

S u n c e.

Sûnce je kúgla od nâjsilnijêga ognja. Vrućina je Sûnca tako strašna, da bi posve ùzalûd bílo, kad bi i pòkušali, da je sebi prèdočîmo. Prèhodnice su kao i naša Zemlja hladna svijetla tjelèsa, t. j. tjelesa, na kojih pòvršini ima i gdjèkojîh tvárî u tvrdu ili krútu stánju. Nà Sûncu nije ništa tvrdo, sve ima oblik ȕsijânê pȁrê. Pȍrâdi te grozne vrućinê sjaje Sûnce svojom svjetlošću, što nè bîvâ u prèhodnîcâ i ù njihovîh Mjesécâ.

[1] Korist.

Sûnce je kúgla tako ìzvanrêdnê veličinê, da je 500 pútâ veća od veličìnê svih prèhodnîcâ, kad bi se sàstavile ujedno. Da ȕzmêmo do $1\frac{1}{2}$ milijúna zemàljskîh kúglâ te da ih sàstavîmo u jednu kúglu, dobili bismo od prilike kuglu veliku kao Sûnce. Ùdâljeno je òd nâs Sunce 148 milijúnâ kilometárâ. Bez dalekozora i tamna stakla malo se vidi nà Sûncu. Pȍrâdi neizmjerne vrućinê i sjajnosti njegove pȍgibêljno je prostim okom gledati ù Sûnce, a još pogibeljnije na dalekozor, jer bi mogao smjesta oslijepjeti. Pocŕnimo komad stakla na svijèći te pògledâjmo krȍza nj ù Sûnce, prikazat će nam se kao sjajan òkrûgao predmet; a budúći da svaki pojèdînî dio njegov svojom svjetlošću svijètlî, to je ȕvijek jednoga t. j. okrugla ȍblîka. Taj se sjajni dio zove fotosfera (krûg svjetlosti). Često se vide na površini njegovoj crne p j è g e, koje su kadšto tolikê, da se mogu i prostim okom òpaziti. U blizìni tih pjêgâ vide se mjèstimicê sjajnija mjesta od òstâlê površine; ta se mjesta zovu bàklje ili zȕblje te su po svoj prilici neizmjerni, mnogo tȉsûćâ mȉljâ dugi slojevi sjajnijih pârâ. Promátrâjûći pjège i baklje òd vremena dò vremena òpâžâmo, da im se ȍblîk neprèstano mȉjenjâ.

Ako i jest Sûnce ùdâljeno toliko òd nâs, opet su pjege, kad ih na staklo gledamo, lijèpi predmeti pȍrâdi neizmjerne veličine i sile, koja na njemu radi. Ima tako ògromnîh pjêgâ, da bi više zemáljâ ù njîh stalo. Ako se na te pjege pazi i tačno se bilježi pòložâj njihov, òpazit će se zȁjedno, da su promijènile svoj pòložâj prema zapadu te da se malo pòmalo s istočne strane sunčànôga kòlûta k zapadnoj miču, gdje ih pòmalo nèstajê.

Budúći da se ipak sve istim pràvcem krêćû, to se očevȉdnô i pòvršina Sûnca s pjegama zȁjedno krêćê. Ako na vrijème pazimo, u koje nèstajê nȁ zapâdu pjege, koja se lako i jasno vidi, òpazit ćemo poslije 12 od prilike dánâ, gdje se opet nȁ istočnôm rúbu pojàvljujê, a za 25 od prilike dánâ dòlazî u pòložâj, u kojem je vidjesmo najprije, tako da je prešla prèko kolûta i òstrâga.

Pòvršina se Sûnca zato u 25 od prilike dánâ okrénula; potom se cȉjelô Sûnce s pjegama i bakljama zȁjedno za to vrijème oko svoje ôsi krêćê.

Te su pjege, kȍliko se sada zàstâlno drži, šȕpljine ù sjajnôj tvari Sûnca. Ima i dòkâzâ, da te šȕpljine nijèsu prazne, već pune plȉnôvâ, pod kojima svjetlost potàmnjujê.

Òkrûglô Sûnce, što vidîmo, nije cȉjelo Sûnce nego sȁmo gušći dio; rjêđê i manje sjajne pare pròstirû se izvan vidljiva kȍlûta stô tȉsûćâ mîljâ dalèko, sȁmo ih obično tako isto slabo vidimo kao i zvijèzde. Jèdînô kod pomrčine Sûnca, kad Mjesec òdbîjâ svjetlost Sûnca, mogu se vidjeti kao i zvijèzde. Onda se pokàzujû sjajne pare u krasnim bòjama, među kojima ima više crvènê.

Te pare postaju sjajnije u blizìni Sûnca te ga zaodijèvajû krûgom, koji se zove hromosféra (chromosphaera = krûg bójâ). Ima sprȁva, kojom se može svaka svjetlost rastvoriti u bòje, od kojih je sàstavljena, a zove se spektroskop. Tom se sprȁvôm ispítala i sunčànâ svjetlost te se našlo, da ima ù Sûncu mnogo naših kòvînâ i to dakàko u oblíku pare; jer je ònamo tolìka vrućìna, da se kovine tope ù paru kao ù nâs voda. Osim tih plȋnôvâ ima ù Sûncu jošte dva plȋna, kojih do danas na Zèmlji ne pòznâjêmo.

Pošto dakle znamo, da Sûnce u glȁvnôm ȍd pârâ sastòjî né ćemo se čuditi, ako rečemo, da je manje gustòćê od Zèmljê.

Poslovice 30.—35.

Konj se kròz dlaku nè hvâlî nego krȍz brzinu.
Tko rȁno rȁnî, dvȉje sreće grȁbî.
Tko se boji vrâbâcâ, nek nè sijê prójê.
Tko se rijèčî ne boji, ne boji se ni batine.
Kućni je prȁg nâjvećâ planìna.

70.

Buha.

(Pulex irritans.)

(Po K. Starom M. D.)

Bùha je kao mȑk skàkavac ùopće svakomu poznata, a mislim, da se nê će naći čitatelj, koji je ne bi bio tako već nazvao. Ona je s nama, da tako rečemo, u krvnom srodstvu te se može

s pòtpunîm prȁvom ponòsiti, da krv, što kȍlâ ù našîm žilama, i u njezinoj utrobi tèčê. Pa se opet pored svega toga usùđujêmo reći, da mnogi òd nâs bolje pòznâjê možda život tigra, šišmiša, nilskoga konja i morskoga tèleta, ȕkrâtko: život živòtînjâ iz nâjudaljènijêga kraja svȉjeta, negoli život živòtinjê, koja s nama dȉjelî dragòcjenu kàpljevinu t. j. krv.

Zato, tko bi rȁd poznati òblîčje, ústroj, snâgu i raznòvrsnê vlȁstitosti one krvòpijê čovječànstva, neka prìstûpî k sitnozoru, gdje je zȁ kâzan kao razàpêsmo. A sad pozor.

Ah! tu se pokazuje glava. Kȍliko ima tu čȕdnovâtîh sprâvâ! Kako joj je sjajna i glatka mȑka kaciga! Vjèrê mi, sve čisto, svijètlo i ùzôrno kao u oglèdalu.

Nijedan prášak ili mrlja nè kvârî sjâj bùhinjê glave: ona je tako čisto òbrijâna kao glava kakova kìnêskôga čìnôvnîka. Nije li krasno i jasno okrúglo oko bùhinjê? Zaista to je zjenica njena! Kakov se to zèlenkast krûg okò njê sja! Nije li pòtpunoma nálik na nèpostojânu svjetlost mȁčjêga oka! Jest ùistinu!

Prâvâ zvjèrskâ ȍkrutnôst plamti ù tom oku te ìzdâjê lúpeštvo našega zločínca. Vidite li zȁ okom tamnu kožicu pokrivènu fînîm dlačicama? Odmàkâvši ih pokazuje se oku našemu mâlô, òd trî članka složeno tȉcalo, koje se veòma pòzôrno sakrívalo u ìzrezânôj strȕzi. Ovaj ûd mora da je bùsi òsobito pȍtrebit, kad se priroda tako očevȉdnô ô nj stara, da se ne òštetî. Kad buha kroz rázličitu tkaninu pròlazî, glava joj je oštar klȋn, kojim za cijèlo tȉjelo otvor prȁvî. Pògledâjmo dalje! Sad smo glâvu nešto pomàkli, da vam pòkâžêmo onaj zlòglasnî nàstroj, kojim taj nèzvânî bríco pròdirê neustrȁšljivo u tájnosti naših cijèvî! Nije to ipak nàprosto jednòstâvan žȁlac, nego je, kako se vidjeti može, dosta sàstavljen.

Kad stûpâ Sûnce ù znamênje lava te je vrućim dâhom sve stvorove zarònilo u lijènu mlȍhavôst, onda nàstajû za bùhinjî žȁlâc zlatni časi i gòzbe. Cijèle čète crnòmrkîh skàkavâcâ vȑvê tada pò kućama i stajama, po gradòvima i pò selima. Tȅško onomu, koga sudbìna ù tom čȁsu prìsilî, da se zadòvoljî nȁ svôm putu posteljom, koju mu bèzbrižna ruka sèljâčkâ prostre pod svojim krovom! Ȕmôrni legnete nádajûći se, da ćete trudne ûde òbilnîm snôm zȁ daljî pût okrijèpiti. Krevet nije baš òsobito zanȁmljiv, ali je to više ìdilskî, jer ti se na pukotine smije sámo modro nebo. Laku noć, slatka dòmovino! — Jedva se nàmjestîte

*

nà novom krevetu, [čini vam se, kao da je nekoliko mrávî po nòzi vašoj tàmo âmo prèbjeglo; jedva što ste se ùvjerili, da nijèste pravo imali, već òsjećâte, kako lâzî nèsamo po nozi nego i pò cijelôm òstâlôm tȉjelu. Čini vam se kao da legoste u mràvinjâk. Grčèvito skočite nà noge jùnâčkê s nèsrećnôga kreveta te k okáncu, na koje pada blȉjeda svjetlost mjesečeva ù zračnû sobicu vašu. da se ùvjerite ò strâšnôj nèzgodi i o uzroku njenu. Nà pȓvî pògléd òpazîte mâlû, nèznatnu, crnòmrkû živòtinjicu, koja se poskàkujûći tàmo âmo raduje vašemu drúštvu.

O sȕdbino, viknete, ta to su bühe! Misle li ove mirijáde mršavih, oglàdnjelîh skàkavâcâ, ùzdahnête u sèbi, da će svi večerati na tjèlesnôm skrovištu ùbogê moje dúšê, dö vrâga! Što da počnemo?

Da zàmetnêmo s njima kaku rèdôvnu bitku, nije ni pòmisliti! O òkrutnôga plemena bùhinjêga! Nakon duljega razmíšljânja prègnête[1]) nàpokôn, da ih pòbijedîte svôm svojom ustȑpljivošću. Ali se bȑzo ùvjeriste, da vam je sav trud ùzalûd. Sve badàvâ!

Tȉjelo vas pòčinjê páliti kao da vas kòprivama biju, vaš se krevet pròmetnuo ù mučila s tisuću žàlâcâ, pò cijelôm tȉjelu izìšli vam šklòpci[2]). Nàpolje vam valja bježati ìz toga nèsrećnôga mjesta, a srećni ste, nađete li pöd drvetom kakovim záklon, gdje biste mogli dòčekati jutro.

Bühe su tjèlesnî mȕčitelji roda ljùdskôga, koji se mora tim bezòbraznîm prȉpûzima nà svakî mögûćî način osvetiti.

Od pòvijesnôga práška dalmàtinskôga buháča do nâjraznovrsnijega sredstva misli rod ljudski, kako da ih ùništî. Ali pored svega toga množi se pleme bùhinjê òd godinê dò godinê kao kukolj u pšenici, pijèsak ù moru, a ona svuda òstajê ista, drzòvíta i bezòbrazna. Môć je njezina velika!

Zagònêtka 7.

Proljeće veselim,
Ljeto hlâdîm,
Jèsên hrânîm,
A zîmu grȉjêm. PEĆ

[1]) Odlučiti se. [2]) Trag nà koži od ujeda buhinjega ili stjeničina.

71.

Lov na krokodile.

Pückler-Muskau.

Sûnce bílo već gotovo na zahodu, kad mi jedan mòrnâr javi, da četiri krokodíla, leže na prúdovima pedèsêt od prilike kòrâkâ dalèko òd nâs. Pòpêvši se na pàlubu[1]) nađoh se ù čudu, da se nijedan òd tîh plàšivîcâ pri dolasku našem i ne màče, već svi kao ùkôčeni, ràzvâljenîh čèljûstî, òstadoše ležéći. Odmah pògrabîm näbȉtu pušku vojníka, koji nas je pratio, i òpâlîm na nâjbližêga krokodíla, koji je do četiri metra dug bio, i pògodîm ga niže oklopa, ali ga ne ùsmrtîm. Trgne se plàho i klȉsnê strelìmkê kao gušterica ù vodu, okȑvâvî vodu, a drugi òstanû mírni ne máréći zä glâs puške. Naš vođa pròmašî drugoga i budúći da je zrno baš pred živòtinjôm ù zemlju palo, da se od pijèska zapràšilo, dòtûrâ se polàgâno i prividno tromo ù vodu, a zà njôm ùmaknê i treći i to nâjveći. Sad mi môj mòmak prùžî pušku, koju òdapnêm smjesta na pòslednjêga i nâjmanjêga. Srêćno ga ùbijêm, jer ga pogodih usrȅd òtvorenê čeljusti. Mlado jošte krokodílče osta ležéći te se gòtovo i ne màče. A kad mi žurno nà prûd pòskâčêmo, da ga se nè časéći dočèpâmo, sjekne[2]) još jedàmpût snagom i živòtom te se dosta brzo dovúčê k rijèci, ali ga Cȑnci uzmu tako strašno ùdarati kȉjačama[3]) po glȁvi i po vratu, da je okȑvâvljen doskòra ostao nà mjestu ne màkâvši se. Pa ga opet i smrt ne obȑva jošte jer za nekoliko trènûtâkâ šȉnû rêpom tako silnô, da je mene gotovo zàhvatio, a jednoga mornára svali u pijèsak tolìkôm silom, da mu je lùla nekoliko metârâ ȕvîs odskočila. Zàista je u krokodíla nèvjerojatna snaga živòta. Već mu kožu gòtovo svukoše i drôb ìzvadiše, pa su baš kosti ȉz mêsa izglavljívali, kad al' gälvânskôm silom još jednom mahne rêpom i čitavu rȕlju ljúdî kao pljȅvu ràspȓšî; premda se zàstrašenî opet brzo vratiše smȉjûći i vesèlêći se, jer se rȁdovâhu slatkomu ručku, i zbilja pòjedoše slatko ti afrički sladokúsci jošte iste noći svu zálihu mêsa, što je moškom mirìsalo.

Hrabri i vješti ubílac zvjèrâdi Tor, rodom iz Senaara, ùbȉjâ krokodile na òsobít način. Povèdâvši sä sobôm nekoliko pásâ ili

[1]) Gornji dio pokrite lađe. [2]) Sjeknuti snagom = napeti. [3]) Batina.

kadšto, kako mi pripovijèdajû, malu djecu, prìvêžê ih nà obali sámôj a on se pokraj njih säkrijê pòd grânje. Kako se krokòdîl stane pribižívati i òkretati, da rêpom ù vodu baci slabi svoj plïjen, već mu je vješti lovac zatjerao kòplje u zàtiljak te ga onda plïvajûći prògonî, dok se izgùbîvši krv ne pòmolî na površini vode. Onda mu Tor skoči nä kîčmu [1]) i jäšûći na njèmu zàdâjê mu sigurnom rukom smrtni udarac.

72

Kako kòristê kúkci bîlju.

Od J. Jande.

Šétajûći vrtom ili cvjetnom livadom mogao je svatko òpaziti, kako ròjevi svakòvrsnîh kûkâcâ òblijećû cvijètke, kako nà njîh sjedaju, rílca i glâve u cvijètke turaju, te kako pöhlêpno ìz njîh sr̂čû sladak nektar, što ga medeníci cvïjeća izlučuju.

Gdjekoji se sïgûrno dívio a možda i závidio tomu krìlatômu, s'tnomu svïjetu, kako òblijećê taj divno prôstr̂tî i ùkrâšenî stô u prèkrâsnôm blägovalîštu Božje prirode. No malo se tko potrudio, da tačno pròučî snošaj kûkâcâ k bîlju i jasno ga shvatî. Obično se zadovòljâvâmo onom Svetoga Pisma, koja veli; „Ptice nèbeskê niti siju niti žanju, pa ipak ih otac nèbeskî hrani.“

Jèst. — I kúkci niti siju niti žanju, pa ipak nàlazê divno i òbilno prôstr̂t stô. Ali kako je onda ona sv. Pâvla, koja veli: „Tko nè râdî, neka i nè jedê“? Ta stoji tvrdo kao prirodni zakon te nè znâ za izuzétke, dakle ni kukci nijèsu ïzuzêti. I oni rade i to baš u prilog onomu bîlju, što ih hrani svojim medenim sokom. Bîlje stoji sprâm kûkâcâ u takvu odnosu, da kukci ùopće bèz bîlja nè mogû òpstajati, ali ima i mnogo bîlja, koje bi bèz kûkâcâ moralo propasti, a mnogo bi moralo barem silno nàzadovati u svojem rázvoju.

Òpstanak bîljâ visi o razvoju sjemena. Što više i što bolje sjeme bîljka proizvèdê, to je i opstanak njezine vŕstê sigurniji. No da se u pestiću ùzmožê ràzviti sjeme, mora da onaj sitni

[1]) Leđa.

prâšak, što ga pèludom zovémo, dòspijê nà njûšku (vrh) pestića. Dójmom peluda pòtaknê se razvítak sjemena, a ìz sjemena se räzvijê nova bîljka iste vŕstê, od koje je i sjeme. Ù mnogôm su cvïjeću prašníci oko pestića tako nàmješteni, da pelud lako dòspijê nà njûšku pestića, ali ima bîlja, gdje su cvijèci tako ùrêđenî, da pelud bèz pomoći nè možê nà njûšku pestića dòspjeti. Näpokôn nesùmnjivo je pòkusima ùvježbâno, da je zà sjeme ùopće mnogo probitàčnijê, ako nà njûšku pestića nè dôđê pèlud ìz istôga cvïjeta nego ìz drugôga, bílo òd istê bîljkê, a još bolje òd drugê iste vŕstê.

Èto ìz toga, što rekosmo o uređénju cvïjetâkâ bîljâ, pòstajê korist kûkâcâ zä bîlje svakomu jasna kao bïjelî dân o podne. Kúkci òblijećûći cvijètke i sr̂čûći sladak njihov sôk prènosê pelud jednoga cvijètka nà njûšku pestića drugoga cvijètka te tako pòmâžû, da bîljka proìzvodî òbîlje valjána sjemena, iz kojega nïčê òbîlje novoga bîlja.

No iz ovoga možemo tàkôđer ràzborito odgovoriti i nà mnoga druga pitanja, što se tiču uređénja cvïjeta i koječèga u ustrójstvu kûkâcâ.

Tako ima bîlje na pr. sladak sôk u svojem cvijètu zato, da mâmî k sebi kúkce; jârku bòju ili milu dûhu cvïjeta zato, da kúkce upòzorî, gdje ima zà njîh hrane; òsobit òblîk cvïjeta zato, da prìsilî kúkca, kako će nä cvijet sjesti, da što sigurnije peluda sä sobôm uzme ili pak da donèsen pelud što sigurnije na òdrêđenôm mjestu òstavî. Osim toga ima cvïjet često òsobito uređénje, da ùzmožê nèpozvâne kúkce, t. j. takove, koji nè mogû bîlju kòristiti, òd medena sòka odvrátiti. Bîlje se, kako vidimo, ustrójstvom cvïjeta prilagòdilo kúkcima. No i u ustrójstvu kûkâcâ ima mnogo toga, što možemo protumáčiti sämo tako, ako uzmemo, da su se i kúkci svojim ustrójstvom prilagòdili bîlju, što ga pòhodê, da sr̂čû medom sôk njegovih cvïjetâkâ. Tako je na pr. jezik u pčele i bùmbâra dug, rílce u lepíra dugo, take su dlačice i četkice nä tijelu i údima bùmbâra, pčele i mnogih drugih kûkâcâ, koji pòhodê cvijètke.

73.

Màjmunče i majmun.

Od Janka Jurkovića.

Màjmûnče jedno ùzberê orah s ljȕskôm i nè znajûći, da ga valja prije oljúštiti, zagrízê û nj, no našav, da je gorak i zûbe da sàpinjê, òkêsî se i baci ga rèkâvši: „Èto ti te velike hvale, što mi je moja mati ȕvijek govorila za orahe. Dȁ Bog dâ, sve njima rodilo, al' ja se njima ne hranio." — Tu se dèsio i stari majmun te orah sa zèmljê digne, òljûštî ga, ràskolî i ìzjedê, pa onda rekne onomu lûdômu màjmûnčetu: „Srce moje! mati tvoja nè lažê; orasi su dobri, ali se valja potrúditi, jer bez truda nema uživanja."

74.

K i š a.

(Slike iz geologije od prof. dra. M. Kišpatića.)

Sunčànâ toplina prètvârâ pò čitavôj Zemlji vodu ȕ paru; pače se sigurno zna, da se i iz sámoga lèda i snijega dižu vodènê pare. No nâjveće je isparívânje na Zèmlji ondje, gdje je nâjjačâ sunčànâ toplina, a to je ȕ krajevima pòlutnîka, gdje sunčànî trâci òkomito nȁ Zemlju padaju, pa je veòma ȕgrijû, a ona opet ȕgrijê bližnji uzduh. Ȕgrijânî uzduh pòstajê tako lakši te se diže ȕvîs ȕprâvo kao što drvo ìzlazî na pòvȑšje, kad ga zàronîmo ȕ vodu. Ovaj topli uzduh u visini ide u studenije krajeve. Nà tom putu ohlàdnî jošte više te se spušta k zemlji. Na njegovo mjesto dòlazî s protivne strane iz polárnîh krajévâ hladniji uzduh ispùnjujûći prȁzninu njegovu u toplijim krajevima, ȍdaklê je ȕgrijânî uzduh otišao, i tako nàstajê gibanje uzduha, koje zovémo vjetar.

No òkomiti sunčànî trâci padaju i na morsko pòvȑšje, ȕgrijû ga, ako i ne tako jako kao zemlju. Iz vode pòstajû neprèstano pare te se s ȕgrijânîm uzduhom dižu ȕvîs. Uzduh raznèsê sada vodènê pare u hladnije krajeve. Kako se vodènê

pare u uzduhu òhlâdê, prètvorê se ȕ oblâke, a ìz njîh pada kiša ili snȉjeg.

Uzduh dakle ràznosî pare od pòlutnîka k polarnim krajevima, gdje se zgȕsnû te padaju nȁ Zemlju kao kiša ili snȉjeg. Znatan dio pârâ padne već oko pòlutnîka kao kiša. Ȕ tîm krajevima nema gòtovo dâna bèz kišê. Kad Sûnce ìzlazî, ȕvijek je ònamo vedro nebo. Tȇk pred pódne pojàvljujû se pojèdînî ȍblâci, koji pòstâjû sve gȕšćî ȉ gušćî, dok se nè izlijû kao silna kiša s olújôm i s gȑmljavinôm. Ȍd straha i užasa sve se sakrije u svoje zákutke, tek prȅdvečê počnu se ȍblâci kȉdati; a kad je Sûnce na záhodu, nebo je opet kao riblje oko. Sve u prirodi sada tek òdahnê, ȕžâsa je nèstalo, a uzduh se ohladio. To biva rèdôvno svaki dan. Ta se kiša zove tropska.

Preòstalâ vodènâ para, što nè padnê u toplijim krajevima, ide prema pòlovima. Gdje se god sàstanû vjetrovi nȍsêći paru s hladnijim uzduhom, svagdje ondje pada kiša. Kad vjetar nȍsêći vodènê pare ùdarî nȁ gore, uzduh se u gòri ràshlâdî, a vodènê se pare prètvorê ȕ kišu. Ȕ našim prìmôrskîm krajevima znadu pouzdano, da će u gòri pòčêti kiša, kako dûnê južni topli vjetar, jer je pun vodènê pȁrê, koji se u gòri zgȕsnê. Kȍliko je pútâ nebo u Lombàrdiji bistro i vedro, a u Alpama pada snȉjeg ì kiša premda jedan vjetar preko Lombardije i prekò Âlpâ dûvâ. U Lombardiji je vjetar jošte topal, vodènê se pare u njèmu nè vidê, ali kako dòspijê u Alpe, òhlâdî se, a ȍd pârâ pòstajû ȍblâci.

Poznato je, da i šume djeluju nà kišu. Važno je to zà nâs. Òtkako ȕ nâs pȕstošê šume, nèstajê pȍtôkâ i ȉzvôrâ, òkolina je osiròmašila, da nè možê gȍre. Nema súmnjê, da je zrak nàd bûjnîm šumama ljeti hladniji nego nad golim kamenom, dakle će se nàd šumama vodènê pare lakše zgȕsnuti ȕ oblâke nego nad golim kamenom. Zna se, da je ȕ gôrnjêm Ègiptu još prošloga stoljeća češće padala kiša, ali òtkako su Arapi ȕz Nîl pòsjekli šume, òdondâ su i blâgê kišê prèstale, a òkolina je opústjela. Nasùprot pada oko Aleksandrije sada 30 do 40 pútâ kiša ȕ godini, jer su tude velike násade pàmučnôga drveta zasádili, a prije toga bílo je ondje vrlo rȉjetko kišê. No pored svega toga nije se dosáda moglo dokazati, da je sva mnòžina kišê, što u pustim krajevima prekò godinê padne, manja nego što je bíla, dok su ti krajevi bíli ȕ šumu zarásli. Sàmo se čini, da u pustim kraje-

vima kiša rjèđê pada, ali ù većôj množìni i s većom silom. Gdje u gòri nema šume, gdje se nìje u zèmlji ràspêlo kòrijenje, ondje kiša kao bujica prelètî preko òbronâkâ te ùništî i ono malo trave, što je preòstalo. Kiša nè dajê tu blagòdati nego pače pùstošî. Ù šumskôm kràju pada kiša s lîšća làgâno nà Zemlju, voda pònirê među kòrijenje, nàpojî zemlju te ìzlazî postràncê gdjegod kao potok, A toga baš ù našem Krasu nema. Svuda golòtinja i sûša, svuda nèstašica vode!

75.

Snježníci i ledenjáci ili plazúri.

(Po O. Schmidtu M. D.).

Na vr̀hovima nâjvišîh górâ ima gòtovo cȉjelê godine snȉjega. Na gdjèkojîm gorama ima snijèžnîcâ, t. j. jâmâ, gdje ljeti ima snȉjega, jer ne dòpirê Sûnce dò njîh.

Ali ima górâ i u Austro-ugarskoj monarhiji, kojih se vrhovi u vjèčnôm snijègu blìstajû. Malo ima toga u prìrodi, što bi se više dòimalo čovjeka od mira i veličànstvenosti ovih visokih snjèžanîh krajévâ. Kad gledaš iz dòlinê, prikazuju se gȍre tako velike i ùdâljene, tako bijèle i čiste, a ùzâ to odsijèvajû tako divno svima bòjama, što se žârê nà jutârnjêm ili vèčêrnjêm nebu, da se čini, da prìpadajû prije nebu negoli Zemlji. Ali istom kad se penjemo dò njîh, ùžîvâmo pòtpuno svu njihovu divnu ljèpotu. Vrhovi i šíljci blijèštêći se bjelìnôm još se jasnije vide na tamnomodru nebu, nà njima je grȉmîzna sjena ili vírî ìz njîh šíljak mrka kamena iz bijèlê kabànicê, koja pròstirê na dalèko i širòko teške svoje nábore pò hrptu i òbrôncima te plȃzî duge modre ledene jezike dò livâdâ i do vinográdâ u dòlinama. Ù tîm visokim ledenim kràjevima vlada mrtva tišìna. Sȁmo kadšto donèsê vjetar iz velike daljìnê bûk slâpa ili šûm rijèkê. Kadšto se čuje i glasna prȁska kao groma, kad se gòmila snȉjega ili leda sùrvâ niž òbronak. Poslije takova štropota nàstajê još veća tišìna.

Da vidimo sada, zašto ima ù tîm krajevima vječnoga snȉjega i čemu je taj snȉjeg u općoj uredbi svȉjeta.

Poznato je, da je uzduh nà velikîm visìnama veòma studen. Dalje znamo ì tô, da je nà krâjnjîm tàčkama zemàljskôga pòvr̂šja, na tako zvanim stòžerima, pòdnêblje tako studèno, da se ondje pròstirû púste poljàne snȉjega i leda, gdje je mȍre i kopno smrzlo i gdje sunčànâ vrućina nedòstajê, da òtopî sav led i snijeg. Gdjegod se među ta dva studena stožerna kraja gȍre dosta visòko ùzdižû, da dòpirû ù visinu, gdje je toplòta ùvijek pòd lèdîštem, ondje nè padâ pȁra kao kiša nego kao snȉjeg. Zato su im glàvice i nâjvišî òbrônci pòkrȉti ùvijek snȉjegom. U takvim visokim kràjevima kopni istina snȉjeg òd Sûnca nà nižîm brežúljcima, ali viši òstajû ipak njime pokrivèni. Òd godinê se dò godinê òpâžâ, da ima međa, niže koje snȉjega nèstajê, a više koje snȉjeg òstajê. To je međa vječnoga snȉjega. Visìna joj je u rázličnîm stranama svȉjeta rázličita. Nâjvišâ joj je visìna u zemljama s obje strane pòlutnîka, gdje dòpirê do visìnê od 4.500 m nȁd morem. Što je bliže stožeru, to se i prìmičê bliže pòvr̂šju mȍra, to će reći, u zemljama oko stožera ima snȉjega gòtovo dò mora, a na pòlutnîku je tako toplo, da se moraš nekoliko tȉsûćâ metárâ ùspinjati, dok dođeš do studenoga uzduha, gdje ima snȉjega preko cȉjelê godine.

U krajevima vječnoga snȉjega nè možê ljetna vrućina svega snȉjega, što ù godini padne, otòpiti. Što biva dakle òd mrzlê kàpljevinê? Jasno je, da je sà brdînâ nestati mora, jer bi se inače moralo ondje òd godinê dò godinê, od stòljeća do stòljeća nàkupiti toliko snȉjega, da bi čitave gȍre od njèga doségle do nèbeskîh visínâ, te bi raširîvši se pòmalo pòkrile susjedne dòline. No to se ne dògâđâ, ȍblîk im je ùvijek jedan isti. Kao što víšak kiše òtječê pòtocima i rijèkama, tako òtječê i víšak snȉjega više snjèžanê međe plazúrima ili ledenjácima.

Kad se nàkupî dosta snȉjega, onda stisne težìna gornjih slojeva dônjê u tvȓdo tȉjelo. Pòvr̂šje se tálâ obično spušta kòso na jednoj stráni, rȉjetko je sàsvîm ravno. Na visokim su br̀dinama pače òbrônci često vrlo str̂meniti. Kad se nà kosîm tlîma nàkupî snȉjega, onda se stisnuti snȉjeg pòmalo spušta po òbrônku u dòlinu, pa tako se sàstajû snjegovi sà susjednîh òbronâkâ te čine dug jezik, koji se plâzâ u dòlinu dotle, dok nè počnê kòpnjeti. Taj se jezik ìz snježanîh poljánâ zove plàzûr ili ledènjâk te òdvodî ùistinu sà snježanîh poljánâ víšak snȉjega. No plàzûr nije òd snijega nego òd leda, koji pòstajê ȍd snijega tijèštênjem, kad se spušta u dòlinu. Svaka se snjèžanâ pàhuljica

sastòjî od sìtnîh lèdâcâ, a gomila snïjega nije ništa drugo nego velika množìna prèsitnîh lèdâcâ, među kojima ima uzduha. Ako se dakle snïjeg stìskujê, nèstajê uzduha među pàhuljicama, a léci se smrznu u tvrdo tïjelo, što biva nà snježanîm poljànama, gdje je tijèštênje, razùmijê se, veòma silno dotle, dok ȍd snijega ne pòstanê proziran led.

Plàzûr je dakle ledena rijeka, koja ìzvirê ù snježanîm poljànama. Kadšto se plâzâ dalèko prekò snježanê mèđê u dòlinu. Pòvȓšje mu se ljeti ȍbdân topi, a u pùkotinama teku potoci bistre vode, koji se opet ȍbnōć smrzávajû. Nàpokôn dòspijê u dòlini dò tačkê, preko koje nè možê dalje, jer ga toplòta uzduha topi. Ondje prèstajê plàzûr; na kraju ìzvirû potoci mutne vode, koji se sàstavljajû u šumnu rijèku, a ova nosi vodu s vìsokîh poljánâ u dòlinu.

Plàzûr nosi sȁ sobôm kao i rijèka kàmênja, ali nâjvišê na pòvȓšju, rjȇđê nà dnu. Tàkô se kàmênje na plazúru zove g r ú j a ili m o r e n a. Tàkô se mogu stïjene kao kuća velike nà milje dalèko plázati te òstajû, gdje se snijeg topi.

Nâjvećî su plazúri svȉjeta u pòlârnîm zemljama. Sjeverna je Grönlàndija ȕkopâna ùistinu pod jednim velikim plazúrom, koji plȁzî jèzičine u dòline i ù more. Kad plàzûr ù more pròdirê, otkídajû se kòmâdi od njèga te plivaju kao ledeni bregovi po njemu. Ti su plazúri tolikî, da se òtkinûti ledeni bregovi ùzdižû oko sto metárâ nad válovima. Porèd toga ima ù svakôm slučaju takav brȉjeg jošte od prilike sedam pútâ toliko leda pȍd morem, kòliko ga je nȁd morem. Tàkî ledeni bregovi pùtujû pȍ moru dotle, dok se ne otòpê, što biva često sto mȉljâ od plazúra, na kojem su pòstali. Nekoć je bílo mnogo više plazúrâ nego danas. U Švajcarskoj bíla je jednoć ìspunjena plazúrima ȕvala među Alpama i Jurom. Velika Britanija i Skandinavija bile su takò isto njima pȍkrîte kao danas Grönlàndija, a sjevernonjemačkâ nizìna ima mnogo znákâ toga dȍba u rastèpenîm zablúdjelîm stijènama (eratskom kamenju), što se onuda nàlazê. Lako se pòmîšljâ, da su te stïjene ȍnamo dòspjele sa skandinavskîh plazúrâ nà ledenîm bregòvima, kad je današnju sjevernu Njemačku pokrívalo jošte plitko mȍre.

20.

J a z a v a c.

(Meles taxus.)

Od Mijata Stojanovića.

U Slavoniji vidjet ćeš često jȁzâvca i njegove jȁzbine. Kad ga čovjek pògledâ, često pòmislî, čemu li je taj zdȅpanac[1]) i čemu li je ovo ili ono na njèmu onàkô, kako je? Nà tô dvostruko pitanje nije baš lako odgovoriti kao što se komu može biti ù pȓvî mâh čini. J ȁ z a v â c â nema mnogo po nàseljenîm zemljama, premda bi hrane nàlazili svuda kòd nâs ȉzobîlno. Jȁzavac je samòživac i pústinjâk, nitko nè mârî mnogo zâ nj; već ako baš ìzîđê slȕčâjno pred lóvca, ubit će ga, da od njegove kože nàčinî torbu. Jȁzavac stànujê u samòći po plànînskîm nâjzabitnijîm stránama, hrani se stȓšenjâcima, òsinjâcima, púževima, glístama, bȕbama i njihovim cȓvićima, a kadšto ùlovî i po koju gúju, gȕštera, krticu, nego ù jesên sladi se i kruškama i grȍžđem, i tumàrajûći, kad se nàmjerî u travi i ù gȓmlju na koje ptičje gnijèzdo, pòjedê iz njega, bílo jája, bílo ptičice, a krade i ždere tàkôđer kukùruze s njive otkídajûći klásove ȍd batâvâ. Zîmi spava u svojoj jȁzbini, ali se pokàdšto pròbûdî i ždere sȁbrânû zálihu. Jȁzavac nije probìrâč ù jelu, jede mêso, voće i žito, mnogo pòvrće kao repu i mrkvu. Pûk misli, da je jȁzâvčeva mâst zȁ lijek od koječèga, ali prirodopísci misle, da i svinjska mast nije manje ljekòvita nego jȁzavačjâ, a tako misle i ljekarnici, pa kad pròstâk traži jȁzâvčeve masti, preporùčujû mu svinjsku, pa bude dobar lȉjek ȍd ranê i kraste. Dok je i pò našȍj dòmovini bílo više pustoši i nenàseljenîh krajévâ, bílo je i više jȁzavâcâ, a sad ih sve manje ima. Ali tako je i s vukom i s risom i s médom i s dìvljôm svinjom; uzmàkli su pred ljúdma u zàbitne krajeve. Òstâlîm se grabèžljivîm zvȉjerima, kàdgod može, jȁzavac ùklanjâ, ali kad mu dođe do nèvoljê, zna ì ôn iskésiti zube i stati na brànîk.

Kad se noću poùdâljî od svoje jȁzbinê trážêći hranu i zora ga zatèčê na pútu, gdje tromo tetùrâ (jer je téžak s punim tȓbuhom), prȉkrijê se u kakvo šuplje drvo, u šìkârjê i ù šȗšanj,

[1]) Poniska, debela životinja.

pa leži cio dan, a noću se pòvrâtî u svoju jamu. Vràćajûći se tako kući često nosi ù jesên kukùruznî klâs u zúbima, miša, hŕčka, grôzd i t. d.

Prosti ljûdi, stanári[1]) slàvônskî pripovijèdajû, da su vidjeli, kako se noću s·stanê nà njivi ù zrelom kukùruzu pö više jäzavâcâ i jedan od njîh legne näuznâko (na léđa), digne noge göre, a drugi mu nàslâžû zrelih kukùruznîh klásovâ na trbuh među nogama pa ga lätê[2]) zúbma zä uši i vuku tako tovar do svoje jäzbinê. Ako ga malko i boli, ništa zato, tako mora biti.

Mêso jäzâvčevo nitko nè jedê, ni koža mu nije òsobitê vrijèdnosti, a mast ide u ljekaru.

Prosti pûk misli, od jäzâvčevê da mâsti bijèlê vlâsi, ali to se sämo tako gòvorî; gdjekomu je kòsa obijèljela posve, a jäzâvčeve mâsti nì vidio nije.

77.

Bìjelî jorgòvân.

Po francuskom priredila Jagoda Truhelka.

Näpolju padao gust i studen snijeg. Za staklom od cvjètnê tȓgovinê cvao je jorgòvân i činilo se, kao da óndje pròljeće pȑkosî zimi i ledu.

Uboga râdnica stoji pred staklom i željno ùpirê oči ù cvijeće, što se pàhuljavo bijèljelo i sä snijegom nàtjecalo. Bura okò njê zàvîjâ, snježne iglice zabádajû joj se u líce, ali ona stoji pa gleda.

Najèdnôm oklijèvajûći òtvorî vrata od tȓgovinê.

— Pošto strúčak jorgována? ùpîtâ tȓgôvkinju ùzêvši ga ù rûku.

— Tri krune.

— Tri krune! vikne râdnica i pusti cvìjeće nä stô.

Suza joj se ukrádê izpòd vjêđâ, jedna onih súzâ sämotnîh i prìtâjânîh, koje žârê i pâlê.

— Jädno moje dìjete! ìzjecâ râdnica. Rodilo si se, kad je jorgòvân bio u cvijètu . . . A sad ćeš otići zàuvijek bez strúčka u svojim ručicama!

— Vama je dijète ùmȓlo? reče tȓgôvkinja ganuta. Potom uzme, — ne strúčak — već čitavu rùkovêt bijèla jorgována, nàpunî njîm prègaču nèsrećnici i òdbîvši novac, što joj pruži reče:

— Neka se nè kâžê, da sam dopustila, da mi se plâtî pòsljednjâ pòsteljica vašega djeteta!

[1]) Stànâr, čovjek, koji je izvan sela, kòd stokê. [2]) Zgrabiti.

Пословице 35—40.

Лажац и ску́пац ласно се по̀годê.
Лиjѐпа ри̏jеч гвоздена врата о̀творâ.
Луд се по смиjѐху по̀знâjê.
Мудра jе му̏ка прѐварити.
Му́дрôj глâви jедно око доста.

Zagònêtka 8.

Zúbâ nema, rùkû nema, nȍgû nema, a opet ùjêdâ.

igla

78.

Skakavac.

(Acridium migratorium ili gryllus migratorius.)

(*Po K. Brehmu M. D.*)

Od dávnîh davnínâ dòpirê dò nâs kao prîča glas ò silnîm vójskama, koje uzduhom putuju, nä zemlju se spuštaju te ùbav[1]) krâj ù malo dánâ ȕ pustôš pretvárajû. Tako se kaže već ù knjigama Stârôga závjeta: „I dođoše skàkâvci nà svu zemlju mìsîrskû[2]), i pòpadaše pò svîm krajevima mìsîrskîm silni veòma, kakih prije nigda nije bílo, niti će kad biti onàkîh. I pòkriše svu zëmlju, da se zèmlja nè viđàše, i pòjedoše svu travu na zèmlji i sav rôd na drvètima, što osta ìza grâda; i ne osta ništa zelèno öd drveta i òd bîlja pòljskôga ù svôj zemlji mìsîrskôj.“

Ȕ nâs bi lako tkogod držao, da je to prîča ili slika mäštê, a malo da ima istinê ù tom. Sämo onaj, koji je sâm vidio ròjeve

[1]) Lijep. [2]) Egipatsku.

skàkavačkê, koga su skàkâvci okrúžili, komu su ùistinu pomŕčali Sûnce i nebo, koji je vidio pùstôš izà njîh, sàmo onaj će poznati živu istinu svetih knjîgâ.

Naši gospodari ne pregore tankoj srni ono malo hrane, što joj treba, prògonê zeca i kunića, smrtne svoje nèprijatelje; a šta bi tĕk čuli, da se na pòlja njihova spuste ròjevi skàkavačkî, da ih opùstošê!!

Sav jugoistočni kraj Èvrôpê, velik dio Azije i Afrike ima skàkavâcâ. Oni prìpadajû rázličnîm vrstama, ali su òblîkom i bí-ćem jedni nä drugê nálik. Sämo neìzmjêrnî broj, u kojem se pöjävljâ, čini ga strášna. Da je naš obični zèlenî skakavac ili kò-bilica tako čest, ì mî bismo se jämačno tužili nâ nj.

Prâvî je skakavac ili šâška zèlenkasto mrke bòjê, krila su mu mȑko žûto pjegava, a dônjî dio pȑsijû crven kao cigla; dužìna mu je čètiri cm. Ima ga i ù nas, ali prâvâ mu je dòmovina istòčnijê òd nâs.

Život mu je kao i u òstâlîh skàkavâcâ. Ù jesên iznèsê ženka 40—50 jájâ u malènu rüpu, što je ìzbûšî žâlcem ù zemlju, a u pròljeću izmílâ. Lijèpa im jesen prija, dok mokra i studèna unì-štâvâ veći dio jájâ. Za pòtpunî razvítak treba im od prilike 47 dánâ, za koje se vrijème trípnt svlače. Poslije trećega je svlâka skakavac nâjproždrljivijî te se sve više şeli, ne štedi tada nijedne bȉljkê, pače òbjêdâ drvèta i grmove.

Skakavci lete veòma brzo ìmajûći velika krila te tòpoćû tako silno, da se izdalèka čuju. Kad lete, čini ti se, da se prì-miče snjĕžan oblak, koji pada ù velikîm pàhuljicama. Taki oblak tòpoće[1]) kao kolo vodènično. Sav je uzduh pun živòtînjâ, u uzduhu je òd njîh gusta táma. Oni lete slȉjepo naprávac[2]) i u takoj gustìni, da ih na jedan hitac ìz puškê tisuće nä zemlju padne. Što nè možê letjeti, skače u velikim skökovima zà strâ-šnôm vojskom. Kadšto pokrívajû rijèke nä milje dalèko; na pò-ljima ih ima toliko, da se do koljena pò njima gazi. Olúje ih kadšto na milijárde bace ù more, a milijúni i milijuni pòginû tom prilikom. Jedna jèdînâ noć dòstajê, da šumu obȑstê[3]), da ùsjeve ùništê. Rôj jedan (koji je 1647. pao po Erdélju dòšâvši kroz tijèsan klánac iz Moldavske) bȉjâše čètiri sâta dug, nĕkoliko stòtînâ hvátî širok i gòtovo toliko visok, a tako gûst, da nijèsi mogao na dvádeset kòrâkâ vidjeti Sûnca ni ljúdî među njima. Kad skàkâvci iznèsû jajàšca, pòginû a potom nàbuhnû, sàgnjijû te ùdarajû na mȑtâvštinu[1]). U Italiji se jedàmpût kuga porodila, jer je möre silu njîh, što ih vjetar ònamo bacio, opet izbacilo nà obalu, gdje su sàgnjili.

Òd toga zla brane čovjeka dòneklê ptice, ali obraniti ga nè mogû: — ta i sâm je čovjek sproćù njîh sà svîm svojim silama nèmoćan! Ljûdi su se već koječèmu domíšljali, da te strahòvitê živòtinje ùništê, ali je malo toga bílo òd koristi. Pače su topo-vima išli nà njîh, vatru su protiv njih upotrebljavali; ali sve ba-dàvâ, dok nije nebo ù pomôć pritèklo i sà zlîm vremenom te milijúne u jednoj noći ùništilo.

Vrijèdno je spomenuti, kako se u Rusiji brane òd toga ùžäsnôga nèprijatelja, koji nosi sä sobôm strašan glad.

Dòšâvši ljeti ìz Turskê jedne godine skàkâvci u Besaràbiju ùništiše i onàkô — zà sûšnê godine — mršave ùsjeve i sjenòkos. Svŕšîvši to ìzniješe jajàšca na prostoru od nâjmanjê 128 tȉsûćâ jùtârâ. Za lȉjepîh jèsênskîh dánâ uništuju ljûdi jajàšca ovàkô: nâjprije ùzorû zemlju, potom sabírajû, i sàžižû jajàšca ili ih du-bòko ukopávajû. Ù tom ih potpòmâžê tisuća gavranóvâ, vrânâ i čävákâ, kojima su skàkâvci prèslačci[2]). Sàsvîm je tim bílo jošte dosta posla, zato prèorû u proljeće zemlju nänovo i jajàšca unìštujû. Na gdjèkojîm mjestima ùtirû volovima i konjma ùzo-rânû zemlju. Taj je način nâjboljî, jer što goveda zemlju tvrđe ùtabajû[3], to ima i manje skàkavâcâ, tim se täbânjem jajàšca zgnjêčê, a koja ostanu cijèla, nè mogû se pòd tvȓdôm korom razvijati. Kölika može biti množina jájâ u jednoj godini nà ma-lôme prostoru, vidi se, što su nedalèko Ghoćima na prostoru od 7000 jùtârâ näbrâli preko 499 vägânâ jájâ.

79.

Da Bog da! ali kako ja znâm . . .

Nasrádin-hòdža[4] ù nekakôj vrléti[5] sjekao veliku bukvu za dȑva, pa kad vidi, da će bukva da mu padne nȉzbrdo, on odòzgô

---

[1]) Štropotati. [2]) Ravnim putem. [3]) Pòpasti.

[1]) Po mrtvacu. [2]) Slatkiši. [3]) Ùtabati, ùgaziti. [4]) Kad tko što smiješno ili naopako radi, kaže narod, da radi kao Nasradin (hodža). Pripovijeda se, da je u Turaka bio nekakav učen čovjek, koji se tako zvao. [5]) Strmina.

privêžê svôga màgârca, da je nàtêgnê ùzbrdo, ali bukva pädnûvši nìzbrdo odnèsê i màgârca sä sobôm i svega ga räzbijê niz nekakve stìjene, da mu nî kôst s kòšću zäjedno ne òstanê.

Vìdjêvši to sve Nasrádin-hödža zàmetnê sjèkiru nà ramo i pođe kući, a kad u pútu sùstignê nekakvog čovjeka, zàpîtâ ga, nije li onud gdje putem vidio njegova màgârca; čovjek pak, koji je òdnekud gledao, šta je on sa svojim magarcem uradio, odgòvorî mu, da je malo prije onud prošao i odnio kući tovar dȑvâ. Onda Nasrádin reče: „Da Bog dâ! ali kako ja znam, nè nosî on više dȑvâ.“

80.

Božja ovčica.

(Coccinella septempunctata.)

Od Ivana Trnskoga.

Nìjednôj se živòtinjici ne vesèlê djeca toliko, kòliko božjoj ovčici, toj bùbici u crvenoj suknjici sä sedam crnih pjèžîcâ. Spaziš li je gdje na šétnji, zacijèlo ćeš stäti i „sìćûšnu krilaticu“ pômno motriti; doleti li u jeséni ili zîmi ù sobu, nè tjerâ je nitko: jer vele, da je grjehòta progòniti ili zlostáviti tu živòtinjicu. Kad ti doleti sáma nä rûku, veli naš svìjet, to je sreća. Nitko je nè strêsâ s ruke, nikomu nije nèmilo, da mu ta bùba gàmižê po rúci, jer onàkô neùgodno nè grepkâ kao na primjer hrûšt. Ako je mala nèuka djevòjčica malo pòmilujê, valja da bùbu spòpadnê strâh, kao kad bi dijète pòmilovao po obrazu kakov mrk goròstâs, te stoga uvúčê tìcala i nòške pa se prìčinî mrtva; a dijète je onda zàdišê pärôm, tješi je i sokòlî tèpajûći ili joj pjèvûcâ koju staru pòpijevčicu, ne bi li je minuo strâh. Lijèpê li radosti, kad se bubica osòkolî te dobro po ruci pohítî ili duga krìoca ispod sjajnocȑvenê kornjaškê ljùšturê ìsturî te njima máhnûvši pòpût ptice poleti na okno! Pa ta božja ovčica òmiljela je djèci nèsamo pò našôj zemlji već i po Fràncûskôj, Ènglêskôj i Njèmačkôj, a pò svôj prílici svuda, gdje je ima.

Ali ï jest ta bùba ùprâvo stvorena takva, da se djèci militi mora. Sve je nà njôj tänano i ljèpušasto. Motriš li je ljudski

kroz povèćalo, izìlazî još ljepòtnijâ. Nà mâlôj glavici, koja je često pod pòtiljak sakrivèna, ima dva sìćûšna crna òšca i dva majúšna tícala, kojima se jedànaestero člànčîćâ jedva kroz povèćalo dobro razàznâjê. Ti su člànčići prema kràju tícâlâ malo deblji te ih stoga prirodopísci dakako nešto zdèpastîm [1]) nazivom zovu kìjačama [2]). Nà tananîm kračićima imadu tri panòžice dva vrlo mala čàporčića [3]). Nâjvećma nâs se dòimâ visoki svôd polukúglastê živòtinjicê, štono nálikujê na kòrnjaču ili na pèdičavu užovku [4]).

Bòja je božjoj ovčici ùprâvo prema ùkusu djècê jasna i šarèna. Glavica joj, pòtiljak i trùpina crne se i càklê kao ùcakljena koža, a pokrìvâč krílâ crljênî se poput bròća [5]). Pa kako joj je ubav [6]) nákit! Nà svakôm su pokriváču krílâ trî crne kòlutaste pjèžice, a tik pod pòtîljkom na rúbu, gdje se oba pokriváča sàstavljajû, ima još jedna crna pjega, koje se dvìje pjege na sàstâvcima u jednu slijevaju. Na glàvici i na pòtîljku òpâžâš pò dvâ cvjètića (bijele tačkice). I tako ti je ta mìljenica odjevèna u šarèno odijèlo, kao što su negda kraljevi obláčili svoje patúljke ù grimîz i ù zlâto.

Pa kòliko većma ta bubica ùlazî djèci ù volju svojom uzdàtljivošću i bezàzlenošću! Ù pȑvî je mâh plàha poput janjeta, zatim uzdàtljiva poput psìća, näpokôn žùstra [7]) poput ptičice. Sämo da se da hraniti! Ali joj se ništa nè râčî, nè će nì mrvicê ùmočena sladora da òkusî.

Djeca joj ne ùmijû namàći prave hrane. A njoj se hoće sämo mêsa i to vazda pòsve òsobitê divljàčinê naime ušénca. Kad ùhvatîš božju ovčicu, pòkušâj ùbrati koji lîst, nà kôm ima ušénca, te ga vȑzi ù čašu zäjedno s božjom ovčicom, nà čašu priveži pokròvac od isprèbûšena papíra, pa ćeš vidjeti, da se božjoj ovčici râčî blagòvati. Ona će jèdnôga ušénca zä drugîm pòjesti. Ipak nije ljúto grabèžljivo zvijère. Što bi učinila kúna ili vûk, da jedno tako dòspijê u kokòšinjâk među živad, a drugo ù tôr mèđu ôvce? Svu bi žìvâd i sve bi ôvce pòklali, a jedva bi svako po jednu zäklânu živòtinju pöždȓlo. Božja ovčica sämo onoliko ùšenâcâ zàdâvî, koliko ih pòjesti može. Lìčînka joj je proždrljivija i mnogo veća òd bubicê, gotovo čìtav palac duga,

---

[1]) Nespretan. [2]) Toljaga. [3]) Oštri nokti, panča. [4]) Šareni morski puž, Cypraea tigris. [5]) Biljka, od koje se dobiva crvena boja (rubia tinctorum). [6]) Lijep. [7]) Okretna.

dugùljasto-plosnato, nà zadnjêm kràju šiljasta, grbava i siva. Na kojoj bîljci ušénci vřvê, tuj ćeš zacijèlo náći i lìčînku božje ovčice. gdje zàtirê bîlju nèprijatelja. Opažali su, da može takva lìčînka svaki dan pò stotinu i više ùšenâcâ pożdèrati.

Kukùljica je božje ovčice sva crljèna, a pò njôj su crne pjèžice. Kukčić, što ìz njê izmìlî, mekan je ìsprvicê i blijedo žût i nema pjèžîcâ, ali zàmalo pošarènî onim lìjepîm šárom, kojim se hvali dorásla božja ovčica. Ústa su joj vrlo malena i stoga im nè ćemo opisívati pojedínosti; nâjlakšê se može òpaziti nà dônjôj čeljústi rázmjerno dosta dugo ticalo, kojega pòsljednjîm člančićem, nálik na kìjaču, božja ovčica svaku stvar hitro òpîpâ. Ù gôrnjôj čeljústi ima, kako to zvìjerci dòlikujê, oštre zùbiće.

Čudno je što su joj i ù nâs ponadijèvali silu božju iménâ; zovu jê: Božjom ovčicom, božjim janješcem, božjim vókom[1], márôm, bàbôm, bákicôm, pùdârkôm ili pùćpurôm. U Bànovini držéći je nà dlanu gòvorê joj djèvôjke: šáka, baka, pokáži mi pût, kud ću se ùdati. I u njèmačkôm jeziku zove se svakojako, a među òstâlîm i Màrijinim kukcem, božjom kravicom, božjim janješcem. Fràncûz je zove božjim blâgom[2]), a Ènglêz mâjkê božje ptičicom i mùhôm. Sva ta imèna zasvjedočávajû milost, koje se ta živòtinjica dòstala. Što je označuju svojìnôm božjom ili matere božje, to se tìjem hoće, da joj nitko nè râdî nàuditi kao ni lastavici ni ródi.

Làtîn je zove coccinella pò grimîznôj bòji, koja se ù stárô dòba gòtovila od ušénca, štono se zove coccus.

Kad tko nèmilo dirne ù božjû ovčicu, onda joj iz člànčîcâ krakóvâ potèčê žućkast sôk, neugodna okusa, a zaùdarâ na smòlu i gřčinu gotovo kao opium. Poput svih čùdnovatîh stvárî uvŕstiše taj sôk među lijèkove, tòbože da od njèga jènjâvâ zubòbolja.

Poslovice 40—45.

Nà prosjâka i psi laju.
Nèbôjšu nâjprije psi ùjedû.
Nèvolja svačemu čovjeka nàučî.
Ne gòrî òbraz òd sûnca već od pòštenîh ljúdî.
Nèznâjšu řđa[3]) bije.

---

[1]) Riječ od mila za vô. [2]) Bête de la Vierge. [3]) Svakojaka muka i nevolja.

81.

Èskîmskî pas.

(Canis borealis.)

Od prof. dra. Mija Kišpatića.

Èskîmskî päs živi pò čitavôm sjeveru, u Kàmčaci, Sìbîriji, a i ù sjevêrnôm dijèlu Amerike, koji bez njèga ne bi mogao živjeti. Kòliko može pas ùopće kòristiti čovječànstvu, vidi se tëk ondje nà sjeveru, gdje nè možê ni jedna druga dòmâćâ živòtinja živjeti. On jèdînî i sjeverni jelen mogu onu vječitu zîmu podnositi.

Čovjek, koji èskîmskôga psa dobro ne pòznâjê, rekao bi odmah nà přvî pogled, da je to sjeverni vuk, na koga je veòma nalik. Ima dugu dlaku, koja ga od zímê čuva, širòku glâvu, šiljatu gubicu i narògûšene šiljate uši. Veći je od našega òvčârskôga psa. Jako je lìjep, kad se ùhrânî, ali silna truda râdi i slabe hrane gòtovo je ùvijek mršav. Obično je jasno bijèlê ili cřvenkastê dlake. Nikada nè lajê nego sämo zàvîjâ i réžî u nèvolji. Čuditi se moramo, kako je pokraj svôga mùčeničkôga živòta još onàkô vjeran i odan. Za ono malo smrdljive hrane i za batine, što ih döbijê, mora Kamčačaninu i Eskimcu nâjtežê poslove vršiti. Mora mu nà paši čuvati sjeverne jelene, u lòvu hvatati morske pse i svinje, medvjede i jelene, da prèhrânî svôga gospodara. Osim toga nosi mu tovare i vuče säone kao ù nâs konji. Pò nekoliko njîh ùpregnûtîh ù saone prenèsû 20 cêntî po 16 mîljâ nä dân preko beskònačnîh snjèžanîh ravnínâ.

Päs jednom rìječju čovjeku radi sve, zà sve mu služi. A šta mu za to daje čovjek? Mjesto dijela ùlovljena plìjena baci mu smrdljivu ribu, gûrâ ga i tuče, da mu kosti pucaju. Pa može li mu potom pas biti zähvâlan? Nije baš òsobit prijatelj svômu gospodaru; ako ga sluša, čini to, jer mora, drukčije gleda svagdje priliku, kako bi mu se osvetio. Sve što dòhvatî, to ukrade. Kad nikoga nema kòd kućê, pusti se pò ljestvama ù sobu pa pòjedê sve, što nađê: ribu, jelo, kožu i rèmênje. Čovjek mu jako otèšćâvâ život, zato i odbjègâvâ gospodara kao i svakoga drugoga čovjeka. Kako vidi čovjeka, odmah bježi kao da misli: Ì tâj će me izmlátiti. Râdi svojê bojàžljivosti nê će nikada nàpasti

čovjeka. Zato i nije dobar čùvâr. Došao tko mu drâgo ù kuću pa sve prevŕnuo i pokrao, nê će se ni maknuti: njega za to ni briga nije. Kako mu se gospòdâr prìblîžî, odmah bjega od njèga, jer zna, da će ga opet uprégnuti i iscijèditi mu dûšu. Svaki ga put mora góso umiljávânjem prèvariti, da ga ù saone ùprêgnê. Kad ih prêžû, pòdižû svi glâve, ùrlîčû i tûlê kao da ìz neba traže pomoći za svoje pàtnje, a u bijègu pòkorê se svojoj sudbìni i svi ùmuknû.

Od proljeća pa dò mr̂tvê jeseni žive ù nâjvećôj slobòdi. Gospòdâr ih onda nè trebâ i zà njîh se nè brinê. Pas se mora sâm za hranu brinuti. Riba mu je nâjslađâ i nâjobičnijâ hrana, jer dò drugê nè možê lako doći. Jako je dobar i vješt lovac te nàlovî dosta ribe po potocima. Zà to vrijème udèbljâ kao tûk[1]), al' ù jesên vrati se stara nèvolja i muka. Gospòdâr pòhvatâ sve svoje pse, dovèdê kući, prìvêžê ih, pa im nè dâ dotle ništa jesti, dok ne òmršavê, da budu lakši i okrètnijî pri tr̂čânju i vúčênju. Kad idu kamo nä pût svakomu se dade pô suhe ribe, da brže lete. No i na pútu ih baš ne čàstê. Cĳelî dan nè dobijû ništa nego im ùvečê bace pò nekoliko smrdljivih rîbâ. Čudimo se da psi tu hranu jedu, no čudili bismo se još više, kad bismo čuli, da je i njihovim gospodarima ta hrana vrlo mìla.

Sämo kad bi je ùvijek dosta bílo! Ljeti love ribu pa je zakòpajû ù zemlju, da ondje näpola sägnjijê i da se smrzne, a poslije se njom hrane. Kruha ovi psi nè jedû, ali zato pòjedû ù glâdi svaki gäd. Kad ih glâd sàsvîm svlada, žderu što sämo gutati mogu, a mjesto vode lîžû snïjeg, da ne òsjetê gladi. Èskim ùprêgnê 6 do 12 pásâ ù saonê, nàjpametnijêga nàprijêd, òstâlê zà njîm. Svaki dòbijê na léđa kožan gúnjac, da ga čuva od zímê. Kako se malo što dògodî, odmah je čitavâ pòvôrka ù nâjvećêm nerédu. Kočijâš mora sà saonâ, da ih opet ù rêd stavi. Više se pútâ na pútu mèđu sobôm pòsvadê i pòkoljû. Ù tôj tučnji i grížênju povàljajû se po snijègu i tako se u rèmênju zaplètû, te bi mislio, da ih nitko žîv nê će isplèsti, a rèmênje da ne isprèsijecâ. No čim se gospòdâr s batinom među njîh ùmiješâ, odmah se pòmirê; téškôm ih mùkôm ìsprêgnê i ràzmr̂sî, pa opet ùprêgnê i tako nàstavî pût dalje. Ako su säone prèpunjene, ide

[1]) Ptica: Tučnjak patàgônski.

prèd psima žena pa nosi kakvo jelo u ruci, da ih tim zàmâmî nàprijed. Kad se kući vraćaju, ništa ih ne zaùstavljâ, lete kao pòmâmni, jer ih glâd tjera.

Da nije tih pásâ, ne bi mogao Èskim ni Kàmčačanin dvïje trèćinê godíne iz svoje kuće. Snïjeg zàvijê sve pútove i staze, da im nema nï trâga, pa svaka teža živòtinja ùgrezla bi ù snijeg, sämo pas može lako po njèmu hoditi. Ìzvrsnî njegov njûh nànjušî pòd nâjdubljîm snïjegom prâvî pût, pa kad zàvijê nâjvećî snijeg, da čovjek ni očiju otvòriti nè možê, nađe ipak nâjbližî i nâjsigurnijî pût. Ako ih gdjègod na pútu ùhvatî nepògoda ili strašan vjetar, snïjeg zàvijê te nè mogû ni màkac dalje sà saonama: gospòdâr ih ìsprêgnê pa se svali ù snijeg, a psi oko njèga te ga tako griju. Dògodî se više pútâ, da nè mogû po nedjelju dánâ, pače i dvije s mjesta, a kad ih glad prèvlâdâ, jedu rèmênje i odijèlo. To ne bi mogao konj nikada pòdnijeti. Njima dòsâdî to tegotno putòvânje pa gledaju, da säone i gospodara prèvr̂nu, ne bi li ga se tim riješili. Kad dođu do kakve šume, lete nèmilicê kròz grânje tako, da je čovjek ùvijek ù pogìbli, né ćê li mu säone zä drvo zàpêti, né ćê li se ràzbiti ȍ drvo, prèbiti rûku ili nögu ili će mu grânje oči iskopati. Zato mora čovjek biti vješt kočijášênju, mora postráncê ù saonama sjediti, da odmah, kad ùstrebâ, ìz njîh skoči. Ako misli krénuti nälijevo, ùdarî palicom nädesno ù snijeg, ako će nädesno, ùdarî nälijevo. Ako kani stäti, mora je nàprijed prèd saone ù snijeg zàdjeti. Čovjek mora svaki čas biti na oprézu, jer može zà čas ležati u jàruzi s ràzlûpânôm glávôm. Tako lete hòtimicê nïzbrdo, ne bi li se sämo riješili säônâ i gospodara.

Da nije tih pásâ, bíli bi sjeverni narodi pravi siròmasi i ne bi se mogli sámi ni desétak gȍdînâ uzdr̂žati. Godine 1821. naválila nekakva kužna bolest nä pse i ljûdi òstadoše bez desne ruke. Ribu, što su je dalèko ulòvili, nijèsu mogli kući dònijeti, dr̂va su morali sámi vući i isto tako loviti divlju zvjerad, da se prèhrânê i zaòdjenû. Za kratko vrijème nàstalo je među njima veliko siròmaštvo tako, da su mnogi òd glâdi i naprézânja poùmirali. Pa nije to jèdînâ korist, što im psi vuku säone i terete. Kad pas òstarî i iznèmognê, ùbijû ga i òderû mu kožu. Òd tê kože prave jako i toplo odijèlo. Dok s drugih kôžâ spadne dlaka već zà godinu dánâ, traje nà pasjôj koži bâr čètiri godine. Odijèlo òd pasjê kože u Kàmčačânâ mnogo vrijèdî, milije im je nego

odijèlo òd dabrovê kože. Pače Kamčačani slabo cȉjenê čovjeka, koji nema odijèla òd pasjê kože, i zato se i pònosê njom. Nȃjveći je ponos, kad tko može neznàtnijêmu od sèbe reći: „Tȁ što ti, nitkove? Ȕ što si se ti odijèvao, kad smo ja i moji djedovi nosili pasje kuklanke[1])?“

Zagònêtka 9.

Malèno zelèno,
Sav svȉjet zaòdjelo,
Sèbe ne mògло.

82.

Све, све, али здравље.

Од Милорада Поповића.

Дра̑га̑ дјѐцо, чу̑ва̑јте своје здра̑вље. Све се може с временом стећи, али никада оно здра̑вље, које се једном ѝзгуби̑. Болесну се човјеку ништа нѐ мили̑ и вазда је нѐзадово̑љан. Здрав човјек лако ће свашта по̀днијети, са̏мо ако је по̏стоја̑н. Болестан је као птица, којој је о̀ткину̑то крило. Тко је здрав, тај има свега. Он је дакле на̑јбогатији̑, па ма живио у̏ на̑јхуђој ко̀либици. Да вам припо̀вједи̑м са̏мо једну ма̑лу̑ припо̀вијетку, па ћете видјети, да имам право, што го̀вори̑м.

Био сиро̀мах човјек па ишао пјешке из једнога гра̑да у̏ други̑. Био здрав као о̏д бријега о̀два̑љен, али је пу̑т био дуг па га но̏ге издаду̑. Но није имао времена, да се о̀дмори̑, јер се у̏велике[2]) смркавало. Ишао је даље, али су му ноге по̀сртале и клецале — тако је био у̏мо̑ран. Издалѐка о̀пази̑ једна лијѐпа кола, и у̏ њима некога богаташа. Коњи су бијесно ју̀рили. Она̀ко̑ у̏мо̑ран сједне у̏крај пута и ра̀сплаче̑ се. О Боже! како сам ја нѐсрећан! Како се ја мучим и зло̀пати̑м; а глѐ онога богаташа, како ли̏јепо сједи у̏ колима па нѐ зна̑, шта је му̏ка и нѐвоља!

1) Odijelo. 2) Јако, веома.

У̏то̑ се прѝбли̑жи̑ бо̀гати̑ госпо̀дин на лијѐпи̑м колима и видјевши пла̀чљива сиромаха, зау̀стави̑ се.

— А што плачеш? у̏пита̑ га.

— А како нѐ ћу плакати? Глѐ, како се ти ли̏јепо возиш, а ја се мучим и зло̀пати̑м као нитко мој. Умо̀рио сам се, па не мо̀гу даље да макнем по̀ том пљоштаном пу̏ту. Бла̏го теби, кад имаш тако лијѐпа кола! Мене ја̏дно̑г ѝ Бо̑г је забо̀равио!

Бо̀гати̑ се го̀спо̀дин тужно на̀смјехне̑ па му рече:

— Нѐмо̑ј срдити Бога! јер си ти много срећнији од мѐне. Ти си здрав. Дао ти је Бог сна̏гу и здраве ноге па идеш куда ти је воља. Него те̏шко мени ја̏дно̑ме, који сам још за живо̀та остао бе̏з ногу̑.

Ту раско̀пча̑ бо̀гати̑ госпо̀дин своју дугу го̑рњу̑ хаљину и по̀ка̑же̑ сиро̀маху своје ноге. Обје су му би̏ле дрвене до ко̀љена: јер је једном био тако оболио, да су му их морали о̀дсјећи.

Кад то види пла̀чљиви̑ сиро̀мах, скочи на̏ ноге и прекр̀сти̑вши се рече гласно: „Хва́ла ти, Боже, кад су ми са̏мо ноге здраве, нѐ треба̑ ми ни ко́ња̑ нѝ ко̑ла̑.“ Па на̀ново стане корачати путем и још за̏ ви̑да стигне у̏ гра̑д. Ѐво видите, драга дјецо, како је бо̀гатство и све овога свијета ништа, кад је човјек болестан. Чувајте дакле здравље, што вам га је Бог дао, па ћете бити вазда срећни и за̏дово̑љни.

83.

Srebrna zdjelica i rùmenâ jabučica.

Ruska narodna pripovijest. Preveo M. D.

Bio čovjek jedan sa ženom i ù njȉh bíle tri kćeri; dvȉje kȉćênke, domišljânke, treća bíla prosta pa sestre je zvale a zà njima otac i mati — budàlôm. Budàlu svagdje gúrajû, gone je i òvamo i ònamo, tjeraju nà svakî posao! Ona ne gòvorî nȉ rȉječi, nà sve je gòtova: i kórov plijèvê i lûč teše, kravice múzê, pȁčiće hrani. Tko što sȁmo zàištê, sve budàla dònosî: hàjde, bȕdalo, nà sve, bȕdalo, gledaj.

Idûći čovjek sà sijenom na sajam obèćâvâ kćèrma, da će im daróvâ dònijeti. Jedna ga kći zàmolî: „Kupi mi, ćàćo, pàmučno tkánje zà suknju"; druga kći zàmolî: „Kúpi mi ćàćko, crvènu kìtâjku"[1]), a budàla šuti i gleda. Ako ї jest budàla, opet mu je kći, sàžalî se ocu nà njû, te je ùpîtâ: „A tebi, bùdalo, što da donèsêm? Budàla se nasmìjê i reče: „Kúpi mi, zlatni ćàćko, srebrnu zdjelicu i rumènu jabučicu."

— Ta čemu tebi to? upitaju je sestre.

— Ja ću kotr̀ljati jabučicu pò zdjelici pu ću k tome govòriti rìječi, što me naùčila báka, što sam joj hljeba dála.

Čovjek obèćâ i ode; blizu li, dalèko li, malo ili dugo bio on na sajmu, sìjeno je prodao i darove kupio: jednoj kćeri crvènu kìtâjku, drugoj pàmučno tkanje nà suknju, a budàli srebrnu zdjelicu i rumènu jabučicu; vrati se kući pa im pokazuje. Sestre se veselile, sàšile suknje, a budàli se smiju i čekaju, da vide, šta će ona sà srebrnôm zdjelicom i s rùmenôm jabučicom. Budàla nè jedê jabučice nego sjela ù kût pa gòvorî: „Kotr̀ljâj se, kotr̀ljâj, jabučice, pò srebrnôj zdjelici, pokáži mi gradove i polja i šume i mora i górâ vìsinu i nebésâ krăsotu."

Kotr̀ljâ se jabučica pò zdjelici, rùmenâ pò srebrnôj; nà zdjelici vide se svi gradovi, jedan zà drugîm, lâđe nà moru i narodi na pòljima i górâ visìna i nebésâ krasòta; sùnâšce se kotr̀ljâ zà sunâšcem, zvijèzde se kùpê ù kolo, sve tako krasno ì dîvno, da se nè dâ iskázati ni perom opísati. Sestre se zàgledale i ù njima javlja se zavist i sve misle — kako bi u budàlê izmàmile zdjelicu; ali ona nì za što zdjelice svoje nê će da pròmijenî.

Zle je sestrice pòlazê, zovu, nagovárajû: „Dùšice, sestrice, hajdémo ù šumu ù jagode! nabrat ćemo jăgôdâ." Budàlica prèdâla je zdjelicu ocu, digla se i pošla ù šumu. Ide ona sa sestrama, jagode bere i vidi, gdje na travi lòpata leži.

Năjedno pògrabê zle sestre lòpatu, budàlicu ùbijû, sàhrânê je pòd brezôm, a k ocu se kasno vrate gòvorêći: „Budàlica je òd nâs pòbjegla te je bèz glâsa propala; mi smo nà sve strâne šumu obàšle, nigdje je našle nijèsmo! Sigurno su je vuci ìzjeli!" Sàžalî se ocu, ako i luda, opet mu je kćerka. Plače za kćèrkôm, uzme zdjelicu i jabučicu, stâvî u sàndučić pa ga zakljûčâ i sestre gorko suze liju.

[1]) Tkanina pamučna svijetlo žute boje.

Vodi stado pastírče, ù zoru svîrâ u sviralicu i ide pò šumi trážêći ovčicu: spazi húmak pòd brezôm na stráni, a po njèmu nàokolo crvèno cvìjeće, mòdrikasto, više cvìjeća tr̀stiku. Mlado je pastírče ùrezalo tr̀sku, načinilo sviralu i — glè dîvno čudo, pravo čudo! Svìralica sáma svîrâ, progòvârâ: „Svîrâj, svîrâj, svìralice! razvesèli ćàćka môga, mâjku moju ròditêljkû i sestrice moje golùbice; mene jădnu pogùbiše, s bijèla svìjeta uklòniše, zà srebrnu zdjelicu i rùmenû jàbučicu." Ljûdi se skupe slùšajûći, sve selo pristanê za pastírom, pristajûći pitaju ga: „Koga pogùbiše?" I pitanju nema kraja ni kónca. „Ljûdi Božji!" — reče pàstîr, „ja ništa nè znâm; trážêći ja pò šumi ovčicu — spazim húmac; na húmcu cvìjeće, više cvìjeća tr̀stiku; ùrežêm tr̀sku, nàčinîm svìralicu, a sviralica sáma svîrâ, progòvârâ."

Tu se nađe i otac budàlin i sluša pastírove rìječi, uzme mu sviralicu, a sviralica sáma svira: „Svîrâj, svîrâj, sviralice, rođenomu ćàćku, razvesèljûj ga s mâjčicôm; mene jădnu pogùbiše, sà svijeta uklòniše zà srebrnû zdjelicu, za rùmenû jabuku."

„„Vodi nas, păstîre,"" reče otac „„ònamo, gdje si ùrezao tr̀sku.""

Pođe on za pastírom ù šumicu na húmac i divi se cvìjeću prèkrâsnôme, cvìjeću cr̀venôme, mòdrikastôme; i glè, stanu húmac raskopávati i òtkrijû mrtvo tìjelo. Otac zàpljeskâ rukama, zàstenjê, spòznâ nèsrećnû kćêr, — leži ona mrtva, nitko nè znâ, tko je ubi, nitko nè znâ, tko je zari. I ljûdi dobri raspìtujû: „Tko je ubi, tko pŏgubî?" a sviralica sàma svira, progòvârâ: „Žìvote môj, ròđenî oče! sestre su mene ù šumu pŏzvâle, mene jădnu pogùbile zà srêbrnû zdjelicu, rùmenû jabuku; iz téška me snâ nê ćeš razbúditi, dok nè dobijêš vode ìz cârskôga bunára."

Dvìje se sestrice zavidnice strésû, problijèdê, a duša ih peče kao oganj živi te se priznajû krive; zgrabe ih svežu i bace u tamnicu crnu dò cârskê volje, visoke zăpovijedi, a otac krênê se nă pût u prijèstolnî grad, Zà malo li, zà dugo li vrijème prispijê ù tâj grâd i pristûpâ dvórcu. Glè, sa zlàtne prètkućnicê ìzîđê car, ògrijâlô sunce; staràčac klanja se dŏ pojâsa, zà cârskû moli milost. Progòvârâ care: „Zàhvati žive vode iz bunára carskoga. Kad ožívî kći, dovèdi je âmo sà zdjelicôm, s jabučicom, sa sèstrama zločínkama."

Rădujê se starac, do zemlje se klanja i nosi uza se u stàklênci žive vode; bježi ù šumu, na cvjètnî húmac i otkòpâvâ tamo tìjelo. Istom je pòkropî vodom, ùskrsnê prèd njîm kćî živa

i pane ocu kao golùbica nä vrât. Skûpê se ljûdi te se nàplačû. Odvèzê se starac u prijèstolnî grâd, odvèdû ga ù odaje carske. Ìzîđê car, sunce ògrijâlô, spazi starca sä trî kćeri: dvȉje svezane pò rûke, a treća kći — kao pròljetnî cvȉjet; oči — rajska svjetlost; licem — zora, iz očiju suze roni, reko bi zȓnje bìserovo roni. Car gleda pa se divi, ràzljûtî se nà opâke sestre, a krasòticu pita: „Gdje je tvoja zdjelica i rùmenâ jabuka?“ Sad uzme ona kòvčežić ìz očinîh rùkû, ìzvadî jabučicu sà zdjelicôm i pita sáma cara: „Što bi ti, care gòspodâre, htio vidjeti? Gradove svoje tvrde? Vôjsku svoju hrabru? Lâđe li nä moru? Čudne li zvijèzde nà nebu?“ Skotȑljâ rùmenû jabučicu pò srebrnôj zdjelici, a nà zdjelici jedan se grâd zä drugîm pojàvljujê; ù njima kupi se vójska s barjacima, s puškama se ù bôjnî rêd pòstavljajû; vojvode stoje pred vojskom, kapetáni pred satnijama, dèsetnîci pred desètinama. Puške pucaju a topovi rîčû, òd dima stvori se oblak, oči ništa nè vidê. Jabučica kotȑljâ se pò zdjelici, rùmenâ pò srebrnôj; pò zdjelici talàsâ se more; lâđe plivaju kao läbudovi, barjaci se víjajû, s kȑmê pucaju. Puške pucaju a topovi rîčû, òd dima stvori se oblak, a oči ništa nè vidê.

Jabučica kotȑljâ se pò zdjelici, rùmenâ pò srebrnôj: ù zdjelici sve se nebo sja, sunce se zà sûncem òkrećê, zvijèzde se kupe ù kolo.

Car se divi čudèsima, a krasòtica gorke suze lije, prèd carem na koljena pada i moli smȉlovânje: „Care, gòspodâre!“ reče ona, „uzmi srebrnu moju zdjelicu i rùmenû jabučicu, sämo prosti sestrama mojim, nèmôj ih mene râdi pogûbiti!“ Sàžalî se caru nà suze njene, pòmilujê ih na molbu njenu; ona krikne òd radosti, stänê grliti sestre öko vrâta. Gleda care pa se divi; uzme krasòticu zä rûku i pòzdravljâ je gòvorêći: „Ja pöštujêm döbrotu tvoju, visòko cȉjenîm kräsotu tvoju; hoćeš li biti ženom mojom, cârstva caricom dobrom?“ „„Care, gòspodâre,““ reče krasòtica: „„Carska budi tvoja volja, a näd kćêrju očina volja, blägoslôv ròđenê matere. Kako otac zapòvjedî, kako mati blagòslovî, tako ću ì jâ reći.““ Otac se nàklonî do zemljice crne; pòšaljû pò mâjku. Majka blagòslovî kćer.

„Jošte te molim za jednu rȉječ,“ reče caru krasòtica: „Ne ràstavljâj ròđenîh od mène; dâj da sà mnôm budu i mati i otac i sestre moje.

Sad joj sestre prëd noge padaju: „Nijèsmo dostojne“ gòvorêći. „Sve se zabòravilo, sestre drâgê,“ reče ona, „vi ste ròđenê moje, ne s tuđe zemlje, a tko staro zlo spòmênê, tomu valja oko iskòpati.“ Tako reče, nasmȉjê se, diže sestre, a sestre plaču suze pòkajânja, cúrkom cúrê, sa zemlje se dići né ćê. Nato car zapòvjedî, da se dignu, milo ih pògledâ i reče, da òstanû u dvórcu.

Eto svadbe u dvórcu! sva je prètkućnica ù vatri kao Sunce ù zrakama. Car s caricom sjeli u kočije, zemlja se trese, narod bježi vičući: „Živio car s caricom mnogo gödînâ!“

84.

Vuk i jägnje.

Narodna pripòvijetka.

Srëtê óvca vuka pa mu reče: Je li vjera, vûjo![1]), da se nešto na prijatèljskî porazgòvorîmo? — Vjera ti je vazda od mène pa i danas, odgòvorî vuk. — Tako ti tvôga lȉjepôga poštènja, zašto mi zákla jutros jagnje? — Ëvo ću ti kazati: Jutros pristúpih žedan nä vodu. Ja sam ga višepútâ kao otac molio: nèmôj, moje dijete, mutiti vodu, a ono sve to više muti. Pravo da ti kažem, naljútih se, a ì tî bi, te ga zàklah, i za tvoju ljubav ìzjedoh, da se siròče ne usmŕdî ùkraj púta. Mä drugi put né ću; sämo mi dođi kazati, da je tvoje, da znam.

85.

Seòba bîlja.

Po Kišpatiću od M. D.

Šàrenî bȉljnî sag, što se površjem zemlje širi, pričȉnjâ nam se jedan isti, kao da se nikada nè mijenjâ. Dòneklê ȉ jest tako. Ali više pútâ nàstajû prilike, koje pròmijenê näjednôm bȉlje jednoga kraja: najednom niknu bȉljke na lìvadi, gdje ih doslije

[1]) Riječ od mila za vuka.

nije bílo, te za koju godinu pògûšê i ìstisnû bilje, koje je dotle mírno ondje raslo. Nitko nè znâ, tko je te prìdošlice pòsijao i zasadio. Na gàrîštu nikne zà malo vrijème korov i drač, gdje ga prije požara nije bilo. Korov i drač niču ondje, gdje je pustoš sijèlo svoje našla. To su skìtâčkê bîljke, za koje je téško reći, tko ih po svijètu ràznosî.

U ìskr̂čenôj šumi staro je bilje ìščezlo sasvim kao ȍd žalosti, što nè vidî više nȁd sobôm širokih krȍšânjâ, na koje se tako bílo nàviklo. Nà mjesto se njegovo uselio nov bîljnî svȉjet dȉžûći pònosito glavice svoje, što je osvojio novo zemljište. S uvjetima živòta nèstalo je i staroga bîljnôga svȉjeta. Ali kako su novi došljáci òvamo dòspjeli, tomu će se nešto teže ȕ trâg úći.

Na krovovima trskom ili slamom pokrivènîm, na stijènama i rȁzvalinama rastu bîljke pa se čudimo, tko ih je ònamo prenio. Po vìsokîm tórnjevima, na koje se čovjek nè penjê, naseljuju se bîljke, pače i po vùlkânskôm se kàmênju bilje sámo od sèbe širi. Prva bîljka, što se tude nastànjujê, obično je mȁhovina. To je prȅteča savršenijemu bîlju, da mu prìrêdî zemljište za kasnije doseljeníke. To se dodúšê zbiva pòlako, ali seòba ipak napreduje.

Kako se bîljka seli?

Svi dobro znamo, da je bîljka čitav svoj život za jedno mjesto vezana, odakle se sama ni maknuti nè možê. Hrane joj nè trebâ tražiti, jer je sama priroda pòdâjê. Pa se pored svega toga opet biljka seli. Živòtinja òstavljâ mjesto svoje te se nȁ pût daje istom, pošto je dorásla, dok dorásla bîljka sáma nè možê s mjesta nego ȕ sjemenu. Samo čovjek može i umije odráslu biljku prènijeti dalèko preko svȉjeta te je nȁ novu mjestu nastániti. Bîljka se dakle seli sȁmo dok je ȕ sjemenu, a u tome joj pòmâžê: zrâk, voda, živòtinja, pa i čovjek hȍtimicê i nȇhoticê.

Gdjekoja biljka ima vrlo sìćûšne sjèmênke. Dòzrelî ìspalî plôd ràznosî vjetar nadalèko. Padne li sjèmênka nȁ zgodnu zemlju, nikne biljka, gdje je prije nije bílo. To zàhtijevâ priroda, jer sve sjemenkê jedne biljke ne bi mogle uspijèvati na prostoru pod roditeljem svojim. Gdjekoje sjemenke imadu kao krìoca, što im je priroda dala nȉ za što drugo, nego da vjetru olàkšajû posao, da sjemenke što dalje ponèsê. Take su sjèmenke ȕ našê breze, koje vjetar često ȍdnese na visòkê kûle, rȁzvaline i stijène, gdje kadšto niknu te porástê ȍd njȉh čitavo drvo. Svatko poznaje

žûtî maslàčak (Leontodon taraxacum), što raste uz pútove i ȕz tratine, i kojega se mlado lȉšće s proljeća jede kao saláta. Kad mu glavičasti žuti cvȉjet ocvàtê, prètvorî se u bijèlu pahùljičastu kúglu, koja se može jednim dáškom òtpuhnuti. Pòd svakôm je pahúljicôm sićušna sjèmênka, koju vjetar na sve strâne ràznosî i sije.

Po ìskr̂čenôm zàpuštenôm šumskom zemljištu niče obični šumski korov, kojemu se pridružuje: kùpina, vrba, jàsika i jarèbika ili brèkinja. Druge godine preòtimâ mâh šumska trava, malo pòmalo dižu se grméljci, smrt korovu, što se doslije ovuda širio.

Voda prenosi sjeme.

Mnogo sjeme nosi sȁ sobôm voda, dok dòspijê na prikladnu zemlju, gdje onda nikne. Ovàkô su s visokîh Âlpâ došle neke bîljke u dalèke nȉzine, gdje ih prije nikad nitko vidio nije. Morske strúje, koje teku koritom kao rijèke, a i válovi morski nose sȁ sobôm bîljnê plodove ȕ novê zemlje, pa ako im nova zemlja i nebo prija, udomaćit će se ondje. Za vodènô putòvânje treba sjeme da je lako, u tvrdoj ljȕsci zàtvoreno, da ga voda iskvariti nè možê. Samo tako je mȍgûćê, da je more plodove kao čòvječjâ glava velike prènijelo u dalèke krajeve. Tim je putem iz Amerike more dòtjeralo kukùruz već prije 1200 gȍdînâ u Japan. Taki su pojavi Kolumba utvŕdili u zȁmîsli, da ima nȁ zapâdu zemlja, iz koje dòlazî sjèmênje na èvrôpskê obale.

Ptice prenose sjeme.

Ptice prenose bòbulje i mesnate plodove, kojima se hrane. Jedne pòjedû sȁmo mêso, a sjemenke dođu ȕ zemlju, druge progùtajû čitav plod, ali ne pròbavê tvrdu sjèmênku nego ìzîdê iz crijèva nepròbavljena. Za to su òsobito prikladne selice ȕ jesên, jer u to dȍba ima pò polju mnogo zrelih bȍbûljâ. Ìz sjevêrnê su Amerike g. 1770. dȍnijeli ȕ grâd Bordeaux (čit. Bordò) u Fràncûskôj vȉnobôj jagodu (Phytolacca decandra, Alkermes), koju su trebali za bojàdisânje vina, a ptice su je potom rȁznijele pò svôj južnoj Fràncûskôj. I sisavci, koji se bîljem hrane, šire nȁ istî način nepròbavljenîm sjèmenkama bîljke. Ima čupavih sjèmenâkâ, koje se hvataju živòtinjama zà dlaku, a pticama zà pêrje, pa se tako prènosê ȕ drugê krajeve, gdje òtpadajû i nȉčû.

Čovjek prenosi sjeme.

Nâjvišê od svih pridònosî tome hotimicê ili nèhoticê čovjek. Tr̂govinôm čovjek nehotice prènosî sjèmênke iz najudaljenijih krajévâ. Izmjènjujûćî robu dònosî u tuđê krajeve sjèmênke bilja ìz svôga kraja, a s robom stranom dònosî kući sjemenke strane. S ovčjom kožom američkom došla je mnoga američka bȉljka u Èvrôpu. Koža se ovdje čisti, lûpâ i pere i tako ìspadajû sjemenke, proklijajû i ràsplodê se. Mnoge vrste bȉljâkâ dobila je ovako Amerika iz Èvrôpê.

Vojska prenosi sjeme.

I vojska prènosî nèhoticê s krmom nove biljke u kràjeve, u koje dòlazî. Tako su Francúzi 1870. godine prènijeli mnogu alžirsku biljku u Fràncûskû, gdje je niknula, ali se nije održati mogla, jer nije mogla priviknuti hladnijemu pòdnêblju.

Prijateljstvo među biljem.

Među bȋljem ima ljubavi i prijateljstva. Ima bȉljâkâ, koje su se tako udrúžile, da jedna bèz drugê živjeti nè možê, pa kako jednu prèsâdîmo, nikne odmah dò njê i drugarica njena. Sjeme je te druge bȋljkê tako sìćûšno, da ga i ne òpâžâmo, ili ima sićušne kukice, kojima se uhvati zà drugû sjèmênku. Tako je sa žȉtaricama došao iz Azije k nama: modri razlíčak (Centaúrea cyănus), kukolj (Agrosthēma githago), turčínak (Papāver rhoeas) i druge. Gdje nema žȉtarîcâ, nema tih bȉljâkâ.

S čovjekom seli i bilje.

S čovjekom se po svijètu selila i množina bȉljâkâ. Čovjek nosio je na seòbi svoje kulturne biljke sà sobôm, rázličitu robu, vodio je stada svoja, a ȕzâ to je nèhoticê ponio i korova. Gdje se čovjek zaùstavio nà svôm pútu, ùz kuću se njegovu pojavila sila bȋljnîh dòseljenîkâ. Svaka je veća narodna skupina došla ìz drugôga kraja pa je i druge biljke dònijela. Po tome moglo bi se bez sumnje odrediti, odakle se prvi narod ondje naselio. Prastanovnici sjeverne Amerike zovu naš trpùtac (triputac, bȍkvica; Plantāgo maior) *stope bijela čovjeka* pa hoće time da kažu, da je trputac ondje nikao, gje je Evropljanin nogom stupio. Naš obični kȕžnjâk (Datūra stramonium) pokazuje òsobito, kako pojedina bȋljka čovjeka uzastòpcê slijèdî. Biljka ta pòtječê iz istočne

Indije. U Èvrôpi se spòminjê prvi put u šesnaestom vijèku, kad su je kao rijètku biljku u vrtovima uzgajali. Danas se taj otrovni korov pò svôj Evropi raširio, a răznijeli su ga Cigani, koji su sjèmênke njegove upotrebljavali za vráčânje, pa kud su Cigani prešli, onamo se i kužnjak pojavio. Usred pȕstoši, gdje danas čovjeka nema, odávajû biljke mjesto, gdje je nekoć čovjek bòravio. Ima bȉljâkâ, koje se od čovjeka odijèliti nè mogû, kao da bez njèga živjeti nè mogû. Okò kûćâ naših nàlazîmo svuda iste bȋljke. Kako čovjek pa bílo sred šume, kolibu sàgrâdî, odmah se oko te kuće bilje pròmijenî; staro ùzmičê prèd novîm, rekao bih gotovo iz ljubavi za slobòdôm bježi od čovjeka kao srna i druge šumske živòtinje. Po sèoskîm ulicama nêmâ šumskoga ni livadskoga cvȉjeća, pa i trava po kròvovima ili uz tàrac nije ona ista, što je na livadi vidimo.

Uz čovjekovu kuću drže se čȕdnovâte bȋljke, sumnjiva i gadna znăčâja, često otrovne, nikad korisne. Ropske su naravi, zato im nè smètâ, ako ih čovjek svaki dan nogama gazi, samo ako se mogu toviti otpacima, koji gnoje zemlju oko stánôvâ naših. Tako su: kòpriva, kȕžnjâk, bùnika, kukùta, tȉtrica, krasúljak i mnoge druge. Dalèko u gòri nàîđêmo više pûta na korovne biljke; nema tu trâga čòvječjêmu stânu, a biljke pokazuju, da je tu čovjek stănovao.

Taj je korov tako prìrâstao za čovjeka, da ga prati preko kopna i prèko mora u najudaljenije krajeve. Ne boji se ni žege južnoga sûnca, ni studeni sjevernoga neba. U Groenlandiji, na Rtu dobre nádê, u Americi i u Indiji raste uz čovjeka isti korov kao i kòd nâs. To su svesvjetske bȋljke bez dòmovinê, a svagdje se nàlazê. Što su uši, buhe, stjenice, muhe, miši i parcovi u živòtinjskôm, to je korov ù bȋljnôm carstvu, koji čovjeka širom cȉjelôga svȉjeta slijèdî. Taki je korov naša kòpriva, koja ide za čovjekom i u najzabitnije krajeve. Našli su je pače na visinama àlpskîm od 2.650 metârâ, kako se zà zîd gòstionicê sred alpskoga bȋlja sàkrîvâ, koje sămo u blizìni vječnoga snȉjega raste.

86.

Borba među bîljem.

Po Kišpatiću od M. D.

Bîljnô carstvo ne pòznajê druge pravice do ovu: tko je jači, taj i tlâčî. Svaki pêdalj zemlje, što ga bîljka zàprêmî, mora silom drugoj òtêti. Tu se bije vječit boj, nikad mira ni prìmîrja. Tko je zapremio ma i stopu zemlje, treba da je neprèstano na oprézu, da ga drugi s nje ne ìstisnê. Kako koja pòkâžê ma kaku slăboću svoju, druga je već òpazî ìz zasjedê, nàvâlî na nju, da joj otme zemljište. Pòjâvî li se nă bîlju s kojega mu drago razloga bolest, odmah se sjătê druge bîljke kao jastrebovi, kad nànjušê strvinu, pa òtimâj i ùbîjâj. Što je koja ŏtêla, to drži čvrsto, a koje žive jedna dö drugê, junàkinje su, koje se ne boje jedna druge, pa kako năporedo rástû i žive, mislio bi, da su dobre prijateljice. Pa i jesu kao i hajdučke čete, dok jedna drugoj nè smêtâ. Ali kako se pòjâvî koji dòšljâk pa hoće da se među njîh nàselî, odmah nèstanê mržnje međù njima, koja je dotada vladala, pa se složno ùhvatê ù kolo zabòravljajûći dòmâćû svoju svađu, da ìstisnû drzòvitôga došljáka. Pa i šta će taj dotepénac među dòmâćôm djecom? Ta i same imadu prèmalo zemlje, pa još da puste u svoju srĕdinu stránca, nèprijatelja, da im krv siše, stare im pravice òtimâ, za koje su se tolika stoljeća borile! Ne, toga dòmâćâ djeca né ćê tako lako dopustiti. Tu će nastati borba na život i nà smrt, borba za opstanak.

Znate li, kako je téško tuđu bîljku ìz drugôga kraja kòd nâs udomaćiti? Čovjek je već u prăstârâ vremèna mnogu kùltûrnû biljku prenio iz tuđe zemlje pa je sadi po pòljima i po vrtovima. Pa što rekoše na to naše dòmâćê bîljke? Jesu li je primile ù kolo svoje, jesu li se sprijateljile s njima? Nijèsu nîpošto. Te se biljke nijèsu mogle s malo izùzêtâkâ nigdje kòd nâs **s á m e** udomiti. Dòmâćê su im se biljke svuda i neprèstano òpirale, a čovjek mora otpor ovaj silom odbijati. Plugom i motikom unìštâvâ on te òtpornîke, da svojim mìljenîcîma òd godinê dò godinê osigùrâ život. I kako čovjek zàpustî štícênîke svoje, već su dòmâćî pòdigli glave, malo i veliko se diglo nă noge i zà godinu dvîje ùništili su došljáke, koje je čovjek zapustio. Tă i na râđenôm polju nijèsu pòsijânê i pòsâđenê biljke sìgûrne, da ih dò-

mâćî neprijatelji ne pòdâvê. Ti se neprijatelji krîšom uvuku među čòvječjê štićenike, ùgnijezdê se međù njima pa im sìšû sôk i životnu snâgu. Gospòdâr dobro znade, da bi mu propao kukùruz, repa, krumpir i t. d., kad ih ne bi od korova čistio.

S usjevnim bîljkama donio je čovjek i korov, a dòmâćê biljke gledaju ga kao i samo usjevno bîlje prîjekîm okom te mu ne dadu odàhnuti. Međù našim žîtaricama ima cijèla hrpa korovnoga bîlja. Tu raste: kúkolj, razlíčak, vílina kòsa, kokòtić, turčínak, vranino oko (Agrosthemma Githago; Centaurea cyanus; Cuscuta Epilinum; Delphinium; Papaver Rhoeas; Paris quadrifolia) i mnogi drugi bèskućnîk. Čovjek ih nĕhoticê òd godinê dò godinê uz žîtarice sije, koje ih kao stare svoje znance iz starìnê mĕđu sobôm trpe. I samo međù njima može taj korov da živi, ali nè smijê da prođe s polja, pa da se ùmiješâ među dòmâćê bilje, jer ga prije ùgûšê nego što je dospio, da cvîjet răzvijê. Isto se dògâđâ s uresnim našim biljem pò vrtovima. Ako mu i prija nebo naše, opet nè smijê preko ograde među dòmâćî svîjet, gdje ga čeka obično smrt.

Kako ù polju i na livadama, tako vlada i ù šumi jači. Šuma nam se istina prìčînjâ hram Božji, u kome gospòdujê vječni mir. Kad slušamo milòzvûčno pjevanje veselih pjĕvîcâ ili zújânje kûkâcâ, koji òblijećû od cvijètka do cvijètka, pa kako se vesele svome živòtu, pòmislili bismo, tu nema răta, tu vlada sveti mir. Pa opet nije tako, drvèta se mûčê i prìpravljajû hranu sebi, a milijuni lăkomîcâ požudno čekaju, da sjednu za gotov stô. Tko bi prebròjio sve kukce, koji žive òd šumskôga dȑvêća? Jedni podgrizaju kòrijenje, drugi glođu kōru, treći bûšê déblo, četvrti se hrane lîšćem i plodom, odgrizaju cvjĕtove. Svaka vŕsta drveta imade svoje kukce, koje mora da prèhrânî. Ima dȑvêća, na kome živi pò stô vŕstâ kûkâcâ. Kad bi priroda dala, da kukci dò sitê volje pò šumi haraju, năskoro bi je nestalo. Ali nà njîh vrêbâ čitavo jato različnih ptîcâ, da zàpriječî pògibao, što šumi prîjetî. Za pjèvicôm, koja za kukcem leti, vrêbâ opet razbojnik kobac, pa tako eto sve tu živi od ùbôjstva. Dok jednome ne òmrknê, drugome nè svanê. I sámo dȑvêće, što tu tako mirno i nĕdûžno jedno dò drugôga stoji, nè mislî nî na što drugo nego na òtimânje i na rătovânje. Majka Zemlja je darèžljiva, ona pòklanjâ život svakomu sjemenu, što se krilu njenu pòvjerî, ali za sav taj svîjet nema na Zèmlji dosta mjesta, pa jedan drugoga gûšî. Mnoga

klîca mora prôpasti, da se druga ràzviti ùzmožê. Pa i ono, što se prìdiglo ùvîs, valja neprèstano da se bori, valja da se òtimâ ô zemlju, u kojoj će kòrijenje širiti, ô vodu, kojom će se topiti, o svjetlost i zrak, u kome će lîšće svoje širiti. Tko je jači i snažniji, pobijedit će, dok slabiji prije ili kasnije podlèći mora. I ono silno zeljànô bîlje, što se po zemlji raširilo, nèsamo da gleda, da što više hrane dȑvêću otme, nego se i mȅđu sobôm neprèstano kolje i ùbîjâ. Òtimâ se zà svakî pêdalj zemlje, zà svakû kâp vode, što nà zemlju padne. I na sámôm golom kamènu, kako se nàstânî nešto màhovinê i lišaja, već se zàmećê borba, tko će koga ìsti-snuti. Kad mahovina s vremenom lišaj nàdvlâdâ, onda čekaju ù zasjedi nȅbrôjne biljke, da na ìzmučenî lišaj nàvâlê i da mu otmu prìrođeno tlo. Te borbe traju bez prèstânka. Nema tu mira ni ù rânô ljeto, ni ù kasnû jesen, ni dȃnju ni nòću. Kad je već ljeto na ìzmaku, pa nema više nade, da će jedna biljka drugu nadvladati, ona svaka brižljivo skûpljâ òbîlje hrane u sjemenu, u deblu, u pùpovima i u kòrijenju zà novô proljeće, novu borbu, zà nov rat. Kako zima nàstanê, pòlâžû stranke òrûžje pa se mirno spava dò rânôga proljeća. No kako ògranê proljetno sunce, ùgrijê zemlju i pròbûdî bîljnî svȉjet nà nov život, već se zàmećê nov rat, pa zlo onomu, koji se nije prošle godine opskrbio dobrim òrûžjem.

U tom se ràtu nè pazî na prijateljstvo i rodbinstvo, svaka se bîljka sȁmo za sèbe brine, svaka sȁmo na sèbe misli. Ako u toj borbi jedna padne, tomu se padu i rođena braća vesele. Kad vjetar òborî kaku staru omòriku, zàčas niknu nà njôj mlade klîce. To su djeca njezina, koja kòrijenjem svojim bûšê trup majke svoje. U tome im pòmâžû gljȉve rastvárajûći drvo iznútra u trúlež tako, da sȁmo još tvrda kora neko vrijème zadȓžî oblik debla. Kad kiša ìsperê i splâčê truhle ostátke, onda òstajû čiste, mlade omorike, gdje u zraku stoje na golom kòrijenju kao na hòduljama[1]). Zàmalo se ùvjerê, da im ovdje nema svima živòta, pa se stanu òtimati ô nj. Nâjjačê se mlàdice dignu ùvîs i izrastu u golèma debla, dok òstâlê ù prvôj mladòsti pògibajû.

[1]) Motke, na kojima se više zemlje ide.

87.

Borba drvétâ.

Po Kišpatiću od M. D.

Čètinjače žívê vrlo rado u zadruzi, ali ne tȓpê nȉpošto stránca mȅđu sobôm. Svaka vȓsta hoće da bude u svòjôj kući gospòdâr. Òd sjevêrnê Fràncûskê pa sve do Urála i dalje kroz Sibìriju ra-širio se bôr (Pinus silvestris) tvòrêći za sèbe ogromne šume, u koje smije samo bòrovica i breza da se kadšto ùšûljâ. U takoj šumi ne trpi bôr ni na zèmlji cvjetno bîlje, što pò lisnîm šumama raste, kao da bi htio time da pòkâžê, da se taj cvjetni ures nè slâžê s njegovom ozbiljnom i mrkom ćûdi. U svòju srèdinu pušta on samo nȅkoliko prostih zeljànîh bȉljâkâ i gȓmovâ, pa i te su vȓste isto tako proste i sirove ćudi, da ne primaju mȅđû se koju stranu bîljku. Taj bîljnî svȉjet u borovoj šumi sačinjâvâ nȅko-liko vresóvâ[1]) mahovina i lȉšâjâ. Druga koja bîljka rijètko da òvamo zađe.

Lisna je šuma mnogo miroljubìvijâ od čètinastê. Pojèdînê se vrste lisne šume ne osàmljujû, nego vole zádružan život te čine mješovite šume. Bukova šuma pušta u svòju srèdinu: jasen i javor, a pod širokîm svojim krȍšnjama zàstirê lijèsku, zȁnovijet[2]) i mnogo drugo gȓmlje. I pònositî hrast ne će uvijek da samò-tujê, nego dočèkujê gostoljubivo u svoje šume: bukvu i lipu, javor i brȉjest, a pòd krošnjama svojim trpi zèlenê gȓmove, crni trn, glog, lijèsku i jarèbiku ili brèkinju, ružu i kùpinu. U lisnoj se šumi rȁzastr'ô zelen sâg òd mahovinê nàčičkân nȃjkrasnijîm šumskim cvȉjećem.

No lisna i čètinastâ se šuma nè mogû nikad da slože. To su krvni nèprijatelji, koji, kako se sàstanû, zàmećû odmah žestok boj. Rat taj traje između jedne i druge šume s promjènljivôm srećom od pàmtivijeka, a dovȑšio se ni do danas nije, sad nad-vlàđujê jedna, sad druga vȓsta.

Ù mnogo krajévâ srednje Èvrôpê, òsobito k sjeveru, ùvelike je u novije vrijème prevládala čètinastâ šuma. Tu joj je čovjek bio nà rûku. Po dolovima pomágao je bȍru, jer rástê brže a zadovòljâvâ se mršavijom zemljom; po bregòvima čuvao je omò-

[1]) Vrijès, trava, Calluna vulgaris. [2]) Zanovijet, žučica, Cytisus labùrnum.

riku i tako je mnogo pridonio iskrčívânju lisne šume. Krasne hrastove i bukove šume, koje su se nekoć onùdâ širile, ìščezle su danas sasvim. Po poganskim se gròbovima nà nekîm mjestima nàlazî hrastov i bukov ugljen, gdje danas samo bôr raste. Ù Šleskôj rasle su nekoć prèkrâsnê hrastove šume, gdje ih danas više nema.

Nà drugîm mjestima ùzmičê opet bôr pred snažnom bukvom. Bukvu nè smêta da i u ù sjeni raste, pa se làgâno dizala ìspod bora, dok se nije pròbila kròz rijetkû krȍšnju njegovu te mu preko glave izrásla. I tim se boj dovŕšio. Bôr nè možê da bude bez sunčànôga svijètla, nè možê da raste pòd sjenatôm krošnjom bukve, te se mora tu ugúšiti. Ù ruskîm su se šumama digli nȁ bôr breza i jàsika[1], i bor je svagdje pòdlegao; ali prèd bukvôm ne ùzmičê sȁmo bor, nego i breza, kako se to vidi pò mnogîm krȁjevima srednje Èvrôpê. Gdje se bukva sàstanê s brezom, ondje nàstajê ljuta borba, a breza kao da zna, da je slabija, pa gubi u strahu s onu stranu, gdje se dòtîčê opora i jaka pròtîvnîka, grânje svoje sagíbajûći vršak nà drugû strânu, da dođe do svjetlosti i dȍ zrâka. Pa kad je stisne ì s druge strane nèprijatelj, onda nàprêgnê sve sile, da se što više ȕvîs digne. Ali badàvâ joj sav trud i mȕka, jer je dòmala i tu prèstignê bukva pa je zàgûšî.

Žilava i pȍstojâna bukva ȕpûštâ se često u borbu sa samim hrastom pa ga često i pòbijedî. Hrast je čvršći i duljega živòta, pa se ù svôm dostojánstvu uzòholî i ponèsê te dòpûštâ, da se pod njegove krošnje bukva zavuče. Snažni i visoki hrastovi znadu, da im bukva nàškoditi nè možê, ali ne pomišljaju na svoje potómstvo. Kad se tu bukva jednom ùgnijezdî, onda nè dâ više pòdmlatku hrastovu òduška pa se gustom njenom sjenom sve pògûšî. Sȁmo stari visoki hrástovi stoje tu, pa kad oni ȉzumrû, onda bukvi nema više gospodara, nego ona zàvlâdâ sasvim šumom. I tako prèlazî gospòdstvo iz ruke ù rûku, tako je bílo i takȍ će biti, dok bude bȋljnôga svȉjeta.

Пословице 45—50.

Ни се у добру понѐси, ни ȳ злу пòништи.
Нитко се није учен родио.

[1] Jasika, Populus tremula, trepètljika.

Ни све злâто, што сјâ, ни све пѐћина, што зјâ.
Некоме ѝ плуто тоне, а некоме и ȍлово плу̑тâ.
Новац је душòгубац.

Zagònêtka 10.

Sablja bȅz gvozdi,
Jùnâk bȅz kosti,
Više ùčinî zla
No hajdúka dva.

88.

Godina.

Po francuskom M. D.

Zemlja je nà svôm putu okò Sûnca nagnuta kao kúgla zemàljskâ, što je ù školi vidimo. Sjeverni je stožer uvijek ùpravljen k zvijèzdi Sjevèrnjači. Zemlja opìsujê osim toga nà svôm putu òtêgnut krug, zovu ga elìpsôm, te se sad približuje Suncú, sad se udaljuje od njega. Po tome se ona nàlazî u različnim pȍložâjima.

Ljudi, koji žive na jugu od 23⁰ južne širine, vide Sunce neprèstano ù sjevèrnôm pravcu. Mi, koji smo nȁ sjeveru od 23⁰ sjeverne širine, vidimo ga uvijek u južnom pravcu.

Od 21. prosinca do 21. lîpnja sjena naša biva sve manja, sunčànê zrȁke padaju nà nâs o podne gòtovo òkomito; dani rastu.

Od 21. lipnja do 21. pròsînca sjena naša biva veća; sunčànê zrȁke o podne sve su više ȉ višê kose; dani padaju.

Oko 21. pròsînca i 21. lîpnja ostaje sjena naša nekoliko dánâ očevȉdnô jednaka. Sunce se nàlazî u istom razmaku òd nâs. To se vrijeme zove suncòstaja.

Najduži je dan u godini 21. lîpnja ù ljetnôj suncòstaji; najkraći 21. pròsînca ù zîmskôj suncòstaji.

Dva puta ù godini dan su i nôć jednako dugi: 21. ožújka, u proljetnom jednakònoću (ekvinokciju), i 21. rûjna, u jèsênskôm jednakònoću.

Vrijème koje proteče između dva jednakònoća istoga imena (između 21. òžûjka jedne godine do 21. druge ili 21. rûjna jedne do 21. rujna druge), čini godinu.

Točno ù tâj čas svršila je Zemlja put svoj okò Sûnca pa je zàpravo sunčànâ ili astronomska godina.

Grăđânskâ je godina isto tako duga kao i sunčànâ, ali se broji òd drugôga dana. Do godine 153. prije Krista pòčinjala se u Rimljana građanska godina 1. marta, a svršívala 28. februára. Mjeseci po latinskim imènima sèptêmbar, òktôbar, nòvêmbar, dècêmbar bíli su onda ùistinu: sedmi, osmi, dèvêtî, dèsêtî mjesec ù godini računajući od marta kao prvoga mjeseca ù godini.

Sto godina čini stoljeće ili jedan vȉjek. Mi brojimo godine od rođenja Kristova. Taj način računanja zove se kršćanska era (vrijème, od kojega se računaju godine).

30 dana imadu mjeseci: trâvanj, lîpanj, rûjan i stùdenî, veljača 28, òstâlî 31 dan.

1. Julijev kalèndâr.

Zvjezdári ègipâtskî držali su, da godina ima 365 dánâ. Kasnije se upòznalo, da ima šest sati više i svake četvrte godine da narástê za dvadeset i četiri sâta. Tako rástûći zaòstala je godina od ègipatskîh vreménâ do 46. godine pr. Krista za 90 dánâ, t. j. vrijeme je sunčànô bilo naprednije od godine za 90 dana. Da se ta pogrješka ìspravî, òdrêdî Julije Cezar, diktator i vrhovni svećenik rimski, na kojega je brizi bio kalèndâr, da se godina 46. prije Krista zaùstavî za 90 dánâ tako, da se kröz trî čitava mjèsêca piše isti datum. To je bila posljednja godina zbȑkê (annus confusionis ultimus).

Da se zàpriječê u budúće take pogrješke, òdrêdî Julije Cezar, da svaka četvrta godina ima 366 dánâ; ovaj dòpumbenî dan čini 29. dan vèljačê. Ovo se zove Julijeva promjena, a dòpumbenî dan zove se prijestupan.

Svaka godina ìskâzânâ brojkama, koje se dadu podijèlitî sa 2 bez ostátka, prijestupna je; na pr. 1908, 1912, 1916 i t. d., a mjesec veljača ima u toj godini 29 dánâ.

Taj tàko pròmijenjenî Julijev kalèndar bio je na snazi sve do 1582. godine.

2. Gȓgûrov kalèndâr.

Po Julijevu kalendáru treba da bude jednakònoće 21. ožujka i 21. rujna; medùtîm je ono svake godine prètjecalo òdrêđenî čas jednakònoća zà nekoliko čâsâkâ tako, da je u šesnaestom vijèku opet zaòstala godina 10 dana za vremenom astrònomskîm. Vrijème je bilo brže òd godinê. Kad se naime brojio 21. òžûjka po kalendáru, bílo je već 10 dana prošlo od jednakònoća.

Zvjezdári onoga vremena dokazali su, da godina nema baš nä vlâs 365 dánâ i 6 sati, kako je Cezarov zvjezdar Sosigen proračúnao bio, nego nekoliko čâsâkâ manje.

Godine 1582. pòvjerî papa Grgur XIII. po zaključku tridentskoga sabora Luigi Liliu[1]), da se to ìspravî. Po njegovu računu imala se skratiti ona godina za 10 dánâ. Nato òdrêdî papa glasòvitôm bùlôm, da se godine 1582. nè pîšû i ne broje 5., 6., 7., 8., 9., 10., 11., 12., 13., 14. dan listopada nego da se iza 4. listopada odmah piše i broji 15. listopada. Tako je slijèdećê proljetno jednakònoće palo tačno na 21. òžûjka.

Da se ovàkê neprilike u budúće više ne dògodê, òdrêdî Grgur XIII., da budu samo one stoljetne godine prijèstupnê, kojih se prve dvȉje brojke dadu podijèliti sa 4 bez ostátka. Zato nijèsu bile prijèstupnê godine 1700., 1800. i 1900., jer brojke 17, 18, 19 nijesu djelive sa 4 bez ostátka, a godine 2000, 2400, 2800 bit će prijestupne, jer su brojke 20, 24, 28 djelive sa 4 bez ostátka.

Zà pêt gödînâ od 1582—1587. primiše taj kalèndâr katolički narodi. Njemački protestanti primiše ga nakon duga sùproćênja istom 1700. godine; Engleska istom 1752, dok se narodi grčkoistočne vjeroispovjesti: Grci, Rusi, Srbi, Bugari i Rumunji još i danas drže Julijeva kalendara te zaòstajû 13 dánâ zà Sûncem. Ruski se datum piše ovako na pr. 1/14. sȉječnja, što će reći: 1. siječnja pò stârôme, 14. sȉječnja po novome kalendaru (Gȓgûrovu).

60.

Hrčak.

(Cricetus frumentarius.)

Hŕčak je glòdavac òdlikujûći se među drugîm mìšima svojim kratkim dlakavim rêpom, svojim po trbuhu crnim a pò

[1]) Luigi Lilio bio je liječnik u Rimu, koji se bavio astronomijom. Pred smrt svoju predao je papi osnovu za ispravak kalendara.

kîčmi cvjètastîm kȑznom, a òsobito svojim pròstranîm pòdbradnîm kèsicama, koje mu na vratu do blízu pléćâ dòpirû, i u kojima nosi žito.

To vam je prava živa tvȑdica. Sve ljeto i svu jesen skûpljâ i snosi žito u svoje nȁdo[1]). To je nȁdo njegova kuća i žitnica, koju sebi pòdubljê u zèmlji nàmjestî i u koju osim ùlaska òkomicê izdúbê pùkotinu, kroz koju žito sipa. Tolìko je tvrd, nèprijâzan i zloban, da ni žênci nè dâ u svoje nȁdo, već ona treba da ima svoju príliku. Kad se sàstanê hrčak s hrčkom, dotle se kolju i grizu, dok jedan drugoga ne zàdâvî i nè proždrê. I žênka je zla mati, jer kad òkotî hȑčiće, poslije tri nedjelje ìždenê ih ìz svôg nȁda još onàkô malène te ih prògonî i zlobi im kasnije, gdjegod ih sretne. Ȕ južnôj Rusiji i u Srbiji ima jedna vŕsta tvorca, koji po desétak takovih tvȑdîcâ pòkoljê i u svoje nȁdo uvuče. Ì tô mu je nȁdo hrčak sagradio, kôga je iz njègova dȍma izàgnao ili ga u njèmu zadavio. Tako tvrdica tvrdicu kȁzni i jači snosi ù ostavu one, koji su svega vȉjeka žívež snosili ì njîm tvȑdovâli. Ȕ mâlôj jednoj njèmačkôj pòkrajini poubíjali su jedne gȍdinê 27.000 hȑčâkâ. Ljûdi im rado prekopávajû ȍstave, jer pojèdînî hrčak može čitavu cêntu (50 kilograma) bîrâna žita u svoje nȁdo snijèti. Kadšto nàiđû na rȁzabrânê vŕste, kao kad srebròljubac skûpljâ òsobito nôvce rázličitîh gȍdînâ. Imámo i nešto dobra o hrčku napòmenuti, da ždere hrúšteve (gúndelje) i skàkâvce, i tijem nam ipak nešto kòristujê.

Poslovice 50—55.

Od jednoga ȕdâra dûb nè padâ.
Od múčânja glava ne boli.
Pòkôrnôme glâvu sablja ne sijèčê.
Prȉjatelj se u nèvolji pòznâjê kao zlato ù vatri.
Rȁlo i motika svȉjet hrani.

90.

Ž i v o t n à s j e v e r u.

Od prof. dra. Mija Kišpatića.

Strášan je sjever! Kad nam tko o njèmu pripòvijedâ, nè možêmo se dosta nàčuditi, kako čovjek može ondje drȁgovôljno

[1]) Rupa.

žívjeti. Leda i snȉjega nikad mu ìspred očijû ne nèstajê. Kad u jesèni sjedne Sunce, gòtovo se više i ne pòmâljâ. Nàstanê mjesece i mjesece duga noć. Slabo svjetlùcânje sjeverne zore, Mjeseca i snȉjega òbavijê svojom grôznôm čaròbijôm čitavu òkolinu. Jȁdan čovjek pȁtî i ùzdišê, jedva čeka, da mu opet Sûnce grânê, jer mu sà Sûncem ljeto i sreća dòlazî. Dòčekao jàdnîk nȁpokôn i ljeto — ali kùkâvnô ljeto! Šume se malo zazelènjele, snȉjeg je počeo kopnjeti i to je sve, što mu ljeto donèsê. Sûnce stoji nisko na òbzôrju čitave mjesece kao da se i nè gîbâ s mjesta, dok opet ne ìščeznê zà dugo vremena. No Lapländac i Sibírac naùčili su se na ono grôznô nebo, nè znajû zȁ boljê, pa su u svojoj dòmovini srećni.

Zemlja mu nè rodî žitom, nè rodî voćem; konj, govedo, ovca, koza, to sve ne bi moglo ondje uspijèvati; on bi propao, da mu nije sjevernoga jelena, koji ga òdijevâ i prehrànjujê, i vjernoga psa, koji mu jelena čuva i brani. Sjeverni je jelen jedna od nâjkorisnijîh živòtînjâ čovjeku. Čitavi narodi imaju po njèmu svoj opstanak. Boljku našemu mnogo pridonosi konj i gòveče a Àrapinu dèva, ali mi bismo ipak mogli bèz njîh živjeti; no Lapländac i Fínac bèz svôga jelena pravi su bókci, zà nekoliko gȍdînâ nèstalo bi ih sa Zèmljê. Lapláncu je sjeverni jelen jèdînô, što stèći može. On mu je sva nada i ponos. Baviti se timárenjem[1]) sjevernoga jelena zâ nj je nâjvećâ čast i dostojanstvo. U njegovim su očima kukavice i pròpalice, koji se dadu u ribárstvo pa zanèmârê svoje stȁdo ili koji odu u bogàtijê pokrajine u službu. Tko ima više jèlênâ, bogatiji je i ugledniji. Tko ima 50 komádâ, siròmah je, koji se s téškôm mȕkôm òd godinê dò godinê pròvlâčî. S 200 komádâ živi obítelj još dosta kùkâvno, s 800 jèlênâ Lapländac već je bogat. Neki imádû pače dvȉje dò trî tisuće kòmâdâ. Nâjsrećnijî je, kad stȁdo može pomnožiti pa ma na kakav način. Lapländac nê će dirnuti tûđêga zlata i srebra pòdnipošto, ali jelena će ùkrasti, gdje ga nađe. Pò čitavôm Làplandu nije nitko siguran za svoju živòtinju, tako je ondje krȁđa rȁširena. Na sudu prìznâjê Lapländac, da je nèprâvda krasti tuđu žȉvinu, ali mu godi pa nè možê vidjeti tuđa jelena, da ga ne ukrade.

Čovjek nema ù sjevêrnîm krajevima nȉjednê druge živòtinjê, koja bi ga uzdržávala i branila, doli jelene, zato se on i brine

[1]) Čišćenje, njegovanje.

sȁmo zâ nj i pazi, da mu ništa ȕ štetu nè odê. Nema stvari na jelenu, koje ne bi zá se upotrijèbio. Njegovo je mêso glavna i nȃjboljâ hrana, koju ima. Mlijèkom se ljeti čitava obítelj hrani. Od ono malo mlijèka, što mu preòstanê, nàpravî sir, od kojega čitave zime različna jela gòtovî. Mladi rogovi, dok su još mekani kao hȑskavica, pòjedû se s nȃjvećôm slâšću. Ȍd mekanê kože šiju odijèlo, a od ȕčinjenê prave rèmênje i obuću. Kožom se ògrćû kao kabànicôm, nà njôj spavaju, njom se pokrívajû. Ȍd dlakê pletu odijèlo, od kòstijû i rogóvâ grade rázlično òrûđe, sùlice i igle. Ȍd žîlâ i mȉšîcâ isijècajû tanke nȉti, kojima odijèlo šiju. U jesèni je Lapländac nȃjsrećnijî, jer se onda pòkoljê toliko jèlênâ, kȍliko će zà čitavû zîmu dosta hrane biti. Domàćin pozove goste nȁ čâst, pa se tako danas kod jèdnôga, sjutra kòd drugôga veseli i časti. Domàćin uzme nož ȕ rûke pa ga zabode jelenu ȕ prsa i ȍstavî ȕ rani, da se nȉjednâ kâp krvi nè prolijê. Kad ga ràsporî, ȕhvatî svu krv ȕ prsima i utrobi pa òd njê pravi juhu zȁ smôk. Koža se òdrežê, mêso isijèčê, domàćin zgòtovî sâm užinu pa s gostima dotle jede, dok može prstom dòhvatiti, onda tȅk dođu djeca nȁ rêd a nȁpokôn psi.

Na jelenu i psu Lapländac prèvozî lòvinu, vuče na saònicama dȑva, seli obítelj òd mjesta dò mjesta.

Čovjek nè možê pòmisliti jadnijega živòta, nego što ga ima Lapländac sa svojim stadom, kojim nè možê onàkô ȕpravljati kao što mi ovcom. Sjeverni je jelen dodúšê dobròćudna i mirna živòtinja ali je nà paši tvrdòglav. Ide, kùda mu volja, a pàstîr se mora zà njîm prebíjati po onim vječnim snježnim pustarama. Pò nekoliko dánâ pȁtî ȍd glâdi i zime, pa taj život prètvorî ga u polužìvinu. No Lapländac pòdnosî to sve veselo, a sve râdi svôga stada, koje mu je nȃjmilijê na svijètu.

Lapländac se za hranu svojih jèlênâ mnogo nè brinê, jer je oni sámi traže. Čitavo ljeto hrane se zêljem i travom, a zîmi mȁhovinôm, koju sámi ispod snȉjega iskopávajû. Ona im je nȃjmilijâ hrana, koju nekoliko stôpâ pȍd snijegom nànjušê te je né ćê nȉpošto òstaviti, ma ih gospòdâr kȍliko tjerao. Ljeto pròbavê Lapljánci sa svojim stadom na mòrskôj obali u planìni, a kako nàstanê zima, vraćaju se uz rijeke ȕ zemlju, gdje ima više hrane, pa tu dȍčekajû proljeće, otkle ih nȅsnosnî ȍbâdi opet òtjerajû u hladnije krajeve.

Tako putuje Lapländac i čitava mu obítelj sà stadom òd godinê dò godine, nikad nema stalna stâna.

Zagònêtka 10.

Bijèlo pleme, crno sjeme,
Mudra ga glava pȍ polju sije.

91.

Slijèpac i mlijèko.

Od Lava Tolstoja. Preveo M. D.

Jedan od poroda slȉjepî ȕpîtâ òkatôga: „Kake je boje mlijèko?“

Okati reče: „boja je mlijèka kao pàpîr bijèla.“

Slijepac ȕpîtâ: „Ta boja dakle i šúštî pod rukama kao i pàpîr?“

Okati reče: „Ne šúštî, ta ono je bijèlo kao i brašno što je bijèlo.“

Slijepac upita: „Dakle je meko i sipko kao brašno?“

Okati odgòvorî: „Nije tako, već je naprosto bijèlo kao bȉjelî zec.“

Slijepac upita: „Je li i rutavo i meko kao zec?“

Okati reče: „Nije, bȉjela je boja baš kao i snȉjeg.“

Slijepac upita: „Jamačno i tako hladno kao snȉjeg?“

I koliko je god prímjêrâ òkatî navodio, slijèpac nije nikako mogao pojmiti, kaka je bȉjelâ boja mlijèka.

92.

Nagrada laskavcima.

U Bagdadu živio je čovjek, koji je napisao i izdao knjigu s natpisom: „Dužnosti vladara i kralja“. Zvao se Elaim. Ta je knjiga bíla pîsâna nešto slobodnije i korila je vládu kralja Almànzora. Njegovi su ga savjetnici svjètovâli, da pògibèljnû knjigu sažèžê a pisca, koji se usúdio koriti svôga gospodára, na kòlac da ȕdarî. No Almànzor nije nikomu u dvoru kazao, kakovu je kazan Elaimu namijènio.

Jèdnôm pȍdvečê Almànzor pozove Elaima i s njim nȅkoliko dvȍrânâ, za koje je mislio da su mu nȃjvjernijî. Svi su

došli čèkajûći njegove zäpovijedi. On im se pokazao u sjajnoj òdori, a na prstima je imao puno zlatna drâgîm kamenom ùrê-šena pr̀stênja pa im stao ovàkô govoriti: „Sàkupio sam vas desetòricu nádajûći se, da ću òd vâs istinu čuti; ovi dijàmanti bit će vam danas nagrada sämo, ako uzgòvorîte istinu. Recite, što mislite o mojoj moći i slavi?“ Dvorani òčârâni krasòtôm i neòbičnôm veličinôm drâgôga kàmênja veselili su se u duši, da će svaki dobiti po jedan kamen. Zato su se pòčêli nàtjecati, tko da Almànzorovu slavu i moć više ùzvîsî, te su ga uznosili nàd sve junáke, što ih je ikad svȉjet vidio, hvalili vele lijèpa njegova djela, govorili s nâjvećôm vatrom ò sjâjnôj palači, štono ju je pòdigao, i dòspjeli su tek onda, kad su ga već tako nahvalili bili, da bi im rijèčî nèstalo, kad bi mórali govoriti o veličini i mogućnosti Božjoj.

Kàlîf[1]) sàslušâvši ih skine devet pr̀stênâ sa svojih pr̀stâ i dade ih toj devetòrici. Näpokôn obrátîvši se k Elaimu reče: „A ti što šutiš, zar nê ćeš da rečeš istinu i dobiješ deseti dijàmant s moje ruke?“

„Gòspodâru!“ reče smȉjući se Elaim, „nije sumnje, da se može platiti laž i laskanje; no istina se ne kùpujê, ona se badàvâ udjèljujê!“ — „E dobro! ja te molim, da rečeš istinu! Što sudiš o mojoj moći i slavi!“ — „Sudim, da si čovjek, slabo òrûđe, koje je Bog stvorio da ljûde ùsrećî, i koje on može jednim mahom ùništiti, jer ga je ȉz ništa stvorio.“

Na te rȉječi gledali su dvorani jedan drugoga kao da ih je grom òšinuo, te nijèsu smjeli da svrate oči na nèsrećnîka, koji je tako ludo progovorio očèkujûći željno, što će nà tô Kàlîf. Almànzor ùzêvši zä rûku Èlaima reče mu: „Nè dâm ti dèsêtôga dijàmanta, jer si sâm rekao, da se istina ne pròdâjê niti kùpujê; no ako se istina badàvâ udjèljujê, onda treba, da se i pouzdánjê i prijateljstvo jèdnâko udjèljujû: ovo ti blâgo dajem: budi ùvijek kod mène; našao sam prȉjatelja, za kojim mi je duša već davno ginula.“

Sjùtradân dođoše po običáju dvorani, da se kalifu pòklonê. Svakomu se nà prstu svijètlio dijàmant, što ga je juče dobio. „No jesu li vam pò volji darovi, kojima sam vas juče därovao?“ zàpîtâ ih Almànzor.

---

[1]) Namjesnik Muhamedov, naslov vladara muhamedovačkih.

„Ah gòspodâru,“ odgòvorê mu oni, „ovi su nam dijàmanti draži od živòta, jer dòlazê od tvoje neizrečènê darèžljivosti; nego nèmôj nam, gòspodâru, zàmjeriti, ako ti znämenitu stvar òtkrijêmo. Tr̀govac, što ti ih je prodao, väralica je, on te prèvario!“ — „Kako to? Jesu li krivi? Ništa zato,“ reče smijèšêći se kàlîf, „zar mislite, da ja nijèsam zà tô znao? Vi ste me òbasûli krivom hválôm, a ja sam vas därovao krivim dijàmantima naplátîvši vam istim nôvcima; nemate za što da se tužite.“

93.

Lôv na kònje u Mexiku.

U Mexiku (čit. Mehiku) žive divlji konji, koje stànôvnîci love. Kad će ù lôv na kònje, sàberê se 50 dò 100 ljúdî pa idu, òpskr̂bljeni hranom zä mjesêc dánâ otprilike, na mèđâš onih golèmîh ravnínâ, gdje se nàlazî sila divljih kónjâ. Tu se ràzdijelê na hrpe po osmòrica ili desetòrica njîh, da òbâđû òkolicu, dok nàîđû nà tragove rûljâ konjskih. To nije téško, jer pò satr̂tôm dr̀vêću sude, kud je dȉvljâč krénula.

Kako se ùvjerê, da ima gdje rülja, odmah stanu paziti nà mlake, jer živòtinje traže takova mjesta, gdje ima vode, da gase žeđu i peru nèbrojenê rane, što ih sáme sebi zàdâjû. Tankim nekim nágonom nađu ùvijek nâjzabitnijî i nâjnepristupnijî kraj šume; no oštròumni lovci ipak ih nađu.

Kako lovci nađu njihovo pòjîšte, säkrijû se dò večêra, da vide, òtkuda živina dòlazî.

Onda prave i grade dan zä dânom širòku čvrstu ogradu od jáka kôlja i šikare, a rèmênjem ùvêzânu s ulazom na onoj strani, s koje žȉvine dòlazê, a za ulaz nàpravê golèma vrata, koja će ù zgodan čas, kako se konji ù lokvi nađu, zatvoriti. Za grádnju ograde treba prema radu 8 do 14 dánâ.

Näpokôn je ograda gotova, grânjem i lišćem tako prìkrîta, da je žȉvine i nè vidê. Ùvečê se ùsûđê pojèdînî prpošniji konji unutar, no ipak usplàhîreni. Na nâjmanjî šûšanj pòskočê kao strijèla hitro opet k čoporu. Sad se pòdijelê lovci nà hrpe po desetorica petnaestòrica okolo plota, u priličnoj daljȉni, dan nä dân sve se više priblȉžujû, da se čopor ne prèplašî i da ne odàberê drugi pašnjak i drugu mläku. Nèkoliko nâjiskusnijîh lovácâ

sàkrijê se blizu vode i plota, da nàvečê naslùškujû i tačno raza znádû dȍba, kad dòlazê nȁ vodu, i da prònáđû tačno, òtkudâ zvȉjeri dòlazê. Nȃjposlije se òdrêdî dan, kad će se svi lóvci sjedíniti.

Tiho i mirno čekaju u svojoj zasjedi na dolazak čopora konjskoga. Pô ure prođe i samo krijèštânje gdjekoje čàpljê ili múkla rȉka búkâvca (morskoga bika, Ardea stellaris) prèkîdâ tȉšinu. Uzduh je taman i maglòvit; mukao tûtanj čuje se iz daljine, biva sve jači i bliži. Sad već razàbîrâ vješto uho tòptânje konjsko; jošte čásak i eto ti pred očima lovcima čopor od 300 gizdavih, veselih i vatrenih kónjâ. Alà krasna prizora motriti taj ponosni nèobuzdânî, lakònogî naraštaj slobòdê, gdje vatreno sijèvajûći očima, òbilnê grive, što se vijòrî, pòdignûtîh ȕvîs repóvâ hitro i lagano preskakuju svaku zapreku, koja im se nȁ pût stavlja. Sad se bace ȕ vodu i pò njȍj se bacaju, sad opet ìzâđû, gledaju se u valovima i nȁ stô načina òkreću i skaču. Ali i njima kucne sât; svi lovci gromkim glasom zàkrîknû i stave se ȕ okrûg. Živòtinje prèstrašene i pòmâmne gledaju, da nȁ strânu ìzmaknû. Ali kùdgod krênû, svuda ima ljúdî i záprêkâ, sȁmo ondje ne, gdje su ùnišle. Sve se dakle zgȑnê ònamo; no velika se vrata ograde već zatvoriše. Sad konji òpazê, da su pali ȕ zâmku, a slútêći još k tomu i ropski jaram, što im ga čovjek kani nàmetnuti, stanu strašno bjesnjeti. Oči im sijèvajû, žvȃle se bijèlê òd pjenê, kao pȍmâmni grizu kȏlje i ograde i gledaju, da svojim čilim prsima ili ritanjem pròlomê ogradu, koja ih prȉječî, da nè mogû opet ȕ slobodu; kopaju, biju nogama, sve se puše njihova ùznojena rebra, a iz nàbreklîh nȍzdȓvâ suče zelen plamen, gdjekoji skàpâvâ i lìpsâvâ.

No kadšto se i to dògodî, da svi najedàmpût kao bjesòmučni nàvâlê na jedno mjesto plota, nàsȓnû nȁ kȏlje, pròvâlê te ìzmaknû glavom bȅz obzîra. Onda ih već nì vika, ni napor, ni hvȁtȃljke ȍd stô lovácâ ne uzdržaše: što im nȁ pût stane, sve se pod kopitima smrvi, šuma se u nȃjvećȍj gȕštari lomi i òbârâ. Strahòvit prȁsak stoji, kao da se sva šuma lomi ili brdo pada. Golem oblak pijèska i pràšinê sȁkrijê dòmala pòbjegle živòtinje; a zȁ malo čȃsâkâ nàstanê mrtva tišìna, koja pokàzujê, da su već nȁ milje odmàkle od svojih progònitêljâ. I tako je bíla ȕzalûdna sva mȕka ȉ trûd lovácâ, a više ih leži na ravnìci ranjeno.

Ako li je čvrsto ògrâđena ograda ȉzdržâla jaku navalu kónjâ, puste ih šêst dánâ bèz jela i pila, da òslabê; òslabljene tako i ȕmôrnê odvèdû ȕkroćenîm kobilama u Rancho[1]), gdje spoznaju nàskoro po jakosti mehikanske uzde, po vruću biču i oštrìni ȍstrûgâ gospòdstvo čovjeka te mu se pòdâjû i pokoravaju.

94.

Pepèljuga.

Narodna pripòvijetka.

Prȇle djèvôjke kòd govêdâ oko jedne dubòkê jame i dođe nekakov starac bijèlê brade dȍ pojâsa pa im reče: „Djèvôjke, čuvajte se te jame, jer da kojoj òd vâs ȕpadnê vretèno ȕ njû, onoj bi se mati odmah pretvorila ȕ kravu.“ Ovo rèkâvši starac òtîdê, a djèvôjke onda čȕdêći se njegovim riječima prìkûčê se jami još bliže i stanu se ȕ njû nadvirívati i razglédati je, dok se jednoj, koja je bíla nȃjljepšâ između njîh, ìzmaknê vretèno iz ruke i padne ȕ jamu. Kad ona ȕvečê dođe kući, a to joj se mati pretvòrila ȕ kravu i stoji prȇd kućôm. Potom ona stane ovu kravu goniti nȁ pašu s òstâlîm govedima. Poslije nekoga vremena otac ove djèvojkê òženî se udòvicôm, koja dovèdê jednu svoju kćer. Maćeha stane odmah mrziti na svoju pȁstôrku, òsobito zato, što je ona bíla mnogo ljepša od njezine kćeri; zabranjívala joj, da se ȕmîvâ, češlja i preòblâčî i svakojake tražila uzroke, da je kârâ i muči. Jèdnôm joj dade ȕjutro punu torbu kùdjeljê pa joj rekne: „Ako ovo sve danas ne oprédêš i u kòkôšku ne smotaš, ne idi mi dȍvečê kući, ubit ću te.“ Djèvôjka siròta ȉdûći za gòvedima prȇla je, kȍliko je mogla, a kad na podne gòveda pòliježû ȕ plândîštu[2]), ona vȉdêći, da se na kùdjelji ne pòznâjê, što je òprela, stane plakati. Kad je vidi ona krava, što joj je bíla mati, gdje plače, zàpîtâ je, što joj je, a ona joj kaže sve rêdom, što je i kako je. Onda joj krava tješêći je rekne, da se zato nè brinê nìmalo: „Ja ću,“ veli, „kudjelju ùzimati u ústa i žvȁtati, pa će se na moje uho pomòliti žica, a ti je ùhvati pa odmah motaj na kòkôšku[3]).“ Tako i ùčinê: krava stane kudjelju u usta ùzimati i žvátati, a djèvôjka nȁ uho njezino žicu izvláčiti

[1]) Rancho (čit. Ranĉo) trnica (čobanska koliba). [2]) Mjesto, gdje životinje provode podne na paši. [3]) Na klupko.

i motati, i odmah bude gòtovo. Kad djèvojka ùvečê maćesi dâ veliku kòkôšku, maćeha se vrlo zàčudî pa sjùtradân dâ još više kùdjeljê, a kad ona i ovo oprédê i smota kao i ono prije i ùvečê donèsê kòkôšku, ona pòmislî u sèbi, da to njoj pòmâžû njezine drugàrice, pa joj treći dan dâ još više kudjelje, ali krâdom pòšaljê zà njôm i svoju kćer, da gleda, tko to njoj pòmâžê prêsti i motati. Kad se ova pòslâna djèvôjka privúčê te vidi, kako krava kudjelju ùzimâ i žvaće, a pästôrka na njezino uho prêđu mota, ona se vrati kući i kaže sve materi svojoj. Potom maćeha nàvâlî nà svôga muža, da se krava ona zàkoljê; muž je nâjprije ženu òd toga òdvraćao, ali nâjposlije, kad se žena nije htjela okániti, prìstanê ì ôn nà tô i kaže joj, da će je ù tâj i ù tâj dan zàklati. Kad pästôrka zà tô dòznâ, ona stane jèdnako plakati, a kad je krava zàpîtâ, zašto plače, i ona joj kaže sve, što je i kako je, reče joj krava: „Múči i nè plači, već kad mene zàkoljû, da nè jedêš od mène mêsa, već kosti moje da pòkupîš pa da ih zà kućôm pòd tîm kamenom zakòpâš ù zemlju, pa kad bude kakova nevolja, dođi nà môj grob i naći ćeš pomoć.“ Kad kravu zàkoljû i mêso joj stanu jesti, djèvôjka nije htjela òkusiti izgovárajûći se, da nije gladna i da nè možê, nego pòkupî sve njezine kosti, pa ih zakòpâ, gdje joj je krava kazala. Djèvôjci je ovoj bílo ime Mára, ali kako je poslije toga nâjviše radila i slušala ù kući: nosila vodu, gòtovila jelo, prála sùdove, mèla kuću i radila sve òstâlê kùćêvnê poslove i kako se tako nâjviše okò vatrê nàlazila, prozòvû je maćeha i njezina kći pepèljugôm. Jèdnôm u nedjelju maćeha oprémîvši se sa svojom kćeri ù cŕkvu, prospe pò kući punu kòpanju pròsa pa reče pästôrci: „Ti, pepèljugo, ako ovaj proso ne pòkupîš i ručak ne zgòtovîš, dok mi ìz cŕkvê dođemo, ùbit ću te.“ Pošto one òtîđû ù cŕkvu, djèvôjka siròta stane plakati gòvorêći u sèbi: „Za ručak mi nije brige, lasno ću ga zgòtoviti, ali tko će toliko proso skùpiti!“ Ù tom joj padne nä ûm, što joj je krava rekla, ako kad bude u nèvolji, da ide na njezin grob i da će naći pomoć, pa otřčî odmah ònamo; kad tamo, ali šta da vidi! na gròbu stoji vèlikâčkî sanduk òtvoren, pun svàkojâkîh dragòcjenîh häljînâ, a na zàklopcu njègovu dva bijèla gòlûba pa joj reku: „Mâro! Uzmi iz sanduka haljine, koje hoćeš, pa se obuci i ìdi ù cŕkvu, a mi ćemo proso pòkupiti i òstâlô uréditi.“ Ona vesela uzme prve haljine s vrha, sve od sámê svile, pa se obúčê i òtîdê ù cŕkvu. Ù cŕkvi sve se i žensko i muško zàčudî njezinoj ljèpoti i njezinim haljinama, no nâjvišê, što nitko nije znao, tko je i òdaklê je, a òsobito joj se zàčudî i ù njû se zàgledâ carski sin, koji se ondje dèsio. Kad bude pred svršétak slùžbê, ona se ìz cŕkvê ukrádê pa bježi kući i svúkâvši svoje haljine òstavî ih u sanduku, a on se sâm zàtvorî i nèstanê ga, pa ona brže k vatri, kad tamo, a to proso pòkupljeno, ručak gotov i sve ùrêđeno. Malo postòjî, al èto ti joj maćehe s kćêrju svojom ìz cŕkvê i vrlo se zàčudê, kad vide sve ùrêđeno pa i proso pòkupljeno.

Kad bude ù drugû nedjelju, maćeha se sa svojom kćêrju opet sprêmî ù cŕkvu i na pohodu prospe još više prosa pò kući pa kaže pästôrci kao i prije: „Ako to sve proso ne pòkupîš i ručak ne zgòtovîš i òstâlô sve ne ùrêdîš, dok mi dođemo iz cŕkvê, ubit ću te.“ Pošto njih dvòje òtîđû ù cŕkvû, pästôrka odmah k materinu grobu, kad tamo, a to sanduk opet òtvoren, kao i prije, i na zàklopcu stoje dva bijèla gòlûba, pa joj reku: „Obúci se ti, Mâro, pa idi ù cŕkvu, a mi ćemo proso pòkupiti i òstâlô sve urediti.“ Onda ona uzme iz sanduka haljine sve òd čistôga srebra pa se obúčê i òtîdê ù cŕkvu. Ù cŕkvi joj se opet zàčudî sve još više nego prije, a carev sin očiju nè smetâše s nje, ali kad bude pred svršétak službe Božje, ona se između naroda nèkâko ukrade te bježi kući, pa se brže bolje svuče i òstavî odijèlo u sanduku, pa k vatri. Kad joj maćeha sa svojom kćêrju dođe ìz cŕkvê, još se većma zàčudê, kad vide proso pòkupljeno, ručak gotov i òstâlô sve ùrêđeno, i nikako se nijèsu mogle dòčuditi. Kad bude ù trećû nedjelju, one se opet spreme ù cŕkvu pa na pòdu maćeha prospe još više prosa pò kući i kaže pästôrci kao i prije: „Ako ovo proso sve ne pòkupîš, ručak ne zgòtovîš i òstâlô sve ne ùrêdîš, dok mi dođemo ìz cŕkvê, ubit ću te.“ Pošto one òtîđû ìz kuće, pästôrka odmah k materinu grobu i nađe opet sanduk òtvoren i na zàklopcu dva bijèla gòlûba, koji joj reku, da se obúčê i da ide ù cŕkvu, a da se nè brinê nì za što ù kući. Onda ona uzme iz sanduka haljine sve od suha zlata pa se obúčê i òtîdê ù cŕkvu. Ù cŕkvi joj se svi zàčudê još većma, a carev je sin bio nàmislio, da je nè pûštâ kao i prije, već da je čuva, da vidi, kuda će. Kad bude pred svršétak službe Božje, te ona pođe da ide, a carev sin zà njôm ùstopicê, i tako ona između naroda provláčêći se a bježéći nekako joj padne papuča s desne noge i ona némajûći kad tra-

*

žiti je pòbjegnê bosònoga, a carev sin uzme joj papuču. Dòšâvši ona kući, svuče se i haljine òstavî u sanduku pa odmah k vatri kao i prije. Carev sin pòtom zađe s onom papučom njezinom, da je traži po svem carstvu oglédajûći svakoj djèvôjci papuču na nògama, ali kojoj duga, kojoj kratka, kojoj uska, kojoj širòka, nè možê nȉjednôj da pristanê. I tako ȉdûći òd kućê do kućê dođe i kući njezina oca. Maćeha njezina, kad je vidjela, da će carev sin doći u njihovu kuću da traži onu djèvôjku, ona njû prèd kućôm säkrijê pod kòrito. Kad carev sin dođe s papučom i zàpîtâ, imaju li kakovu kćer ù kući, ona mu kaže, da imaju, i izvèdê mu svoju kćer. Kad joj on papuču ögledâ na nògama, ali joj papuča nè možê ni nà prste da se navúčê, onda carev sin zàpîtâ, imaju li ù kući još kaku djèvôjku, a ona mu kaže, da némajû više nikakove. Uto pijèvac skoči na kòrito pa zàpjevâ: „Kukurijeku, èvo je pod kòritom.“ Maćeha pòvîčê: „Iš, orao te ödnio!“ Carev sin čuvši to potȓčî brže bolje kòritu te ga digne, kad tamo, a pòd njîm ona ista djèvôjka, što je bíla u cŕkvi i u onim istim haljinama, u kojima je trèćî pût bíla, sämo bez pàpučê na dèsnôj nozi. Kad je carev sin ùgledâ, gòtovo se obèznânî öd radosti pa joj brže bolje papuču näzujê na desnu nögu i vȉdêći, da joj je nèsamo ùprâvo nä nogu nego da je ùprâvo i onakva kao i ona, što joj je nà lijevôj nozi, odvèdê je svome dvoru i vjenča se njom.

95.

Ȕvježbânî kanarínac.

Ta je ptica bíla nekoga fràncûskôga ùskoka, koji je svoju dòmovinu u vrijème nùtarnjîh nèmîrâ òstavio i u Njèmačkôj povratak míra očekívao. No pošto ga se nè mogâše dòčekati, vježbao je, da sebi vrijème prìkrâtî, tu mâlû pticu, a kad mu je nestajalo növâcâ, òdlûčî putòvati sa svojim ùčenîkom, da ga zà nôvce svȉjetu pokàzujê. Tako dođe ù neki grâd i javi se u jèdnôj javnoj kući; ondje je veliko drúštvo òbjedovalo i poslije òbjeda slušalo glazbu òd nekoliko gläzbenîkâ skítnîcâ, koje ga čuvši mnogo ò tôj vještoj ptici primi s velikom râdošću. I dòista, to je bíla nâjnježnijâ ptičica, što se ikad vidjeti mogla. Kad joj gospòdâr kȑlêtku òtvorî, da je öpćînstvu pòkâžê, skoči mu odmah nà prst

i stade motriti gospodara tako mûdro, kao da čeka njegove zäpovijedi. Pošto gospòdâr drúštvu nešto progòvorî o vrlinama i o vještìni svôga pitomca, o kojima će se odmah ùvjeriti, òkrênê se k njemu i reče: „Mala prijatèljice! ti si sad u odličnu drúštvu. Dobro si òdgojena te se nè trebâm bojati, da ćeš me osramòtiti. Jesi li pòzdravila drúštvo?“ Ptica strese glavom. „Nûdêr dakle učìni svoju dužnost i pokaži se vrijèdna časti, što ti se iskàzujê.“ — Ptica se odmah nàklonî nà sve strâne. — „Vrlo dobro,“ nàstavî gospòdâr, „ali nije dosta da si ùljudna, treba također da si ûmna. Dèder da čujemo štogod tvoje glazbe, ali ne zabòravi, da su prèd tobôm sámi vještáci.“ — Ptica uze pjevati. — „O mala lùkavice,“ presijèčê joj gospòdâr pjevanje, „hoćeš li se s nama tȉtrati? tako neka gràkćû gävrâni, nȉpošto ptičice tvoga ûma. Sa šalom nà strânu! Dèder zàpjevâj štògod nježno, što ù srce dira.“ Ptica pròmijenî umah glas, koji je bio nálik na nâjugodnijû glazbu frùlê. — „Lȉjepo! — Sämo nešto brže! — Ne ödvišê! Tako valja.“ Ptica ùčinî sve, kako joj bi nàloženo. „Ali mala prijatèljice,“ prèkinê je gospòdâr, „tvoja nòga, tvoja gláva ne čine ono, što bi morale. Ti si rastrésena, ti si takt zabòravila.“ — Ptica stade odmah ùdarati nogom i krétati glavom. Odà svȋh stránâ stade vika: „bravo!“ a òsobito je gläzbenîke njezina vještìna očárala. — „No prijatèljice,“ reče gospòdâr, „nê ćeš li zahváliti?“ Ptica se nàklonî glavom i zàhvâlî. Sad nàstade još jače pljèskânje, a pöhvalamâ nije bílo nȋ kraja ni konca.

Pošto se glazbene vježbe svrše, reče gospòdâr: „Čuli smo lijèpu glazbu, razveselili smo se; no ti znadeš, da je sad rat. Nèprijatelj nàpredujê; treba da smo na oprézu.“ Tad joj metne slâmku kao pušku ù pânčice, a ptica stade krétati puškom kao vješt vòjnîk te se šetala po stolu ònamo i òvamo kao da strâžu čuva. „Ti si hrabro mòmče,“ reče gospòdâr, „ako ùčinîš i nàdaljê taku svoju dužnost, nê će nas nèprijatelj nèpripravne zatèći. Sad nam zatrúbi još pòpûtnicu — pa onda da otpòčinêš.“ — Ptica ìspjevâ pòpûtnicu vrlo tačno. A pošto svrši i svi stâli pljeskati, a glàzbenîci je prözvâli svojim kàpêlnîkom, kao da se pönijela s tolȉkê pöhvalê, strese krílima, uze se vȉvati[1]) i zàpjevâ sáma od sèbe na ràstânku jošte jednu pjesmicu za trúbu.

„Sad je, moja mala prijatèljice,“ nàstavî gospòdâr „vrijème da od tolika trûda otpòčinêš. Lèzi i drȉjemâj: ja ću te ù tom za-

[1]) Čistiti se (o pticama).

mijèniti i društvo zàbavljati.“ Odmah poslije te öpomenê ùčinî se, kao da ptica biva posve ùmôrna. Nâjprije zažmúrî jednim okom, pòtom drugim pa se stade navòditi[1]), da padne gospodaru s prsta. Nàpokôn se ùčinî, da je tvrdo zäspâla, te lèžäše ne màkâvši se na ruci svôga gospodára. Ovaj je pòmnjivo pòložî nä stô pa se spremi, da zàbavî društvo svojom vještìnôm; ali prije zàmolî čašu vina. Kako je čašu prìmakao ustima, digne se ptica, polèti nä krâj čaše i pìjûcnê vina . . . „O, o, to se ne pristòjî,“ reče joj gospòdâr . . . „nè možêš li pòčekati malo?“ Nà tâj ukor skoči ptica umah s čaše, zàuzmê svoje prëđašnjê mjesto i ùčinî se kao da je opet tvrdo zäspâla.

Gospòdâr je utom svojom vještìnôm tako zabavljao društvo, da je ovo nà mâlû ùmjetnicu, što je na stolu lèžâla i tòbože spávala, gòtovo sàsvîm zabòravilo. Ali u nèsrećan čas, kad su svi ùvîs gledali, skoči nä stô mäčka, koje doslije nitko òpazio nije, pògrabî pticu te je nèstanê na òtvoren prozor prije nego se pravo znalo, što se dogòdilo.

96.

R ú ž a.

Po Kišpatiću od M. D.

Čovjek je među cvȉjećem bio kao nëstašno dijète, sad je pòsezao za jednim, sad zä drugîm cvȉjetom, a dòmala se zàkitio trećim zabòravîvši oba mìljenčeta svoja. A nije nì čudo, ta u vrtovima ima tolikô òbîlje biljnîh ljepòtîcâ, da se čovjek tëško òdlûčî za ovo ili ono cvȉjeće pò srcu, kad često ukus djeluje nà volju čovjekovu. Ukus vlada cȉjelîm svȉjetom, sve mu se pokòrâvâ, veliko i malo, staro i mlado, bogato i siròmašno. Ukus velik je gospòdin, on nam propisuje, kako treba da se òdijevâmo zà kuću i ulicu, za pohode i zä plês, a mi ga pökôrno slušamo. Ukus nam uređuje kuću i stân, sàstavljâ sjajne i svečane gozbe i t. d. Ukus određuje, kake slike da kùpujêmo, glazbu kaku da slušamo i pjesme koje da čitámo; a mi ga lȉjepo slušamo.

Tako je evo ukus zavladao i bȉljnîm carstvom; pa što se u jednom vijèku držalo da je lijèpo, drugi već nije za to mario.

[1]) Ići, kao da će pasti.

Bílo je vrijème, kad su ljûdi voljeli tulipáne, pa su bogati ljûdi za pojèdînê vȑste velike nôvce davali. Za jednu lùkovicu na pr. tulipánovu, koji se zove Semper Augustus, plaćali su 8000 do 9000 krûnâ. Za tulipánom zavòljeli su zumbul (Hyacinthus orientalis), zà njîm karànfil (Dianthus caryophyllus) i t. d.

No ù svakôj umjetnosti, ù svakôj vještìni ima nešto, što nikada vrijèdnôst ne gubi i cijènê mu ùništiti nè možê, pa mu ni ukus nàškoditi nè možê. Što je ùistinu dobro i lijèpo, nad time nema ukus nikake vlâsti, u tome čovjek ùvijek nàlazî slast i uživanje. Ovo je pravilo u pjèsnîštvu, u slȉkârstvu, u kȉpârstvu i u glazbi.

I ù cvijeću ima srećnih bȉljâkâ, do kojih ukus nè možê vlast svoju protegnuti, pa ih òstavljâ u míru, nè možê ih pred čovjekom ni uzvisiti ni poniziti; tu vlast njegova prèstajê. Takav je cvȉjet rúža, koja je ù svakô döba imala pȑvênstvo među cvȉjećem.

Umjetno je vȑtlârstvo dožívjelo silne promjene kroz vijèkove, ali je ruža ùvijek ostala kraljica cvȉjeća. Lako joj se bilo odȑžati na prijèstôlju ù stârâ vremèna, dok je u vrtovima bílo malo drugoga cvȉjeća, ali se ona ödržâla na visìni svojoj i onda kad je vrtove naše pòplavila sila najkrasnijega stranoga cvȉjeća. Òd grčkîh i rimskih vreménâ, u koja se ruža već držala kraljicom cvȉjeća, pa sve do našega vremena kušao je čovjek da pòdignê sad jedan sad drugi cvȉjet, ali je opet ruža pobijèdila sve te ljùbîmce čòvječjê. Jedan se cvȉjet sjâ u ljepòti svojoj sämo noću u plesnoj dvorani, drugi se dȉčî samo u vijèncu, a rúža prìstajê svakamo te je svagdje najljepši ures. Njene dražesti i ljèpote nè mijenjâ nì mjesto nì doba. Ona prìstajê dražesnom i čednom ljepòtôm svojom tako uz kraljevsku palaču, kao i uz seosku kućàricu, pristaje u vijènac kao i ù kosu djevojačku, kiti isto tako najsiromašnije dijète kao i kraljicu na prijèstôlju. Svi vijèkovi i svi je narodi slave kao kraljicu cvȉjeća, a narodu je našemu bíla ùvijek najmiliji cvȉjet, što potvrđuje narodna naša pjesmâ, koja je puna cvȉjeća, a najviše slavi rúžu. Ruža je djèvôjci ù sreći i u vesélju, u túzi i u nèvolji najmiliji cvȉjet; pače i zà smrt ruža je najljepši spomen, što djevojačka duša dati može.

Ružu sretamo prvi put u najljepšem razvoju ù Grčkôj, gdje je nikla i prva klȉca znanosti i umjetnosti naših. Pò grčkôj je

prìči ruža nikla na morskoj obali, kad je ȉz mora izrònila božica ljepòtê Afrodìta, pa zato joj je bíla ruža pòsvêćena.

Stari su Rímljani ljubili cvȉjeće ùprâvo do mahnitosti, a najmilija bíla im je ruža. Svaki je ljètovnîk morao imati svoj rùžičnjâk. Zîmi dòbavljali su ruže iz Ègipta, da se njima zàkititi mogu. Za vrijème cărêvâ već su imali toplíke, u kojima su ruže zîmi uzgájali. Nije bílo slave, gdje se ne bi Rimljanin zàkitio rúžôm kao znakom sreće i veselja. Kad je pòlazio na gozbu, nàmazao je glâvu ružičnim ûljem a nă glâvu je pòstavio vijènac od rúžâ, čini se zato, što je mislio, da se čovjek nè možê opiti ȕz mirîs ruže. U Rimu bíla je ruža znak šutljivosti. Kad se htjelo, da se ne ràzglâsî, što se za stolom gòvorî, spustio bi domàćin ružu nă stô. Odatle je postala rečenica „s u b r o s a (pod ružom)“ nekomu što kazati, što će reći toliko, kŏliko da o tome nikome ništa ne spòminjê.

Kao što u narodnim našim pjesmama mila mrtvàca ružama kite, tako su već ù stârôme vijèku mrtvaca slali s ružama nà drugî svȉjet. S cvȉjetom pròpadâ i ljepòta ruže, zato je ona bíla i oznaka promjenljivosti i nestalnosti. Mrtvàca su mazali ružičnim ûljem, spròvodnîke su ovjenčavali ružama, a i lomaču kitili su ružama. Na gròbove pòkojnîkâ polagali su vȉjence i sadili ruže. U Rimu bio je 11. maja pòsvêćen ružama — dies rosae — i u taj su dan kitili grobove milih pòkojnîkâ svježim vȉjencima, a nadgrobne su spomenike mazali ružičnim ûljem.

Lȉjepî ovi običaji s razvratnim i raskošnim živòtom gospòdê rimske bíli su uzrok, da su Rímljani ùvelike gojili ružu u svojim rùžičnjâcima, koji su s navalom barbarskih naroda u Ìtâliju ùništeni bíli. Pròpadoše prěkrâsnî ružični vrtovi, kojima se dotle rimska država ponòsila.

Sad nađoše vrtovi i uresne bȉljke záklon u sămostânskîm zidinama. Tude se goje ruže te se sele u plemićke dvorove. U to im dođe ȕ pomôć Karlo Veliki, koji je bio velik prijatelj vȑtlârstvu. On ùrêdî za se velike vrtove, u kojima je među uresnim cvȉjećem prvo mjesto pripalo ruži. Sad je opet ruža gospòdstvo svoje širila po Èvrôpi. Preko Carigrada dobio je Beč veliku množînu nâjljepšêga uresnoga bilja s Istoka, a među njima nà prvôm mjestu istočne ruže. U svim turskim vrtovima imala je ruža najdostojnije mjesto. Bíla im je ona neka svetinja. Kad je Muhàmed polètio ȕ nebo — tako pripòvijedâ koran — nikoše bijele ruže ŏd znoja njegova, koji je nă zemlju kanuo; kapi znŏja s konja njegova pretvòriše se u žúte, a s àrânđela Gabrijela u crvène ruže.

Danas imadu ruže nâjljepšê pristanîšte svoje u Fràncûskôj: ondje je prijèstôlje njihovo, odanle bacaju zrăke svoje pò svem svijètu. U fràncûskîm se vrtovima rodiše u novije vrijème sve nàjljepšê vŕste, koje se danas pò našîm vrtovima kôčê.

97.

K r u h.

Po Kišpatiću od M. D.

Na dòmâćêm stolu dvȉje su svétinje, jedno je sô, a drugo kruh. Ȕ njima je opstanak i zdrâvlje našega tȉjela. Narodno nas prírječje stô ȉ stô pútâ sjeća, da je u kruhu osnov našemu blagostánju, da nema siròtinjê nȉ glâda, gdje kruha ima. Zato nije Slàvên ljepših daróvâ izàbrati mogao, da gosta dòčêkâ, nego sô i hljeb.

Òd stotinê vŕstâ hrane nâjopćenitijâ i nâjvrednijâ je po kulturni razvoj čovjeka kruh; u njemu je izvor i začétak svega napretka i sve kulture. Dok čovjek kruha nije poznavao, dotle se po svijètu prebíjao i potúcao kao lovac i pàstîr. Tek kad je počeo uzgajati žȉtarice, okanio se pustòlôvna živòta, sagradio je sebi ògnjîšte, prilijèpio se za jedan kraj, pa ako je i mijènjao mjesto ù pȑvôme počétku trážêći plodniju zemlju, nastale su năbȑzo prilike, koje su tome sèljênju učinile kraj. Sad je istom čovjek sebi sagradio kuću; kuća s obítelju postade osnova općini, osnova ùrêđenôme državnome živòtu pŏrodî ljubav k dòmovini. Nà toj se osnovi zàčêše u čovjeku razvijati plemenitije i uzvišenije téžnje, dok je prije toga sav râd čòvječjî išao samo zà tîm, da pòdmîrî svakìdašnjê svoje, gotovo živòtinjskê potrebe. Žȉtarice su pòdigle blagostanje naroda, a sămo ȕzâ to blagostanje mogle su se razvijati znanosti i umjetnosti. To potvrđuje povijest svih naroda. Dok je koji narod skìtâčkî život provòdio, dotle ga je život i hrana tjerala nà rat i na pokolj, na òtimânje i na pravdanje; ali kako je stao zemlju raditi, nàstânî se ȕ njem mir i zadovoljstvo, a òrûžjem se služio zà obranu svoju.

Danas ima u svijètu malo pleménâ, koja žive bez ratarstva, pa i ta òsjetê odmah, kako dođu u doticaj s naprednijim svȉjetom, da im bez gospodarstva opstanka nema. Znȁmenit je govor jednoga glavára skitnȉčkôga plemena ù sjevêrnôj Americi, što ga je govorio svojim suplemenicima evo ovako:

„Zar nè vidîte, da bijèlci ȍd zrna žive, a mi ȍd mêsa? Mêso da treba više od trideset mjesécî, dok dorástê, a tako je rijètko! Zar nè vidîte, kako im se svako zrno, što ga ù zemlju bace, više nego stostruko vraća? Meso, od kojega mi živimo, ima četiri noge, da pòbjegnê, a mi samo dvȉje, da ga ùlovîmo; dok zrno òstajê ondje, gdje ga pòsijû i lȉjepo raste. Zima je zà nâs vrijème mučna lova, dok je zà njîh vrijème míra i odmora. Râdi toga imadu oni i toliko djècê i žive dulje òd nâs. Zato vam velim, tko hoće da čuje, neka čuje: prije nego što cedri u selu našem ȍd starosti ìzumrû i prije nego prèstanû javori po dolovima plod donositi, ùništit će pleme, što zrno sije, mesòjeđe, ako se lovci sami ne òdlûčê, da zrno siju."

Od kȍlikê je važnosti i vrijèdnosti ratarstvo, vidi se nâjbȍljê odatle, što su veliki i umni narodi staroga vȉjeka vjèrovali i držali, da su sami bogovi s neba došli i čovjeka ratarstvu učili.

98.

Pšenica.

Po Kišpatiću od M. D.

Pšenica je kraljica među žȉtaricama; ona ima među njima nâjčasnijê i nâjdostojnijê mjesto, a pleme joj je nâjmnogobrojnijê. Jedan jèdînî gospòdâr uzgajao je za trideset gȍdînâ oko 150 različnih suvrstica pšenice. U tim suvrsticama ima razlike u strni i u klasu, u cvijètu i u plòdu. Svakome bit će poznato, da ima vŕstâ, kojima je bodljikavo ôsje[1]), a ima i takih, koje némajû nikakvo ôsje; za gospodara je najznatnije, što su jedne pšenice ozìmice, a druge jarice, To je razlika samo prolazna. Uzeše pšenicu ozìmicu te je pòsijaše u proljeće, pa su ȍd stô bȉljâkâ samo četiri dòzrele. Zrelo sjeme pòsijaše opet u proljeće, a treće je godine već sva pšenica dozrijèvala, pa tako dobiše od ozìmicê jaricu.

[1]) Osje, bodljike na klasu.

Kad su jaricu ù jesên sijali, postradala je òd mraza, a samo je nešto ostalo i drugo ljeto dozrelo. Zrelo su sjeme opet ù jesên sijali, pa su tako ù trećôj godini jaricu pretvorili u ozìmicu. Jarica se dade pretvòriti u ozìmicu i òbr̂nuto ozìmica u jaricu i tako, da se jarica sije svake godine sve ranije, a ozìmica sve kasnije. Tako su ljûdi po svoj pr̀lici prènosêći ozimicu u hladnije krajeve nȅhoticê òd njê stvarali jaricu i òbr̂nuto.

Sve te vrste pšenice dijelile su se obično na četiri glavne vŕste, i to na: običnu pšenicu ili bjelicu, na nȁdûtû pšenicu, tvrdicu i na poljsku pšenicu.

Obična je pšenica (Triticum vulgare) najraširenija vrsta, što se danas sije. Nju su već u najstarije doba sijali. Našli su je u najstarijim spomenicima ègipatskîm, u svetim se knjigama židòvskîm spòminjê, a stari su Ègipćani i Grci pripovijèdali, da zà njû imaju da zàhvâlê bogovima. I Kitajcima je pšenica dar nèbeskî.

Dòmovinôm se divlje pšenice drži Mesopotamija među Eufratom i Tigrom, što se potvrđuje i time, da su je još 1807. našli divlju na obalama Eufrata i nigdje drugdje. Odavle se ona morala raširiti na Istok do Kitaja, a nȁ zapâd do Atlantskoga ocèana.

Sve te nàprijed spomenute sùvrstice pòtječû vjerojatno od sitnòzrnê pšenice, što se nàlazî u ègipatskîm grobnicama.

99.

R â ž.

Po Kišpatiću od M. D.

Uz pšenicu prìpadâ rȁži (Secale cereale) među žitaricama nâjdostojnijê mjesto. Njom se hrane milijuni ljúdî, pa ako ȉ jest ražani kruh crnji od pšeničnoga, ipak je tečniji. Rȁži ima kao i pšenice ozìmicê i jarice, a sve njene sùvrstice čine samo jednu glavnu vŕstu.

Gòjênje rȁžî nije ni izdalèka tako staro, kao što je gòjênje pšenice. U ègipatskîm grobnicama nije se našlo rȁži. Ima jȅzîkâ istočnih, koji nemaju zȁ râž imena. Budúći da râž bolje ùspijevâ ù sjevêrnîm krajevima, ne ćemo tražiti dòmovinu na jugu, gdje

je pšenica ùzgojena i gdje je bílo sijèlo râtârstvu. Kítajci je ni Grci nijèsu sijali niti su je poznavali. Latinski je pisci spòminjû kasno te ìz njîh zakljùčujêmo, da u Ìtâliji nijèsu râži sijali prije Kristova poroda. Gdje je dakle kòlijevka raži?

Súdêći po imenu te žitarice morala je râž òdâvno biti poznata u slàvênskîm, germanskim i keltskim zemljama, jer svuda tude nàlazîmo zä râž ime, koje pòtječê iz jednoga zajedničkoga izvora. Budući da râž i bez čòvječjê pomoći u istočnoj Èvrôpi nâjlakšê ùspijevâ, vrlo je vjerojatno, da joj je tu i kòlijevka. Zato se drži kraj od austrijskih Âlpâ do Kaspičkoga möra, u kojem je već u davna vremèna gòjênje njeno pòčêlo.

100.

Kukuruz.

Po Kišpatiću od M. D.

Kukùruz (Zea mays) jèdînâ je žĭtarica, što ju je Èvrôpa dobila iz Amerike. Do otkrića Amerike (god. 1492.) nije nitko u Evropi poznavao kukùruza. Sa svim tim pòčêlo se malo izàtoga tvrditi, da se već od davnih vreménâ kukùruz sijao u Aziji, Africi i u Èvrôpi. To je mnìjênje krivo, kako će se odmah vidjeti.

Kad su Evropljani u Ameriku došli, našli su već kukùruz kao glàvnû žĭtaricu od južnoga kraja dò sjevêrnôga ràšĭrenu. U prâstârîm grobnicama američkim našlo se vrlo često kukùruznîh klípôvâ i zȑnja onàkô, kako se pšenica našla u ègipatskîm. Za otkrića Amerike imao je Peru već lĭjepo razvijèno gospodarstvo, te je polja svoja već gnojio gnojem s obližnjih òtôkâ. Od kukùruza pravili su brašno i od njega su pekli tri vȑste kruha. Stànovnîci na rijeci Arkanzasu pürili su zelen kukùruz zamòtâvši ga ù mâst i jeli. Iz stabljike vadili su vȑstu šećera, a òd zȑnja pravili su razno opojno piće, u čemu su Peruanci bíli mâjstori.

Kao što su Grci imali božicu Cereru, za koju su držali da ih je žitom obdarila, tako su i Mehikanci imali svoju, koja ih je kukùruzom obdarila, zato su joj prinòsili pȑvijence kukùruza nä dâr.

Indijanci pripovijèdajû o postanku kukùruza ovu priču: „U početku hranili su se naši oci samo živòtinjskîm mêsom te su zà slabê lovine glädovâli. Dva mláda lóvca naša ubiše jednom jelena, nalòžìše ù polju vatru, da ispèkû komad lovine. I ùprâvo ù čas, kad su stali jesti, spaze, kako se ĭz oblâkâ spušta mláda žena i kako sjèdâ nà bližnjî brežúljâk. „To će," reče jedan drùgôme, „biti duh, koji je valja da nànjušio miris naše pèčênkê; hajde da ga pònudîmo!" I oni pòložê pred ženu nâjslasnijî dio, jezik naime. Ženi je pònuđenî jezik veòma prijao te reče: „Vaša se dobròta treba da nàgrâdî; dođite iza 13 mjesécî i opet òvamo pa ćete naći nešto, što će vama i djèci vašoj biti hrana kròz sva koljena." Što im se reklo, to i ùčinê te se veòma zàčudê, kad su spazili dosad nèviđênu bĭljku, koju od onoga vremena pleme naše ùzgâjâ. Gdje se desna ruka ženina dotàkla zemlje, ondje nađoše kukùruz, gdje je lĭjevâ njezinâ ležala, rastao je grah, a gdje je sjedila, ondje je nĭkao dùhân."

Kukùruz mnogo je prije stabljikom svojom i velikim klípovima zä oko zapeo Španjólcima nego nèuglêdni krùmpîr, te ga već sam Kolùmbo 1493. u Èvrôpu donio. Ù novoj se dòmovini vrlo brzo širio, jer se držalo i pripovijèdalo, da je to nâjrodnijâ žĭtarica.

Prvi se pût spòminje u jednom njemačkom botaničkom djelu god. 1532. i dòmala se stadoše prèpirati o dòmovini njegovoj. Da su kukùruz iz Amerike dònijeli, dobro su znali, ali su se stali prâvdati, nijèsu li već prije toga kukùruz poznavali u Èvrôpi i u Aziji. I ime sámo, kojim se kukuruz nazivao, mnogo je smetalo, da se uđe u trâg dòmovini njegovoj. Jedni su ga nazivali turskom pšenicom i ù tom su krivom imenu tražili dòmovinu njegovu. Kako svĭjet nije pravo znao za dòmovinu njegovu, nazivao ga po zèmlji, odakle ga je dobio. Tako su ga zvali: rimskom, sicîlskôm, ìndîjskôm, ègipatskôm, sirskom pšenicom. Naše je ime tursko.

Danas već nitko o tome nè sûmnjâ, da je kukùruz iz Amerike pòtekao i da ga ù stârôme svijètu prije otkrića Amerike nigdje nijèsu poznavali. U Èvrôpu dospio je kukùruz pod konac petnaestoga stoljeća te se u slijèdećêm dalèko bio raširio. Danas se udomio pò svem svijètu, gdje mu sàmo nebo prija. Dugòtrajnîm gòjênjem stvòrile su se nebrojene suvrstice kukùruza kao ni od jedne druge žĭtaricê. Najveće vȑste dosegnu vĭsinu od 3 do 4 metra, dok patùljastê jedva narástû do pô metra visinê. Ta razlika postòjî i u veličini klípôvâ kao i u krupnini zȑna.

Sámo zȓnje je opet: bijèlo, blijèdo, žúto, narandžasto, crvèno, ljubičasto, šarèno, a gdješto ima nà istôm klípu zȓnja òd dvije boje. Zȓnje ù našega kukùruza je golo, alì ima i takva, u koga je svako zrno zȁmotâno. Dok jedne vȓste za 3 do 4 mjeseca dòzrû, treba drugima i 7 mjesécî, ali sve vȓste obilno rode i kòristê veòma čovjeku.

101.

Vinova loza.

Po Kišpatiću od M. D.

Radost i žalost dvȉje su družice, što čovjeka naizmjèncê prate od kòlijevkê do groba. Prvi je glâs novorođenčetu plač, posljednji nà smrtnôj postelji ȕzdisâj, a sav òstâlî život sličan je nebu, koje se sad vedri, sad òblâčî. U tuzi i nèvolji pòsezao je čovjek òduvijek za sredstvima, kojima da ràzbîjâ brigu i zlòvolju, da zabòravî na sve jȁde ovoga svȉjeta. Nema kraja, nema zemlje, gdje čovjek nije našao sredstvo, kojim dušu svoju razveseljuje ili bol i tugu, brigu i nèvolju ublažuje. I hladni sjever i žârkî jug, naòbraženî Evropljanin i poludìvljî Cȓnac imaju sredstva, koja ih razdražuju i bez kojih nè mogû živjeti.

Ȕ bîljnôm se cârstvu kriju one tajne moći, koje mu zaslađuju život i opájajû dušu radošću i bèzbrigôm. Tko je te bîljke prvi gojio i kako su se širile, to ne známo; prva prošlost njihova skrivèna je u tamnoj davnìni. Potreba i pohlepa raširila ih je danas pò svem svijètu, uvela ih u najsiromašnije kolibe i u kraljevske dvorove. Da spòmênêmo sȁmo vino i čaj, kavu i dùhân, pa ćemo shvatiti kùltûrnû njihovu vrijèdnôst. No čòvječjâ požuda za uživanjem sèžê i dalje, nego što to dòpûštâ zdrâvlje njegova tȉjela, vodi ga do strasti pa ga svaljuje ȕ propâst, ponizuje mu čòvječjê dostojanstvo te ga izjednačuje sa životinjom. I tako pòstajû često ove bîljke, koje bi trebale čovjeku da razveseljuju život, nèsamo nesreća njegova nego i cijelih nárôdâ. Da se tomu zlu nà krâj stane, vlade su ȕ svakô vrijème izdavale stroge zakone i zabranjivale prekòmjêrnô uživanje takih srȅdstâvâ, u čemu ih je podùpirala i crkva. Makar su te zabrane imale pred očima najplemenitiju svrhu, nijèsu ipak nigdje uspjele. Jèdînô pouka može tu pomòći, koju je svaki obrazovani čovjek dužan mȅđu svijet širiti i òdvraćati ga od kríva púta, na kojem će bez sumnje pròpasti, sebe i potómstvo svoje upropastiti.

Prvo mjesto pripada međù svim tim bîljkama bez súmnjê vinovoj lozi. Ona je prva međù njima i po oblíku i po plemenitosti ploda, a nijedna nije toliko djelovala na kultúru čovječju kao ona. Vinova je loza dar Božji i to najplemenitiji. Čovjek nije u najdavnijoj davnìni u čednosti svojoj htio vjerovati, da je on taj prirodni dar uzgojio i oplemenio, nego je držao, da su mu ga bogovi poklonili. Taj dar Božji nije sȁmo zato ljûdma dan, da ih razveseljuje, nego da mu srce zagrijâvâ zà sve, što je lijèpo i uzvišeno.

Ȕ Gȓkâ bio je Dionisije ili Bako bog, komu je vinova loza bila pòsvêćena. Pò prȉči jednoj nȉkla je vinova loza ȉz srca Dionisijeva, koje je božica Atena dȍnijela Zevsu, kada su ga divovi nàpali i ràstrgali. Kudgod on stupi, svuda se rađa radost i veselje; on blaži ljûde, kroti dìvljê šumske duhove, pìtomî divlje zvȉjeri, panteri i lavovi idu ùkroćeni za njegovim kolima. Ide ȕ strane zemlje, da pòkorî divlje narode. Sve to dokazuje, kako je Grk znao cijèniti vrijèdnôst vinove loze i vina.

Isto su tako i drugi narodi cijènili visòko vinovu lozu. Nema gotovo pjesnika od najstarijih vreménâ do danas, koji nijèsu slavili i veličali vino, pa ȕprâvo ȕ tom je velíčânju mnogi pjesnik izlio najkrasniji biser duše svoje. Nèbrojenê su pjesme, nèbrojenê zdravice, u koje je ȕprâvo hrvatski narod izlio mnogu ljèpotu, što ju je božànskâ kapljica nadàhnula.

Vino kao obično píće djeluje i nà značâj naroda. Narod, koji vino pije, veseliji je, ljubazniji i društveniji, a za tim značajem pòvodî se i kùltûrnî napredak njegov. Iz Dionisijeve svečanosti niklo je ȕ Grčkôj najuzvišenije i najsavršenije pjȅsnîštvo, tragedija i komedija i t. d.

Plȅmenitâ vinska kapljica vrijèdna je i svȍga roditelja. Vinova loza ima divljih srodnika u Istočnoj Aziji i ȕ Sjevêrnôj Americi, a međù svima je ona najveličanstvenija pa je zato i zovu plȅmenitôm (Vitis vinifera). Ta se plemenitost vidi nà njôj od kòrijena do vȓška, priroda ju je ȕprâvo hotimice uresila dražesnom ljepòtôm. Stabljika joj je vitka i závojita, a pò njôj se ùhvatilo prȅkrâsno narezucano lîšće, u kome često umjetnici uzorke traže za ures.

Loza ùspijevâ sämo u toplim krajevima, pòd vedrîm nebom, u Njemačkoj, kad prestupimo 52. stupanj oko Rajne, u istočnoj Fràncûskôj kod 50. stupnja. Po svim krajevima i ù svakôm oblíku vinova je loza ùvijek najdražesniji ures okolice. Oko čòvječjê rado ò njôj zàpinjê, rasla ona u òtvorenîm vìnogrâdima ili u zàtvorenîm vrtovima, kao da se već ùnaprijed raduje slatkomu plodu i plèmenitôj kapljici.

102.

V o ć e.

Po Kišpatiću od M. D.

Sočni plodovi divljih vồćâkâ, što pò šumama rástû, zäpêli su jamačno zä oko čovjeku prije, nego nèuglêdno zȑnje naših žȉtarîcâ, pa se ipak čovjek jamačno prije začeo baviti gòjênjem žȉtarîcâ negoli gojenjem vồćâkâ, jer u voću nema dòvôljno svake vŕstê hrane, što čovjeku zä tijelo treba.

Voće je sa svim tim ù mnogôm od najveće vrijèdnosti po kùltûrnî nàpredak čovjekov. Nijedna naša voćka nije jednogodišnja bȋljka nego drvo, pa u tome ȉ jest prva i najglavnija vrijèdnôst njezina. Za mladu voćku treba čovjek da izàberê dobru zemlju i čistu od kórova, a dok od mladice pòstanê zrelo déblo, da plodom rodi, treba često i više gồdînâ. Sve to vrijème nè smijê čovjek s oka pustiti gòjênče svoje, već ga mora njègovati kao majka nèjâkô dijète svoje. Dok se čovjek nije ùpoznao s plèmenitîm plodom vồćâkâ, potúcao se kao dìvljâk sà stadom svojim od pašnjáka do pašnjáka ili se kao rätâr selio iz jednoga kraja ù drugî trážêći plodniju zemlju i obilniju žetvu. A tko ga je zaùstavio nà tôj seòbi? — Voćka. Ona ga je zaùstavila i prȋkovâla zà drugû, kojoj je pòvjerio plèmenitû mlàdicu svoju. Mnogògodišnjî se trud i muka ne òstavljâ tako lako: čovjek hoće da i ùžîvâ plodove râda svôga i muke svoje. Gòjênje vồćâkâ dònosî sä sobôm još i druge promjene u rádu i u živòtu čòvječjêm. Žito ù polju topi rosa i kiša nèbeskâ, a voćka u južnijim krajevima zàhtijevâ još i umjetno natápânje. Čovjek treba da ù voćnjàke dòvodî vodu iz izvora ili iz potoka, a da miljenica voćka bude sigurna òd stada, treba da je ògrâdî živicom ili plotom, zidom ili jârkom.

Divlji narod, koji öd lova živi, nè znâ još ni danas, što je posjed, što vlasništvo, pa i prvi rätarskî narodi nijèsu još znali za lični posjed. Ù pȑvô kulturno dòba ù Grčkôj nije nitko imao svoje oränicê, nego su sva polja bíla općinska. Sämo ògrâđen vồćnjâk bio je svojina onoga, koji ga je zasadio i ogradio. Tako je i kòd Cȑnâcâ u Africi. Tko zàsâdî paòmu, taj je stekao isključivo právo nà njû, to je njegova jèdînâ svojina, drugoga posjeda ne pòznâjê. S uzgojem vồćâkâ rodio se i pojam o posjedu, iz koga se razvio temelj državne uredbe.

Ù Grčkôj živio je dugo i dugo rätarskî narod, daròvit, ali u prosvjeti se nije dizao. Kako su semitski tȑgôvci k njima dònijeli vinovu lozu i s njome prve voćke, grčki se narod ìz njîh kao preòbrazio, u njemu je zastrújao nov život i on se digao do dȉvotnê visìnê. Oplèmênjenô voće oplemènilo je čovjeku ukus, zasladilo život i stvorilo požudu za plemenitijim užítkom. I ovàkô svanuše prvi dani uzvišenijemu duševnomu živòtu. Oplèmênjenô se voće razìšlo po svijètu istim onim pútovima, kojima se širila i kultura čòvječjâ.

Među àzȉjskîm kùlturnîm narodima bili su na glasu vồćâri i vȑtlâri Perzijanci, Babilonci, Feničani i Izraelićani.

Toplo njihovo pòdnêblje prijalo je nèsamo breskvama, kajsijama, trèšnjama i višnjama, nego i smokvama, cètrunima, maslinama i datulama.

Breskva i kajsija, trešnja i višnja, šljiva i tùnja, kruška ì jabuka najglavnije je naše voće. Sve te voćke djeca su jednoga velikoga plemena, ùprâvo kraljevskoga roda. Prirodopisci prözvâli su to pleme pò pȑvôm njegovu zastupniku ruži „rüžičnjačama" (rosaceae). Svi članovi toga plemena imaju ùprâvo taki cvȉjet kao i ružica, samo se u plòdu razlikuju.

Današnja je dòmovina vồćâkâ vrlo velika i širòka, a sad da vidimo, što se znade i naslućuje ò pȑvôj njihovoj dòmovini.

B r e s k v a (Pèrsica vulgàris) došla je ù Grčku i u Ìtàliju oko Kristova poroda. Rimljani su je prözvâli „persica" i perzijskom jabukom (Mālum persicum), jer su je iz Perzije dobili. Od latinskoga imena postalo je naše „breskva", koje se gòvorî i „präskva". Dudući da je breskva iz Azije u Evropu došla, to se do najno-

vijega vremena držalo, da joj je prava dòmovina u Perziji i u Armeniji. Ali se danas znade, da je blizu 4000 gödînâ tome, otkako se breskva u Kitaju goji, dok je u Perziju mnogo kasnije došla, a u Èvrôpu je dòspjela pred neko 2000 gödînâ. Pravih dȉvljâkâ nijèsu nigdje u Aziji našli do u Kitaju, odakle se bez sumnje po svijètu raširila.

Za kajsiju (Prunus armenìaca) tako su isto držali, da joj je kao i breskvi prava domovina Armenija. Zato su je Grci i Rímljani näzvâli àrmênskôm jabukom. Od toga je potèklo njemačko ime „Marillen" i ù našem Prìmôrju talìjanskô „armollini". Rimljani su kajsiju zvali još i „praecocia (ranìca)", i „arbor praecox (rânô drvo)" valjada zato, što joj plod rano dòspijevâ. Òd toga je nastalo fràncûskô „abricot" a od toga njemačko „Aprikose". Naša je „kajsija" tursko ime, pored čega se gòvorî i „màndalica", valjada što je u nje koščica nalik na koščicu bádemovu, a badem se zove jošte i mandala pored mendula. Danas se zna, da joj je prava dòmovina Kitaj, jer se ondje i divlja nàlazî.

Šljiva (Prunus domestica) nàlazî se divlja u Maloj Aziji i ù sjevêrnôj Perziji, gdje su je jämačno pȍčêli gojiti.

Trëšnja (Prunus avium) raste kao divljaka pò svim kräjevima Èvrôpê osim nä sjevêru, pa najobilnije u Aziji oko Cȓnôga mora. Òdanlê je već u davna vremèna prešla ù Grčkû, gdje su je näzvâli po grádu Kerasuntu „kèrasos", iz čega su potèkla imèna tomu voću u èvrôpskîm ježicima: latinsko cèrasus, talìjânskô ciriegio (čit. čirjeđo), fràncûsko cerise (čit. s'ris), englesko cherry (čit. čèri), hȑvâtskô trëšnja i črešnja. Grad sâm Kerasunt prozvan je ili po trešnji ili je trešnja prozvana po gradu Kerasuntu, kao što ima i ù nâs mjêstâ koja se zovu Trešnjevica i Črešnjevica.

Višnja (Prunus cerasus) dòlazî kao divljaka òsobito u Maloj Aziji, a u Èvrôpi je sträno drvo ali òdâvno već pöznâto. Ime joj pòtječê iz arbanaskôg jezika od „vyssine".

Kruška (Pyrus communis) raste kao divljaka u ùmjerenôm pojásu čitave Èvrôpê pa joj je ondje bez súmnjê i prva dòmovina. Zà krušku ima gotovo svaki narod svoje òsobito ime, što gòvorî za veliku starost njezinu.

Jabuka (Pyrus mălus) raste tako isto kao i kruška pò svôj Èvrôpi osim nà krâjnôm sjeveru i po Maloj Aziji i pò sjevêrnôj

Perziji. Na istoku Azije nema divlje jäbukê pa je ondješnji narodi ni poznavali nijèsu.

Tünja ili gunja (Cydonia vulgaris) raste divlja ù sjevêrnôj Perziji, na jugu Kavkaza i u Maloj Aziji, pa joj je tu i dòmovina. U istočnoj Èvrôpi mora da je već u davna vremèna pödivljâla. Grci su nà prostu jednu vȓstu nakàlamili plemenitiju ȉz grâda Kydona na otoku Kreti i òdatlê je dobila grčko ime „Kydonion", od čega je potèklo i naše „gunja" ili „tunja" s njemačkim „Quitte".

Voće nè möžê čovjeku biti jèdînâ hrana zato, što nema u sèbi ono, što mu za hranu treba. Glavna je sàstavina našega voća voda, pa je i prema tome hranivost njegova veòma malèna. Druga mu je sàstavina šećer, koji se kod disanja u kȓvi ràstvârâ i tjelesnu tȍplinu stvârâ. Zä toplinu treba u hrani još škröba, mâsti ili gȕmê. Ù zrelôm voću nema gotovo ništa škroba, ù sûšênôm i ùkuhanôm ima ga znatna množìna, jer se za to ùzimâ poluzrelo voće. Bjelànca ima u njemu rȉjetko više öd pô postotka pa zato i nè möžê biti čovjeku jèdînâ hrana. Za izgrađívânje našega tȉjela i za nadomješćivanje ìstrošenê sile trebaju samo tvâri, u kojih ima bjelànca, u čemu ga nè mogû zamijèniti ni šećer, nì škrob, nȉ mâst, nì guma, a ono bjelànca, što ga ù voću ima, nè möžê ni izdalèka podmiriti potrebe tȉjela.

Voće slabo hrani nego samo osvježùjê i zaslađuje. Kad bismo se jedino voćem hranili, morali bismo öd glâda ùmrijeti, jer ne bismo ȉz voća dobili onoliko bjelànca, köliko nam tȉjelo treba. Čovjeku odràslu koji radi, treba nä dân od prilike 129 grâmâ bjelànca, a prema tome trebalo bi da pòjedê nä dân 25 kilograma voća, t. j. od prilike 200 jäbûkâ. Kad bi se čovjek htio hraniti samo suhim šljivama, morao bi nä dân pòjesti od prilike 1282 šljive. Da se i nađe čovjek, koji bi to strpao ù svôj žèludac, morao bi već od toga obòljeti, jer bi time dobio û nj tolìku kȉselinu, koje pròbaviti ne bi mogao.

103.

Čäj.

Po Kišpatiću od M. D.

U kòlijevci čòvječjê kultúrê nȉkla je plèmenitâ loza, a öd soka njena priredio je čovjek piće, koje mu srce grije a dušu

razveseljuje. Tko ògledâ onaj kȕltûrnî râd, koji je dìvljaku oplemenio i ìz njê priredio božànskû kapljicu, mora se diviti prònicavôme umu čòvječjêmu pa se ponòsiti stečevinom bȉjelôga plemena, kao da je priroda htjela òdlikovati sȁmo bȉjelô pleme. Ali je čovjek i u Aziji, Africi i u Americi i po ocèânskôm ȍtôčju našao ù bȉljkama sòkôvâ, iz kojih je sebi stvorio òpôjnô vino.

U Africi nikla je kava, a čòvječjê je oko našlo ù njôj tajinstvenu moć, koja će mu razdragati dušu i razigrati mȁštu. Gotovo se nè možê pojmiti, kako je neuk čovjek došao nà mîsao, da se okòristî plemenitim sàstavinama kavèna zȑna tek pȑžênjem i kȕhânjem. Tko bi mogao reći, da bi čovjek trebao više uma, da od gròzdova sȍka prìrêdî vino, nego od kavèna zȑna skuha píće? Dalèko na istoku, u istočnoj Aziji pòsegao je čovjek zà drugôm bȋljkôm od požude za uživanjem, pa je našao u kìtâjskôm čȁju iste tajanstvene moći, iste tvari, koje ima i kava. Čovjek je pò svem šìrokôm svijètu tražio ù bȋlju òpôjno piće, da mu rȁzbijê brige i da lakše pòdnosî mȕke i tègobe naporna živòta. Čuditi se moramo, da je čovjek pò svem svijètu našao ȕprâvo iste tvari i da ih je otkrio jošte poludìvljî, jer sva ta píća pòtječû iz prȁstarôga dȍba.

Čaj je zavladao istočnom Azijom, Rusijom, Holandijom i Ènglêskôm, dok su druge države, na pr. Švedska, Fràncûskâ, Njemačka i Austro-Ugarska zavòljele kavu. Sìròmah i bogàtâš ide požudno za toplim píćem, koje ga ne òpîjâ nego samo podràžâvâ i bistri. Dok su èvrôpskî pjesnici ù pjesmi slavilî vino, pjevali su arapski i turski pjesnici pjesme ù slavu crnoj kavi, a sâm je kìtajskî car ispjevao pjesmu ù slavu čaju tako divnu, da su je na porcùlânske pȍsude napisali, kojima je car miljenike svoje darívao.

Čaj je kitajsko narodno piće i nema súmnjê, da su ga Kitâjci prvi zȁčêli piti. Kad je to bílo, nè znâ se sasvim sȉgûrno. Po jednome djelu kìtajskôm čajev se grm spòminjê već 2700 gȍdînâ prije Krista, a isto se tako ù drugôm jednom djelu spominje 500 godina prije Krista, premda se nè znâ, jesu li u to vrijème òd lȋšća njegova kuhali čaj. Istom u šestom stoljeću poslije Krista raširio se čaj pò svem Kìtaju, gdje ga piju pòglavito toga râdi, da žeđu gase, jer pitke i zdrave vode ima sȁmo u gorskim krȁjevima. Kìtajac nè možê danas bèz čaja da živi. Što je Muslimu kava, Evròpljaninu vino i pivo, to je njemu čaj. Òd cârskê palače do siròmašnê kolibe pije se čaj svaki dan. Pȍštovâna gosta podvorit će Kìtajac čajem. Čaj se pije ù svakô dȍba dana i uza svakô jelo. Pròdâjê se u gòstionicama, po ulicama i na pútovima.

Zgòtoviti dobar čaj i prìstôjno njim poslužiti gosta, znak je dobra i ùglađena odgoja, zato ima u Kìtaju òsobitîh ùčitêljâ, koji u tome mlađe poučavaju. Vješti čajòpije kažu, da umiju po ukusu razlučiti 700 rázličitîh vŕstâ čaja, a hvale se još ì tîm, da mogu raspoznati, kakvim se drvom vatra zȁ čȃj ložila i u kakoj se pȍsudi kuhao. Kìtajci zovu piće svoje „ča“ ili „čai“, a u pòkrajini Fokien „tie“, pa odatle pòtječû i naša imèna „čaj“ i „thee“.

Iz Kìtaja je brzo došao čaj u Jàpân, gdje se već 810. godine po Kr. spòminjê, te se ì tû udomio kao narodno piće. U Èvrôpu prènijeli su čaj na početku 17. stoljeća Holandézi, koji su ga dobili od Kìtajâcâ u zamjenu za žalfiju, što su je kao lȉjek Kitajci vrlo rado ùzimali. Ȉsprva su davali za kilo žalfije tri kila čaja, što je Holandéze mamilo na tȑgovinu; ali dòmala ȍmrzla i Kìtajcima žalfija, dok je Holandézima čaj òmilio. U Pariz došao je prvi čaj 1635., tri godine potom ùpoznali su se Rusi s njime. U počétku slabo su ga cijènili, ali je nȁskoro na dvoru moskovskom òmilio tako, da se već 1674. godine ùvelike po Rusiji raširio bio. Danas se u Rusiji mnogo više pije čaj nego kava.

Svu tȑgovinu s čajem imali su u zapadnoj Èvrôpi ȉsprva Holandézi u svojim rukama, a da im roba bolju prôđu nađe, tražili bi koga lȉječnika i prirodopísca, dobro ga platili, da tu novu robu hvali i po svijètu ràzglâsî. Nà tȃj su se način širile kojekake prȉpovijesti ò tom piću po svijètu o ljekòvitosti njegovoj ȍd bolesti želuca, mjèhûra i od kostòbolje, a s tim prȉpovijestima sve se više širio čaj po svijètu.

Čajev grm.

Čajev gȓm (Thea chinensis) narástê, ako mu dadu, da se pò volji ràzvîjâ, kao granato drvo ù visinu od 7—10 metárâ. Ali gòjêćî obrezuju ga već ù pȑvôj mladòsti tako, da se ràzvîjâ u grméljak rȉjetko viši od 1 ili 1 i $^{1}/_{2}$ metra. List mu je nalik nȁ lîst od vrbe i tȑnjinê, zato se dògâđâ, da jedno i drugo ù prâvî

čaj miješajû. Čaj ne pòdnosî zime, najbolji ùspijevâ u Kitaju iz među 23. i 30. stupnja, gdje je i središte najveće tr̀govinê.

Čaj ùspijevâ najbolje na másnôj i dubokoj zemlji, a treba mnogo vode ï sûnca. Za dòmâćû porabu sade čajev gȑm kao ogradu oko polja ì vȑtôvâ. Lîšće se zàčinjê brati, kad je bîljka u čètvȑtôj godini i to za kišòvita vremena, da ne bi gŕmovi zàkržljali. Nâjboljê i nâjfinijê lïšće dobiva se s mladih grănčîcâ, zato se stare podrezuju, da mlade ìstjerajû. Gȓm, koji se obrezivanjem podmlàđujê, može i pedèsêt gödînâ pòtrajati. Ȕ godini se svaki grm četiri púta òberê, u kišòvitôj pače i pêt pútâ tako, da od jedne dò drugê berbe prođe četiri dò pêt nëdjêljâ. Berâči òberû svaki dan sâmo toliko lîšća, köliko se isti dan dade prìpraviti, jer se svježe lïšće nè dâ dugo čuvati.

Bérba čaja.

Prva se bérba zàčinjê polòvicôm trâvnja i traje do pod konac svîbnja, a beru se nèsamo mladi lístovi nego i pùpôljci, pri čemu pònâjvišê žene i djeca rade. Taj se čaj zove cârskî ili cvjetni. Ta vŕsta ne dòlazî gotovo nikada u tȑgovinu, jer ga pòtrošê sámi ù cârskôm dvóru. Òbîrâ se lišće s najboljih gŕmôvâ pod nadzorom čitave vojske carskih čìnôvnîkâ. Pô kila takva čaja stoji sâm dvor do 400 K.

Druga je berba ù sŕpnju i daje lošiju vŕstu čaja, treća u kolòvozu još slabiju, jer lîst bude tvrđi i oporiji. Posljednja je dakako najlošija.

Öbrânô lîšće nema ni onoga ukusa ni mirisa, što nam se kod čaja tako mili. Jedno ï drugô dòbîvâ lišće tek pȑžênjem i súšênjem. Dobròta i finòća čaja òvisî ponajprije ò tom, da li je öbrânô lišće mlado i sočno. Sámo priređivanje lišća može opet znămenito djelovati na dobrotu čaja. Glavne dvïje vŕste, crni i zèlenî, što se u tȑgovini nàlazê, od jedne su bîljkê, sâmo se na različit način priprèmajû. Od jednoga lîšća mogu se obje vrste nàpraviti, ali se obično sâmo jedna vŕsta od jednoga lišća prìpravljâ.

Crni se čaj pravi tako, da se lišće cio dan sûšî na bambusovim hasurama[1]), zatim ga râdnîk rukama gnjêčî i tare pa ù zrâk baca. To se vȓšî sve dotle, dok se lišće posve ne umèkšâ i ne

[1]) Rògožina.

ùvenê, pa se onda zgȓnê ù hrpu i òstavî koji sât na míru. U toj gomili ràzvîjâ lišće sámo od sèbe töplinu i pri tome polàgâno vrî, dòbîvâ tamnu bòju i stane razvijati ugodan miris. Zà tâj se posao ište òsobito ìskusan, vješt i pozoran râdnîk. Tàkô spüreno i smotano lišće meće se tada na žèljezne tàve pa se jedno pet čäsôvâ nà vatri prži pa gnjêčî i sàvîjâ i opet tri do četiri časa na tàvi prži. Näpokôn se nad žeravicom u kotaricama suši i mïješâ, dok posve ne pocŕnî. Crni je čaj ùvijek slabiji od zèlenôga, jer u vrénju ìzgubî nešto od jakosti svoje.

Zèlenî se čaj tako isto pravi, sâmo ne leži tako dugo nego se što prije na tàve meće. Iz tàvê istrésû lišće na stòlove, gnjêčê ga i savíjajû pa ga pò drugî put na tave meću, da se nà slabôj vatri dö sât ï pô prži. Pȑžeći se ràzvîjâ mirisavo ûlje i nàpûnjâ zrak vrlo ugodnim mirisom. Lišće se sada posve pòsûšî i pòstanê tamnozelene bòjê, koja nê će više pocŕnjeti.

Zèlenî se čaj kod prženja još i bojàdišê bèrlînskîm modrilom i žèženôm sadrom, dok je jošte u tàvi. Gdješto ga bojàdišû i indigom. Kìtâjci ne bojàdišû čaja nikada za svoju porabu nego samo za tȑgovinu, jer strănî tȑgôvci traže nèsamo bojàdisânî čaj, nego ga ï boljê plaćaju, jer misle, da tàkî čaj ne prìvlâčî na pútu vlage ná se, jer ga sadra čuva od toga.

Od òtpâdâkâ i òtrebînâ pravi se tako zvani kàlupljenî čaj, tako năzvân po tome, što se kao cígla u kàlupe meće. K òtrebinama čajnim prìmiješâ se vòlûjskê ili ovčje krvi pa se kao tȉjesto ùmijesî i u kalupe meće, na peći se ili nă sûncu suši. Taj se čaj ne tròšî u Kitaju nego ga kupuju sìbîrskî tȑgôvci, koji ga pròdâjû u Sibiriji i u Mongolskoj. Ljûdi ga rado kupuju, jer bez njega ne bi mogli pòkvârenû vodu iz pustinje piti. Te se ukàlupljenê plȍče primaju u Mongolskoj kao novac, kojim kìtâjskî car mongolsku svoju vôjsku plaća. U Mòngôlskôj i u Tàtârskôj drobe taki čaj ù prâh pa ga kuhaju u vodi sä solju i s mâšću, a u odlivènû vodu meću mlijèko, maslac i prženo brašno, pa im je to i jelo i piće.

Kad dođe čaj za izvoz u mòrskû lúku, döbijê jošte jednu prìmjesu, od koje mìrišê. Zato meću û nj rázlično mirisavo cvïjeće i òsobit jasmínov cvïjet. Òd toga cvïjeća uvúčê čaj u sèbe miris zà nekoliko nëdjêljâ, a drži ga jednu dö šêst gödînâ. Naše domàćice dòdâjû čaju često još miris vanilije te pokazuju time, da nè znajû, u čemu je ukus čaja. Miris čaja tako je fin i nje-

žan, da ga miris vanilije posve zàgûšî, pa čovjek i ne òsjećâ, da pije čaj.

U čàju su kao i u kavi tri glavne sàstavine, s kojih je čovjeku òmilio, a to su: mirìsavo ishlapljivo ûlje, theïn i treslena kiselìna.

Mirìsavo ishlapljivo ûlje daje čaju ugodan ukus. Čisto ulje razdražuje veòma čovjeka a ù većôj mjeri može ga i ùsmrtiti. Jak čaj u velikoj množini razdražuje čovjeka odviše, tjera mu san, čini glâvu téškôm i u nèsvjesticu ga baca.

Theina ima u čaju 1 do 3 postotka. Što je čaj prostiji, to više ima theina, a nè dâjê mu nikakva mirisa nego samo gorak tek. Ù mâlôj mjeri razìgrâvâ čovjeka, ù većôj može mu jako škoditi.

Treslena kiselìna ista je u čàju, koja i u hrastovoj kori i ù cȑnôme vinu (tanin). Što se čaj duže kuha, to se više kiseline ràstopî, a piće dòbîvâ opor ukus. Aka se u čaj mlijeko nàlijê, treslena se kiselìna spoji s bjelàncem iz mlijèka u tvȑdu, kožnu slȕčeninu, koju žèludac tèško pròbâvljâ. Ljûdi slaba žèluca ne bi zato smjeli piti čaj s mlijèkom.

Za gòtovljēnje čaja ne vàljâ željezna pȍsuda, jer odmah ȑđâ. Najbolja je posuda od porculána. U Kitaju nè mećû u čaj ni sladora ni ruma kao u nas što se râdî. Znâk je svakako pòkvârena ukusa, ako se u čaj meće rum, cimet ili vanilija, jer čovjek ne òsjećâ onaj fini miris, što ga čaj ima.

104.

Kàva.

Po Kišpatiću od M. D.

Bilo je godine 1582., kad je prvi put pȕkao glâs po kùltûrnîm zemljama Èvrôpê o nekakom novom píću, koje se na Istoku raširilo. To se piće jedno deset gȍdînâ prije toga uvúklo već i u Carigrad, dok òstalâ Èvrôpa o tome ništa nije znala. Lȉječnik jedan, Bernhardt Rauwolf, koji je prȍputovao istočne zemlje, spòminjê prvi put ù svôm putopisu 1582., da je u Aleppu našao Tûrke, gdje bèz ikakôga zazora piju nekako piće, crno kao tinta,

a vrúće, da se jedva pòdnijeti može. To je bíla kàva, kojoj ni imena pravo nije mogao ùhvatiti. Sto godina izàtoga već se òtvorajû kavane po Èvrôpi. U kraljevskim dvorovima kao i u seljačkim kòlibama postala je kava svakìdašnjê piće. Na Istoku digli se svèćenîci, u Èvrôpi lȉječnîci i vladári nà njû da je ìstisnû, jer da ùbîjâ dûšu i tijelo. Pored svih zabrana pòdigla se kàva do svjètskoga gospòdstva, koje joj nitko više òtêti nê će, jer je čovjek ù njôj našao sredstvo, koje ga razdražuje i blaži.

Slijèdêći trâg, kojim se kava po svijètu širila, dospjet ćemo u Àrâbiju, koju su držali dòmovinôm kave. Ù tôj su nas vjeri podržavale arapske prîče i prȉpovijesti, dok se nije tačnijim istraživanjem ùvjerilo, da joj je dòmovina ù bližnjôj Africi, gdje ona i divlja raste. Ùz obale Modroga Nila pròtêžû se gotovo čitave šume divlje kave sve do u pòkrajinu „Kaffa“, po kojoj je kava ime svoje dobila. Istočni narodi zovu piće tim imenom a zrno „bun“ ili „bon“.

Stara jedna arapska prîča pripòvijedâ, da se kava otkrila ovàkô: Siròmašan jedan dèrvîš[1]) živio je u prèkrâsnôj dòlini Àrâbijê u ràsklimanôj kolibi s nekoliko kózâ. Jedno se veče vrâtê koze s paše neòbično vesele i živahne, a dèrvîš zažèlî da sazna, od čega se koze tako ràzdragale, pa pošao sjȕtradân zà njima, da ih ùhodî. Nà paši nađe koze, gdje bȑstê[2]) lîšće, cvjetove i plod s malena grméljka, i òd toga veselo skàkućû. I on zažèlî da òkusî plod s gȑma, pa i njim zàmalo zàvlâdâ nekakvo veselje i jezik mu se razvezao, da su mu se susjedi čudili. On to kaže i drugim dervíšima pa se i oni ùvjerili, da i nà njîh kava tako isto djeluje, te su stali kavu pȑžiti i kuhati pa se tàkô kava raširila.

U 15. stoljeću bíla je kava već tako ràšîrena pò svôj Àrâbiji, da su je nà sve strane sadili, gdje joj je sȁmo zemlja prijala, a òsobito u pòkrajini Jèmênskôj, koja se òdlikujê divnom ljepòtôm prirodnom i vanrednom plodnošću, pa je pròzvaše srećnom Àrâbijôm. Ù tîm se kràjevima pòdigoše tada najljepši kavènî vrtovi. Nema kraja na svijètu, koji boljom kavom rodi nego Jemen. Ondje se ona pròslavila i pò svem svijètu razglasila.

Nije dugo pòtrajalo, te je kava dospjela i u Meku. Tu su se sàstajali pokloníci sà svîh stránâ mȕslîmskôga svȉjeta te se

[1]) Turski kaluđer, fratar. [2]) Koza i goveda brste lišće s drveta, ogrízajû.

s kavom ùpoznali i prve su kavàne otvòrili i pò svôj Àrâbiji kavu räznijeli. Kava je u muslimskom svijètu imala znämenitih prijatéljâ i tako isto znamenitih pròtîvnîkâ, te su dugo boj bȉli o kàvu, koji se näpokôn svršio s pobjedom prijatéljâ njezinih, pa se otada ù njîh gost dočekuje tako isto fildžánom kave, kao ù nâs čašom vina. Kavi se pridružio još i dùhân, a Perzijánac veli, da je kava bez duhana, što i jelo bȅz soli.

Seòba kave.

Sad se zače seòba kave po svijètu. Holandézi su je prenòsili u Indiju, dok je u Èvrôpi bíla jošte neòbično piće, kako se vidi iz písma jednoga holàndêskôga tȑgôvca, koji je ovàkô opisuje: „Cauwa je nekakova vŕsta gräha, koji obično raste sämo po brežúljcima oko Moke, i kojim se prekòmjêrno i svaki dan služe radi zdrâvlja nesamo ù Turskôj nego i pò svôj Indiji. Taj se grah nà vatri sprži, da pocŕnî kao ugljen, potom ga tuku i kuhaju pa òd toga piju tako vruću vodu, da još vrî i pâlî."

Pod konac 16. stoljeća dönijeli su je u Evrôpu Mlečani, koji su s Istokom tȑgovâlî. I tako je kava sebi put krčila malo pòmalo ù sve èvrôpskê zemlje, ako i sa zaprekama, dok je näpokôn svȉjetom zavladala te je sebi pòdigla u tako zvanim „kavànama" hrámove, u kojima danas ljûdi obično dàngubê i zdrâvlje i nôvce troše.

Iz Àrâbijê prènijeli su kavu na sundajske ötoke, u Ameriku Holandézi, a Francúzi na àntîlskî otok Martinique i tako se ondje kava udomila. Danas imaju u svjètskôj tȑgovini tri glavne vŕste kave i to: àrapskû, ìndîjskû i američku.

Najfinija je vrsta àrapskê kave „Moka", ali je malo dòlazî u Èvrôpu, jer je najviše pòtrošê bogati Tûrci i Perzijánci.

Među ìndîjskîm vŕstama najbolja je ona s otoka Jave; ima zrna pòdugačka, lijèpa sjaja, bòjê je obično žućkasto smeđe, kadšto i zèlenkastê i mòdrušastê.

Američka kava ima srednje zrno, bòjê je blijedo smeđe, ili zèlenkastê.

U kavi surovoj ima bjelànca, mâsti i šećera, same tvari, koje su òd velikê vrijèdnosti za čòvječjû hranu. Kad se te tvari ne bi ništa promijènile pȑžênjem pa kad bi one kȕhajûći se mogle prijèći ù vodu, onda bi zaista mogli crnu kavu držati za

izvrsnu hranu. Dvȉje se tvâri nàlazê ù zrnu prije nego što se prži, dok treću istom pȑžênjem dòbîvâ. Prve su dvȉje: coffèîn i kavènâ treslena kiselìna, treće je ishlapljivo mirisavo ûlje.

Coffèin se nàlazî ù svježôj kao i ù prženôj kavi, a ima ga i ù lȉšću sámê bȉljkê. Najbolje vrste imaju po prilici 1—2 postotka coffeina, a najslabije némajû više öd pô postotka. Čist coffein nema ni ukusa nì mirîsa, ali djeluje na ustroj čòvječjêga tȉjela. U nèznatnôj količini čini, da srce brže kuca, ù većôj mjeri ùzrokujê, da bȉlo mnogo jače i brže bije, čovjek zàčinjê drhtati, mašta mu biva živahnija, a malo zatim stane mu se mijèšati, čovjek se öpijê i tvrdo zaspi. Ù kuhanôj kavi je malo coffeina pa zato i mnogo slabije djeluje, ali ipak pospješuje bȉlo i podražuje mäštu, a i grije tȉjelo, i to više ȕjutru nego ȕveče. $^1/_3$ do $^1/_2$ grama coffeina dosta je, da mäčka ili kunić najdulje za dvâ sata pòginê.

Kavènê treslene kiselînê ima u kavi jedno četiri puta više nego coffeina. Òd njê dòbîvâ crna kava gorak ukus, koji pònešto steže usta, zato se pije crna kava i kao lȉjek od proljeva.

Važna je sastavina crne kave mirisavo i ishlapljivo ulje, koje se tek za prženju ù zrnu ràzvîjâ. Òd toga dòbîvâ crna kava onaj ugodni miris, koji nam je tako mio, pa zato treba kod gotovljenja na to osobito paziti, da to ulje ne ìshlâpî.

Gòtovljênje kave.

Dobròta i ugodan ukus crne kave zàvisî pònâjprijê o dobròti samoga zrna, potom i ò kuhanju. Gdje se u kùćânstvu na to pazi, da kava ima dobar ukus, tamo se zrno pròčistî. Zrno treba da je jedne veličînê, jer se tako samo može jèdnâko ìspržiti. Da se prah i drugi smȅt sä zrna ùklonî, treba ga u hladnoj vodi nâglo òprati, jer se dugim pranjem iz kave gubi coffein i druge sàstavine. Pranjem se može čovjek ùvjeriti, je li zrno umjetno bojàdisano. Òprâna se kava može odmah nèsûšena pržiti.

Kod pȑžênja ìzlazî iz kave najprije sämo vodena para, a malo potom stanu se dizati i mirisave tvâri, pa sad nè smijê ni čásak čovjek prèkinuti mijèšânje. Svaki čas treba da prìpazî na bòju zrna, pa kako spazi, da je zrno postalo kao kesten mȑko, treba ga skinuti s vatre. Ako se zrno još prekò toga prži, gubi

velik dio toga mirisavoga ûlja, pocŕnî i dòbîvâ görčinu. Da se prèpriječî ishlapljivanje mirisavoga ûlja, prepòrûčâ se, da se zà pržênja baci ù zŕnje nešto šećera, koji se u toplini ràstopî te òbavijê zŕnje kao kožicom i time ga òčûvâ od ishlapljivanja. Ìspr-ženô zrno treba sada ohladiti, da ga toplìna ne pròmijenî još više, zato se zŕnje istrésê ù drvenu posudu pa se njom mâšê tako dugo, dok se ne prèstanê pušiti. Spržena se i òhlâđena kava čuva u dobro zàtvorenôj posudi, a zà svakô se kuhanje sàmeljê sàmo tolìko, köliko treba, jer ako samljevènâ kava dugo postòjî, gubi mnogo öd mirîsa, što je ugodnom i ukusnom čini.

Zà pržênja ràstvârâ se najveći dio šećera, što je ù zrnu bio, tako isto se ràstvârâ i bjelànce, spojevi treslene kiselînê se nadmu, i zrno pòstanê za trèćinu, pače za polòvinu veće. Jedan se dio coffeina zà pržênja ìshlâpî i to više, što se dulje prži, a zrno pò-stajê za pètinu lakše. Glavno je, da se kòd pržênja stvara miri-savo ûlje, koga nèprženâ kava nema. Tvar, iz koje se to ûlje ràzvîjâ, nema nikakoga mirisa. Ako kavu pustimo da u vodi leži, pa je onda pržimo, nê će imati nikakoga mirisa, jer je tvâr, u kojoj se miris nàlazio, voda izvukla, pa će taka voda, ako je ùgrijêmo, mirìsati. Zato treba paziti, da zrno súšêći se ne pòkisnê, jer taka kava gubi mnogo od svoje vrijèdnosti.

Za dobru se kavu hoće i dobra voda, a tu ćemo dobiti, ako u običnu vodu kòd kuhânja nešto sode dodámo. Što se kava duže kuha i što duže stoji, to više gubi mirisa. Ìskustvo prepò-rûčâ, da se zà kuhânje ùspû ù vodu najprije sàmo tri četvrtine kave, a kad voda stane vrèti, onda se uspe i posljednja četvrtina i pösuda se odmah s vatre skine. Pòklopljenâ se pösuda poslije 5 minútâ malo pròmiješâ, da i ono sjedne, što ozgor pliva, pa je kava za píće gotova.

Crna kava čovjeka nè hrânî nego pobùđujê i podražuje. Kava smanjuje disanje a povèćâvâ djèlovânje srca, pörâdi toga nè mogû mnogi ljûdi noću spavati, ako ȕvečê kavu piju. Najbolje djeluje kava ȕjutru, jer podražuje srce, koje je onda mirno. Po-slije podne najbolje je, da se uzme odmah poslije jela. Kava djeluje na čovjeka tako, da òsjećâ neku ugodnost, bìstroću i ve-sélje. Ako kava i ne ùklanjâ gladi, ali opet pòmâžê, da je čovjek ne òsjećâ tolìko, pa da svaki napor lakše pòdnosî, zato dájû i vojnícima crnu kavu kod naporna hòda. Kava je dobro sredstvo kod ötrovânja òsobito ugljenim plinom.

105.

Kakao i čokolada.

Po Kišpatiću od M. D.

Počétkom sedàmnaestôga stoljeća, gotovo ù istô döba, pö-čêli su Èvrôpi piti tri nova pića. Jedno je došlo iz Afrike preko Àrâbijê, drugo su dònijeli iz Kitaja, a trećim nas je nadárila Amerika. Prva su dva kava i čaj, među kojima prâvê razlike nema. Njima se pridružila i čokolada. U kavi i u čàju nè trâžî čovjek hrane; jedno mu je i drugo sämo za uživanje. I čokolada čovjeka oživljuje, ali je ona i dobra hrana, pa je zato i mnogo vrednija od kave i čaja.

Drvo kakaovac, od kojega dòbîvâmo čokoladu, bȉljka je žârkê Amerike. Ima krajévâ, gdje kakaovac raste ù velikôj mno-žini kao dìvljaka, ali ponajviše ga goje. Nè znâ se, tko je plë-menitû tu bȉljku uzgojio i oplemenio, i kada. Sämo znamo, da se ù srednjôj i ù južnôj Americi žívjela plemèna daròvita i umna, koja su se bavila gòjênjem bȉljâkâ, a među njima da su ùvelike nàpredovali stari Mehikanci. Kad su Èvrôpljâni došli u Ameriku, već su našli kakaovac ondje ùzgojen. Glavno sijèlo tome uzgoju bilo je u Mehiku. Kakaovo su zŕnje tako visòko cijènili, da su ga kao novac upotrebljavali.

Još i danas ima krajévâ u Americi, u kojima kakaovo zŕnje služi u prometu zà sitan novac. Mehikanci ràstirali su kakaovo zŕnje ù prâh, razmućívali ga u vodi, dodavali mu vanilije i ku-ruznôga brašna, te su òd toga kàlupili pločaste kömâde. Tako su piće zvali „šokolatl“, a bilo je veòma oporo, te nije ni nâj-manjê Španjolcima u početku prijalo. Nàskoro se dòsjetê Špa-njólci te umiјèšajû sladora, i òd toga se vremena sve više čoko-lada po svijètu širila.

Godine 1529. donèsû ga u Èvrôpu ù zrnu i u čokoladi, ali se dugo nije znalo, od kakva se zŕnja čokolada pravi, jer su to Španjolci kao tajnu čuvali, dok je nije Florentinac Carletti svȉjetu otkrio, koji je u Americi naučio, kako se čokolada pravi.

U Èvrôpi našla je čokolada najviše prijatéljâ u Špànjôlskôj i u Ìtaliji, pa se i danas ù tîm zemljama najviše troši. Prema potrošku čokolade širilo se i gòjênje kakaovca. Od ekvatora do 23. stupnja nä sjevêr i 15 do 20 stupnjeva nä jug nàlazî ka-

kaovac pötrebitû töplinu za uspijevanje, zato ga i nàlazîmo u takim zemljama Amerike, Afrike i Azije.

Kakaovac (Theobroma cacao, božanska hrana) je drvo vrlo lijèpa ȍblîka i vitka râsta. Kad pò volji raste, dòsêgnê vȉsinu od 13 do 14 metárâ, a u uzgoju ne dádû mu da porástê više od 6 do 7 metárâ zato, da mu olúja ne nàškodî i da se lakše s njega plod bere. Kakaovac cvate kroz cȉjelû godinu, tako isto òtpadâ s njega lîšće kròz cijelû godinu, a novo listâ. Plod kakaovca je pròtêgnut, näbrân i hrapav tako, da je sličan krästâvcu. Da dozrî, treba pet mjesécî. Kakao ili zrno, od čega se čokolada pravi, ùklopljeno je u slatkastu sluzavu mêsu. Zȓna su ù mêsu srédana ù pêt redóvâ, a ima ih u jednom plodu 30 do 70 kömâdâ. Po oblíku i veličini nalik je zrno mnogo na bademovu jézgru. Ukus je nešto gorak, ali sjeća ipak na ukus čokolade. Slatko mêso, u kome se zrno krije, jedu Indijánci vrlo rado, a gdješto prave od njèga vrstu opojnoga pića, ugodna kiselasta okusa.

Uzgoj kakaovca vrlo je téžak. Ponajprije mu treba kròz cijelû godinu jèdnâka toplìna, koja nè smijê spasti ispod 24° C, a olúje vrlo mu lako nàudê. Plâha kiša može za glavne cvatnje čitavu berbu ìzjaloviti. Kakaovac rodi rȉjetko prije šeste godine, a traje jedno 30 gödînâ. Jedno drvo daje nà godinu kilogram suhoga zȓnja.

Prva je berba u pròsîncu i ù siječnju, druga i to glavna ù lîpnju i ù sȓpnju. Ȕbrânî plôd rasijèčê se nožem, zrno se öd mêsa òdlûčî sȉtom ili rukom, zatim se ràzastrê na pijèsku da se òsûšî, a prëko noći pȍkrijû ga lišćem, da mu klicu ȕbijû. I tada je kakào za tȑgovinu gotov.

Kakao u tvornici.

Kakao putuje tada u tvornice, gdje ga čekaju velike promjene. Najprije ga ù velikîm bubnjevima spȑžê nà vatri, da se oljúštiti ùzmožê. Pȑžêći ràzvîjâ se ù zȓnju veòma ugodan miris, kao i u kavi, a gubi se gorak tek. Spȑženî se kakao ù mlinu zdrobi ù komáde, a òljuštine òtpuhnê vjetrènjača, ali ne pòlazê pò zlu već se pròdâjû kao kakaov čaj. Nato se kakao u fino brašno sàmeljê i u čokoladu skàlupî. Kad se kakao među željeznîm váljcima mëljê, ùgrijê se sprava do 40° C, kakàova se mâst ràstopî, smȉješâ se sa samljevènîm brašnom u gnjecavo tȉjesto, koje se onda kàlupiti dade. Od sámoga kakàova zȓnja nè pravî se čokolada nego se ù mlîvo ùmiješâ sladora, vanilije i cimeta, i ta se smjesa pròdâjê pòd imenom čokolade.

Čokolada s primjesom šećera zove se zdravstvena čokolada, s primjesom lijèkôvâ, da ih bolèsnîk lakše ùzimâ, zove se medìcînskâ. U žèludačnôj ima primjese bikarbonske sode. Zà ljûde slaba žèluca pravi se čokolada bèz mâsti, zato se tȉještî ùgrijânî i zdrobljeni kakao, dok mu ne ìstiještê što više mâsti.

Iz kakàova se zrna vadi još kakaova mâst ili kakaov maslac, koji se upotrébljâvâ u medicini kao očna mast. Čokolada je nèsamo ugodno i zdravo piće nego i dobra hrana, jer ima u sèbi mnogo bjelànca i škròba. U kavi i u čàju ima također mnogo bjelànca i škroba, ali ne prèlazî u pròkuhânû vodu, pa zato i nè hrânî, dok u čokoladi nè pijêmo sämo prelivènû vodu nego ȕprâvo jedemo i sámo pròkuhânô brašno, s kojim prèlazî u žèludac i bjelànce i škrob. Zato je glasòvitî prirodopisac Linné posve pravo imao, kad je kakàovac nazvao božànskôm hranom.

U dobroj i nepòkvârenôj čokoladi polòvica je kakao a polovica slador. Crvenkastosmeđa bòja treba da je svijètla, a na prijèlomu glatka i svijètla. Zločesta i pàtvorena čokolada obično je crna, gorka, prì kuhânju zaùdarâ i daje žilavo, vodenasto piće s nèčistîm talogom nà dnu. Tȍmu su pàtvarânju krívi ljûdi, koji traže jevtinu čokoladu.

106.

Krùmpîr.

Po Kišpatiću od M. D.

Polòvicôm trâvnja god. 1498. slavila se u Barceloni vanredna svečanost. Barcelòna otvòrila je vrata Krištofu Kolùmbu, silan ga je narod dòčekao s kraljem i s kraljicom, a prèd njîm je stupala pòvôrka, kake Èvrôpa vidjela nije. Sprȉjed stupalo je sedam američkih divljákâ, a zà njima nosile su se nadjevène dražesne ptice i zvjerske nèmâni, neòbične bȉljke, svakòvrsnî rod i plôd i òbîlje zlata. Ta je släva odjèknula cȉjelôm Èvrôpôm i cio se svȉjet kao izà sna probudio. Među darovima novoga svȉ-

jeta bio je bez súmnjê najsjajniji dar krùmpîr, premda su morala stoljeća proći, dok je Èvrôpa vrijèdnôst njegovu i cijènu ùpoznala.

Gòjênje krumpíra u gospòdârskôm je živòtu najznamenitiji događaj novoga vȉjeka. Već je godine 1663. jedan ènglêskî gospòdâr proricao, da će krumpir postati najbolja i najjevtinija hrana, koja će pȑkositi najvećoj gladi, što je dotle svaki čas s kužnim bolestima kucala Èvrôpi na vrata. I to se proročánstvo ìspunilo, jer je krùmpîr zàista vrata zatvòrio gladi za sve vijèkove. Krumpir pòstade svakìdašnjâ hrana nèbrojenîm milijunima ljúdî. Krumpir ima ù bȉljnôme carstvu veliku rodbinu, kojom se baš nè može ponòsiti, jer je to veòma sumnjiv rod, u kojem se kriju mnogi opasni stvorovi. Iz te je pòrodicê zloglasni duhan (Nicotiana tabaccum) i ȍtrôvnô vèlebȉlje (Atropa belladona), òvamo ide pàskvica (Solanum dulcamara) i bùnika (Hyoscyamus niger), kužnjak (Datūra stramonium) i mnoga druga otrovnica.

Ali se čovjek ne boji mnogo te porodice, kako se vidi òdatlê, što mnogi otrov iz tih bȉljâkâ umije upotrijèbiti kao dobar lȉjek, a ljûtû papriku pače i za začin ùzimâ. Ali u toj porodici ima i pitomijih stvòrôvâ, koji su čovjeku kao hrana òmiljeli, kao što su: crvena jabučica ili rajčica (Solanum lycopersicum) i krùmpîr (Solanum tuberosum), s kojima se vrlo često za stolom sàstajêmo. Pa i u sámom krumpíru skriva se otrov u gòmôlju, što ga jedemo, kako stane klijati.

Iz Amerike došao je k nama duhan, paprika, crvena jabučica i krumpir, a svaki je došljak u Èvrôpi našao svoje štòvatelje. Država je prìgrlila duhan, narodno gospodarstvo krùmpîr, a kućanstvu je ostala crvena jabučica i paprika.

Prva je dòmovina krumpiru bez súmnjê pjeskòvita obala čilska u južnoj Americi, gdje još i danas divlji raste. Òdanlê se on prije širio nego što su Evròpljani u Ameriku došli, jer su ga već našli kod Peruanaca, koji su ga već onda bolje uzgajali i obrađivali nego što se to danas u Èvrôpi radi.

Krumpir dònijeli su prvi u Èvrôpu oko 1580. godine Španjólci, a 1584. godine donio ga Walter Raleigh (čit. Ràh'li) iz Virginije u Irsku te ga ù svôm vrtu zasadio. Prije se držalo, da je admiral Franjo Drake (čit. Drêk) prvi donio krumpir u Èvrôpu, ali se čini, da on iza prvoga svȏg puta za krùmpîr nȉ znao nije, barem nije bilo krumpira na gozbi, što ju je nà svôm brodu

ù čâst kraljici priredio, da joj pòkâžê bògatstvo novoga svȉjeta. Istom dvȉje godine iza Raleigha donio je on krumpir u Ènglêskû, ali ne pòznajûći ga zabòravili su ga ùskoro. Kad ga je Raleigh drugi put 1610. donio iz Virginije, zàsâdî ga i opet u Irskoj, ali se pored svega toga nastojanja ipak slabo širio i cijèlo je stoljeće trebalo, dok se čovjek s njim sprijateljio upòznâvši u njèmu hranitelja i spasitelja svoga. Tako je krumpir sebi s velikom mȕkôm krčio put u fràncûskî, njemački i talijânskî narod, dok ih glâd nije dȍzvâla pameti te su gledali da što bolje vŕste proizvèdû.

U hȑvâtskê krajeve došao je krumpir tek potkraj osamnaestoga vȉjeka. Kad su se krajišnici naši godine 1779. i 1780. vraćali iz sedmogodišnjega rata ìz Šleskê i ìz Češkê, dònijeŝe sȁ sobôm krumpir, s kojim su se ù stranîm zemljama ùpoznali. U počètku se vrlo slabo krumpir širio, a sadili su ga òsobito po Banovini i u karlovačkoj Krajini, a tek na početku 19. stoljeća raširio se po òstâlîm krajèvima, što se ima zahvaliti vojničkoj upravi, koja ga je milom i silom uvodila. S kolikom se nèvoljom narod naš u to vrijème imao boriti i koju je nadu ùprâvo u krumpíru imao, najbolje se vidjelo zȁ pêt gladnih gȍdînâ iza 1812., koje je sva Èvrôpa òsjetila, a ù Krajini su veliku nèvolju stvorile. Nèrodica i poplava stvoriše to težu glâd, što je u zèmlji manje râdnîčkîh ruku bílo. Narod je morao nȁ vôjsku i na kòrdûn[1]), a tim se narod umanjio, što je donekle sreća bíla. Jèdînâ je nada bíla u tome, da se uzgoj krumpira ȍpćenito ùsvojî i tako narod prèhrânî. Jedna četvrtina zemljišta, koje se čitavo mora zàsijati pšenicom, da prèhrânî obítelj s osmero djece, dȍvôljna je, ako se zàsâdî krumpirom, da prèhrânî istu obítelj s djecom, a u snazi tjèlesnôj ipak ne će spàsti. U krumpir bílo je toliko nade, da se držalo, da će zàuvijek biti kraj svakoj gladi u Krajini, ako se krumpir onàkô ràšîrî, kako mu zemlja prija. U gladnim je godinama poslije 1812. rodilo ù Krajini, nešto preko pô milijuna vâgânâ[2]) krumpira, a kako je nèvolja i glad narod prìnudila da sadi krumpir, pokazuje najbolje to, što ga je voć 1818. urodilo ù cijelôj Krajini 1,995.200 vâgânâ.

Danas je krumpir svladao sve zápreke i predrasude te se s prosvjetom raširio po čitavom svijètu. Danas ga svagdje prìznâjû kao dobru hranu, a u Èvrôpi pòdigao je i tvornički život,

[1]) Kòrdûn, suha međa između negdašnje Turske i Hrvatske čuvana od vojničke straže. [2]) Vagan ùzimâ 61 l $48^3/_4$ cl.

koji hrani tisuće i tisuće râdnîkâ, jer se vadi iz njega: škròb, žesta, škrobni šećer.

No ipak je čudna pojava, da je moralo 200 gȍdînâ protèći, da je morala doći glad i nèvolja da čovjeku òtvorî oči, da ne zàzirê od dobra ì ȍd korîsti. S krumpírom došao je iz Amerike i duhan, dobro i zlo, a čovjek je sam od sèbe odmah objèručkê pòsegao zà zlîm, a dva se stoljeća branio od dobra. Ćûd se čòvječjâ i ovdje nije mogla zatajiti, koja gràmzî za užítkom, ali se ipak morala pokloniti dobru i koristi.

107.

Maslina.

Po Kišpatiću od M. D.

Među svîm drvètima oko Sredòzemnôga mora bíla je maslina òduvijek najplemenitiji dar Božji. To je bílo sveto drvo, kao što je sveto bílo i ûlje, što ga je maslina davala. Ȕ njôj su već stari narodi gledali najljepši uzor míra. Maslinova grančica, što je dònijela golùbica u Nojev kovčeg iza strâšnê kâzni Božje, bíla je znak mira. Maslinovo ûlje, koje iscjèljujê rane a boli ublažuje, bilo je svéto svim narodima pa se njime i danas jošte pomàzujû glâve crkvènîh i svjetskih vladárâ, a bolesníka izmiruje nà smrtnôj postelji s vječnim sucem.

Ȍomovina je divlje masline bez súmnjê u južnom dijèlu prednje Azije i nà grčkîm ȍtocima. Maslina je rasla kao dìvljaka kao i druge mnoge bîljke nèbrojenê godine, da joj nitko nije znao cijènê òdmjeriti, dok se nije našlo napredno pleme, koje ju je oplemenilo i na oltar Božji diglo. To je bílo semitsko pleme, koje je ù prednjôj Aziji pòdiglo prvu prosvjetu i temelj današnjemu napretku našemu ùdarilo.

Nema sumnje, da su Feničani prvi donòsili maslinovo ûlje Grcima i òstâlîm narodima Ȅvrôpê, koji su jošte u divljáštvu živjeli. Svètô Pismo staroga zavjeta spòminjê maslinu i ûlje njezino nèbrojeno pútâ, a svakom se prilikom vidi, koliko su Izraelci i drvo i ûlje štovali. Prvi pozdrav Noju iza općega potopa bíla je maslinova grančica, što ju je golùbica u kljúnu dònijela kao znâk, da je voda spàla. Među darovima u ȍbećânôj zemlji spòminjê Sveto Pismo i maslinu, a kad dođoše ù njû, veli se: „Iz vinográdâ i iz màslinîkâ, kojih nijèste sadili, jedete.“

U kùćânstvu bìlo je ûlje Izraelcima glavna stvar. Njim su rasvjetljivali kuću i hrâm, prinòsili ga zà žrtvu, a mazali su njime i kosu i čitavo tȉjelo, kao što je već onda bio ȍbičâj. Svètîm ûljem pòmazânî primao je ȍd Boga svaku vlâst na zèmlji. Palestina je proizvodila toliko ûlja, da ga je ù drugê zemlje izvòzila. Na Maslinovu brdu, gdje je Krist posljednju noć probdio, ima još i danas osam ogromnih màslînâ, za koje kažu da su bíle svjedoci onih vreménâ.

Stari su Izraelci maslinu zvali „zaith“, a to je ime zato važno, što pokazuje pútove, kojima se maslina širila. Zà njîm dòlazîmo i ù naše krajeve, gdje se maslinovo ûlje turskim imenom zove „zejtin“, dok se ù drugîm opet zove „ûlje“ [1]), po tome, što je od drugud ònamo došlo. Ako ì jest divlja maslina Grcima već davno prije poznata bila, pa su i òsobito svoje ime zà njû imali, opet nijèsu sami došli na to da je oplemenê, nego su ih u tome poučili narodi iz Azije, otkuda su ù pȓvô vrijème ûlje dobivali. Pored svega toga bíla je divlja maslina u prästârôj Grčkoj u visòkôj časti, a nema slave ni junáka, gdje je nebi spòminjali. Narod ju je štovao, jer ju je kitilo svagda zelèno lȉšće: slika slave, koja nè venê. Narod je grčki ù njôj vidio uzor jùnâštva i slave, jer ima malo drvétâ tako žilava živòta i koja bi taku starost dožívjela kao maslina. Buzdòvani su u Homerovih junákâ od màslinê.

U òlîmpskîm su igrama kitili pobjednike maslinovim vȉjencima, a grančice su kidali zä vijence s prastara drveta, za koje prȉča kaže da ga je Hèraklo zasadìo. Ali ù tô vrijème, čini se, da Grci ni slutili nijèsu, da se maslina oplemeniti može i da se ȍd njê može dobiti cȉjenjeno ûlje, koje su zà skûpe nôvce od istočnih nárôdâ kùpovâli, zato su se ûljem mazali sämo bogati i ugledni ljúdi, a svjetina živòtinjskôm mâšću.

Grci su naučili Rímljane oplemenjivati maslinu, a ovi su je prênijeli u današnju južnu Frâncûskû, u današnje hrvatske Prìmôrje, u Istru i u Dàlmâciju, koje su zemlje već u ono vrijème bíle na glásu s izvrsna ûlja. U maslinovu ûlju sàstadoše se dvȉje svjetske kultúre u Hȓvâtskoj. Jedna sèmitskâ, koja je prekò Tu-

[1]) Riječ ulje došla je k nama iz talijanskoga olio, koje je opet latinsko oleum, a ovo je opet grčko èlaion.

*

râkâ k nama došla, zove ulje „zejtin“, dok je druga grčkorimska òstavila trâg svoj u imenu „ûlje“.

Iz Èvrôpê prënijeli su Španjólci i Portugizi maslinu ù novî svïjet, gdje se na dalèko i širòko raširila.

Sveta pitoma maslina, koju su svi narodi ùpletali u najsvetije prîče svoje, nije nimalo lijèpo drvo. Žilavost i korist njena digla ju je do visòkê časti. Tko prvi put maslinu vidi, držat će je za vrbu, na koju je veòma nalik. Deblo joj je grbavo i nèpravîlno, niska râsla; krošnja joj je istina svagda zelèna, ali lîšće nije lïjepo zelèno, već kao u vŕbê. Mlada maslina rodi obilnije nego staro drvo, zato ih siječû i mladicama zamjenjuju. Kao što se vrba, tako se i maslina rasađuje obično sađènicama, koje se, kad ìstjerajû pòstrane grančice, podrèzujû i tako priličniju krošnju stvaraju. Izdalèka se màslinîci jošte kojekako prikazuju, ali kad im se čovjek prìmaknê, nèstajê svaka ljepòta. Pod maslinom je pusto kämenito tlo ili se ùhvatio kórov nèuglêdna žalosna lica, kao što je i dŕvêće nàd njîm žalosno.

Maslina ìz sjemena òdgojena ljepšega je öblîka, pa ako se pusti da pò milôj volji raste, može dòčekati starost öd višê stötînâ gödînâ. U Španjolskoj ima krajévâ, gdje se na 50 mîljâ dužînê šire neprèkinûto maslinovi gajevi, i ù tîm su gajevima gotovo sve masline ìz sjemena porásle. Maslina raste vrlo polàgâno, zato je nèrado ìz sjemena uzgajaju. Sjeme je òpkoljeno vrlo tvrdôm koščicom, iz koje klîca pròbîja tek ïza dvije godine. Mnogo se brže dòmognê gospòdâr plöda, ako se šibama rasađuje. Kao što se svako pitomo drvo cijèpljênjem oplemenjuje, tako isto stvara cijepljenje od lošije masline plemenitiju.

Rodbina naše masline nije ù bîljnôme cârstvu odviše mnogòbrôjna. Najbliži joj rođak raste ù našîm vrtovima kao gŕm ì drvo, koje nas s rana proljeća prëkrâsnîm cvïjećem razveseljuje a to je jorgòvân (Syringa vulgaris). Druga je rođàkinja kàlina ili kozje grôžđe (Ligustrum vulgare) s lijèpîm cvïjećem kao u jorgována, koju sade po živìcama. S maslinom je u rodu još i jasen. To se rodbinstvo vidi i ù tom, što bismo lako mogli na maslini cijèpiti i jorgòvân i jasen.

Màslînka mnogo je nalik nà šljivu, sämo što je manja. Ìzvana ima mâstan plod, a unútra je koštana jezgra. Nèzreo plod je zelen, a mêso mu je puno gorka sòka. Kad plod dòzrijevâ, ìspûnjâ se mêso ûljem, a gorčìna se s dozrijevanjem sve više

gubi i puni ûljem. Veličina ploda vrlo je rázličita te zàvisî o vrsti, pòdnêblju i o zèmlji. Oko Cordove u Špànjôlskôj raste maslina s najvećim plodom, koji ima oblik i veličinu velike šljive. Ù našem se Prìmôrju zeleni plodovi rado jedu kao i u Fràncûskôj i u Špànjôlskôj, pošto im se òduzmê kiselìna i gorčìna na òsobit način.

Kad màslînka dozri, bere se. Najfinije je ûlje, što ga kod Aixa (čit. Eksa) u Fràncûskôj priređuju, premda ondje pòdnêblje ni izdalèka nije onàkô, kako u gdjekojem južnijem kraju; ali se nigdje tako nè brinû oko priredbe kao ùprâvo ondje. U hŕvâtskôm se Prìmôrju donedávno pravilo gadno i nèukûsno ûlje, koje su sämo dòmâćî ljûdi jesti htjeli, no danas ima već ù svakôj boljoj kući tako dobro ûlje, da se može nà svakî stô ìznijeti. Ljûdi paze bolje na berbu i na sámu priredbu, pa je zato i ûlje bolje. Dalmàtînskô se ulje danas već toliko pòpravilo, da ga se već mnogo u tŕgovinu ìzvozî.

Zreliji plod daje dobro i ùkûsno ûlje, koje se može držati, da se ne pòkvârî. Ako je plod već tako zreo, da gotovo sam pada, onda daje fino i vrlo másno ûlje, ali se tëško drži i lako se kvari.

Dobar gospòdâr òbîrâ rukom zreli plod i odmah ga pòd tijesak nosi. Tako se radi kod Aixa (Eksa), pa se dòbîvâ najfinije ulje. Motkama ne vàljâ maslinke tresti, jer se drvo òštetî i ìzlomî, a plod se òlûpâ pa bŕzo stane vrëti, ako se ulje odmah ne ìscijedî, te dòbîvâ neùgodan ukus. Tako isto ne vàljâ mijèšati zreli plod sa zelènîm, jer kvari ûlje.

Svaki kraj ima svoj òsobit način, kako iscjèđujê ulje iz màslînkê, pa imaju za to òsobit tïjesak i mlin. Ulje, koje samo istèčê ìz maslînâ prije nego se metnu pòd tijesak, zove se u Dàlmâciji samòtok, te je najbolje i najfinije. Što se maslina više tïještî, ûlje je gore i slabije te se upotrèbljâvâ u različite svrhe: za rasvjetu, za pravljenje sapúna i t. d.

Najfinije je provençalsko (čit. provànsâlskô) ili aixko (eksko) ulje. Budući da se maslinovo ulje na zráku nè lijepî i nè sûšî, mažu se njime finiji strojevi. Ulje ùrârskô najprije se pròčistî; kad se u hladnom skrutne, ödlijê se, što je òstalo tèkûćê, pa se òstavî nä sûncu, dok se ne pòkâžû bijèle pahùljice, a pošto se òd tîh pahùljîcâ ulje òcijedî, onda ga tek urári upotrebljavati mogu.

Maslinovo ulje ne òtvrdnê na zraku nego se maže, pa se zato ne upotrèbljâvâ za pravljenje uljenih bójâ. U toplìni od 4

stupnja do 5 stupnjeva nàd ništicôm već se grùšâ, a kod 2^0 topline nàd ništicôm već je kao maslac.

Ù stârôm vijèku cijènili su ûlje još i poradi toga, što su njime tijelo mazali držeći, da je to zä zdrâvlje dobro. Kad su pitali filozofa Demòkrita, koji je preko stô gödînâ živio, kako čovjek može zdrâvlje očuvati i život produžiti, rekao je, da se treba medom hraniti a ûljem mazati.

Maslini treba za život više topline nego smokvi, zato i nè sežê tako dalèko nä sjevêr kao smokva. Glàvnô su njezino pòdrûčje obale Sredòzêmskôga mora, koje biljári zovu „maslinovo cârstvo". U to carstvo ide i naše Primorje s Dàlmâcijôm, gdje maslina najviše strada òd jâkîh vjètrôvâ. Ìnâče je maslina vanredno zädovôljna bîljka; ona bujno raste i na najlošijoj zemlji, hvata se tvrda vapnena krša, a na cr̀venkastu je laporu prèsreéna; vode treba vrlo malo pa joj ni za najveće žege nè trebâ vode dovoditi.

Budúći da je maslinovo ûlje uz veliku prôđu i vrlo skupo, pàtvarajû ga tvorničari te mu dodavaju ûlje, što se iz svínjske mâsti iscjèđujê ili makovo i rèpičino ûlje. U najfinijem ulju ima više pútâ 50 do 70 postotaka svinjskôga ulja. Makovo se ulje u maslinovu lako pòznâjê tako, da se dobro protrésê, pa ako se stanu kugljice na površini kùpiti kao mjehurići, onda ima ù njem makova ulja, što na čistom ûlju nikad nè bîvâ.

108.

U l j e.

Po francuskom od M. D.

Jela začínjajû se ù nâs mâšću, maslom, màslacem, ûljem, solju i paprom ili biberom i t. d. U Prìmôrju našem upotrèbljâvâ se osobito ulje.

Stôlnô se ûlje dòbîvâ òd bukvicê, örâhâ, mäka i òd maslînâ, kad se metnu pöd tijesak. Bukvica, plôd je bukve; ulje njeno biva s godinama bolje.

Orahovo ulje tijèšteno hladno je dobro, ali se brzo kvari. Tijèšteno toplo ima neprijatan ukus, ali se dade dobro sačuvati. Svi vi pòznâjête jamačno mak. Kad cvìjet ötpadnê, što òstanê na stabljici? Čàhura, u kojoj su ùklopljena zr̂nca. Od tih se zr̂nâcâ pravi makovo ûlje, koje je bolje od bukvičina i od orahova.

Maslina ili uljika je drvo, koje raste i u hrvatskom i u dalmàtînskôm Prìmôrju. Maslina daje najplemenitije ulje.

Ulje kad se smûtî, nè trebâ baciti, nego uzmi uljànicu näpola praznu, dobro je zàčepi pa je živo prokomèšâj i nä stô pòstavi. Iza nekoliko čâsâkâ sjest će voda, jer je teža òd ûlja, nà dno uljànicê i povúći će sä sobôm svu nečìstoću, dok će ûlje budući lakše od vode ìsplivati na površinu i opròstîvši se nečistoće, koja ga je smútila, bit će opet bistro i čisto.

Poslovice 55—60.

Smrt nè gledâ nikomu ù br̂ke.
Sòkô pêrjem leti, a ne mêsom.
Što je tvrđe òd gvôžđa? pa ga opet r̂đa ìzijê.
Tèško nogama pod lúdôm glavom.
Ù ratâra crne rûke a bijèla pògača.

Zagònêtka 12.

Naš mr̂konja bèz kožê ù štalu ùnîđê,
A s kožôm ìz štalê ìzîđê.

mak

109.

D u h a n.

Po Kišpatiću od M. D.

Prvo mjesto među svima òpôjnîm bìljkama prìpadâ bez súmnjê duhánu te je po svijètu nâjvišê ràšîren. Dùhân, ako i nije ni jelo ni píće, opet pòdâjê čovjeku užítak, ako i ùmišljen. Duhan utr'o je sebi put u sjajne dvórove i u siròmašne kolibe. U njemu ùžîvâ jèđnâko pròsjâk kao i ókrunjena glava, kalfa kao i gospodičić, òznojen râdnîk prì têškôm radu kao i dànguba pri bèsposlici. Svatko drži, da je u duhánu našao izvanredan užitak

i u tome ùžîvâ. Nema kraja, nema zemlje, gdje se duhan nije udomio, a danas se znade, da je iz Amerike došao, što potvrđuju i imèna te bȉljkê ù svîm jezicima, gdje se vidi korijen američkoj rȉječi, osim arapskoga, koji ima za nju òsobitu rȉječ „duhan“, što znači „dim“, a ta je i k nama došla prekò Turâkâ.

Prava mu je dakle dòmovina Amerika, gdje su od mnogovrsnih vȑstâ sȁmo dvȉje gojili i te su se najviše i raširile. Kad je Kolùmbo 1492. došao nȁ otok Kubu, našao je Indijance, gdje smȍtâno lȉšće pȕšê, kao što se danas cigare puše. Na San Domingu vukli su urođeníci dim duhána krȍz cijevi ȕ nôs pa ga na usta i nȁ nôs puštali nȁpolje, dok su se ȍpîli, što im, kako su kazivali, pòdâjê tȍplinu i zdravlje. U prȁstârîm mehičkim gròbovima i u mogilama sjeverne Amerike našla se množina lȉjepo ìzrâđênîh lúlâ, što pokazuje, da je u prȁstârâ vremèna pušenje bílo u običaju. Divlja plemèna nijèsu bez duhána pòlazila ȕ rat, jer su držala, da im to pòmâžê, da mogu lakše podnositi glad i žeđu. Duhan je bio znak izmirenja i míra, pa kad je nèprijatelj pružio neprijatelju ùpâljênû lùlu, nèstajalo je neprijateljstva, kao što nèstajê dima iz lùlê. Cȉjevi, na koje su dim od duhana uvlačili, nazívala su mnoga plemèna „tabàcco“, a Evròpljani su prȅnijeli ime „tabacco“ nȁ bȉljku.

Tko je prvi duhan u Èvrôpu donio, nè znâ se pravo, ali se znâ, da su ga prije krumpira dȍnijeli. Mnogo je truda i muke stajalo, dok je Evròpljanin krùmpîr zavolio, a otrovni je duhan odmah cȉjelîm svȉjetom zavladao, premda je protiv njega ustala i cȓkva i država. Prvi pȍuzdânî glas o duhanu u Èvrôpi pòtječê òd godine 1559. Te su godine dȍnijeli sjeme u Portugalsku, a frȁncûskî pòslânîk u Lizboi, Nicot (čit. Nikò), pòsijao je sjeme u svome vrtu, te je lȉjepo uspjelo. Po njèmu dobio je potom duhan znanstveno svoje ime „Nicotiana tabaccum“. Pripòvijedâ se, da je rođak njegova momka oblogom dùhânskôga lȉšća izlijèčio slučajno rak-ranu na nósu, a kùhâč poslanički ranu na rúci, što mu pòdiže glas ljekòvitê trave, pa su se ljûdi òtimali za tu travu. Nicot još je iste godine poslao duhan u Pàrîz s naputkom, kako ga valja zȁ lijek upotrebljavati. U Frȁncûskôj prozvali su ga „kraljičinom travom“. Pače i lizbojski papinski pòslânîk donio je duhan kao ljekòvitô bilje ȕ Rîm, gdje su ga prozvali „travom svetoga krsta“.

Tàkô je duhan bio sve poznatiji po Èvrôpi i mnogi ga botanici stanu gojiti u svojim vrtovima tako, da je prvih 20 gȍdînâ bílo duhana već gotovo po svoj Evropi. Lȉječnîci i svèćenîci primiše duhan u svoje vrtove i ne slútêći, kȍliko će se jednom protiv njega boriti. U to se vrijème nije duhan u Evropi jošte pušio nego se sadio kao ljekovita bȉljka, iz koje su vadili sok za ljekòvitû mâst za svakòvrsnê bolesti. U jednom se ljèkârnȉčkôm djelu iz 17. stoljeća ljekòvitôst duhana u zvijèzde kuje. U tom djelu piše: „Ta trava ùzrokujê kihanje i san, čisti usta i glȃvu, rastjèrujê bôl i ùmor, blaži zubòbolju i podrigívânje, čuva òd kugê, rastjeruje uši, lȉječî kraste, ȍtoke i rane.“

Nije dakle čudo, da je tàkâ prètjerânâ i neòsnovânâ hvala poròdila žȅlju, da su ljûdi zȁčêli upotrebljavati duhan na različite načine, pa su tako stali pušiti i ȕ prâh satȓven duhan ȕ nôs trpati. U početku pušio je sȁmo mòrnâr i prostiji svȉjet, ali se taj ȍbičâj nȁskoro udomio i među boljim svȉjetom. Kako je duhan s jedne stránê imao prijatéljâ, tako je imao i nèprijatêljâ među vladarima i papama, kojȉ su zabranjivali oštrim kaznama pušenje i šmȓkânje duhana. Pače i ȕ Turskôj mislio je sultan Murat IV., da će dobro učiniti, ako što strože zàbrânî pušenjê, te je odmah zaprijètio pušačima smrtnom kaznom. Da svȉjetu pòkâžê, kako je to smijèšan običaj, dao je momku jednomu provući lùlu krȍz nôs pa ga tako po ulicama pokazivao.

Najgnusnija poraba duhana jest žvákânje. Ȗ nâs žvȃćû duhan najprostiji radnici, pa i mornári. Pušenje je na brodu ȍpâsno, pa se zato često zabranjuje mornarima, a budúći da i oni hoće da uživaju slasti dùhânskê, pòmâžû se žvakanjem.

Duhan ako ȉ jest pòtekao iz toplih krajévâ južne Amerike, opet se udomio i pod hladnijim nebom, gdje bi druga južna bȉljka pòginula; u tome ȉ jest uzrok, da je tako zavladao svȉjetom. Duhan ide ȕ istî rod, u koji i krùmpîr; s njim su u rodu paprika (Càpsicum annuum) i kužnjak (Datúra stramonium), vèlebȉlje (Atropa belladona) i bunika (Hyoscyamus niger), a i cȉjelâ hrpa drugih òtrôvnîcâ, pa kao što je òstâlâ rodbina, tako je i duhan pun otrova i to gotovo nâjjačêga otrova, što ga bȉljnô carstvo ima.

Taj se otrov zove nikòtîn. Kako se nikotin toplinom ishlapljuje, to ga ima i u dimu od duhana. Čisti nikòtîn, što se dòbîvâ prekapljivanjem iz dùhânskôga lišća, bèzbojna je i providna tekućina, koja oštro mȉrišê kao i duhan. Na papíru òstavljâ nikòtîn iza sèbe mrlje kao òd mâsti, koje se s vremenom gube.

Sva ötrôvna sila dùhânskôga lîsta jest u nikotínu, a malo ima otrova, koji bi se mogli takmiti s nikotinom. Izvanredno ràzrijeđen nikòtîn ùbîjâ zà čas lèpîre i pâûke, dok se muhe od iste kolikòćê u zraku jošte opòraviti mogu. Ribe ùginû od 10—40 miligrama; zmiji treba metnuti u usta nà šipci sȁmo kâp ȍd soka, što se ȕ grlu od lùlê nacijèdio, pa će zà čas ùginuti. I žabe nè mogû mnogo pòdnijeti. Manje će ptice ùginuti, ako samo kljûnu njihovu prìblîžîmo šipku nikotínom nàkvašenu. Mȁčku i pse ubit će za nekoliko čâsâkâ jedna kâp nikotína. Čovjeka da ȕbijê, čini se da su dovoljna 3 miligrama toga ȕžâsnôga otrova.

Pokusi, što su se nikotinom u malenoj mjeri pravili, pokazali su, da od njèga nàstajê glavòbolja, drhtavica, nèsvjestica, da ùzrokujê užasne snȅ, pâlî grlo, šîrî zjenicu, a srce izvanredno uznemiruje.

Пословице 60—65.

Ватра и вода добре су слу̑ге али зли господáри.
Већа глава, више главòбољê.
Више у̑м зȁмислӣ него мȍре понèсê.
Вјешти гȍру ломи а нѐвјешта гора.
Ву̑к длȁку мѝјењâ али ћу̑ди никада.

110.

Vladimir i Jelica.

Otac im tumači glavne oblike i pojave na Zemlji.

Po Fridriku Gerstäckeru priredio *Josip Modestin.*

I. Brdo i dolina; izvor, potok i rijeka.

Jednoga prȅkrâsnôga popodneva u mjesécu svîbnju povede otac jedan svoje oboje djece, Vladimira i Jelicu, na šetnju ȉzvan grâda.

Vrijème bȉjâše ȕprâvo dîvno. Žârkô sûnce sjalo, a nebo bȉjâše plavo i vedro. Sve se veselilo lȉjepôme proljetnom danu; nijèsu sȁmo ljûdi izàšli ȕ velikôme broju nȁ polje i ȕ šumu, koja se zaodjela novim zelenim lîšćem, nego i živòtinje kao da su se rȁdovâle proljetnome sûncu. Ševe se s polja visòko dizale ravno ȕvîs pjȅvajûći svoju veselu pjesmu, lastavice cvrkùtale i lȉjećûći lovile mušice i tražile slâmke i mahovinu, da òbložê mekana svoja gnijèzda. Jûnâd se na livadi veselo štrkljala i bockala, a jȁgnjâd sve poigravala i bléjêći skakùtala i tamo i âmo, tako da je pastir sa svojim vjernim psetom jedva mogao red držati, da se koje lúdo odveć ne ùdâljî i ne ìzgubî. Livade se bíle okitile raznòvrsnîm šarènîm cvȉjećem, a između njega kolo vodili ne manje šaroviti lèpîri i zújale marljive pčele.

Ȕ tôj su lȉjepôj prirodi Vladimir i Jelica bíli gotovo tako nestašni kao jȁgânjci: poskakivali putem klikujući pred ocem i htjeli šćepati pò gdjekojû živahnu zȅbu; ali zeba brža òd njîh òtprhnê na granu i veselo zacìjûčê sigurno znȁjûći, da se djeca zà njôm nè mogû pòpêti.

Put je vodio velikom, cvjetnom livadom, kroz koju se vijugao bistar potok. Preko potoka bȉjâše nàmješten most. Zatim dođoše dȍ brda, na kojem su rásla velika sjenovita drvèta, i počnu se ìspinjati nȁ brdo. Koliko su god prije djeca mnogo trčala, sad su išla polàgâno, jer se nȁ brdo nè možêš tako hitro pòpêti; mȁlenê se nòžice ùmorê, i često valja da òdahnêš.

Nȁpokôn dođoše nà vȑh brda; ondje bȉjâše prikladna i široka mahovinom obrásla klúpa, na kojoj su mogli lȉjepo otpòčinuti. Malo niže vrha žùborio je bistar, krasan izvor. I Vladimir bi odmah bio rado kušao vodu, ali otac nije to dopustio. Vladimir se bio veòma ùgrijao i bio bi lako obolio, da se tad studènê vode napio.

Djeca sjedoše pokraj oca nȁ klûpu, da otpòčinû i da se òhlâdê. S vrha su brda dalèko mogla razglédati lȉjepû okolicu. Dubòko dolje ležala je livada, preko koje su došli; prȉjeko nȁlijevo bjelasao se grad, u kojem su stȁnovâli, a nȁdesno bijaše velika šuma; zà šumôm u daljìni mogli su raspoznati visòka brda, koja su se izdaleka pričínjala posve sivomodra.

„Ja bih jednom preko onih bregóvâ htio sáći i vidjeti zemlju, što je za njima“, reče Vladimir, „tamo mora da je dîvno“.

„Tȁ vidio bi isto, što i ovdje vidiš“, reče otac, „livade ì šume i druga brda“.

„A jesi li ti bio prȉjeko, oče?“

„Jesam, sînko!“

„A kad se prijeđê preko onih drugih bŕdâ?"

„Onda se opet vidi sličan kraj", reče otac smiješêći se.

„Naša je Zemlja, na kojoj mi živimo, veòma velika, i kamogod došao, svagdje ćeš vidjeti brda i ravnice, šume i livade, polja i dòline".

„A što su doline?" ùpîtâ Jelica.

„Dolina, moja kćerko", odgòvorî otac, „jest prostor, što leži među dvâ bŕda. Evo, ovdje smo na jednome brdu, a onamo prijeko nedalèko òd nâs diže se drugo brdo, na kojem možeš raspoznati malène bijèle kuće i vrtove i grmove. Dùbokî prostor među njima, kojim teče potok, zove se dolina. Gdje dakle nema bŕdâ, nè možê biti ni dòlînâ".

„A ima li zemáljâ, gdje nema bŕdâ?" ùpîtâ Vladimir.

„Dakàko. Vrlo velikih ima zemáljâ, koje su posve plosne i ravne; nà njima gdješto raste sȁmo trava i vrijesak (Calluna vulgaris), gdješto pò njima ore marljivi rȁtâr te raste rázličito žito. Ima tàkôđer velikih ravnih plosnínâ, na kojima samo šuma stoji. Ima opet zemáljâ, koje su ìspunjene visokim brdima s uskim dòlinama između njìh. Ovdje kòd nâs vidimo brda, dòline i ravnice, sve jedno porèd drugôga".

„Ali òdaklê brda?" ùpîtâ Jelica.

„Na to je pitanje teško odgovoriti, moje dijète", reče otac, „jer ima vrlo različnih bŕdâ. Ima brda vrlo visòkîh, na kojima ima snijega i usred ljeta, i manje visòkîh, na kojima raste sočna trava, što hrânî stoku našu. Na gdjekojim ne odveć visòkîm brdima rastu mnoga i visòkâ drvèta, te daju tlu, na kojemu stoje, dovoljno hlada brânêći sûncu zà vrućêga ljeta, da posve ne ìsûšî zemlje. Iz bŕdâ izbijaju bistri izvori, voda teče u doline natápajûći s kišom zajedno, što ìz oblâkâ pada, livade i polja. Vlaga, što je voda daje, potrebna je za rastenje bìljâkâ".

„Zato nè trebâ baš ìzvorâ", reče Vladimir. „Evo ovdje dolje već teče rijèka".

„Ali òdaklê rijèka?" upita otac.

„To ja ne znam", reče Vladimir.

„Čuj, sînko! Sìgûrno si već u gradu òpazio, kako zà kišê, ili kad se snijeg topi, s krovova voda cúrî. Pokraj ùlîcâ načinjeni su žljebovi, kojima voda òtječê. Kad se na uglu sàstanû dvâ takva žlijeba, voda iz oba teče dalje jednim žlijebom, širim i dubljim i što se više žljebóvâ sàstanê, to je veći vodoteč".

„Ùprâvo je tako u brdima. Glê, tamo dolje u uskoj dolini teče potok. Ako pođeš nìz vodu ovoga izvora, doći ćeš do potoka. S brda dòlazê i vode drugih izvora i sve se sàstajû u potok, koji postaje jači i dublji, što više izvora u sèbe prima. Od jednoga ili òd višê izvôra postaje dakle potok, a više pȍtôkâ zajedno čine rijèku."

„Ali kako," zapita Vladimir, „sva vrela nàlaze put do potoka, a svi se potoci sàstavljajû u rijèku?"

„Evo ovako," reče otac, „voda ne može ùzbrdo teći, nego uvijek nìzbrdo, gdje je najniže mjesto, ònudâ teče potok. Potoci opet teku k nižemu mjestu i kad se sàstanû, nàstanê rijeka."

„Ali ako rijèka dođe do velike jame," reče Vladimir, „zàlijê se ù nju i òstanê ù njôj."

„Da," odgòvorî otac, „ali sȁmo dok se jama ne ìspunî vodom."

„Ako sipaš vodu ù sûd kakav, voda iz njèga ne prètječê dok se sud ne prèpunî. Tako i potok, nađe li na svome pútu duboko mjesto, voda se njegova ondje kûpî i čini ribnjak; kad se ribnjak prèpunî, višak vode teče dalje kao iz prepunoga suda. Ali ako rijèka, koja je mnogo veća od potoka, dòspijê do prostrane udubine i svojom je vodom ìspunî, onda se ondje stvori jezero."

„Gdje se voda, recimo iza jake kiše, ùstavila te nè možê òtjecati, nego ishlàpljujê od sunčànê topline, ondje nastaje lȍkva ili bȁra.

„Voda tekućica, što s bŕdâ teče, traži sebi uvijek izlazak, neprèstano teži nàniže te si ù tlu izdúbê žlijeb, koji se zove korito. Rìječnô je dakle korito velik žlijeb, kojim teče rijèka, a zemlja s obje strane zove se obala ili brijeg. Gledamo li pràvcem, kojim voda òtječê, na desnu je rûku desna obala, nà lijevû ruku lìjevâ obala."

„A kuda najposlije teku rijèke?" upita Vladimir.

„Kao što ima na Zemlji vrlo visokih bŕdâ," reče otac, „tako ima i vrlo prostranih dubòkîh mjêstâ, koja leže mnogo niže od kopna, na kojemu mi stanujemo. Rijèke teku dalèko i daleko kopnom, dok najposlije ne dòspijû do onih dubokih mjêstâ. Tamo se skûpljâ sva voda — pòmisli, koliko je mora biti — i ta najniža mjesta zemaljske površine, gdje se skûpljâ sva voda, zovu se more."

„Pa još nije puno?“ upita Jelica.

„Jest puno,“ reče otac, „ali se ne može preliti, jer se vrlo mnogo vode opet ishlapljuje, a budúći da rijèke neprèstano prìtječû, nè možê je ni manje biti. Dragi je Bog to tako mudro uredio.“

„Ali kako to, ako se voda ishlapljuje?“ upita Vladimir. „Može li se to vidjeti?“

„Obično nè možê,“ reče otac, „ali valjada si ipak već òpazio, kako se voda za hladna vremena dimila?“

„Jesam,“ pòvîčê Vladimir, „već više puta; onda se ȕprâvo čini, kao da voda vrî.“

„Vidiš li, moje dijète, to su fine vodène čestice, što se opet u uzduh dižu. Mi to zovémo pärôm. Para se u visini zgȕsnê te postaju oblaci. Zgusnuta para prètvârâ se u vodène kaplje, koje se nè mogû zbog svoje težine u uzduhu držati, nego padaju nä zemlju, a mi to zovémo kišom. Vjetrovi prènosê oblake i nad zemlje, gdje nema mnogo vode, i kiša pada na pòlja, na livade i na drvèta te ih vlâžî, da mogu rasti i napredovati.“

„Gledajte, tamo iza bregóvâ nadvode se takvi oblaci i budúći da su mrki, dosta su gusti, pa će po svoj prilici pödvečê biti kiše. Zato se radije požurimo kući, da ne pòkisnêmo.“

„Ništa zato,“ reče Vladimir, „òbjesit ćemo naše stvari u u kuhinji kraj tople peći, pa će se opet osušiti.“

„A znaš li sada zašto će se osušiti?“ upita otac.

„Znam, oče, uza toplu peć ìz njìh ishlapljuje voda,“ brzo protumači Vladimir.

„Posve dobro, drâgî Vladimire, reče zàdovôljno otac, „danas si nešto naučio. I pošto ste valjano otpòčinuli i ohlàdnjeli, nàpîjte se zdrave vode, pa krenimo kući, da nè dôđêmo odveć kasno k večeri. Brižna nas mati negdje ìzglêdâ.“

II. Zemlja je kugla.

Otac je imao posve pravo. Oblaci se sve više gömilâli, i tek su naši sa šetnje kući prìspjeli, spusti se grôzna kiša i gotovo je čitavu noć padala. Sjütradân je Vladimir vrlo pomnjivo promatrao pune ulične žljebove, kojima je brzo òtjecala žúta, blätna kišnica te odnòsila slâmke, komadiće drva i druge nä ulicu bačene stvâri.

„Vidiš li, Jelice,“ pòvîčê svojoj sestrici — „tamo s krovova cúrê izvori, kako nam je otac jučer pripovijedao; eto prȉjeko teče potok i s ove strane ulice jedan, a sastavši se eno ondje postaje rijèka. Vidi samo, kako brzo teče i kako se za uglom s drugom rijèkôm slȉjêva.“

„Hoćemo li dö mora sáći i razglédati ga?“ upita Jelica. „Ja još nijèsam vidjela mora.“

„Dalèko bi trebala ići, moje drago dȉjete,“ reče otac, koji je k djeci prišao. „Rijèke teku često vrlo dugo kopnom, dok ne dòspijû dö mora, i dok bi tamo došla, vrlo bi se umorila.“

„Čûj, oče,“ reče Vladimir, „kad jednom odrástêm, i ja ću nä more. Ali kamo valja da se krênêm? Zar ne, uvijek tamo, kamo rijèke teku?“

„Dakako, moj sînko,“ reče otac. „Kada bi od izvora, gdje si se jučer vode napio, uvijek išao nȉz vodu, näpokôn bi došao dö mora. Ali napokon bi dȍ mora došao i da ideš uvijek ȕprâvo u kojemgod pràvcu, samo bi jednim pràvcem prije došao negoli drugim. Da to ùzmožete bolje razumjeti, evo sam vam danas donio kartu planigloba[1]), na kojoj je sva naša Zemlja näslikâna.“

„Alà je to smiješna slika,“ reče Jelica, koja je odmah primàkla svoju stolicu, čim je otac razvio kartu. „Nà njôj sve ìzglêdâ plavo s pojedinim drukčije òbojenîm kömâdima.“

„Vidite, djeco,“ reče otac, „ova nam karta prikazuje čitavu Zemlju. Sve, što je nà njôj svijetlo modro, to je voda ili more, koje još zovémo i ocèanom. Drukčije òbojeni kȍmâdi súha je zemlja ili kopno. Vi vidite, da more nije sve na jednome mjestu, nego da u njemu leže pojedini komadi kopna. Po tome je i more pòdijeljeno ù manjê dijèlove i svi ti dijèlovi imaju svoja različita imèna, da se mèđu sobôm rázlikujû. I pojedini dijèlovi kopna imaju različita imèna.“

„To je krâsno,“ pòvîčê Vladimir, „ȕprâvo kao i ù nâs. Ja se zovem Vladimir, a sestra Jelica.“

„Tako je, jer,“ reče otac, „da se oboje zovéte Vladimir, kad bih viknuo „Vladimir“, ne biste znali, tko treba da se odazòvê. Zato se daju ljúdima i stvárma različita imèna, da se mogu međùsobno rázlikovati.“

„Ali ovo su dvije slike,“ reče Jelica, „zar su i dvije Zemlje?“

[1]) Od lat. globus = kugla i planus = plosan, ravan.

„Ne, dijète moje,“ odgòvorî otac, „svaka je slika samo polovica Zemlje, a obje su pòstavljene jedna dò drugê, da možete čitavu Zemlju najedàmpût vidjeti. Ali to valja da vam još drukčije ràzjasnîm. Vladimire, donèsi, jabuku, što je majka za vas spremila!“

Vladimir dođe naskok brzo s jabukom: „Izvoli, oče!“

„Vidite, draga djeco,“ reče otac, koji uzme jabuku i stane je òkretati na sve strâne, „Zemlja nije nìpošto plosna, kako ova slika na papíru, nego je kugla poput ove jabuke.“

„Kugla!“ zàčudê se djeca. „A to je čúdnovâto.“

„Onda mi je drago, nà njôj da stojímo,“ poviče Vladimir, „jer se na strani valja da púzî dolje.“

„Nije tako,“ pòučî otac. „Zemlja se pače s nama silnom brzinom vrti; ali s nje nè môže ništa pasti.“

„To ja ne razumijem,“ reče Vladimir.

„Jest, sînko,“ pòtvr̂dî otac, „to ne razumiju nì mnogî odrâsli ljûdi. Ali slušajte pažljivo, ja ću pòkušati da vam donekle òbjasnîm òkretânje Zemlje a da s nje nè padnêmo.“

„Zemlja se òkrećê dvojako: sáma oko sebe, a podjedno kruži ù velikôme krúgu okò Sûnca. Recimo: ti si, Vladimire, Sûnce, a dalèko oko tebe u krúgu obìlazî Zemlja-Jelica i podjedno se oko sebe vrti. Pût, što ga Zemlja okò Sûnca čini, vrlo je velik; dok ga jedàmpût svrši, treba čitavu godinu dana.“

„Eno gledajte muhu, što se po stolu šêtâ, kako hitro prèmećê malene nòžice, a kako ipak polàgâno napreduje. Dok ja evo s vama razgòvârâm, prevalila je malènu prugu, samo pedalj dugu. Kad Jelica sàmo jednom kròčî, mnogo je dalje.“

„Ali ja mogu još bolje od Jelice trčati,“ reče Vladimir.

„Svakako, jer si òd njê veći — ali ja ću vam to malo drukčije prikazati.“

„Gledajte, ovdje imam jednu òd kamenîh kuglica, kojima se Vladimir igra; ovdje ću je nà stô pòstaviti pokraj jabuke. Pazite, sad je crna tačka na kuglici gore. Ako jedàmpût òkrênêm kuglicu, dok crna tačka opet dođe gore, kuglica se nije dalje pomàkla, nego što je njezin obújam. Sad ću pak jabuku istim pràvcem jedàmpût okrénuti, dok njezina stapka opet gore dođe. Vidite li, jabuka je jednim òkretâjem već dalje došla. Sad mi, Vladimire, podaj svoju veliku loptu od gume — — pa ćemo

i njû jedàmpût istim pravcem okrénuti. Gle, ona je dva puta dalje došla negoli jabuka. A sada pòmislite, koliki valja da je put, što ga Zemlja ùčinî, dok se jedàmpût oko svoje osòvinê òkrênê. Željeznički bi vlak, koji jûrî velikom brzinom od 50 kilometárâ u sátu, trebao pun mjesec dana, da onaj put prèvâlî“.

„A što nas drži, da nè padnêmo sa Zèmljê, kad se tolikom brzinom vr̂tî?“ upita Vladimir.

„Zemlja sve vúčê k sebi“, odgòvorî otac. „To vi jošte nè možête razumjeti, jer ste još prèmlâdi, ali možda će vam to jedan primjer dòneklê òbjasniti. — Poskòčider jedàmpût, Vladimire!“

„Kuda, oče?“

„Ȕvîs, što više možeš“.

„Ȉ jâ ću“, ponudi se Jelica.

„Lȉjepo,“ pohvali otac, „pa skačite oboje, ali visòko!“

Oboje djece stanu skakati, kako su visòko mogla.

„Još više!“ zapovjedi otac.

„Ne mògu više, oče“ — òdahnê Vladimir.

„Zašto ne?“

„Nè znâm,“ reče Vladimir, „ali zàista ne mògu“.

„Nȉ jâ,“ prìšapćê Jelica.

„Ja ću vam dakle kazati,“ nastavi otac, „zato što òsjećâte, kao da vas nešto zȁ noge natrag vúčê.“

„Jest, oče,“ nàsmjehnê se Vladimir, „tako jest. Svaki put moram odmah nȁtrâg nȁ tle stati.“

„Vidiš,“ reče otac, „to ti je Zemljina sila téžê ili privlačnosti. Baciš li kamen ȕvîs, svaki će put pasti nȁ Zemlju. Što veću silu upòtrijebîš, bacit ćeš ga više, ali svakako će nȁ Zemlju pasti.“

„Ali ptice mogu ipak visòko letjeti,“ reče Vladimir, „tako visòko, da ih kadšto nè možêmo vidjeti.“

„Jest, dijète moje,“ pòtvr̂dî otac, „dragi im je Bog dao kríla, i dok se mogu njima služiti, dižu se visòko ȕvîs, ali kako sklope kríla te miruju, padaju dolje kao kamen. I kad lovac smrtno pògodî pticu ili je samo rani u krílo, da ga nè môžê upotrebljavati, mora nà tle pasti, jer je Zemlja vuče k sebi.“

„Sad ste čuli,“ završi otac, „da je Zemlja kugla, pa ćete valjada sada razumjeti, zašto su ovdje na papiru òd njê dvije slike nàslikâne. Kada vam pokazujem jabuku, možete òd njê u isti čas vidjeti samo jednu polòvicu, koja je k vama òkrênuta,

a drugu polovicu nè vidîte, jer je òstrâg. A sad ću ràzrezati jabuku nä dvije polòvice i plosnom ih stranom pòstaviti nä stô. To su dakle kao dvije polòvice naše Zemlje i sada ih možete najedàmpût obje vidjeti. — Za danas sam vam dosta pripovijedao, pa sad možete ovu zemàljskû kuglu podijeliti — svakome jedna polovica — lȉjepo je oljúštiti i slatko pòjesti".

III. Kopna i mora.

Djeca su s očevom diòbôm zemàljskê kugle bila posve zadovoljna. Vladimir mòrade potom sjesti zä stô, da ìzrâdî svoje zàdaće, a Jelica, koja još nije išla ù školu nego je sàmo kòd mâjkê učila čitati, pisati i plesti, nàpravî òd stolîcâ velik prostor, koji nazòvê more. Kako je Vladimir bio gotov, mòrade se ì ôn igrati i biti rijèka. Vladimir rado prìstanê, ali mu se ùčinî, da je rijèka jako näbujâla i s takom se silom ùlila ù more, da je prebacio nekoliko stôlîcâ. Jelica se razljuti i reče: „Ako se ne znaš lȉjepo igrati, a ti radije ishlápi".

Poslije podne se razvedrilo, ali je zemlja bila od posljednje kiše još vlažna, pa djeca nijèsu izašla u šetnju. Vladimir zàmolî majku, da im dade kartu. Dòbîvši je sjednu prêdâ nju i stanu razmatrati kopna i mora, ali nijèsu znali, kako da je pòstavê. Jelica je svejednako htjela, da je pòstavî nàopâko, dok je Vladimir tvrdio, da je valja tako pòstaviti, da se može pismo čitati. Kad je na to mati došla, zamoliše je, da im kaže, kako se zovu različite zemlje.

„Da, draga djeco," reče mati, „vrlo mnogo ima različitih zemáljâ na Zèmlji, i kad bih vam htjela sve ȉmenovati, mnoga biste imèna brzo zabòravili. Ali što ovdje ponajprije vidite, šest su kôpnâ, u kojima se nàlazê pojèdînê zemlje. U pojèdînîm zemljama leže opet pojèdînî gradovi i sela, u kojima stanuju ljûdi".

„Zar ne, mâjko, mi živimo u Èvrôpi," reče Vladimir, „to si nam već prije jednom rekla; a evo na ovome kopnu stoji velikim pismènima nàpîsâno „Èvrôpa".

„Jest, moj Vladimire," reče mati, „kopno, na kojemu mi stanujemo, zove se Èvrôpa; drugo, do nje na istoku[1]), Azija;

[1]) Istok je onaj nebeski kraj, gdje Sunce ùjutru izlazî — na karti ùvijek nä desnû ruku, nasùprot je zapad, gdje Sunce ùvečê zàlazî — na karti uvijek nä lijevû ruku; jug je onaj nèbeskî kraj, nad kojim se Sunce o'podne najviše ispne — na karti uvijek dolje, nasùprot je sjever, kamo o podne sjene prèdmêtâ padaju — na karti uvijek gore.

ovo k jugu Afrika; ovome prěko mora k istoku Australija; Èvrôpi i Africi prěko mora k zapadu Amerika, koja je zäpravo sàstavljena òd dvâ kopna".

„A što su ove mnoge tačke i manji kömâdi kopna ù moru?" ùpîtâ Vladimir.

„To su otoci ili östrva," ràzložî mati. „Mnoge tačke, što ih vidite räsûte ù velikôme moru nä zapâdu od Amerike, jednim se zovu imenom Polinezija. I Australija vrlo je velik otok, zàmalo tako velik kao Èvrôpa. Svako kopno òptočeno morem zove se otok".

„Onda su ovo sámi otoci," reče Vladimir, „jer su odasvuda òptočeni vodom ili morem".

„Istina je," pòtvr̂dî mati, „ali velike něprekîdne kömâde suhe zemlje ne zovémo otocima nego kopnima. Tako je Èvrôpa kopno zajedno s Azijom; kopna su Afrika i Amerika; i Australija je kopno. Svi òstâlî kömâdi suhe zemlje òptočeni morem ne zòvû se kopna nego otoci i svaki òd njîh ima svoje ime i na njemu žive ljûdi i živòtinje i rastu drvèta ì drugê bȉljke".

„Plivaju li otoci ù moru?" upita Jelica.

„Ne, dijète moje, otoci stoje čvr̂sto nä svôme mjestu. Ali eto dòlazî kući otac, ì ôn će vam sad sve òbjasniti, ako što želite znati."

„A lȉjepo, djeco," reče otac stupivši ù sobu, „vi se zàbavljâte pri karti. Pa što vam je majka pripovijedala?"

„Majka nam je pripovijedala o Èvrôpi i Americi," reče Jelica, „i mi stanujemo u Èvrôpi."

„Glè, glè, što sve već dijete znade", nàsmjehnê se otac.

„Jelica je pitala, plivaju li otoci?" reče Vladimir, „a majka je rekla, da ne plivaju, i sada tebe, oče, lȉjepo molimo, da nam pripòvijedâš nešto o otocima".

„Jest," reče otac odlážûći šešir i štap, „hoću drágê volje. A zašto si mislila, da otoci plivaju?"

„È", reče Jelica i malko se smétê, „majka je rekla, da otoci u vodi leže. A kada nešto u vodi leži, nè môžê se vidjeti; ali što na vodi pliva, ono se može vidjeti."

„Ahä, to je uzrok," reče otac. „Imaš zaista prävo, dijète moje, ali s otocima je drukčije. Vidiš, kako ovdje nä sûhôj zemlji ima visòkîh i dubòkîh mjêsta, bregóvâ i dölînâ, tako je i ù moru. Dno nije glatko kao u kakvome súdu. More nije dakle nä svîm

mjestima jèdnâko dubòko. Mnoga su mjesta vrlo dubòka, a na gdjèkojîm se mjestima òd dna ìspinjû golèma brda; i gdje su ona tako visòka, da nadvisuju morsku površinu, čine otoke. Maleni su dakle otoci sämo vrhovi bŕdâ, što se dižu òd dna morskoga. Ima posve golih ötôkâ, koji su sämo stijèna i pijèsak; drugi opet imaju plodnu zemlju i nà njima rastu drvèta. Mnogi se otoci dižu ȉz mora tako visòko, da opet i sámi imaju bŕdâ i dölînâ i često su više dánâ hoda dugi i širòki".

Vladimir je pozorno slušao, ali ȕzâ to također kartu promatrao, pa sada reče: „Što ne, oče, ako tko hoće prȉjeko dö otôkâ doći, valja da se vozi nà lâđi?"

„Dakäko," glasio je odgovor, „jer je näokolo voda. Mnogi od tih ötôkâ tako su dalèko ȕ moru, da čovjek ne bi mogao prȉjeko dò njîh dòplivati, i dàpače u čámcu ili lâđi mora se pö višê dánâ voziti, dok dò njîh dođe."

„Ali gle, oče," pòkâžê na karti Vladimir, „ako hoću iz Èvrôpê u Aziju, ne trebam morem ploviti, nego mogu lȉjepo kopnom putòvati."

„Jest, sînko," odgòvorî otac, „pravo veliš. Èvrôpa se drži Azije; obje ràstavljâ sämo nisko gôrje ili vijènac bŕdâ. Ali ako dobro ràzmotrîš kartu, naći ćeš mjesto, gdje možeš i iz Azije u Afriku suhim putem doći."

„Da," poviče Vladimir (našavši na karti Suesku prevlaku), „ali to je sämo posve ȕska prúga."

„Ovdje na karti," nàsmjehnê se otac, „ali ùistinu ipak je nešto šȋrâ; uskom prúgôm òstajê dodúšê prema oba velika kopna, koja međùsobno veže. Takva se suhòzemskâ uzina zove p r e v l a k a."

„Onda je sȉgûrno i ovo prevlaka," veselo pòkâžê Vladimir ȕskû prúgu suhe zemlje, što veže oba američka kopna.

„Dakäko, i to je prevlaka," potvrdi otac. „Ali takih ȕskîh mjêstâ, kao što ih ovdje nà kopnu vidimo, ima i ȕ moru; t. j. morske ȕzine, što vežu dvije susjedne morske pučine. Bi li znao takvu morsku ȕzinu na karti naći?"

Vladimir dobro prègledâ kartu te näpokôn pòkâžê mjesto, gdje se Afrika najviše približila Èvrôpi, i pòvîčê: „Evo ovdje gotovo isto take."

„Posve pravo, moj mälîšu," òdobrî otac, „morska uzina veže ovdje dvâ veća mora i zove se zato m o r s k i t j e s n a c ili

također m o r s k a v r á t a, jer veže dva mora, kao što ù kući vráta vežu dvȉje susjedne sobe."

„A veliko more, kada se zîmi zàmrznê, valja da je krásno klizalište", reče Jelica.

„Doista", poviče Vladimir, „tamo bih ja htio jedàmpût sa svojim novim klizaljkama."

„Ala bi se prèvario," nàsmjehnê se otac. „Čitavo naime veliko more nije sàstavljeno od takve vode, kakvu nàlazîmo ù našîm ribnjacima i rijèkama, nego morska je voda s l a n a, a slana se voda tȅško smȑzâva."

„More je sláno!" zàčudî se Vladimir, „zar sva ova modra voda, što je na karti vidimo?"

„Sva ta modra voda," pòtvŕdî otac. „Osim toga tolìkâ vodèna površina ne stoji mirno kao naš ribnjak, nego je uvijek više ili manje nèmîrno òd vjetrôvâ, što nàd njôm duvaju, i od strújâ, što ȕ moru poput rijèkâ strújê. — Zato se more tȅško smȑzâvâ. Tä ti znâš, da se voda tekućica tȅško smrzava."

„A zašto se tȅško smȑzâvâ?" upita Jelica.

„Tä to je vȑlo jednòstâvno," ràzložî Vladimir, „kad je zîmi studèno a ti trčiš, ni ti ne zebeš, nije l' tako?"

„Dä," reče Jelica, „kad trčim, ne zébêm; ali kad mirno stojim, zebem."

„Vidiš li," reče otac, „budúći da more nikada posve ne miruje i ȕzâto još je slano, tȅško se smrzava."

„A öda šta je more sláno?" upita Vladimir, „tä rijèke, što u nj ùtječû, nijèsu sláne — ili je sô već u njemu?"

„Moje drago dijete," reče otac, „to posve tačno ne známo; ali sȉgûrno je, da i voda vrêlâ i rijèkâ ima soli u sebi te je nose k moru. Budúći da more ishlapljivanjem mnogo vode gubi, òstanê mu donesèna sô — i zato je slano. Okus je mora tako gorko slan, da ga nè možêmo piti; ali morskim ribama i živòtinjama morska je voda za život potrebna. Rȉječnû i drugu vodu od ìzvora zovémo za razliku od slane morske vode s l a t k o m v o d o m".

„Ali još jedno, oče, da nam kažeš, kako se zovu mora," zàmolî Vladimir. „Kako se kopna zovu, to već znamo, majka nam je kazala."

„To mogu vrlo lako," reče otac. „Vidite dakle, velika modra voda, što leži između Èvrôpê i Afrike s jedne a Amerike s druge

strane, zove se Atlanski ocèan; vrlo veliko more između Amerike, Azije i Australìje zove se Veliki ili Tihi ocean; k jugu od Azije između Afrike i Australije pukao je Indijski ocèan."

„To su glavni ocèani na svijètu; ali i njihovi manji dijèlovi među pojèdînîm zemljama imaju òsobitâ imèna; tako se na pr. zove dio Atlanskoga ocèana između Èvrôpê, Afrike i Azije Sredòzemskô more, jer je odàsvud zemljom ògrâđeno, samo ga pomenuta već morska vrata (Gibraltarska) vežu s otvorenim ocèanom. Ovaj dio opet Sredòzemskôga mora, što plâčê našu dòmovinu Hrvatsku, zove se Jàdranskô more."

Vladimir i Jelica pozorno su slušali pripovijèdânje očevo i òsobito se tȓsili, da dobro zàpâmtê imèna, što ih je otac kazivao. Znali su oni, da zèmljopîsna nauka nè možê biti bez nekojih iménâ i bròjêvâ — tako ih je otac poučio.

IV. Različiti ljudi na Zèmlji.

Kopna na karti, koju je otac tumačeći djeci upotrebljavao, bila su òbojena različitim bòjama; zato ju je Jelica vidjevši je prvi put näzvâla „smijèšnôm slikom". I kasnije su se te boje često vŕzle Jelici po glavi, dok se nije näpokôn jednoga dana njezina radòznalôst posve òčitovala.

„Ded mi kaži, brâco, zašto je Afrika òbojena crno, a Amerika crvèno? Tä valjda nije u Africi ùvijek táma. Kad Sunce ȕjutru ìzâđê, mora i u Africi svanuti; a onda nema ònamo više támê, niti je zemlja crna."

Vladimir vrlo bi rado bio poučio sestricu, kad bi sämo znao; ali sad se smeo, jer ȉ sâm nije znao, zašto je jedno kopno bijèlo, a drugo, crvèno, dva crna, a peto žuto i nešto smeđe. Zato djeca òdlûčê pitati oca, kako ùvečê kući dođe, neka im òbjasnî, što žele znati.

Otac, koji se veselio želji, kojom su djeca razmišljala o onome, što bi od njèga čula, prìstanê nà tô i pozove ùvečê, u obično dòba, djecu k stolu i reče: „Dakle boje vas različitih kôpnâ zanímajû, nije l' tako?"

„Da, oče," reče Jelica, „Vladimir ne zna, što znače različite boje pojèdînîh kôpnâ, pa te evo lȉjepo molimo, da nam ti to protùmâčîš" — i žîvo zàpljeskâ ručicama znàjûći, da će im otac molbu odmah ùslišati.

„Nu vidite, drâgâ djeco," počne otac, „milo mi je, da ste to sámi òpazili; ali da se to i nije dogòdilo, ja bih vam bio od svoje volje to protumačio, jer je važna stvar."

„Boje nijèsu sämo slȕčâjno ödabrâne, nego imaju òdrêđenu svrhu, da nà pȓvî pogled kažu boju žȉtêljâ na tim kopnima."

„Boju žȉtêljâ?" zàčuđeno pòvîčû djeca. „Ali, oče, zar ima ljúdî, koji su žuti i crvèni?"

„Žuti i cŕveni svàkâko ne," nàsmjehnê se otac, „ali žutih ljúdî ima, barem takvih, koji imaju žućkastu boju kože, i ljúdî crvènîh, koji imaju kožu kao bakar crvenu. Cŕnca ste jamačno i sámi već vidjeli, bar se sjećam, da se nedávno jedan i pò ulicama našega grada šetao."

„Dakle na cȑvenôm kopnu stanuju sve sámi crveni ljûdi oče," upita Jelica.

„Sada, moje drago dijète," reče otac, „stanuju tamo i mnogi Bijèlci, bȉjelî ljûdi, ù Sjevernôj Americi na pr. pače mnogo više negoli crveni. Ali ȉsprva, prije nego što su prȉjeko došli Bijèlci, nastavali su na svem tämošnjêm kopnu crveni ljûdi, koje zovémo Indijáncima."

„Kad su to kopno òtkrili, t. j. kad su smioni bijèli ljûdi na svojim lâđama plòvêći sveđer k zapadu do njega došli, našli su nà obalama, a kasnije i u unutarnjosti samoj takve cȑvenkaste Indijánce. Zovémo ih i divljacima, jer su ponajviše divlji ù šumi živjeli, öd lova se i rȉbânja hranili, i jer nijesu pitomijih običaja òbrazovanîh ljúdî poznavali."

„Ipak su ti tako zvani divljáci imali i gdjekoje kreposti. Oni su bíli ponajviše gostoljubivi, t. j. prȉjâzno bi pogostili strance, dali im jesti i piti i pustili ih pod svojim krovom spavati. Ȕzâ to su bili iskreni i dobròćudi."

„A sad da vas zàpîtâm, zašto je Èvrôpa na karti òstavljena bijèla, sȉgûrno biste znali sámi odgovoriti."

„Da, oče," pòžûrî se s odgovorom Vladimir, „jer u Èvrôpi stanuju bijèli ljûdi. Ali u Africi stanuju sve sámi crni ljûdi, nije li tako?"

„Nijèsu sami crni ljûdi u Africi," reče otac, „ù sjevernîm afričkim zemljama već stanuju ljûdi svjetlije boje. Više k jugu ù

srednjôj i južnoj Africi stanuju pònâjviše crnòmanjasti ljúdi, koje obično zovémo Cŕncima."

„I u Australiji stanuju crne boje ljudi, ali se ȉnāče svojim tjelesnim obìljêžjima dosta rázlikujû od afričkih Cŕnâcâ."

„No žute ljûde, što u Aziji žive, rado bih jedàmpût vidjela," pòvîčê Jelica (razàbrâvši žutu boju azijskoga kopna) „oni mora da su čudni ljudi."

„Nijèsu oni svi tako žúti, dijète moje," reče otac, „u jugozapadnoj ili tako zvanoj Prednjoj Aziji žive pače posve bijèli i vrlo lijèpi ljûdi, srodnici èvrôpskîm žìteljima, a u jugoistočnoj Aziji (na poluotoku Malaci) i pò velikôme ȍtôčju prema Australiji nastávajû žitelji smeđe boje. Ali ù glâvnome žitelji su Azije žutòmanjastî, i zato je azijsko kopno žuto obojeno. Čim dakle pògledâte na kartu, odmah možete razàbrati, kakve su boje starosjedioci kojega kopna, i to ne ćete tako lako zabòraviti."

„A kakve su boje žitelji po otocima?" upita Vladimir.

„I to je dosta tačno na karti nàznâčeno," odgòvorî otac. „Pònâjvišē ȍtočânâ ù Velikôm ili Tihom ocèanu smèđi su, samo nekoji otoci blízu Australije imaju crne žitelje. Boja žȉtêljâ na otocima u Atlantskom ocèanu ista je s bojom žȉtêljâ onoga kopna, kojemu su otoci najbliži. To je posve prirodno, jer su žitelji došli na otoke sa susjednoga kopna, kojemu i prìpadajû, ako i jesu od njega vodom ràstavljeni."

„Stoga stanuju, samo se po sebi razumije, na otocima, što su bliže Êvrôpi, bijèli ljûdi."

„A zašto su na jednome kopnu ljûdi bijèli, nà drugôme žúti, nà trećêmu cŕni?" upita Vladimir.

„Da, dijete moje, lȉjepo pîtâš," odgòvorî otac, „ali je tèško na to pitanje ili gotovo nèmogûćê òdrêđeno odgovoriti. Da Sûnce ùtječê na kožu čòvječjû, vi dobro znate; da ljeti òd mnogôga sûnca u licu pocrnite, jer vas je, kako se kaže, opálilo, a zîmi opet pobijelite. Ali da sáma sunčàna toplìna i svjetlost nijèsu jedini uzrok različnoj boji kože, možete već odatle razàbrati, što ima i ù našôj dòmovini ljúdî plave, crne i smede kose i svjetlije i tamnije boje kože. Kad bi Sûnce, koje sve jèdnâko grije, bilo jedini uzrok različnosti boje, bili bi ljûdi, što žive ù istôme kraju, iste boje u kosi i koži; a i vi biste, djeco, morali biti jedne boje, a ipak si ti, Vladimire, cŕnko, a ti, Jelice, plâvka."

„To je zato," veselo prèkinê razlágânje očevo Jelica, sigurna, da je pronàšla pravi razlog, „jer je Vladimir „tatin sin", a Jelica „mamina kći" — tako veli mama."

„È pa dobro, drago dijète, kad veli mama, onda valja da i taj nàslijeđenî razlog nešto vrijèdî. Dalje o tome ne ćemo ràspravljati, jer ni učeni i mudri ljûdi još nijesu posvema čisto i jasno na to pitanje odgovorili."

„Ti si nam rekao, oče," nastavi sada Vladimir, kojega su òsobito Indijánci zanímali, „da divljaci žive òd lova i ribarenja; a čime strijèljajû živòtînje, imaju li takve puške, kakve mi što imámo?"

„Ne, takvih pȕšâkâ doista nemaju," reče otac, „osim ondje, gdje su se s Bijèlcima ùpoznali te òd njîh puške primili. Ali njihovo je ubojito òrûžje vrlo rázličito. I oni se sámi međùsobno vrlo rázlikujû; nè smijête misliti, da među divljácima jedan ìzglêdâ kao i drugi. Ȕ rázličitîm zemljama imaju nèsamo različnu boju kože nego i rázlične navike i običaje, različne jestvine pače i posve različne jezike."

„A kako se mogu međùsobno razumjeti, kad se sàstanû?" upita Jelica.

„Oni valja ili da nàučê jezik jedni òd drugîh ili se dogovaraju s pomoću znakóvâ, t. j. s pomoću znàčâjnîh krétnjâ očima, rukama, nogama i cȉjelîm tȉjelom, što baš nije posve lako. Ali da to vidimo, nè trebâ da idémo u dàlekê zemlje, jer i ovdje u Èvrôpi imámo rázličite narode i različite jezike. Mi smo na pr. Hrvati, ali vi ste već sigurno čuli za Madžare, za Nijèmce i Engléze, za Talijane i Francuze, za Čehe, Poljake i Ruse; kada onì jedni k drugima dođu, nè mogû se drukčije razumjeti nego s pomoću znakóvâ ili valja da jedni òd drugîh nauče jezik."

„Tako je dakle i s drugim narodima na Zèmlji; više se ili manje rázlikujû jezicima, običajima i navikama, bojom i oblikom lica, te imaju i različna òrûžja. Jedni nose lukove i strjelice, kojima šíljke kadšto zàmâčû u otrov, drugi imaju kòplja i sulice, neki opet téške kìjače, neki dalekometne prȁćke i čvrste zâmke ima pače divljákâ, koji strijèljajû strjelicama iz pùhaljkâ, da òborê dȉvljâč, što je trebaju za hranu, ili da se òbrânê od nèprijatêljâ, koji nà njîh zàvôjštê."

„Danas ima još malo zemáljâ i naroda, do kojih nijèsu Evròpljani dȍpŕli. Tri su pòglavita pòticala njihovim dàlekîm pu-

tòvânjima: jedno je plèmenito nástojânje, da lûč Hristove náukê prinèsû i nâjdaljîm narodima, drugo tàkôđer plèmenita téžnja, da pròšīrê svoje znanje, a treće pohlepa za dobítkom, koji se navlastito teče tȑgovinôm.“

„A što znači tȑ g o v i n a?“ upita Vladimir.

„Tȑgovina je radnja ili posao,“ odgòvorî otac, „kojim se roba za novac pròdâjê ili roba robom zamjènjujê; ovo se posljednje zove i z a m j e n j i v a n j e.“

„Mi trebamo na pr. za život kave, čāja, rázličitîh miròdîjâ, rížê i mnogo drugih bȉljâkâ i stvárî, kojih ù nas nema. Zato naše lâđe plove u krajeve, gdje se takve stvari nàlazê, i dòvozê ih kući. Žitelji pak onijeh zemáljâ primaju za svoju robu novac ili stvari, što ih opet mi umijemo gòtoviti, na pr. súkno, različito òrûžje i òrûđe, oglèdala i t. d.“

„Osim svakojaka tȑga prènosê lâđe i rázličite pȍštanskê pošiljke (novine, novac i dr.) i pûtnîke. Takve su lâđe nä moru, što su željeznice nä kopnu. Vȑšê svoje rèdôvnê vòžnje i plove između mjêstâ, za koja su òdrêđene, i tamo i amo. Prije su bili nä moru sve sami jedrenjáci (lâđe na jèdra), a sad sve više mah ùzimajû parobrodi (lađe nà paru), gdjekoji su pûtničkî veliki i sjajno ùrêđeni poput najvećih palača. Dugo bih trebao, da vam ih pȍtanko òpîšêm; nego evo ovdje dvȉje razglednice: jedna vam prikazuje veliki jedrènjak, koji se zove „Tri brata“, druga prikazuje engleski parobrod „Caronia“, u koji stane 3000 pûtnîkâ.“

„Kako su to krasne lâđe, ȍče,“ kliknuše u jedan glas Vladimir i Jelica, „hoćemo li kada u zbilji vidjeti takvih lâđâ?“

„Ako Bog da, djeco,“ odgòvorî otac, „nije nevjerojatno. Naše more nije dalèko!“

Pjesme.

---

a) Narodne.

1.

Сиротнâ мајка.

Гоји мâјка дȍ девêт синóвâ,
Хранила их тугом и нèвољôм
Дäњу, нȍћу на преслици туђој.
Свијех их је девет пожѐнила,
А кад их је пожѐнила мâјка,
Тада мајци дјеца говòрила:
„О старице, наша мила мâјко!
Ми те више хранит’ нè можêмо;
Него узми два кленова штапа
Ȍ рамену просјачку торбицу,
Па ти хајде просит’ по свијѐту.“
Јäднâ мајка дјёцу пòслушала,
Па òтиђê просит’ по свијѐту.
Кад је дошла ȳ гору зѐленȳ,
Сједе стâрâ, те сȳзе прòљевâ.
Њој дȍлетје на кòњу делија,
Зäсјâ јој се кано сȳнце жâркô,
Па гòворî старој сирòтици:
„Што ти рониш сȳзе од òчијȳ?
Која ти је голѐма нèвоља?“
Стâрâ њему пò истини каже,
А старици светац гòвораше:
„Врâт’ се, мâјко, натраг двору твоме,

Дивно ће те дјеца дочекати!“
Старица се дому повратила:
Кад ли су јој двори позлаћени,
А у двору чудо и кукање:
Девет сина до девет камена,
Девет снаха девет кукавица,
Свака мужу над главом кукаше.
Мајка се је јаду досјетила,
Па поклече на гола кољена,
Помоли се Богу свевишњему:
„Боже јаки, о предобри Боже,
Дај опрости мојој дјеци гријехе!“
Кад старица Богу се мољаше,
Ту долетје на коњу делија,
Задахнуо у девет камена,
Оживјеше до девет синова,
Па задухну девет кукавица,
Постадоше девет невјестица.
Сви клекоше на гола кољена,
Ишту мајци и свецу проштење,
Љубе мајци и ноге и руке,
Држаше је као праву мајку
И хранише до самрти њене.

2.

Смрт мајке Југовића.

Мили Боже, чуда великога,
Кад се слеже на Косово војска,
У тој војсци девет Југовића
И десети стар-Југе Богдане.
Бога моли Југовића мајка,
Да јој Бог да очи соколове,
И бијела крила лабудова,
Да одлети над Косово равно,
И да види девет Југовића
И десетог стар-Југа Богдана.
Што молила, Бога домолила:

Бог јој дао очи соколове
И бијела крила лабудова,
Она лети над Косово равно,
Мртвих нађе девет Југовића
И десетог стар-Југа Богдана
И више њих девет бојних копља,
На копљима девет соколова
Око копља девет добрих коња,
А поред њих девет љутих лава.
Тад завришта девет добрих коња
И залаја девет љутих лава,
А закликта девет соколова,
И ту мајка тврда срца била,
Да од срца сузе не пустила;
Већ узима девет добрих коња,
И узима девет љутих лава
И узима девет соколова,
Пак се врати двору бијеломе.
Далеко је снахе угледале,
Мало ближе пред њу ишетале:
Закукало девет удовица,
Заплакало девет сиротица,
Завриштало девет добрих коња
Залајало девет љутих лава,
Закликтало девет соколова,
И ту мајка тврда срца била,
Да од срца сузе не пустила.
Кад је било ноћи у поноћи,
Ал' завришта Дамјанов зеленко;
Пита мајка Дамјанове љубе[1]).
„Снахо моја, љубо Дамјанова!
Што нам вришти Дамјанов зеленко?
Ал је гладан пшенице бјелице,
Али жедан воде са Звечана?“
Проговара љуба Дамјанова:
„Свекрвице, мајко Дамјанова!
Нит је гладан пшенице бјелице,

[1]) Жена.

Нити жедан воде са Звѐчана,
Већ је њега Дамјан научио
До по́ноћи ситну зоб зобати,
Од по́ноћи на̀ друм путо̀вати,
Пак он жали сво̂га господа́ра,
Што га није на сѐби донио.“
И ту мајка тврда срца би́ла,
Да о̏д срца сузе не пустила.
Кад у̏јутро данак осва̀нуо,
Али лете два вра́на га̏вра̂на,
Крвава им кри́ла до̀ рамена,
На̀ кљунове бијела пјена тр̏гла;
Они носе ру̏ку од јуна́ка
И на руци бу̏рма[1]) по̀зла̂ћена
Бацају је у крио̀це ма̂јци.
У̏зе̂ ру̏ку Ју̏говић̂а̂ мајка,
О̀кретала, прѐвртала њоме,
Па до̀зи̂вље̂ љу́бу Дамјанову:
„Сна̏хо моја, љу̏бо Дамјанова,
Би л’ познала, чија ј’ ово ру́ка.“
Прогово̀ва̂ра̀ љу́ба Дамјанова:
„Свекрвице, мајко Дамјанона!
Ово ј’ ру́ка нашега Дамјана,
Јера бу̏рму ја по̀зна̂је̂м, мајко,
Бурма са̀ мно̂м на вјѐнча̂њу би́ла.“
У̏зе̂ мајка ру̏ку Дамјанову,
О̀кретала, прѐвртала њоме,
Пак је ру̏ци тихо бѐсједила:
„Моја ру̏ко, зѐлена̂ јабуко!
Гдје си ра́сла, гдје л’ си у̏стргну̂та!
А ра́сла си на крио̀цу моме,
У̏стргну̂та на̏ Косову ра̂вно̂м!“
На̀дула се Ју̏говић̂а̂ мајка,
На̀дула се, па се и ра̀спаде
За својијех девет Ју̏говић̂а̂
И дѐсе̂ти̂м стар-Југом Богданом.

[1]) Прстен бѐз камена; вјенчани прстен.

3.

Pošla koka na pazar.

Pošla kóka na pàzâr,
Ukáljala nožicu.
Ona ide jednom grmu:
Täri, gȓme, ovu nögu!
Né ću!

Prìčekâj se, jedan gȓme,
Ja ću na te kozu dovest’,
Neka tebe koza bȓstî[1]).
I dovèdê jednu kozu:
Bȓsti, közo, ovog gŕma!
Né ću!

Prìčekâj se jedna közo,
Ja ću na te vuka dovest’,
Neka tebe vuk ìzjedê.
I dovede jednog vuka:
Jedi, vûče, ovu kozu!
Né ću!

Prìčekâj se, jedan vûče,
Ja ću na te selo dovest’,
Neka tebe selo bije.
I dovede jedno selo:
Udri, selo, ovog vuka!
Né ću!

Prìčekâj se, jedno selo,
Ja ću na te vatru dovest’,
Neka tebe vatra pali.
I dovede jednu vatru:
Pali, vatro, ovo selo!
Né ću!

Prìčekâj se, jedna vatro,
Ja ću na te vodu dovest’,
Neka tebe voda gasi.

[1]) Brstiti, list sa drveta jesti. Za kozu i za goveda se kaže, da brste šumu, a svinja ne brsti nego pase.

I dovede jednu vodu:
Gási, vodo, ovu vatru!
Né ću!

Prìčekâj se, jedna vodo,
Ja ću na te konja dovest',
Neka tebe konj pȍpijê.
I dovede jednog konja:
Pòpîj, kȍnju, ovu vodu!
Né ću!

Prìčekâj se, jedan konju,
Ja ću na te sedlo donijet',
Neka tebe sedlo tare.
I donèsê jedno sedlo:
Tari, sedlo, ovog konja!
Né ću!

Prìčekâj se, jedno sedlo,
Ja ću na te miša dovest',
Neka tebe miš ìzjedê.
I dovèdê jednog miša:
Jedi, mišu, ovo sedlo!
Né ću!

Prìčekâj se, jedan mišu,
Ja ću na te mȁčku dovest',
Neka tebe mačka jede.
I dovede jednu mačku:
Jedi, mačko, ovog miša!
Né ću!

Prìčekâj se, jedna mačko,
Ja ću na te hȑta[1]) dovest',
Neka tebe hrt ìzjedê.
I dovede jednog hrta:
Jedi, hrte, ovu mačku!
Hoću!

[1]) Lovni pas dugih nogu, vitak, lak i brz.

Stade hrte mačku jesti,
Stade mačka miša jesti,
Stade miš sedlo jesti,
Stade sedlo konja biti,
Stade konj vodu piti,
Stade voda vatru gasit',
Stade vatra selo palit',
Stade selo vuka biti,
Stade vuk kozu jesti,
Stade koza grm brstit',
Stade grm nogu trti:
Ode koka na pàzâr!

4.

Vila zida grad.

Grâd grádila bijela víla
Ni nà nebu ni na zèmlji
No na grani ȍd oblâkâ;
Nȁ grâd grâdî troja vrata:
Jedna vrata sva ȍd zlâta,
Druga vrata od bisera,
Treća vrata od skerleta.
Što su vrata súha zlâta,
Nȁ njîh víla sîna ženi;
Što su vrata od bisera,
Na njih vila kćer ùdâvâ;
Što su vrata od skerleta,
Na njih vila sáma sjedi,
Sama sjedi, poglèdujê,
Gdje se múnja s gromom igra,
Mila sestra sȁ dvâ brata
A nèvjesta s dva djevera;
Munja gròma nȁdigrâla,
Mila sestra oba brata,
A nevjesta dva djevera.

5.

Slobòda.

L'jepo pjeva slavujak
U zèlenôj šumici,
Nà tananôj grančici.
Otud idu tri lovca,
Da strijeljaju slavuja.
On se njima molio:
„Nemojte me strijeljati,
Ja ću vama pjevati
U zèlenôj baščici
Na rùmenôj ružici.“
Uhvatiše tri lovca
I odniješe slavuja,
Metnuše ga u dvore,
Da im druge veseli;
Ne će slavuj da pjeva,
Nego hoće da jädî.
Odniješe ga tri lovca
I pustiše u luge.
Stade slavuj pjevati:
„Tëško drûgu bëz drûga
I slavúju bëz lûga.“

6.

Dobra djevojka.

Kada kolo po travi ïgrâše,
Bješe vedro pa se näoblâčî,
Po obláku zasijevaše mûnje.
Sve djevojke k nebu pògledaše,
Al' nè gledâ Milica djevojka,
Već prëdâ se u zèlenû travu.
Djevojke joj tiho govòriše:
„Oj Milice, naša drugàrice,
Il si lúda il' odviše múdra,

Te sve gledaš u zèlenû travu,
Te nè gledâš s nama ü oblâke,
Gdje se mûnje viju po obláku?“
Al' gòvorî Milica djevojka:
„„Nit sam lúda, nit odviše múdra,
Nit sam víla, da zbijam öblâke,
Već djevojka, da gledam prëdâ se.““

7.

Дјела човјека пра̏ведни̑ка.

О чо̏вјече пра̏ведни̑че!
Јѐдан Божји слу̏жбениче!
Ако мислиш Божји бити,
Чини добро за живòта,
Поштуј брата старијега,
И тѐбе ће млађи твоји;
У добру се не понѐси,
А у̏ злу се не пòништи,
На туђе се нѐ лакòми;
Јер, чо̏вјече пра̏ведни̑че,
Кад човјека самрт нађе,
Ништа собом не понѐсê,
Већ скр̏штене бијеле руке
И праведна дјела своја.
Што за̏ Бога у̏дијѐли̑те
И за̏ ду̑шу нàмијѐни̑те,
Ѐда би вам добро бѝло
Овог свијета и онога.

b) Umjetničke.

8.

Život bez pošténja.

Čika Zmâjovan.

Bèz kruha se živjet' može
Više dánâ,
I bèz lijeka zarásla je
Mnoga rana.

Ȕ more je palo mnogo
Neplivâčâ;
Späsli su se, — izvèla ih
Sila jača.

Sirotánče nema mâjkê,
Oca živa
Pa od njèga ipak zato
Čovjek biva.

Blizu Späsa može biti
Tkogod strâdâ.
I u ròpstvu čovjek živi
Pa se nâdâ.

Bolest stêgnê, — snažna duša
Ne zàvijevâ[1])
I bez màča jùnâk vragu
Odòlijevâ.

Bèz mnogočeg' pònosno se
Živjet' može: —

[1]) Ne zavija se od boli.

Ali život bez pošténja
Nè dâj, Bože!

Taki život to je sämo
Trúhlež živa, —
Gòrâ nego ona, što je
Grob zàkrîvâ.

9.

Свйјет.

Од Чи́ке̑ Змајована.

Ала̀ је лијеп
Овај свијет.
Ондје поток,
Овдје цвијет,
Тамо њива,
Овдје са̑д,
Ено сунце,
Ево хла̑д!

Тамо Дунав
Злата пун,
Ондје трава,
Овдје жбу̑н.[1])
Сла̀ву̑ј пјесмом
Љу̑ља̑ лу̑г,
Ја га слушам
И мој дру̑г.

10.

Чвóрак.

Од Чи́ке̑ Змајована.

Нијесам дијете, нијесам ђак,
Ал' сам ипак весељак.
Вид'ли сте ме по̏ сто̑ пу́та̑,
Али никад за̀брину̑та.
Нѐ зна̑м, што су бриге, бо́ље,[2])
Ја сам увијек добре воље.
Радо сам код љу́ди̑,
Вѐселе̑ сам ћу́ди.

Нѐ зна̑м пјеват' баш на ноте
Да се топиш од мило̀те̑,

[1]) Грм. [2]) Бо́ља, ријеч од мила мјесто бо̑л.

Али цјевам брзо, лако
Сад оваќô,
Сад онаќô,
И кô ла́ста, кад цвр̏гу̑кнê,
И кô сла̀ву̑ј, кад цр̀му̑кнê;
И кô кôс,
Ал' кро̏з нôс;
И кô чо́рба, кад се ср̑чê;
И кô врата, кад зацвр́чê;
И кô то̀чак, кад зашкри́пи̑;
И кô лонац, кад преки́пи̑.
Враго̀ла̑н сам од гла́вê до пе́тê,
Та да ми се сити насми̏јêте.

Имам да̂ра
За пуда́ра,
Ал' ме љу̑ди не́ ћê,
Ту сам ло̏шê среће,
Нађу каква ста̂рца ље́ња,
Што се туда ги̑га̂[1]), геђа[2]),
Ал' за̀граби̑ дио;
Ја бих гро̏жђе са̀мо ио,
Прода́ват' га не бих хтио,
Тако ми поште́ња.

Скоро ћете бе́рбу брати,
Би л' и мѐне хтјели звати?
Ево, ријеч бих моју за̏дô,
Да бих дошо врло радо,
Да по̀ка̂жêм све, што зна̂м.
Зовните ме, дед'те!
Јер ако ме нѐ зовнêте,
— Доћи ћу и̑ са̂м!

[1]) Гигати се, шепирити се. [2]) Вуче се.

11.

Četiri prsta.

Čika Zmajovan.

Pòdigla se četir' prsta
Pa bi nekud pũtovâli:
Jedno kažip[1]), drugo Velja[2]),
Treći Domal, za njim Mâlî.
Pãlac reče: „Kako smijete
Vi bez mène u svijet poći?
Snáći će vas mnogi jãdi,
Propast ćete bèz pomoći!"
Kažip veli: „Nì brigê vas,
Ja ću púte da vam kažem."
Velja veli: „Najveći sam,
Slušat ćete, što nàlâžêm."
Domal veli: „Imam bùrmu[4]),
Za nèvolju eto blâga."
Mali veli: „Nâjmanjî sam,
Nadmudrit ću svakog vrâga."
Putòvaše pa stigoše
Nekoj rijeci, — eto jãda:
Nigdje mosta, nigdje čámca
Pa kako će prijèći sada?
Tada Vêljâ reče braći:
„Šta bi drugo radit' znali,
Evo dŕvâ ima dosta,
Da grâdîmo čámac mali!"

Pòslušala vrijedna braća,
Zapovjèdnîk šta im kaže,
Al' su četir pȑsta slaba,
Kad im palac ne pòmâžê.
Šuškajući prljkajući
Zatèkla ih već i zora;
Òsvrćû se tamo âmo
Pa náđoše jedan ora':
„Hvala Bogu! hvala Bogu!"

[1]) Kàžiprst. [2]) Veliki prst. [3]) Domal, do maloga prsta. [4]) Vjenčani prsten.

Tome su se vesèlili;
No bílo je mnogo mùkê,
Dok su orah prelòmili.
Isprázniše pola ljùskê
I vidješe, nije loše,
Sada mogu preko rijèkê,
Eto čamac ìmadoše.
Poskòčiše ù tâj čámac,
Pa da vidiš krásna vôza!
Veslali su nèumôrno
Vȉtîm strûkom[1]) od rògoza.
A kad srećno rijeku prešli
Bèz velikîh neprílîkâ,
Nađoše se četir' brata
Nasred nekog uljaníka[2]).

Kažip kliknu: „Eto mëda,
Sad će biti blagòvânja!"
Al' mu braći nije bílo
Dò velika rädovânja.
Domal šapnu: „Ovdje može
Lasno biti i hajdúkâ
Pa ako mi prsten otmu,
I gorih će biti mûkâ!"
I Mâlî se zàbrinuo,
Mučilo ga nešto ljûto.
Neòbična neka slútnja,
A Velja je samo ćútô.

Ujedàrêd ȉznenâda
Ȉz šumicê neke, gústê,
Skoči medvjed, gŕdan medvjed,
Pa im viknu: „Dakle tu ste!"
I već zinu da progùtâ
Sva četiri jädna brata,
Al' se Mâlî nečem sjeti
Pa izvúčê sve ìz blata
Prögovorî: „Drâgî mêdo,
Pritŕpi se, nemoj odma,

[1]) Stabljika. [2]) Pčelinjak.

Mi imámo jošte jednog
Dobrog brata, on je doma;
Pusti sàmo, da otřčîm
Pa da ȉ ôn dođe âmo,
Da zajedno pòginêmo, —
Zašto da se rastavljâmo?"
Medvjed reče: „E, pa idi,
Pustit ću te drágê volje."
A u sèbi sračùnâvâ:
„Što ih više, s otim bolje."

Ötrčao bratac Mali,
Nađe Pâlca, pa mu javi,
Gdje su braća, šta ih čeka,
Sad neka ih on ìzbavî.
Palac pođe prigovarat':
„Nȉmalo mi nije žao,
Ludo ot'šli, ludo prošli," —
Al' se ipak smȉlovao.

„Pomòzi mi," reče Mâlôm
„Pòdignuti tu kȉjaču[1])
Pa hajdémo, da medvjedu
Ȕmijesimo s njom pògaču."
I stigoše zà vremena,
I braća su ù rêd stala,
I njihova snága kŕšnâ
Medvjeda je sä'rvâla.
I svi prsti od tog döba
Klanjaju se pâlcu bratu:
S njim su jaki, a bez njega
Zlo se piše cijelom jätu.

12.

Mlada Hrvatica.

Od Đ. Klarića.

Ja se smjelo tim pònosîm,
Što sam röda hȑvâtskôga,

[1]) Čvòrnata batina.

Što hrvatsko srce nosim,
Puno duha narodnoga.
Svakom kažem, tko me pîtâ,
Òtvoreno baš u lica:
Ja sam rȍda plȅmenita,
Ja sam prâvâ Hrvàtica.

Ne stídîm se običajem,
Sùrkôm[1]), riječju, nit' pjesmicom;
Uz sve naše ja prìstajêm
Dušom, srcem i dèsnicôm,
Za tȕđînstvo nȉšt' nè mârîm;
Što će meni tûđê stvari?
Zašto da se zȁ njîh stȁrâm,
Kad me boljim Bog nadari?

Rôd svoj slâvnî ȉ dôm mili
Štujem, ljûbim preko svega;
Što mi srcu ne òmilî
Nek od mene dalje bjȅgâ!
Tako, rȍde, tako, dȍme,
Nàumih ti danas pjeti;
Vijek ću ostat' vjerna svôme,
Dok ću živjet' il' ùmrijeti!

13.

Majka.

Od Jov. Hranilovića.

Srebrna je tvoja kòsa,
Lice ti je već ùvelo,
Ȕmôrne su tvoje rûke,
Klonulo je tvoje čelo;
Kô srȅd grôblja crkva mala,
Kada nà njû snijежak pade,
A okò njê sàhrânjeni
Ljúti bôli, sjájne náde.

[1]) Sùrka, žaket (jaquette) od súra sukna kroja narodnoga.

Kàndioce ù cȑkvici
Sȉpâ svijetlo i toplinu.
Mâjko moja! tako gori
Tvoje srce svômu sînu.
Kroz olúju môg živòta
Iz daljìnê, iz tuđìnê
Nose mene mîsli moje
Cȑkvi duše materine;
Ògrijânê, pòsvêćenê
Nà tom dobrom srcu svômu
Vraćaju se s blagoslovom
Sreću noseć' mojem domu,
Pa se zato molim Bogu,
Da poštédî s'jede vlâsi,
Da još dugo ù cȑkvici
Kandioce ne ùgâsî.

14.

Bȕdi svôj súdac.

Po francuskom preveo H. Badalić.

Prije nego sȁnak
Sklȍpî vjȅđe tvoje,
Ti o prošlom dánu
Pitaj srce svoje.

Ò zlu i o dobru
Oštro sebi súdi:
Tužitelj i sudac
Sámom sebi budi.

Kȁjânje će zȁ zlo
Novu nadu dati,
A na dobru spomen
Bit će nagrada ti.

15.

Lisica i gavran.

Od Ivana Trnskoga.

Gävrâna je ùpazila líja
Baš na vŕbi selu pokraj púta,
Gdjèno sȉra kûs u kljúnu drži.
Pròhtjelo se líji bijela sira,
Lukavo se njemu lȉsičila:
„Al' si krasan, gävrâne mi vrânî!
Strûka dîvna, pòmâmna si oka,
A pò cijelôm šȉrokôme svijetu
Grla nema zvončijeg òd tvôga:
Zàklinjêm te, zàpjevâj mi malo,
Sämo malo, da me želja mînê,
Da ti slävu ràsturîm po svijetu,
Neka ide od ústâ do ústâ!"
Lȉsičênje gävrânu se svidje,
Prèvarî se, zȉnû cŕnîm kljûnom,
„Kvâr!" i „Kvâr!" si zagràktao dvápu t,
Omače se sir ȉz kljûna ptiću.
Líja ga je dobro dòčekala,
Pòjela ga läkomo i slatko
Pa se lüdi nàsmijala slađe!
„Släva, sînko, zämama je vêljâ,
Njôm se mnogi zàvarati dade.
Gävrânovôj ludosti se rûgâš,
Tako drugi rugat će se tebi,
Ako li se hvalom dâš pretèntat'[1])
Zborit' ondje, gdje bi mučat' trèbô!"
To mi mládu gòvorâše majka,
Koja tako dö noći je käsnê
Mnoge znala príčati mi bäsne.

---

[1]) Namamiti.

16.

Molitva.

Od Br. Radićevića.

Mjesec jasni, zvijèzdâ jäto,
I sùnâšce ùmiljatô,
Zöru, što nam nebo šârâ,
A i múnju, što ga pârâ,
I tu silnu gròma büku,
I olújê strašnu hüku
Ti sätvorî vêljî Bože;
Tko ovàkô jošte može!

Cvijeće ljupko i dòlinu,
Stado, vrëlo i pläninu,
Tihu rijeku, silno möre,
I pòd nebom orla göre,
I nad orlom šarnu dúgu,
I slavúja u tom lúgu
I još njegov glas ùmilnî,
Ti sätvorî, Bože silni.

Osim drugog ovdje svega
Mene stvori ni od čega,
Moćnim duhom ti podúnu,
U menéka dûšu súnu.
Hvala, Bože, nä dâr ovi,
Oj pomòzi, blagoslòvi,
Da mi kako s práva púta
Duša mlada ne zàlûtâ!

17.

Krpo[1]) i nòvčâr.

(Preveo Hugo Badalić.)

Jedan kŕpo, dobrȉčina Gŕgo,
Pjevao bi od zòrê dö mrâka;

---

[1]) Koji čizme krpi.

Dîvno ti je slušati mu pjesmu,
Dîvno ga je glèdati, gdje hôdâ
Ùlicama s većim zadovóljstvom
No ìkojî òd sedam mudrácâ.

Susjed njegov pun sûhôga zlata,
Malo pjeva, a još manje spava:
Bješe čovjek nòvčâr od zanáta.
Tek bi jutrom zadrijemao malo,
Već ga kŕpo pjèvajûći bûdî
Pa novčáru jädi dòdijali,
On se tuži na pròvidnôst Božju,
Što se nije pòbrinula ò tô,
Da na trgu sänak možeš kupit',
Kô što kupiš i jelo i píće.
Èle šta će? Pòšaljê po kŕpu.
Kad mu kŕpo u dvórove dođe:
„Kázûj, Gŕgo, koliko je novca,
Što zàslûžîš nà godinu dánâ?"
Smijéšêći se kŕpo odgòvârâ:
„„Nà godinu? Gòspodâru dragi,
Ja Boga mi tako ne račùnâm:
Ako zä rêp godinu ùhvatîm,
Dosta mi je i nè pitâm više:
Svaki dänak svôj mi hljèbac daje."“
„E pa dobro! Što zàslûžîš nä dân?"
„„Kako kada: sämo vječna šteta,
Što odviše blâgîh dánâ ima,
Te ih valja ljudski svètkovati;
Njih da nema, bolje bi mi bílo."“

Näsmijâ se nòvčar ödgovôru,
(A tko ne bi, kad gòvorî tako?)
Pa on reče Gŕgi gospodaru:
„Danas ću te srećna učiniti,
Evo tebi stô bìjelîh škúdâ,
Ti ih čuvaj, ako nüždê bude,
Da se tebi u nèvolji nađu."

Kada kŕpo ugledao škúde,
Kako se je silno ùzradovô,
Misli jädan: svega svijeta blâgo,
što j' kȍvâno öd stô gödinîcâ,
Sve sad prèd njîm ù tôj hȑpi leži.
Veselo se svojoj kući vrati,
I zakòpâ u pivnicu srebro.
Al' ëto ti jäda i pòkora:
Sa srebrom je zȁkopô veséljê,
Zäkopao slatke pjesme svoje;
Otkad steče, što mu brige stvârâ,
Nèsta grla, nèsta tiha sânka;
Vas dan ti je bȉo na oprézu,
Sumnjičio, strepio za srebro,
A po noći, tek što mäčka šüšnê,
Gŕgo skoči, — misli: — ëto tâtâ! —

Takav život dosádio kŕpu
Pa pöbježê kùkavac òd kućê
Do onoga staroga novčára:
„Moje pjesme i san môj mi vráti.
A nä čâst ti i stô škúdâ tvojih." —

18.

Rïbâr.

Od Petra Preradovića.

Ribice lûdê,
Hodite âmo!
Ribice, kuda
Bježíte tamo?
Méka je slatka,
Udica tanka,
A žívjet' krâsno
Na zemlji vánka.
Ribicam' ovdje
Ljüska se snîmâ,

Bôjnôg òklopa
Nè trebâ njima,
Jer svatko živi
S njima u míru,
Bókci, bogàtâš
Stô im pròstirû.
Svatko im gleda
Prìbavit' slâsti,
Mjesto u vodi
Plòvê u masti.
Ribice lûdê,
Kušajte sämo,
Kako je ovdje
Bolje neg tamo!
Kušajte jednoć,
Tako mi sreće,
Znam da nijèdna
Vratit' se nê će!

19.

Košaráčeva pjesma.

(Preveo H. Badalić.)

Sàvîjâj se, prûte môj,
Košàrâč te svîjâ tvôj.
Od tèbe će zïpka biti,
Gdje će lèžat' dijete,
Ùz mâjčine pjesme svete
Sladak san će snïti:
Slatki sänak na dùšeku,
U živòta slatkom vijeku.

Sàvîjâj se, prûte môj,
Košàrâč te svîjâ tvôj.
Bit ćeš sèpet[1]) pun jägôdâ,

[1]) Kotarica.

Djèvôjka ih brála
Pa će s njima ù grâd mâlâ,
Da ih djeci proda:
Zrela voća mïrîs vâbî,
Djeca viču: ja bi, ja bi!

Sàvîjâj se, prûte môj,
Košàrâč te svîjâ tvôj.
Vijača ćeš biti jáka,
Dijèlit ćeš prävo:
S jedne strane zr̂nje zdravo,
S druge pljëva laka;
Pljeva leti, zr̂nje pada,
Nê će biti vrápcem glada.

Sàvîjâj se, prûte môj,
Košàrâč te svîjâ tvôj.
Kad ù jesên gora rúdî,
Već je grôžđe zrelo,
Da se säpnê vínce vrelo,
Öbrûč, prûte, bùdi:
Kad je bačve i obrúčâ,
Nek' slobodno vino ključâ.

Sàvîjâj se, prûte môj,
Košàrâč te svîjâ tvôj.
Ùhvatiše pticu mladu
Nèsmiljenî ljûdi:
Ti joj, prûte, kavez bùdi,
Plàčidrûg u jàdu:
Ptica plače za slobòdôm,
Ti za svojim tûžîš rodom.

Sàvîjâj se, prûte môj,
Košàrâč te svîjâ tvôj.
Kad me stigne sudbe zloba,
Svr̂šîm žíće bîjedno,
Tvôg će roda stablo jedno
Kräj môg rasti gròba:

Tužna vrba širi grâne,
Zbogom svijete, bijeli dâne! —

20.

Božja plȁhtica.[1])

Od A. Šenoe.

Dva susjeda u selu bíla;
Siròmah — drugi bogàtâš.
U Gavana[2]) je blâga sila,
U bókca nema ništa baš.

U bijelu dvóru prvi biva,
A oko dvora pèrivôj;
U kòlibi se bijednoj skriva
Od bure, zime bògac môj.

Na ùzglâvlju se slatko vâljâ
Bogàtâš ohol, lijen i lud;
A zàbogâr na slami tralja
Pròsnîvâ žića teški trud.

I dođe noć i dođe vjetar,
I udri kiša, udri grom;
Sa Bogom ide sveti Petar
Počinku tražeć' miran dom.

Na Gavanova vrata kucnu:
„Počinka dajte — jedan dan!“
Na Boga Gavan pseto hucnu:
„Za kukavice nij' môj stan!“

I zađu k bokcu, — taj ih primi.
„Od lišća prostrijeh postelj vam!“

---

[1]) „Božja plahtica“ mirisava biljka, „kalòper“. [2]) Po narodnom pripovijedanju bogat čovjek, koji je pored svega prevelikoga bogatstva bio tvrd i nemilostiv, pa ga za to Bog kaznio, da su ga gola zmije opasale te ga klale i sise mu pile.

I zadnju koru dijeli s njimi,
U pòstrêšju je spavô sam.

U zoru ode Božji sine,
Al' osta njegov blȁgoslôv.
I bókca teška bijeda mine.
Osvjètlâ mu se srećom krov.

I lístak, nà kôm Isus snívô,
Zamiri milim mirisom,
Od toga dnê ga puk nazívô
Dosàda Božjom plȁhticôm.

Bogàtâš pròpô — drač, kopriva
Zastire dvoru oholost,
A Božja plȁhta oglàšîvâ
Još danas Božju zahvalnost.

21.

Ptica.

Od Franje Cirakija.

Polètjela ptica
Ȕvîs pût nebésâ,
Da se tamo krîlî
I glâsom pòtrêsâ,

Tô se ptici mili,
Tomu su joj kríla;
Od mîlja i lâsti
Pòd nebo se víla.

Al' za slavom želja
Nê će da je mînê,
Hoće joj se ȕvîs
Dȍ višê visìnê!

Dò sûnca bi räda,
Uza zrake leti:
Kôm su snážna kríla,
Dò sûnca će smjeti!

Ali sûnce žärkô
Ptici kríla spâlî,
Cȓnôj zemlji nïce
Ptičica se svâlî.

22.

Dvȉje ptice.

Od P. Preradovića.

Zabludila morska ptica
U daljine kopne zemlje
I susrela kosovicu,
Gdje u gaju slatko pjeva.
„Kako možeš pjevat' tužna
U pustinji ovoj sûhôj,
Gdje ni kâpi vode nêmâ?"
„„Pjevahu i moji stârî
U istome ovom gáju.""
Dòmovina, kakva bíla,
Rođenom je sînku mila.

23.

Vô i komarac.

Od Ant. Nijemčića.

Uranio delija komárac,
Uranio, zújeć' poletio
Na livadu, gdjeno stada pásû,
Pa se hvata volu među roge,
Te nìšanî kòplje čüdnovâto,

Svoje rȉlo pò dlaci dèbelôj,
Da ga turi volu među roge,
Pa gòvorî volu nà plândîštu:
„Né ću, möre[1]), baš sjahati s tebe,
Dok se lijepo meni ne nàmolîš!"
Vô i nè znâ, otkud glas dòlazî;
No poznao deliju po riječi
Pa mu múklîm odgòvârâ glasom:
„„Jädan stvore, delijo kömârče!
Nit' sam znao, kad si ùzjahao,
Nit' ću znati, kad ćeš sjahat' bölan.""
Eto slike, kako stvâr je smiješna,
Kada slabi jačemu prȉjetî.

24.

Nëpozvânî gôst.

Od Ognjoslava Utješenovića.

Gládan vûče knjȉgu pîšê
Žûtôj líji ù planinu:
„Sêjo lîjo, gorsko zvijere,
Gorsko zvijere dugòrepô,
Èto mene dò večera
Dò bijelôga dvora tvôga
Na vèčeru, nà gospodskû."
Mûdrâ líja ništ' ne veli,
Neg' vèčeru lijepu sprâvljâ
Pa òdlazî u gòricu
Svojoj kćérci ù pohode.
A kad dođe mȓkî vûče
Na vèčeru pòsestrimi,
Al' na stolu ù tom dvoru:
Dva rebàrca od komárca,
Dvije bèdrice od mùšicê
Ì dvâ brâva kô dvâ mrâva,
Tèško vuku po pòruku!

[1]) Möre, uzvik, kojim se pokazuje kao neko starješinstvo pa se njime stariji služi prema mlađemu.

25.

V o d a.

O Sk. Fabkovića.

Evo mene! Ime mi je voda
Te sam kćerka dȋčna slavna rȍda.
Djedi su mi od záčela svijeta,
Zato brojim nà tisuće ljȇtâ.
Nebo, zemlja moji su vam dvori,
More doli, a oblaci gori;
Ja nàpâjâm polja i livade,
Šume, lûge i cvatuće sâde:
Perem sûđe, mijem rûke, líca,
Nosim brȍde, nosim jȁta ptȋcâ,
Hranim ribe, crve i pužiće
Pak ȍd glâdi ni jedno nè vȋčê;
Bio petak oliti nèdjelja,
Ljûdma kuham mȉlokusna jela.
Jošte jedno hoću da vam kažem:
Gdje je vrȅlo, tu je voda živa,
Gdje je potok, tam je voda živa,
Gdje je more, opet voda živa;
Hlâp i pȁra to su kćeri moje;
Biser-rosa to su sȕze moje;
Bijeli snježak to je cvijeće moje,
Studen lèdak to su bôli moje,
Parne splâvi[1]) — tu je sila moja,
Parni vôzi[2]) — tu je duša moja!

26.

Siròmah i njegovo psȅto.

Po francuskom, preveo Hugo Badalić.

Glȅde[3]) toga siròmaha! Prèzirû ga svuda,
U drónjcima prògonî ga loša sreća húda;
Bèz imena, bez žene je, bez rođenog brata,
Sȁmo vjerno pàšče túđa s njim òbȋjâ vrata.
Ide pseto, pozàstajê, pokraj njega bdije,
Ljubit će ga, dok je živo, ništ mu téško nije:
Čuva njega vjerno ù snu i laska mu búdnu,
Ljúbavlju mu oslàđujê žíća stazu trúdnu.
Vidio sam, valja reći, silna bogatáša,
Gdje se tomu siròmahu zà tîm blâgom mȁšâ,
Pògâđâ se s njim zà pseto, ovàkô mu veli:
„Ti uz ovu živòtinju, znam, gladuješ, je li?
Ako li je meni prodat' dobru imaš volju,
Olàkšati možeš jȁde, náći sreću bolju.“
„„Eh, tko će me onda ljubit'?““ plačuć starac reče,
A za njime vjerno pàšče nȁ zôv mu poteče.

¹) Parobrodi. ²) Željeznice. ³) Uzvik g l ȅ pojačan sa d e.

27.

Злâтнâ ри̏ба.

По Пушкину Адолф Ткалчевић.

На̀ обали једног си̏њêг мо̏ра
Жи́вио је стàрац сà старицôм,
Жи́вио је у кòлиби ста̏рôј
Јур три̏десêт и̏ три̏ годинице;
Старац мрежом ловио је рибу,
Старица је мрежам' прȅла прȅђу.

Јѐднôм старац и̏зâђê да лови,
Мрежу баци у̏ тô си̏њê мо̏ре,
Дигне мрежу, у̏ њôј сáмо блато;
Други пу̑т је бацио ту мрежу,
Дигне мрежу, у̏ њôј морска трава!
Мрежу баци и дò трећêг пута,
Дигне мрежу, у̏ њôј злáтна риба,
Злáтна риба, неòбична риба.
Про̏говори̑ тада злáтна риба,
Људски̑м она про̏говори̑ глáсом;
„Пусти, стáрче, пусти ме у̏ море,
Ску̑по ћу се откýпити теби,

Откупити, чимегод заиштеш.“
Зачуди се старац тому чуду;
Много љета ловио је рибу,
Али ћикад не чу ни 'з далека,
Да би како говорила риба.
Златну рибу у то море пусти
Па овако њојзи проговара:
„Иди збогом златна рибичице,
Није твога откупа ми треба.
У сиње се срећно врати море,
Пливај по њем, баш по својој вољи.“

К старици се журно старац врати
Па јој каже ово право чудо:
„Улових ти данас рибичицу,
Необичну златну рибичицу;
Она људским проговори гласом,
Запроси ме, да је просту пустим,
Обећа ми дати за то откуп,
Каков само пожељети могу.
Откупа јој не хтједох узети,
Већ је пустих у то сиње море.“

Отресе се старица на старца:
„О ти луда мушкарачка главо;
Што од рибе откупа не узе?
Могао си пожељети наћве.
Наше су се готово расуле.“
Поврати се старац опет к мору;
Али ено збунило се море,
Па он виче рибичицу златну;
Дође риба, тере га запита:
„Чега себи највећ желиш, старче?“
Наклонив се рече старац њојзи:
„Смилуј ми се, веле можна рибо!
Жена ме је јако изгрдила,
Мени старцу мировати не да,
Она жели посве нове наћве;
Наше су се готово расуле.“

Тад му врати златна рибичица:
„Та не тугуј, веће иди збогом,
Нове ћете задобити наћве.“

К старици се опет врати старац:
Ал' старица покрај нових наћва
Још и горе на њега се дере:
„О ти луда мушкарачка главо!
Желио си, лудо, нове наћве!
Која корист од новијех наћва?
Поврати се, лудо, одмах к риби;
Наклони се, испроси ми кућу.“

Поврати се старац опет к мору;
Али ено смутило се море
Па он виче рибичицу златну;
Дође риба, тере га запита:
„Чега себи највећ желиш, старче?“
Наклонив се рече старац њојзи:
„Смилуј ми се, веле можна рибо!
Жена опет још ме јаче грди,
Мени старцу мировати не да,
Кућу хоће, лајавица стара!“
Тад му врати златна рибичица:
„Та не тугуј, веће иди збогом;
Збити ће се, имат' ће и кућу.“

Колиби се својој старац врати.
Од колибе нема ту ни трага,
Пред њим стоји кућа са собицом,
Бијел на њој од опека димњак.
Од храстових дасака су врата,
Старица ту под прозором сједи
Па се грозно излаје на мужа:
„О ти луда мушкарачка главо!
Просио си, лудо, само кућу,
Мах се врати, наклони се риби,
Не ћу више да будем сељанком,
Сјајном хоћу да будем властелком.“

Пòвра̂тӣ се старац опет к мору,
Али ено узàврело море,
Па он вӣче̂ рибичицу златну:
Дође риба, тере га зàпӣта̂:
„Чега себи на̂јвећ желиш, ста̂рче?“
Наклòнӣв се рече старац њојзи:
„Смилуј ми се, веле можна рибо!
Жена опет још ме јаче гр̑дӣ,
Мени старцу мирòвати нè да̂,
Нè ће више да буде сèља̂нко̂м,
Сја̂јно̂м хоће да је властели́нко̂м.“
Тад му врати златна рибичица:
„Та не тугуј, веће иди збогом,
Сја̂јно̂м бит ће она властели́нко̂м.“

Пòвра̂тӣ се кà старици старац;
Шта то види? градȳрину красну,
На схòду јој шèпӣрӣ се жена,
О̏мота̂на самур-кабàницо̂м,
Покривèна бијèлӣм турба́ном,
О̏ко вра̂та бисера су нӣзи,
А пр̀стēња прèпуни су прсти,
Ципеле су шӣте са̂фијаном[1]),
Прèд њо̂м, зà њо̂м дворанӣка̂ ску̑пи
Па их туче и за̏ косу вуче.
Старици сад старац прогòва̂ра̂:
„Здраво да си, мӣлостива̂ го̂спо!
Сад ћеш имат', што ти срце жели.“
Рàздере̂ се нàд њӣм худа жена,
У̏ шталу га пòшаље̂, да служи.

Једва други минуо је тједан,
Још се она ӣ горе̂ рàзљу̑тӣ
Па ти опет к риби шаље старца:
„Поврáти се и наклòни риби,
Нé ћу више да сам властели́нко̂м,
Веће хоћу кра̏љицо̂м да будем.“

[1]) Фина кожа.

У̏плашенӣ викну тада старац:
„За̂р си, ба́бо, лу̑дӣх јела гљӣва̂?
Та већ нити кора́чити нè зна̂ш,
Та већ нити говòрити нè зна̂ш,
Цијела ти се земља ју̏рве смије!“
Старица се на то љу̑то ср́дну
Па по лицу ја̏дно̂г старца пљу̏сну̑:
„Ти ли, р̏ђо, смијеш одговарат'
Па још мени, моћној властелинки,
Тòрња̂ј к мору, док је с тиха мира,
Ӣначе ћеш морати пòд силу.“

Пòвра̂тӣ се старац опет к мору,
Али сӣње̂ поцр̀њело море
Па он виче рибичицу зла̂тну̑,
Дође риба, тере га зàпӣта̂:
„Чега себи на̂јвећ желиш, старче?“
Наклòнӣв се рече старац њојзи:
„Смилуј ми се, веле можна рибо!
Жена ми је управ' полу́дјела,
Не̂ ће више да буде влàсте̂лко̂м,
Веће хоће кра̀љицо̂м да буде.“
Тад му врати златна рибичица:
„Та не тугуј, веће иди збогом:
Добро, добро, краљица ће бити!“

К старици се опет врати старац.
Што то? прèд њим краљевски је двóрац,
У̏ том дворцу старица ти сједи,
А за столом баш пòпу̑т кра̏љӣца̂
Па њу дворе дворани, госпòда.
Ру̑јно вино прекòморско̂ пију,
Папрењáка̂ òбилно зàлажу̑,
На̏около гро̂зна стра̂жа стра̂жӣ,
Сулице им на рамену стрше.
О̀пазӣ то старац, те се згро̏зӣ.
Дубòко се нàклањати стане
Па овàко̂ старици бесједи:
„Здраво да си, краљице могућна!

Сад ћеш имат' што ти срце жели."
Али она нê ће да га гледа,
Већ га даде стјерат' испред сèбе.
Прискòчише двòрјâнскâ госпòда,
Стану старца изгòнит' и тући;
Прискòчише покрај вра̂тâ стра̂же,
На̀ сабље га готово рàзнијеше;
Свй̂колици над њи̂ме се смију:
„Тако ваља, лу̂дâ стâрâ гла̂во,
То ти буди, лу̂до, а на̏ спомêн;
Ти ли хоћеш трêшње јест' с госпòдôм?"
Мину тједан, мину још и други,
Јоште го̏рê разбјèшњела ба́ка
Двòранй̂ке пòшаљê за̏ му̂жем,
Нађу старца, довèду̂ га њојзи;
Ту старица прòговорй̂ стâрцу:
„Поврáти се и наклòни риби:
Нé ћу више крàљицôм да будем,
Веће моћном владàрицôм мора,
Да ја живим у широкôм мору,
Да ми служи рибица злàтица,
Да ми буде вјерном пòслужницôм."
Повратит' се није старац смио,
Му̂ком му̂чй̂, не гòворй̂ ријечи,
Већ он пође к тому сињем мору;
Ал' на̏ мору олу̂ја је црна,
О̏д гњева се пòдигоше вâли
Па се гоне страхòвитим шу̂мом.
Ал' он виче рибичицу злâтну̂:
Дође риба, тере га зàпй̂тâ:
„Чега себи нàјвећ желиш, стâрче?"
Њојзи старац с поклоном òдврâтй̂:
„Смилуј ми се, веле можна рибо!
Што да почнем с пркòлетницôм бâбôм,
Нê ће више краљицом да буде,
Веће моћном владàрицôм мора
Па да живи у широком мору,
Ти да јоште пòслу̂шна јој будеш,
Да јој будеш вјерном пòслужницôм!"

На то ништа не гòворй̂ риба,
Рêпом са̏мо по вр̂ху запљу̂штй̂
Па дубòко зàронй̂ у̏ море.
Дуго старац, јако дуго чека,
О̏дговôра нѐ дочекâ ја̏дан.
Пòврâтй̂ се старац кà старици.
Гле пред њи̂ме опет кòлибица,
Њој на пра̀гу старица ти сједи,
А пред њо̂ме — разбијèне наћве.

28.

Dvâ seljáka i oblàčina.

Preveo H. Badalić.

„Kûme Lûka," rèče jednog dâna
Susjed Ivan zàplakânîm glâsom.
„Nè vidîš li, kako s one stráne
Gȁdna neka oblàčina leti!
To ti znači golèmu nesreću."
„„Zašto, kûme?"" zapítat će Lûka.
„Kako zašto? Tȁ pògledâj sȁmo:
Il' sam ja lûd, il' je ono ȍblâk
Téška lèda, te će ùništiti
Vìnogrâde i ljetinu našu,
Ječam, proso, pšenicu bjelicu:
Ništa zàčas preostati nê će.
Sve će selo biti uništeno,
A zàmalo, zȁ dvâ trî mjȅsêca,
Nàstanut će glâd ù našem krȁju,
A potom će crna kuga doći,
I mi ćemo ìzginuti lîstom[1]."

„„Kuga, kûme?"" otpovŕnu Lûka,
„„Ajde lezi, pa mi se primíri,
Jer ja toga nìpošto nè vidîm.

[1] Svi skupa.

Već ako ćeš, da ti pravo kažem:
Òblâk onaj nè nosî nam lȅda,
Nego kiše, blagòdati Božje.
Zemlja žèdnî, već je dugo suha;
Kiša će nam natopiti polja,
Sva će nam se žetva ukrásiti:
Imat ćemo dvòstruko sȉjena,
Polòvinôm bit će više žita,
A rodit će ȉzobîla grôžđa:
Bit će svega dò pûstîh bȁčâvâ.""
„To će reći baš prórokom biti,"
Srdito će svômu kûmu Ivan.
„„Svatko gleda svojima očima,""
Prȉhvatî mu ràzjârenî Lûka.
„Kad je tako," zȁintačî[1]) Ivan,
„Ja ni rȉječi ne gòvorîm više;
Smijat će se pònâjslađe onaj,
Na pòsljetku tko se bude smijô."
„„Bogu hvala, ja plakati né ću.""
Kûm nȁ kûma ljûto nasŕnuo
Pa se biju, sve se léđa prâšê.
A međùtô plȁhî vjetar dúnu
I rȁstjerâ strâšnu oblȁčinu;
Niti bješe leda zátôrnîka,
Ni kišice, blagòdati Božje.

29.

Ptica rȍbinjica.

Od S. Buzolića.

Ptica lȅpršâla
Pò lijepom vȍćnjâku,
Dok ȕ rûke pȁla
Nèvinu dječáku:
On joj za nòžicu
Prȉvî tanku žicu,

[1]) Ponoviti.

Sad joj gladi kríla,
Sad pušta, da lȋtâ!
Ne bi l' se smirila,
Sladorom je pȉtâ;
Al' ptici niz líce
Štrkaju sùzice.

Ptica ròni sȕze;
On srebro ràzmâtâ,
I vêžê u úzê
Òd sûhôga zlâta,
Te joj ljȕpko veli:
„Dâj mi se vesèli!"

„Šta je tako vrijeđa?"
Upita je Mile.
„Je l' ti téška prȅđa?
Nȁ ti žicu svílê."
No nȅvôljna ptica
Još nè mijenjâ lica.

Da joj minu jȁdi,
Da jednom miruje,
Tanku svilu vȁdî,
A láncem prìkujê
Òd srebrnê žicê
Ptičici nòžice.

Ptica ùzdisala
Milo govorila:
„Il' me sapinjala
Prȅđa ili svila
Il' ȍd zlâta žica,
Svêđ sam rȍbinjica!

Ȍd zlâta je úza
Mnogim ljúdma mila;
Al' úza je úza
Pa i zlátna bíla!
Njima nȁ čâst budi,
Ja sam druge ćûdi."

30.

Sunce i zvijezde.

Od A. Šenoe.

Palo je sûnce, smȑknû se dân,
Došla je noćca, došo je sän;
Nà nebu zvjezdice mâlê
Tȉtrale, veselo själe;
Kao što dječije oko
Sijevahu zvijezde visòko.
Zlâtnê zvjezdice mile
Srećne, vesele bíle!
Zora zàbijelî, mínuo sän,
Minula noćca, došao dân.
Vêljê sûnčevo oko
Sijeva širòko, visòko.
Eto i zemlje, gizdave góspê,
Bisernom rosom kosu si pöspê,
Širi se, bânî o zori:
Milim zvjèzdicam zbori:
„Kükâvnê zvjezdice mâlê,
Šta ste blijedjeti stäle?
Stid li vas, čëto vi slijepa?
Da sam tak' sjajna i lijepa?
Imáte za što se stídjet',
Jedva vas nà nebu vidjet'.“
Al' će joj zvjezdice na to:
„Nä čâst ti svjetlost i zlato,
Silenô sûnce te grije,
Tvoje to svjètlilo nije:
Noću si mȑka i slijépa,
Sjâjnâ gòspice lijepa!
Ako smo iskrice sämo,
Sáme sijevati znamo,
Naša je svjetlost i zlato;
Srećne smo vesele zato,
Nam ne pòmâžê nitko!

Lažna zemàljskâ dȋko!“
Bolji siròmah svôga sred dúplja
Nego túđa gospòštija šuplja.

31.

Ц й ц ! [1])

Од Б. Радичевића.

Ал' се небо осмјѐхѝвâ,
Ал' се ријека плави,
А рѝбâрче ȳ чȳн снѝвâ
Јасно кô на јáви.

Он хитнуо удичицу,
Рибицу је стекô,
Метнуо на жеравицу
Па је тако пекô.

„Жеравицо, де се трýди,
Нѐмôј тако спо̏ро.“
Рибица му веће рýдѝ,
Готова је скоро.

Рýдѝ риба — јоште мало —
Сад му је печѐна,
Срце му је за̏игрâло:
„Амо сад, милѐна!

Доље ћемо лијепо сјести,
Ал' ће да се слâдѝ,
Морô би те, рибо, јести
И да није глâди.“

Па је узе, па њом брже
Да прѝмакнê к усти',
Чȳн се љу̀љну, он се тр̏же,
Оде санак пȳстѝ.

---

[1]) Кад се у шали једном ријечи хоће да рече, да тко не ће што добити, као овдје рибицу.

